ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ДЕРЖАВА, РЕГІОНИ, ПІДПРИЄМНИЦТВО: ІНФОРМАЦІЙНІ, СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

частина 1

04 грудня 2025р.

Київ 2025

УДК 338.2
Д-36

Рекомендовано до друку Вченою радою ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК»
(протокол №8 від 09 квітня 2026 р.)

ISBN 978-966-170-089-4

Д-36 Збірник містить матеріали VII міжнародної конференції «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку», що була організована та проходила у Вищому навчальному закладі «Університет економіки та права «КРОК» 04 грудня 2025 року.

Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2025. 434 с.

На конференцію запрошуються науковці, науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти усіх рівнів навчання, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, комерційних фірм, чия діяльність має відношення до тематики конференції.

Тези опубліковані в авторській редакції. Організатори конференції не несуть відповідальності за їх зміст.

ISBN 978-966-170-089-4

© ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2025
© Автори, 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Академічна доброчесність як умова сталого розвитку освітнього середовища 12
Віта Андрєєва

Стратегії бізнесу в умовах сталого розвитку 16
Віта Андрєєва, Катерина Захарченко

Сталий розвиток в умовах європейської інтеграції 20
Віта Андрєєва, Михайло Коваленко

Аналіз великих даних (big data) для підвищення ефективності регіонального управління 24
Олексій Туболєв, Денис Балдик

Фінансова грамотність як чинник економічної стабільності населення 27
Ольга Орлова-Курилова, Анастасія Романюк

Роль штучного інтелекту в цифровій трансформації бізнесу 30
Максим Яківець, Олександр Журавель-Даниленко, Володимир Троцько

Відкриті дані як інформаційний ресурс розвитку держави, регіонів та підприємництва в Україні 33
Даніїл Пирог, Ольга Орлова-Курилова

The impact of artificial intelligence on state: risks, challenges and governance consequences 39
Тетяна Далявська

Концептуальна модель системи навчання та розвитку персоналу на засадах проєктного підходу 42
Олег Мушинський, Катерина Тимофєєва, Микита Фещенко

Застосування інформаційних технологій для залучення абітурієнтів в університети 45
Христина Грабчак, Софія Федосєєва, Олег Мушинський

Проблематика пошуку оптимальних маршрутів для вантажних перевезень 48
Тальвін Джапаров, Олег Мушинський

Спільна власність: правовий режим, порядок управління та поділу 51
Вікторія Корольова, Віктор Тихомиров

Роль дата-аналітики в ухваленні управлінських рішень в Україні 54
Нікіта Бевзюк, Олег Мушинський

Інтеграція QR-кодів та NFC-міток як інноваційних орієнтирів у системах просторової навігації 58
Валерій Харченко, Олег Мушинський

Проблеми новачків в індустрії розробки відеоігор 60
Марія Рибець, Микита Фещенко, Ігор Старчик

Кібербезпека в індустрії розробки відеоігор: загрози для індустрії 63
Андрій Ілюшка, Микита Фешенко, Віра Ткаченко

Деградація штучного інтелекту через рекурсивне навчання на синтетичних даних 66
Нікіта Бевзюк, Іван Крикун
Роль теорії ймовірностей у системах автономного керування (автопілотах) 70
Єгор Хавін, Іван Крикун
Штучний інтелект у розвагах 73
Денис Балдик, Костянтин Янін, Віктор Гаркуша
Семантична верстка як основа якісного HTML коду 75
Іван Ворона, Олександр Поліщук, Михайло Дворниченко
Modern architectures and approaches to software design and development 77
Yaroslav Michkivskyi, Illya Vysochyn, Sergey Michkivskyy
Тенденції трансформації методологій, фреймворків та методів під впливом штучного інтелекту 80
Олег Лукутін

СЕКЦІЯ 2. СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Формування державотворчих поглядів Андрія Чайковського у руслі суспільно-політичнних процесів на західно-українських землях (II пол. XIX ст.) 83
Олександр Поліщук
Особливості реалізації інституту спадкування за правом представлення в діяльності нотаріату та суду: суспільно-правовий вимір 86
Карина Мінаєва
Правові засади діяльності служби військового капеланства в Україні 90
Наталія Степаненко, Віталій Гуренко
Медіація в трудових спорах: ефективність та особливості 93
Інна Доляновська, Ольга Горбатюк
Транснаціональне сурогатне материнство: колізійні норми, визнання батьківства 96
Наталія Степаненко, Ярослав Гулей
Спадкове правонаступництво юридичних осіб: можливості та обмеження 100
Віталій Скоморовський, Віктор Самолюк
Правові та організаційні бар'єри впровадження медіації в українське судочинство 102
Інна Доляновська, Вадим Вовк
Судовий захист житлових прав: сучасні тенденції та виклики правозастосування 105
Ігор Харкевич
Організації, що забезпечують міжнародну співпрацю у протидії кіберзлочинності 109
Анна Васіна, Наталя Попова

Історико-правові аспекти становлення інституту приватних детективів в Україні 112
Олена Чернетченко, Олена Щербакова
Особливості законодавчого регулювання забезпечення соціальних прав у Чехії після вступу до Європейського Союзу 115
Володимир Гребеник
Правове регулювання цифрової репутації бізнесу в умовах відкритих даних 119
Сергій Вихрист, Діана Шевченко
Адміністративні онлайн-послуги для бізнесу та працівників в умовах актуальних міграційних процесів в Україні: правові виклики та напрями розвитку 121
Ілля Менчак
До питання кодифікації законодавства про соціальне забезпечення 123
Сергій Прилипко
Трансформація інституту ліцензування у сфері електронної комерції 130
Олександр Цвик
Система підготовки медіаторів в Україні 133
Юрій Марина
Криптозлочинність: тенденції, методи та виклики для правового регулювання цифрових активів 136
Костянтин Кривенко
Інституційні механізми забезпечення прав людини в структурі органів державної влади України 139
Сергій Вихрист, Альона Науменко
Використання технічних засобів у приватній детективній діяльності: європейський досвід 142
Олена Чернетченко, Олександр Голубцов
Гуманізація правосуддя через призму відновного підходу 144
Інна Доляновська, Крістіна Наталушко
Теоретичні засади поняття дискримінації у правовому та соціально-політичному контексті 147
Микола Музичук
Особливості законодавчого врегулювання кібербулінгу в Україні 150
Олександра Мамченко, Тетяна Бикова
Переваги процедури медіації під час реалізації права працівника та роботодавця на врегулювання індивідуального трудового спору 154
Інна Доляновська, Євген Гавадзюк
Юридична відповідальність приватного детектива за порушення умов договору про надання послуг 157
Олена Чернетченко, Анна Черниш
Європейський досвід захисту честі, гідності та ділової репутації у цивільному праві 160
Сергій Вихрист, Анастасія Вишняк

Споживчий договір: особливості регулювання і захист прав споживача 163
Віталій Скоморовський, Денис Чередніченко
Забезпечення прав дитини в умовах збройного конфлікту 167
Наталья Степаненко, Даніл Ємець
Концептуальні та нормативні основи боротьби з інформаційним тероризмом під час великомасштабної агресії російської федерації проти України: проблематика, теоретичні аспекти та практичне застосування 171
Костянтин Перепадін
Перспективи використання досвіду Великої Британії щодо «garden leave» 174
Вікторія Самань
Спільна власність:правовий режим, порядок управління та поділу 176
Вікторія Корольова, Віктор Тихомиров
Теоретико-методологічні засади дослідження юридичної відповідальності приватного детектива за порушення умов договору про надання послуг 179
Костянтин Пастухов
Права людини і громадянина: способи захисту та фундаментальні принципи їх базування в умовах військового часу 181
Михайло Мурзаков
Правові гарантії свободи слова в умовах національної безпеки 183
Наталія Степаненко, Максим Стрельченко
Сімейна медіація як спосіб врегулювання конфліктів між подружжям 185
Інна Доляновська, Михайло Войтенко
Цифрова ідентичність: нові виклики для особистих немайнових прав 187
Сергій Вихрист
Забезпечення прав людини в умовах надзвичайного чи воєнного стану: баланс між безпекою і свободами 190
Артем Чернієвський, Наталія Степаненко

СЕКЦІЯ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Соціально-психологічні чинники співзалежних стосунків у подружній парі 194
Ольга Петрунько, Ольга Москова
Психологічний аспект набуття освіти дорослими 196
Ольга Васильченко, Анастасія Дерлеменко
Психологічне відновлення рятувальників ДСНС України засобами каністерапії 198
Тетяна Кондес, Юлія Сечейко
Психологічні особливості та розвиток стресостійкості педагогів під час воєнного стану 201
Тетяна Кондес, Ольга Ткачук
Статеві відмінності в академічній мотивації, тривожності, емпатії та адаптації серед українських підлітків віком 10-11 років 204
Максим Аксьонов

Особливості життєвих перспектив студентської молоді в умовах війни 207
Вікторія Балуєва, Вікторія Острова
Особливості появу перфекціонізму у менеджерів 209
Ольга Баньковська, Олена Никоненко
Гендерні особливості часої перспективи у подружніх партнерів, що перебувають у вимушеній розлуці 212
Надія Білоус, Олена Никоненко
Психологічні особливості прояву професійного вигорання медичних працівників та стратегії подолання і профілактики у прифронтових умовах 215
Ірина Близнюк, Вікторія Острова
Роль комунікації у зміцненні життєстійкості сім'ї під час війни 218
Вікторія Бондаренко
Психокорекційні технології роботи з дітьми дошкільного віку з проявами гіперактивності 221
Тетяна Борець, Ольга Петрунько
Психоемоційні механізми формування онкопатологій у дорослих людей 224
Ольга Бундз, Ірина Сингаївська
Модель реінтеграції ветеранів війни в професійну діяльність: соціально-психологічний підхід 226
Вікторія Бузова, Ірина Сингаївська
Війна як травмотвірний чинник: соціально-психологічний вимір 228
Зоряна Величко, Олена Никоненко
Ресурси гештальт-підходу для психологічної допомоги при травмівному горюванні в умовах війни 231
Іванна Венгринська, Вікторія Гриджук
Теоретичний аналіз синдрому посттравматичного (птср) у військових 234
Єлизавета Вікарій, Антоній Мельник
Ключові компоненти системи ідентичності українських жінок в умовах життєвих викликів 237
Ганна Валєнса, Ольга Васильченко
Психологічні особливості толерантної поведінки особистості та чинники її розвитку 239
Любов Владика, Вікторія Острова
Проблема психологічного самовідновлення вчителів в період соціальної кризи 242
Тетяна Галицька, Амінет Апішева
Спогади дитинства, як чинники дезадаптивних моделей поведінки у дорослих 244
Ганна Гальчук, Ольга Васильченко
Роль смисложиттєвих орієнтацій у формуванні позитивного ставлення до старіння жінок 247
Лариса Гросс, Ірина Сингаївська

Роль копінг-стратегій у забезпеченні психологічної безпеки підприємств 249
Юрій Шинкаренко
Психологічні аспекти спілкування молоді з штучним інтелектом 252
Ольга Дишкант, Ольга Васильченко
Сімейний наратив як психологічний ресурс адаптації молоді в умовах війни 255
Олег Стасишин
Відлуння сновидінь у психоаналітичному кабінеті: ревері та створення інтерсуб'єктивного поля 257
Іван Данилевський
Особистісно-часова проблематика сімейного життя: гендерні аспекти 259
Катерина Загоруйко, Вікторія Гриджук
Рольова компетентність в структурі психологічної зрілості молоді: гендерний аспект 262
Дмитро Кириченко, Вікторія Гриджук
Наративна організація життєвого досвіду як механізм самопізнання та ідентичності 265
Інна Клименко, Ольга Васильченко
Соціально-психологічні чинники довіри у подружній парі 268
Анна Колосюк, Ольга Петрунько
Розвиток рольової компетентності старших підлітків засобами активного соціально-психологічного навчання 271
Наталія Костюченко, Вікторія Острова
Формування адаптивного лідерства в умовах війни: комплексна програма психологічного розвитку керівників 274
Інна Кремповська, Амінет Апішева
Психологічні особливості зміни життєвих перспектив жінок в умовах воєнного часу 277
Яніна Кривова, Вікторія Гриджук
Вплив сімейних цінностей на формування партнерських стосунків у молоді 280
Іванна Кузьмич, Вікторія Острова
Психологічні чинники життєстійкості сім'ї у кризових ситуаціях 282
Юлія Куракса, Олена Никоненко
Психологічні ресурси студентської молоді: гендерний аспект 285
Олеся Курна, Вікторія Острова
Теоретичний аналіз чинників ментального здоров'я жінок 288
Ігор Кучук, Олена Никоненко
Теоретичний аналіз поняття ментального здоров'я особистості 291
Світлана Кучук, Олена Никоненко
Теоретичні основи залежної поведінки у партнерських стосунках 293
Світлана Максименко, Вікторія Острова
Емоційна регуляція як ключовий компонент адаптації школярів до змішаного формату навчання 296
Іван Литвинюк, Ольга Васильченко

Роль соціальної підтримки у забезпеченні психологічного благополуччя трансгендерних підлітків та молоді в умовах дії стресових факторів 298
Марія Малєй, Юрій Живоглядов
Застосування принципів теорії потоку для підвищення психологічного благополуччя дорослих 301
Вікторія Мірошниченко, Юрій Живоглядов
Вплив соціальних мереж на споживчу поведінку підлітків: гендерний аспект 303
Ольга Молдавцева, Ольга Петрунько
Арт-терапія як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку 305
Юлія Мороз, Олена Никоненко
Вплив емоційного інтелекту на конфліктність у міжособистісних стосунках вимушених переселенців 307
Дар'я Музика, Олена Никоненко
Психологічна дезаптація підлітків за кордоном 309
Олеся Назаренко, Ірина Сингаївська
Емоційна підтримка як чинник продуктивного вирішення жінками кризи розставання з партнером 312
Юлія Нєсвєтова, Ірина Сингаївська
Особливості формування готовності жінок до материнства 315
Ірина Олійник, Олена Никоненко
Психологічне благополуччя дорослих як чинник професійної ефективності в умовах соціальних змін 318
Світлана Пархоменко, Ірина Сингаївська
Образ ворога в умовах війни у цивільних дорослих українців 321
Андрій Пашківський, Ольга Васильченко
Психологічні особливості відновлення жіночої самоцінності після травматичних стосунків 324
Ліля Перчук, Ірина Сингаївська
Вплив психологічних чинників війни на ідентичність жінок 327
Інна Петренко, Ольга Васильченко
Соціокультурна ідентичність як психологічний механізм самоувідповіднення особистості зі світом 330
Ольга Петрунько
Динаміка професійної ідентичності студентів-психологів під час фахової підготовки 333
Юрій Плиско, Ольга Петрунько
Психологічні стратегії підтримки позитивного образу я при хронічних захворюваннях 336
Людмила Потапенко, Ольга Петрунько
Ігрові середовища як простір для інтеграції травмівного досвіду 339
Валентина Січкоріз, Ольга Петрунько
Поняття емоційних станів у психологічній науці 342
Анастасія Сокалюк, Ольга Петрунько

Навчальна мотивація школярів як чинник успішного вивчення іноземної мови 344
Олена Сухенко, Ольга Петрунько
Геміфікація як сучасний інструмен розвитку бізнесу 347
Ілля Ульянов, Ольга Петрунько
Прив'язаність у парі як чинник прогнозування подружжям часової перспективи 349
Юлія Щербак, Ольга Петрунько
Особливості побудови подружжям гармонійних міжособистісних взаємин 352
Тетяна Редько, Олена Никоненко
Теоретико-методологічний аналіз формування та розвитку я-концепції особистості 355
Олена Резнікова, Ольга Васильченко
Здоровий спосіб життя як чинник психологічного благополуччя студентів ЗВО 357
Наталія Самійленко, Вікторія Гриджук
Міжнародний досвід роботи психотерапевтів в умовах війни: професійні ризики та ресурси для їх подолання 360
Тетяна Саніна, Ірина Сингаївська
Психологічна резильєнтність підприємців малого та середнього бізнесу в умовах невизначеності 363
Юлія Сахно, Олена Никоненко
Психічне здоров'я українських воєнних мігрантів: виклики для життєвого шляху особистості 366
Тетяна Сенішина, Вікторія Гриджук
Особливості психологічної готовності до батьківства у чоловіків різних вікових груп 369
Лілія Сівцова, Олена Никоненко
Використання психологічних прийомів самопідтримки для подолання стресу під час війни 372
Андрій Сідун, Амінет Апішева
Вплив бойового стресу на міжособистісні стосунки в сім'ях військовослужбовців 375
Вадим Скворцов, Антоній Мельник
Мотиваційно-ціннісні детермінанти ухвалення рішення про вимушену міграцію в умовах війни 378
Олена Скрима, Юрій Живоглядов
Суб'єктивне переживання самотності жінками в юності та пізній молодості 381
Олена Слісарчук, Ольга Васильченко
Соціальні впливи на ставлення до здоров'я молоді 384
Анна Трофименко, Вікторія Острова
Нарцисичні риси особистості у дорослому віці 387
Анастасія Тихонова

Особистісні характеристики індивіда в період психологічної кризи 390
Тетяна Тищук, Ольга Васильченко
Психологічні особливості сімейних стосунків у гомосексуальних пар 393
Григорій Фуніков, Юрій Живоглядов
Особливості сепарації особистості раннього дорослого віку 396
Олена Храпа, Вікторія Гриджук
Особливості прояву та розвитку психосоматики у підлітків
та юнаків в часи війни 399
Любов Хрома, Ольга Васильченко
Розвиток лідерських якостей у жінок-менеджерок
інструментами коучингу 402
Євгенія Швець, Вікторія Гриджук
Психологічні особливості функціонування сімейної системи в ситуації
тривалого дистанційного проживання (на прикладі українок
з тимчасовим захистом у ЄС) 405
Віра Шпирка, Ольга Васильченко
Рекомендації щодо імплементації ритуалів у систему психологічної
підтримки у горі 408
Крістіна Бут, Ірина Сингаївська
Психологічні особливості відновлення інтимних стосунків у парі після
повернення партнера після бойових дій в умовах триваючої війни 411
Інеса Герус, Ірина Сингаївська
Психологічні особливості онлайн-споживчої поведінки
як чинник трансформації соціально-економічного розвитку
держави, регіонів та бізнесу 413
Сергій Желепа
Етнокультурна варіативність соціалізації та виховання дітей 418
Олена Никоненко
Вплив наративів на стратегії вирішення сімейних конфліктів 420
Вікторія Кочмарук, Ольга Петрунько
Роль та місце центрів пробації в сучасних реаліях України:
соціальна значимість та педагогічний вплив 423
Назар Хорошенюк, Андрій Хорошенюк
Проблема емоційно-професійного вигорання особистості у
психологічних дослідженнях 427
Ірина Скоморовська, Ірина Сингаївська
Копінг-стратегії як чинник психологічної адаптації осіб
зрілого віку в умовах екзистенційної кризи 430
Катерина Березовська, Юрій Живоглядов
Вплив фрустрації основних потреб у дитинстві на особливості
побудови стосунків у парі 432
Олена Бакуліна, Ольга Васильченко

СЕКЦІЯ 1. ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Академічна доброчесність як умова сталого розвитку освітнього середовища

Віта Андрєєва
к.е.н, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AndrieievaVA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6357-3063

У сучасному світі освіта є одним із ключових чинників сталого розвитку суспільства. Її якість визначає не лише професійну підготовку фахівців, але й рівень моралі, відповідальності та довіри в соціумі. В основі якісної освіти лежить академічна доброчесність – сукупність етичних принципів і правил, що забезпечують чесність, справедливість і прозорість у навчальній та науковій діяльності. Саме дотримання цих принципів створює передумови для сталого розвитку освітнього середовища.

Удосконалення системи забезпечення академічної доброчесності в закладах вищої освіти України потребує узагальнення її особливостей та теоретико-емпіричного доведення тенденцій розвитку.

Дотримання принципів академічної культури та доброчесності в закладах вищої освіти слугує передумовою розбудови сильної громадянської культури в суспільстві в цілому. Політика академічної доброчесності забезпечує ефективність і результат функціонування освітнього процесу та обумовлює розвиток нових підходів до викладання і навчання на засадах корпоративної етики, інформаційної грамотності. Чітке розуміння відповідальності викладачів та здобувачів вищої освіти за порушення норм академічної етики безпосередньо сприяє покращенню якості вищої освіти в Україні та формує систему цінностей під час навчання в закладах освіти [1].

У 2004 році на Бухарестській конференції за сприяння Європейського центру ЮНЕСКО з вищої освіти була прийнята Декларація з етичних цінностей і принципів в Європейському Союзі. В Декларації [4]визначено такі основні принципи академічної доброчесності, як: академічна етика, культура та спільнота; академічна доброчесність у процесах викладання та навчання; демократичне та етичне керівництво та управління; дослідження, що базуються на академічній доброчесності та соціальній відповідальності [2].

Академічна доброчесність – багатовимірне поняття. Специфіка її впровадження зумовлена розумінням сутності академічної доброчесності, а саме як «сукупності етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [3].

В Україні за останні роки зроблено значні кроки щодо створення правового фундаменту для впровадження системи забезпечення академічної доброчесності у вітчизняну освіту. Нормативно-законодавче закріплення політики та реалізація механізмів (на національному, інституційному рівнях) забезпечення академічної доброчесності актуальні, оскільки дотримання академічних етичних стандартів у дослідженнях, навчанні та викладанні є невід'ємною умовою членства України в світовому освітньому та дослідницько-інноваційному співтоваристві.

Забезпечення академічної доброчесності потребує постійного вдосконалення педагогічної майстерності, викладання, що передбачає ціннісну складову знань, об'єктивне оцінювання, неупередженого ставлення до здобувачів вищої освіти та побудови щирих відносин викладач-студент. Британська Рада в Україні у партнерстві з Інститутом вищої освіти НАПН України, Advance HE (Велика Британія) та за підтримки МОН України і Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти реалізує Програму вдосконалення викладання у вищій освіті України (2020–2022 рр.) [3].

Використання міжнародної практики, досвіду обговорення і затвердження політики академічної доброчесності, позитивних практик провідних університетів (зокрема, США та Великої Британії – світових освітніх лідерів) свідчить про тенденцію удосконалення процесу забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти України, завдяки співпраці з провідними університетами світу, участі в міжнародних проєктах [4].

Сталий розвиток освітнього середовища передбачає не лише безперервне вдосконалення знань і навичок, а й формування етично зрілої особистості, здатної до відповідального прийняття рішень. Академічна доброчесність є фундаментом такого процесу, адже:

1. Забезпечує довіру до системи освіти. Дотримання етичних норм підвищує престиж навчальних закладів та довіру до дипломів, сертифікатів і наукових результатів.

2. Сприяє формуванню професійної відповідальності. Людина, яка звикла діяти чесно під час навчання, зберігає ці принципи і в подальшій професійній діяльності.

3. Підтримує розвиток критичного мислення. Коли студенти самостійно виконують завдання, вони навчаються аналізувати, узагальнювати й аргументувати власну позицію.

4. Стимулює інноваційність і науковий прогрес. Добросовісне ставлення до досліджень запобігає фальсифікації даних і забезпечує достовірність наукових результатів.

5. Формує культуру довіри та партнерства. Освітнє середовище, побудоване на чесності, взаємоповазі та прозорості, є запорукою здорового мікроклімату в академічній спільноті.

У сучасних умовах глобалізації та високої конкуренції на ринку праці випускники, які здобули освіту з дотриманням принципів академічної доброчесності, мають вагому перевагу.

Увага, яка приділяється підтримці принципів академічної доброчесності, підкреслює їх значущість для забезпечення якісної освіти, наукової достовірності, репутації освітніх установ, захисту інтелектуальної власності та розвитку етичних стандартів у професійному житті. Це сприяє створенню справедливого, чесного та відповідального суспільства, де знання і професіоналізм високо цінуються.

Дотримання етичних стандартів, розвиток критичного мислення та використання адаптивних навчальних середовищ сприяють формуванню конкурентоспроможних спеціалістів, готових до професійної діяльності в умовах сучасного ринку праці. Дотримання принципів академічної доброчесності підвищує довіру роботодавців, покращує репутацію навчальних закладів та запобігає академічним правопорушенням. З огляду на це, штучний інтелект відіграє значну роль у підтримці та забезпеченні академічної доброчесності, надаючи потужні інструменти для виявлення плагіату, автоматизованого оцінювання та адаптивного навчання. Однак, поряд із позитивними аспектами, існують також ризики та виклики, пов'язані з етичним використанням штучного інтелекту у навчальному процесі.

Інституційна підтримка, тобто сукупність заходів, ресурсів і структур, які надає заклад освіти для забезпечення ефективного функціонування та досягнення високих стандартів академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти і викладачів, є критично важливою для створення та підтримки академічної культури. Через впровадження чітких методик, надання освітніх ресурсів, використання інформаційних технологій та формування етичної культури, інституції можуть сприяти підготовці конкурентоспроможних спеціалістів, які діють чесно, відповідально та професійно на сучасному ринку праці [5].

Інституційна підтримка також забезпечує необхідні умови для дотримання академічної доброчесності і сприяє формуванню культури чесності, прозорості та відповідальності. Це, в свою чергу, допомагає підготувати висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців, здатних працювати чесно і ефективно у своїй професійній діяльності.

Інституціалізація академічної доброчесності в умовах сталого розвитку вимагає створення ефективної моделі забезпечення як дієвого інструменту для її вбудовування в структуру ЗВО, принципи якої полягають у такому:

1) поєднує нормативно-правові механізми імплементації чітких стандартів поведінки, освітні стратегії, механізми моніторингу та оцінки ефективності впроваджених політик, етичні цінності;

2) дозволяє зосередитися на запобіганні порушенням (а не на їх фіксації та санкціях);

3) адаптуватися до швидкозмінних умов, технологій, зберігаючи ключові цінності та принципи академічної доброчесності.

Дієвість моделі забезпечується використанням структурно-функціонального та системно-діяльнісного підходів та врахуванням логіки освітньої діяльності. Взаємопов'язані компоненти моделі (нормативно-методологічний, організа-

ційно-ресурсний, діяльнісний, аналітично-оцінний) спрямовані на забезпечення академічної доброчесності як стратегічного пріоритету та соціальної відповідальності ЗВО.

Україна чітко визначила свій європейський шлях. Важливо модернізувати вищу освіту, як реальний стан її якості, так і її імідж у світовій освітній спільноті, на рівні європейських і світових стандартів. Це важливо для українських університетів, українських дипломів і визнання кваліфікацій у світі, посилення міжнародної освітньої й наукової співпраці, що сприятиме розвитку якості освіти на новому рівні. А головне, це важливо для ефективної і швидкої відбудови і розвитку країни в нинішніх безпрецедентно складних умовах війни і в прийдешній повоєнний період. Вимога такої модернізації освіти, яку диктує, окрім іншого, і бурхливий розвиток інформаційних технологій, що все більше позначається на культурі якості вищої освіти, актуалізує в першу чергу питання академічної доброчесності.

Вважаємо, що академічна доброчесність є одним із ключових елементів системи підвищення якості освіти, оскільки забезпечує не лише етичні стандарти в навчальному та науковому процесах, а й формує основу для розвитку професійної культури, відповідальності та довіри в академічному середовищі. Впровадження ефективних механізмів боротьби з порушеннями академічної доброчесності, розвиток антиплагіатних технологій, підвищення відповідальності всіх учасників освітнього процесу та інтеграція етичних стандартів у навчальні програми сприяють створенню сприятливого середовища для формування висококваліфікованих, етичних та конкурентоспроможних фахівців.

Ключові слова: академічна доброчесність, сталий розвиток, корпоративна етика.

Список використаних джерел

1. Доценко, І. О. (2022). Академічна доброчесність у системі забезпечення якості освіти.

2. The Bucharest Declaration on Ethical Values and Principles of Higher Education in the Europe Region. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/ 10.1080/03797720500083922.

3. Слободянюк, О. М. (2021). Академічна доброчесність у вищій освіті України: особливості впровадження та тенденції розвитку. Педагогіка XXI століття: сучасний стан та тенденції розвитку, 388-414.

4. Мірошниченко, І. С., & Калініченко, В. І. (2024). Академічна доброчесність як фундаментальна складова професійного становлення сучасних фахівців. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, (216), 230-237.

5. Шестакова, С. О. (2025). Інноваційні підходи до навчання академічної доброчесності за допомогою технологій штучного інтелекту. Педагогічна Академія: наукові записки, (21).

Стратегії бізнесу в умовах сталого розвитку

Віта Андрєєва
к.е.н, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AndrieievaVA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6357-3063
Катерина Захарченко
магістрант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ZakharchenkoKO@krok.edu.ua

Найсучасніше осмислення проблеми сталого розвитку набули в рамках Саміту зі сталого розвитку під егідою ООН в 2015 р. Зокрема, було прийнято офіційний документ «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», який включає 17 глобальних Цілей сталого розвитку. В державній політиці України у сфері соціально-економічного розвитку положення концепції сталого розвитку також знаходять адекватне відображення. У сучасних національних документах Цілям сталого розвитку, заявлених ООН, приділена значна увага [1].

Однією з головних тенденцій є інтеграція цифрових технологій у бізнес процеси. Впровадження штучного інтелекту, аналітики даних, блокчейн-технологій та інших інновацій дозволяє компаніям оптимізувати свої операції, підвищувати ефективність і знижувати витрати. У той же час цифрові платформи відкривають нові можливості для виходу на міжнародні ринки, зменшуючи бар'єри для входу та сприяючи розвитку електронної комерції. Крім того, сучасні споживачі, більш свідомі своїх екологічних і соціальних зобов'язань, вимагають від компаній прозорості та дотримання принципів сталого розвитку. Це спонукає бізнеси адаптувати свої моделі, інтегруючи принципи сталості у всі аспекти своєї діяльності, від виробництва до маркетингу і постачання [2].

Однак, щоб це стало можливим, компаніям потрібно керуватися у своїй діяльності стратегією сталого розвитку, елементи якої пропонуємо узагальнити за такими групами: акціонери, споживачі та персонал; лідерство; бренд; інновації; бізнес-ідеї; соціальна відповідальність [3]:

1. Акціонери, споживачі та персонал створювати умови безпечної праці та прагнення працівників до самовдосконалення. Будувати прозорі відносини з акціонерами. Підтримувати зворотній зв’язок з споживачем.

2. Лідерство, шукати шляхи гармонізації інтересів зацікавлених сторін. Розвивати емоційний та системний інтелект менеджерів.

3. Бренд, знаходити нові способи взаємо дії з клієнтом.

4. Інновації, інвестувати у технічні інновації для виробництва конкурентоспроможної продукції.

5. Бізнес-ідеї, здійснювати за необхідності рециркуляцію капіталу. Шукати баланс між економією коштів та виконанням зобов’язань за проектами.

Перш за все, підприємство має розуміти свою основну мету та вплив, який здійснює на суспільство, економіку та навколишнє середовище. Основна мета являє собою причину, з якої компанія існує. Вона також сприяє залученню персоналу та інших зацікавлених сторін, результатом чого стає мотивація та креативність працівників, низька плинність кадрів. Мета формулюється першою, оскільки стратегія слугує її досягненню.

Розглянемо глобальні тренди сталого бізнесу. У світі спостерігається активне впровадження зелених фінансів, екологічного інвестування та відповідального споживання. Наприклад, у Європейському Союзі діє Зелений курс (Green Deal), який передбачає перехід до кліматично нейтральної економіки до 2050 року. Це створює нові вимоги до бізнесу: скорочення викидів, енергоефективність, екологічна сертифікація продукції.

У США та Азії активно розвиваються ESG-індекси, які оцінюють компанії за екологічними, соціальними та управлінськими критеріями. Інвестори дедалі частіше обирають компанії, які демонструють відповідальне ставлення до сталого розвитку, що впливає на їхню ринкову капіталізацію.

Приділимо увагу інтеграції ESG-факторів. Один із найпотужніших трендів – це інтеграція ESG (Environmental, Social, Governance) у корпоративну стратегію. Інвестори, споживачі та регулятори дедалі більше звертають увагу на те, як компанії:

• впливають на довкілля (викиди, ресурси, біорізноманіття),

• взаємодіють із суспільством (умови праці, права людини, інклюзія),

• дійснюють управління (прозорість, етика, антикорупція).

Компанії, які демонструють високі ESG-показники, отримують доступ до зелених фінансів, мають вищу ринкову капіталізацію та кращу репутацію.

Розглянемо цифрові технології (штучний інтелект, блокчейн, великі дані), які активно використовуються для моніторингу та оптимізації сталих практик. Наприклад:

• AI (штучний інтелект – artificial intelligence,) допомагає прогнозувати споживання енергії та зменшувати втрати.

• IoT (Інтернет речей – Internet of Things) дозволяє контролювати екологічні показники в реальному часі.

• блокчейн забезпечує прозорість ланцюгів постачання, підтверджуючи екологічне походження продукції.

Це сприяє підвищенню ефективності, зниженню витрат та зміцненню довіри до бренду.

Сталий бізнес не може існувати ізольовано. Компанії об’єднуються з урядами, НУО (неурядовими організаціями), науковими установами та громадськими організаціями для реалізації спільних проєктів. Такий підхід дозволяє: краще розуміти потреби суспільства, адаптуватися до регуляторних змін, формувати довіру та соціальний капітал [4].

Особливої уваги заслуговують практичні аспекти реалізації сталих стратегій:

1. Екологічна трансформація. Компанії впроваджують системи управління екологічними ризиками, переходять на відновлювані джерела енергії, зменшують споживання води та електроенергії, оптимізують логістику. Наприклад, виробники одягу переходять на екологічні тканини, а харчові компанії - на біорозкладну упаковку. Так, «Астарта-Київ» - агропромислова компанія, яка впроваджує біогазові установки для переробки органічних відходів; «Нова пошта» - поступово переходить на електромобілі для доставки, зменшуючи викиди вуглекислого газу.

Також важливим є екодизайн продукції - використання екологічних матеріалів, мінімізація упаковки, можливість повторного використання. Це відповідає очікуванням сучасного споживача, який дедалі більше орієнтується на «зелені» бренди.

2. Соціальна інклюзивність. Сталий бізнес враховує потреби різних соціальних груп, забезпечує рівність можливостей, підтримує місцеві громади, інвестує в освіту та охорону здоров'я. Це не лише підвищує репутацію компанії, а й сприяє стабільності в регіонах її діяльності. Компанії реалізують програми:

• професійної адаптації людей з інвалідністю;

• гендерної рівності в оплаті праці та кар'єрному зростанні;

• підтримки місцевих громад через соціальні інвестиції (освіта, медицина, інфраструктура).

Наприклад, «Київстар» реалізує освітні проєкти для школярів у сільській місцевості, забезпечуючи доступ до цифрових технологій.

Соціальна інклюзивність також включає етичне ставлення до працівників: гідні умови праці, можливості для розвитку, участь у прийнятті рішень. Це сприяє зниженню плинності кадрів і підвищенню продуктивності.

3. Етичне управління. Прозорість, антикорупційна політика, дотримання прав людини - ключові елементи сталого управління. Компанії впроваджують кодекси етики, проводять аудити відповідності, забезпечують участь працівників у прийнятті рішень.

Зокрема, «Укрзалізниця» запровадила політику нульової толерантності до корупції, що включає навчання персоналу та контрольні механізми.

Етичне управління також передбачає відкриту комунікацію з громадськістю, звітність про екологічні та соціальні показники, участь у громадських ініціативах.

Обгрунтуємо концепцію сталого розвитку в українському контексті. В Україні концепція сталого розвитку поступово інтегрується у державну політику та корпоративні практики. Зокрема, Національна стратегія сталого розвитку України до 2030 року передбачає адаптацію бізнесу до екологічних стандартів, розвиток зеленої енергетики, підтримку малого та середнього підприємництва.

Українські компанії, особливо в аграрному секторі, IT та енергетиці, вже демонструють приклади успішної інтеграції сталих стратегій. Агрохолдинги впроваджують точне землеробство для зменшення впливу на ґрунти. IT-компанії переходять на хмарні рішення, що знижують енергоспоживання. Енергетичні підприємства інвестують у сонячні та вітрові електростанції.

На нашу думку, сталий розвиток - це не лише етичний вибір, а й стратегічна необхідність для бізнесу, який прагне довгострокового успіху. Компанії, що інтегрують принципи сталості, отримують конкурентні переваги, зміцнюють довіру споживачів та інвесторів, сприяють розвитку суспільства. У сучасному світі сталий бізнес — це бізнес майбутнього.

В українському контексті сталий розвиток набуває особливого значення. В умовах війни, економічної нестабільності та соціальних трансформацій, бізнес відіграє ключову роль у підтримці життєздатності суспільства. Приклади українських компаній, що впроваджують точне землеробство, цифрові рішення та зелену енергетику, свідчать про здатність адаптуватися, інновувати та відповідати на виклики часу.

Таким чином, стратегія сталого розвитку, на нашу думку, це не просто набір окремих заходів, а цілісна філософія ведення бізнесу, яка поєднує економічну ефективність, соціальну справедливість та екологічну відповідальність. Вона дозволяє компаніям не лише реагувати на зміни, а й формувати майбутнє - більш стійке, справедливе та збалансоване.

У перспективі, ті підприємства, які вже сьогодні інвестують у сталість, отримають не лише конкурентні переваги, а й стануть рушіями позитивних змін у суспільстві. Сталий бізнес – це бізнес, який мислить стратегічно, діє відповідально і розвивається гармонійно [5].

Ключові слова: цілі сталого розвитку; бізнес.

Список використаних джерел

1. Мануйлов, О. В. (2024). Формування стратегії сталого розвитку підприємств в умовах невизначеності. Український журнал прикладної економіки та техніки, 9(2), 60-64.

2. Іващенко, О. А. (2024). Новітні тенденції розвитку міжнародного бізнесу в умовах сталого розвитку та цифрової економіки.

3. Райко, Д., Маслак, О., & Маслак, М. (2020). Стратегія стійкого розвитку: проблеми та шляхи вирішення. Вісник Національного технічного університету" Харківський політехнічний інститут"(економічні науки), (3), 127-130.

4. Лема, Г., Коваль, О. Р., & Зелений, І. С. (2025). Управління бізнес-середовищем в умовах сталого розвитку. SEMI: Науковий журнал Львівської політехніки, 9(1), 203–211.

5. Ревуцька, А. О. (2021). Роль стратегічного управління підприємством в умовах сталого розвитку. Збірник наукових праць Уманського НУС, 99(2), 28–39

Сталий розвиток в умовах європейської інтеграції

Віта Андрєєва
к.е.н, доцент, доцент кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AndrieievaVA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6357-3063
Михайло Коваленко
магістрант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KovalenkoMM@krok.edu.ua

У сучасних умовах глобальних викликів та трансформацій сталий розвиток набуває особливого значення як стратегічна мета для країн, що прагнуть забезпечити баланс між економічним зростанням, соціальним добробутом та екологічною безпекою. Для України, яка активно інтегрується до європейського простору, концепція сталого розвитку є не лише актуальною, а й необхідною складовою державної політики та міжнародних зобов'язань. Європейська інтеграція відкриває нові можливості для впровадження екологічних стандартів, розвитку «зеленої» економіки, підвищення енергоефективності та соціальної згуртованості. Водночас вона ставить перед країною низку викликів, пов'язаних із адаптацією до норм ЄС, модернізацією інституцій та забезпеченням сталого управління ресурсами. У цьому контексті дослідження взаємозв'язку між сталим розвитком та європейською інтеграцією є надзвичайно важливим для формування ефективної стратегії розвитку України.

Одним із важливих інструментів реалізації сталого розвитку в умовах євроінтеграції є комплаєнс-менеджмент.

У світлі глобалізації, посилення регуляторних вимог з боку державного регулювання та запитів з боку суспільства щодо корпоративної соціальної відповідальності, комплаєнс-менеджмент набуває особливої важливості. Адже саме заходи в рамках комплаєнс-менеджменту сприяють встановленню стійких і справедливих ділових відносин та запровадженню на підприємствах сучасних інструментів, які мінімізують правові, економічні та репутаційні ризики [1].

Вища освіта, яка інтегрує європейські цінності у навчальні програми, допоможе створити основу для взаємодії з міжнародними компаніями, що дотримуються стандартів комплаєнсу. Україна активно інтегрується до європейських економічних та політичних структур, що зумовлює необхідність розвитку стандартів комплаєнсу на національному рівні [1].

Наступним важливим аспектом є інноваційна активність органів влади.

Інноваційна активність органів влади є ключовим рушієм для досягнення сталого соціально-економічного розвитку національної економіки. Цей процес нерозривно пов'язаний із впровадженням принципів ефективного публічного управління, що створює необхідні умови для генерування, імплементації та поширення інновацій на всіх рівнях суспільного життя. Дослідження взаємодії

між ефективним публічним управлінням та інноваційною активністю органів влади є критично важливою для забезпечення сталого розвитку країни, особливо в умовах її європейської інтеграції [2].

Інновації, що створюються та впроваджуються в системі публічного управління, дозволяють підвищити її ефективність, адаптивність та спроможність відповідати на суспільні запити. Водночас, ефективне публічне управління створює необхідні передумови для того, щоб інноваційний потенціал суспільства був реалізований повною мірою, забезпечуючи довгостроковий та збалансований розвиток національної економіки на благо всіх громадян. [2].

Особливу увагу слід приділити енергетичному сектору.

Енергетика є ключовою галуззю для сталого розвитку України, особливо в умовах сучасних викликів, пов'язаних із режимом воєнного стану та необхідністю забезпечення енергоефективності й екологічної безпеки. Україна, прагнучи інтеграції в європейське співтовариство, зобов'язана адаптувати своє законодавство до міжнародних стандартів, зокрема вимог Європейського зеленого курсу (EU Green Deal) [3].

Україна, як і інші цивілізовані країни, що є членами ООН, бере активну участь у глобальному процесі сталого розвитку. Комплексний підхід до імплементації Цілей сталого розвитку разом із міждисциплінарними дослідженнями дозволяє адаптувати кожну глобальну ціль до специфіки національного розвитку [3].

Ще одним важливим аспектом, з яким стикаються українські громади, є екологічні проблеми, спричинені війною. Бойові дії призвели до значних екологічних збитків, таких як забруднення води, ґрунту та повітря, а також знищення природних екосистем. Відновлення цих екологічних ресурсів є важливою умовою для сталого розвитку громад, оскільки без вирішення екологічних проблем неможливо забезпечити тривале економічне та соціальне зростання [4].

Значний екологічний досвід європейських країн може стати у пригоді для відновлення українських громад. Як зазначає Європейська комісія (2019), впровадження інноваційних екологічних технологій, таких як відновлювані джерела енергії та екологічно чисті технології, є необхідним для забезпечення сталого розвитку громад [4].

В екологічній сфері пріоритетом має стати відновлення природних екосистем і впровадження зеленої енергетики, що забезпечить збереження навколишнього середовища та екологічну безпеку. Важливо також запровадити цифровізацію управлінських процесів на місцевому рівні, що сприятиме прозорості та підвищенню ефективності державного управління [4].

Європейська інтеграція для України є одним із ключових напрямів стратегічного розвитку, який визначає не лише зовнішньополітичний вектор, але й значною мірою впливає на внутрішні економічні трансформації. Процеси, пов язані з поглибленням співпраці з Європейським Союзом, формують нові виклики та перспективи для українських підприємств, стимулюючи їхню адаптацію до вимог європейського ринку та сприяючи підвищенню інвестиційної

привабливості. На сучасному етапі особливої актуальності набувають питання модернізації виробництва, впровадження інноваційних технологій, забезпечення високих стандартів корпоративного управління та сталого розвитку, що є визначальними чинниками для залучення інвестицій [5].

В умовах глобалізації та високого рівня конкуренції підприємства України зобов'язані підвищувати рівень інноваційності та технологічності своєї продукції. Впровадження цифрових технологій, розвиток «зеленої» економіки та енергоефективних рішень є тими чинниками, що відіграють дедалі важливішу роль у формуванні привабливого інвестиційного клімату. Європейські партнери та інвестори все більше орієнтуються на ESG-підходи (екологічні, соціальні та управлінські стандарти), що стимулює український бізнес впроваджувати інноваційні управлінські моделі та практики сталого розвитку [5].

Особливого значення у процесі підвищення інвестиційної привабливості набуває розвиток людського капіталу. Підготовка висококваліфікованих кадрів, удосконалення системи освіти та підвищення рівня управлінських компетенцій у поєднанні з формуванням культури корпоративної соціальної відповідальності є передумовами для створення позитивного іміджу українських підприємств на міжнародному ринку. У цьому контексті важливою є активна участь українських підприємств у програмах ЄС, таких як Horizon Europe, COSME, які відкривають нові можливості для фінансування інноваційних проєктів, налагодження партнерських зв язків та інтеграції у європейські виробничі ланцюги [5].

Поряд із великим бізнесом, значну роль у підвищенні інвестиційної привабливості економіки відіграє малий та середній бізнес, який є гнучкішим у впровадженні нових технологій та швидше адаптується до змін ринкового середовища. Для цього необхідно розширювати доступ МСБ до фінансових ресурсів, спрощувати умови кредитування та підвищувати рівень інституційної підтримки. Держава має забезпечити створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва шляхом запровадження індустріальних парків, технопарків та спеціальних економічних зон, що дозволить активізувати інвестиційні потоки та сприятиме зростанню економічного потенціалу регіонів [5].

Сталий розвиток в умовах європейської інтеграції є не лише стратегічною метою, а й необхідною умовою для забезпечення конкурентоспроможності України на міжнародній арені. Комплексний підхід до реалізації принципів сталого розвитку передбачає інтеграцію екологічних, соціальних та управлінських аспектів у всі сфери суспільного життя. Це включає адаптацію законодавства до норм ЄС, розвиток «зеленої» економіки, цифровізацію управління, підвищення енергоефективності та формування культури корпоративної соціальної відповідальності.

Особливу роль у цьому процесі відіграє бізнес-середовище, яке має орієнтуватися на ESG-підходи, що стають стандартом для європейських інвесторів. Впровадження таких підходів сприяє не лише підвищенню інвестиційної привабливості, а й формуванню позитивного іміджу українських

підприємств. Водночас держава має забезпечити ефективне публічне управління, підтримку інновацій та розвиток людського капіталу, що є основою для сталого економічного зростання.

Успішна імплементація Цілей сталого розвитку ООН, активна участь у європейських програмах, таких як Horizon Europe та COSME, а також розвиток міжсекторальної співпраці дозволять Україні не лише інтегруватися в європейський простір, а й стати прикладом для інших країн, що прагнуть поєднати економічний прогрес із соціальною відповідальністю та екологічною безпекою.

Таким чином, сталий розвиток має стати основою національної стратегії, що забезпечить довгострокову стабільність, добробут громадян та гармонійне співіснування з навколишнім.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що сталий розвиток в умовах європейської інтеграції є не лише викликом, а й можливістю для України. Комплексний підхід, орієнтований на довгострокову перспективу, дозволить забезпечити гармонійний розвиток країни, підвищити її конкурентоспроможність та інтегруватися у європейське співтовариство як повноправний і відповідальний учасник.

Список використаних джерел

1. Гронь, О., & Ярмош, О. (2025). Комплаєнс-освіта як фактор сталого розвитку бізнесу в умовах європейської інтеграції.

2. Шумська, Г. (2025). Дослідження взаємозв'язку між ефективністю публічного управління та інноваційною діяльністю органів влади в умовах європейської інтеграції.

3. Грачук, В. С. (2024). Правове регулювання енергетичних правовідносин в Україні в контексті сталого розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 3(86), 107-113.

4. Ортіна, Г. В. (2024). Державні механізми та інноваційні підходи до сталого розвитку громад у післявоєнний період у контексті євроінтеграції.

5. Бакуменко, С. В. (2025). Підвищення інвестиційної привабливості підприємств України в умовах європейської інтеграції (Doctoral dissertation, ЦНТУ).

Аналіз великих даних (big data) для підвищення ефективності регіонального управління

Олексій Туболєв
здобувач освітньої програми «Комп'ютерні Науки», гр. КН-25,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TubolievOY@krok.edu.ua
Денис Балдик
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: baldykdo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2670-1190

У сучасних умовах цифрової трансформації державного управління обсяги інформації, що накопичуються на регіональному рівні, зростають із безпрецедентною швидкістю. Традиційні інструменти обробки даних уже не дозволяють ефективно виявляти закономірності та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Саме тому аналіз великих даних (Big Data) стає ключовим інструментом підтримки регіонального розвитку, прогнозування соціально-економічних процесів та оптимізації державних сервісів. Використання Big Data здатне забезпечити більш точне розуміння потреб населення та підвищити ефективність управлінських стратегій, проте водночас створює низку методологічних та обчислювальних викликів, які потребують системного вирішення.

«Big Data» це термін, який використовується для позначення наборів даних, що є надто великими або складними для ефективної обробки традиційним програмним забезпеченням. Дані з великою кількістю записів (рядків) забезпечують вищу статистичну потужність, тоді як дані з більшою складністю (більшою кількістю атрибутів або стовпців) можуть призводити до вищого рівня хибних відкриттів [1].

Актуальність проблеми обумовлена постійним зростанням обсягу даних. Цей ріст викликаний вибуховим збільшенням як машинно-генерованих даних (оскільки все більше датчиків та пристроїв збирають і передають інформацію), так і високою залученістю людини до соціальних мереж. Особливо цей процес прискорився останнім часом, коли пандемія змусила перевести більшість видів діяльності в онлайн-режим. У наші дні майже кожна дія, слово чи клік – створює дані, які необхідно збирати, зберігати та досліджувати [2].

Аналіз великих даних (Big Data) відкриває для регіонального управління значні можливості, зокрема для виявлення прихованих закономірностей у житті населення та врахування інтересів окремих субпопуляцій, що було неможливо при використанні малих вибірок. Однак впровадження Big Data створює унікальні статистичні та обчислювальні виклики. Головна проблема полягає в

тому, що традиційні методи аналізу, які добре працюють із даними малої чи середньої розмірності, не здатні впоратися з масивними розмірами вибірки та високою розмірністю сучасних даних. Це вимагає повної зміни парадигми як в обчисленнях, так і в статистичному підході [3].

Ключова проблема при аналізі великих даних у регіональному управлінні – це висока розмірність, яка породжує деякі специфічні виклики.

По-перше виникає «накопичення шуму» (noise accumulation). Коли управлінська модель враховує тисячі показників, похибки оцінювання кожного з них підсумовуються. Це може призвести до ситуації, коли традиційні класифікаційні моделі (наприклад, для прогнозування соціальних потреб) працюють не краще, ніж випадкове вгадування, оскільки шум від нерелевантних показників домінує над корисним сигналом.

По-друге, висока розмірність створює «хибні кореляції» (spurious correlations). Це феномен, при якому два показники, що науково ніяк не пов'язані (наприклад дані з соціальних мереж та рівень споживання комунальних послуг), можуть демонструвати високу вибіркову кореляцію виключно через велику кількість змінних. Опора на такі хибні зв'язки призводить до невірних статистичних висновків та, як наслідок, до прийняття помилкових науково необґрунтованих управлінських рішень.

По-третє, виникає проблема «випадкової ендогенності» (incidental endogeneity). Це ситуація, коли деякі змінні в моделі корелюють із похибкою через приховані або не враховані фактори. У високорозмірних наборах даних це трапляється випадково, оскільки кількість змінних настільки велика, що ймовірність появи таких кореляцій зростає. Внаслідок цього статистичні оцінки стають зміщеними, а прогнози – ненадійними. Наприклад, якщо модель прогнозує ефективність субсидій, але не враховує приховані фактори (неформальні доходи населення тощо), то деякі показники, як-от активність у соцмережах, можуть випадково корелювати з похибкою.

Таким чином, стрімке зростання обсягів гетерогенних даних, що генеруються як машинами, так і людьми в соціальних мережах, робить традиційні методи аналізу недієздатними. Спроби застосувати старі підходи до Big Data в регіональному управлінні створюють серйозні статистичні виклики, зокрема накопичення шуму (noise accumulation), хибні кореляції (spurious correlations) та випадкову ендогенність (incidental endogeneity). Ігнорування цих специфічних проблем, а також пов'язаних з ними обчислювальних труднощів, неминуче призводить до невірних статистичних висновків і, як наслідок, до прийняття помилкових та науково необґрунтованих управлінських рішень.

Ключові слова: Big Data; регіональне управління; високорозмірні дані; статистичні виклики; цифрова трансформація; аналіз даних.

Список використаних джерел

1. Big Data analysis methods and technics. (n.d.). IT-UA. Retrieved November 11, 2025, from https://www.it.ua/en/knowledge-base/technology-innovation/big-data-bolshie-dannye.

2. Barila, A., Danubianu, M., & Turcu, C. O. (2021). Big data: Actuality and challenges. Journal of Danubian Studies and Research, 11(1). Retrieved from https://dj.univ-danubius.ro/index.php/JDSR/article/view/1271.

3. Fan, J., Han, F., & Liu, H. (2014). Challenges of big data analysis. National Science Review, 1(2), 293–314. https://doi.org/10.1093/nsr/nwu002.

Фінансова грамотність як чинник економічної стабільності населення

Ольга Орлова-Курилова
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail:OrlovaKOV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8382-8070
Анастасія Романюк
здобувачка освітньої програми «Комп'ютерні науки»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: RomaniiukAV@krok.edu.ua

У сучасних умовах фінансова грамотність є однією з ключових компетенцій, необхідних для забезпечення економічної стабільності як окремої особи, так і суспільства загалом. Вона передбачає здатність ефективно керувати власними фінансами, приймати обґрунтовані фінансові рішення, користуватися банківськими послугами та уникати фінансових ризиків. Рівень фінансової грамотності населення безпосередньо впливає на економічну безпеку держави. Низька поінформованість громадян у питаннях кредитування, заощаджень та інвестування призводить до зниження добробуту домогосподарств, зростання боргового навантаження та нестабільності на фінансових ринках. Тому підвищення фінансової культури є важливою умовою сталого соціально-економічного розвитку країни. В Україні останніми роками реалізуються державні програми, спрямовані на розвиток фінансової освіти серед населення. Зокрема, Національний банк України запроваджує освітні проєкти для школярів і студентів, сприяючи формуванню базових фінансових навичок. Водночас активну роль у цьому процесі відіграють заклади освіти, громадські організації та засоби масової інформації.

За даними аналітики за методологією OECD, вказано, що середній бал фінансової грамотності в Україні у 2021 році становив 12,3 з можливих ~21 балів, що відповідає ~58 % максимальної оцінки. Ці показники покращилися порівняно з дослідженням 2018 року, де за ~3 роки бал зріс на 6 %, і всі компоненти (знання, поведінка, ставлення) покращилися. Темпи зростання вище, ніж у низки порівняльних країн (включених в OECD-опитування), в яких середній приріст - близько 2,4 % [1].

Щодо компонентів фінансової грамотності, аналітичні дані свідчить: фінансові знання (financial knowledge) населення України у 2021 році з середнім балом 4,3 з 7 (≈ 61 %); фінансова поведінка (financial behavior), середній бал 5,5 з 9 (знову ~61 %). При цьому 51 % дорослого населення набрали ≥6 балів (мінімальна «цільова» межа), це значно більше, ніж у 2018 (36 %); фінансове ставлення (financial attitude), середній бал становить 2,5 з 5 (невелике зростання з 2,4 у порівнянні з 2018 роком). Лише 17 % набрали більше 3 балів. Це показує схильність українців до короткострокового планування і витрат, а не до

заощаджень [1].

Простежуються також диспропорції у рівні фінансової грамотності населення України, що визначено аналітично: вікові групи, які отримали найнижчі бали - серед молоді (18–24 р.), особливо 18–19 років (11,4 бали), а також серед людей понад 60 років (11,6 балів). Встановлено прямий зв'язок між рівнем освіти та фінансовою грамотністю населення. Вища освіта пов'язана з вищим рівнем фінансової грамотності (13,3 бали у тих, хто має вищу освіту, біля ~11,9 у людей із професійно-технічною освітою). Наявне місце проживання впливає на рівень фінансової грамотності: населення сільської місцевості має нижчий рівень грамотності (11,8) ніж міське (12,6). Інформаційні технології значно впливають на рівень фінансової грамотності населення України: люди, які не використовують технології (інтернет, смартфони тощо), мають значно нижчий бал (середній - 9,9), і це старші люди (60+). Заощадження населення свідчать що ті, хто має «подушку» на 3 місяці та більше, мають значно вищий рівень фінансової грамотності [1].

В Україні затверджено Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року, що сприятиме підвищенню фінансової обізнаності населення України, зростанню впевненості під час ухвалення фінансових рішень за будь-яких умов, формуванню раціональної фінансової поведінки, зокрема на основі ефективного використання фінансових послуг. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року (НБУ), це документ з оцінкою стану ФГ після 2022 року, рекомендаціями щодо освітніх ініціатив та механізмів моніторингу. Дає базу політики й аргументацію для масштабних програм [2].

Важливим завданням реалізації Стратегії є розбудова екосистеми фінансової грамотності в Україні. Затвердження Стратегії сприятиме об'єднанню зусиль багатьох сторін, забезпечить масштабування заходів із підвищення фінансової обізнаності та охоплення різноманітних цільових груп. Якщо в попередні роки у фокусі уваги заходів з фінансової грамотності перебували насамперед діти та молодь – українці з найнижчим рівнем фінансової грамотності, то тепер проводитиметься також робота з підприємцями й дорослим населенням, у тому числі з ветеранами, внутрішньопереміщеними особами та людьми старшого віку. Робота над Стратегією велась у межах міжвідомчої робочої групи та консультативної платформи з червня 2021 року. Через повномасштабну агресію росії проти України робота була тимчасово призупинена в березні 2022 року та відновлена у вересні 2023 року. Розроблення Стратегії відбувалося згідно з найкращою міжнародною практикою, зокрема Рекомендаціями з фінансової грамотності Ради Організації економічного співробітництва та розвитку та методологічними настановами Міжнародної мережі фінансової освіти, учасницею якої є Україна [3; 4; 5].

Однак рівень фінансової грамотності в Україні залишається недостатнім у порівнянні з розвинутими країнами. Значна частина громадян не володіє знаннями щодо планування бюджету, управління заощадженнями, інвестування та захисту від фінансового шахрайства. Для поліпшення ситуації необхідно

посилити інтеграцію фінансової освіти у навчальні програми, проводити тренінги та інформаційні кампанії. Фінансова грамотність є важливим чинником економічної стабільності населення. Вона сприяє підвищенню добробуту громадян, розвитку підприємництва та зменшенню соціально-економічних ризиків. Формування фінансової культури має стати пріоритетом державної політики, адже саме свідомі фінансово грамотні громадяни є основою економічно сильної країни. Війна та економічна нестабільність в Україні, роблять питання фінансової грамотності ще більш критичним, раціональне управління фінансами, заощадження, планування набувають великого значення.

Ключові слова: фінансова грамотність, аналіз, стратегія розвитку фінансової грамотності в Україні.

Список використаних джерел

1. National Bank of Ukraine. Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine : research / НБУ. - Kyiv, 2021. - 80 с. : іл. - (PDF). — URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021_en.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 16.11.2025).

2. National Bank of Ukraine. National Strategy for Financial Literacy Development until 2030 : strategy document / НБУ. - Kyiv. - URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy_en.pdf?v=7&utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 16.11.2025).

3. OECD. Recommendation of the Council on Financial Literacy : legal instrument. - Paris : OECD, 2020. - URL: https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461 (дата звернення: 16.11.2025).

4. OECD. PISA 2022 Results (Volume IV) – How Financially Smart Are Students? - OECD Publishing, 2023. - URL: https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2022-results-volume-iv_5a849c2a-en.html (дата звернення: 16.11.2025).

5. OECD. PISA 2029 Financial Literacy Assessment: Preparing Students for their Financial Future : flyer. - Paris : OECD, [без року]. - URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/financial-education/Flyer%20PISA%20(4).pdf (дата звернення: 16.11.2025).

Роль штучного інтелекту в цифровій трансформації бізнесу

Максим Яківець
викладач кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yakivetsMR@krok.edu.ua
Олександр Журавель-Даниленко
викладач кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: zhuravel_danylenko@krok.edu.ua
Володимир Троцько
к. військових н., с.н.с., доцент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TrotskoVV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4656-0615

Штучний інтелект поступово стає важливим інструментом розвитку потенціалу малих підприємств, які, незважаючи на свою гнучкість та здатність до інновацій, часто стикаються з обмеженими ресурсами, недостатньою цифровою інфраструктурою та браком спеціалізованих компетенцій. Міжнародні дослідження свідчать, що цифровізація малих і середніх підприємств відбувається нерівномірно: значна частина бізнесів застосовує лише базові цифрові рішення, тоді як потенціал сучасних технологій, зокрема ШІ, використовується частково [1, 2]. У звітах OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) наголошується, що ефективне впровадження штучного інтелекту можливе лише за умови системної цифрової зрілості підприємства та поступового переходу від базових інструментів до складніших рішень [1, 2].

Для малого бізнесу ШІ здебільшого асоціюється не з розробленням власних моделей, а з використанням доступних хмарних сервісів, таких як «розумні» CRM-системи, чат-боти підтримки клієнтів, автоматизовані маркетингові інструменти, алгоритми прогнозування продажів та генеративні платформи для створення текстів і звітів. Оцінки McKinsey Global Institute вказують на значний економічний потенціал генеративного ШІ та його здатність підтримати автоматизацію комунікаційних і аналітичних процесів, що особливо ціно для малих підприємств із обмеженим бюджетом на ІТ-персонал [3]. Такі інструменти забезпечують продуктивність, яка раніше була доступною переважно великим компаніям, але тепер стала більш демократизованою завдяки SaaS-рішенням [3].

Наявна література вказує, що малий бізнес найчастіше застосовує ШІ у сферах маркетингу та взаємодії з клієнтами: для сегментації аудиторії, налаштування рекламних кампаній, автоматизації відповідей на типові запити, створення контенту та оптимізації комунікацій [3, 4]. З часом до цього додається внутрішня аналітика, що ґрунтується на даних про продажі, витрати, запаси та споживчу поведінку, і яка дає змогу підприємствам приймати обґрунтовані управлінські рішення. Дослідження підтверджують, що системне застосування таких технологій корелює з вищими показниками продуктивності та покращенням

фінансових результатів [3, 4].

Разом із тим існує низка бар'єрів, які стримують більш широке впровадження ШІ в секторі малих підприємств. Найчастіше згадуються фінансові обмеження, брак ІТ-компетенцій, низька якість даних, відсутність цифрової стратегії та організаційна неготовність до змін [1, 4]. Публікації, зокрема дослідження Academy of Marketing Studies Journal, підкреслюють, що нестача кваліфікованих кадрів, нерозуміння переваг ШІ та побоювання щодо безпеки й конфіденційності даних залишаються суттєвими перешкодами [4]. Часто підприємства формально впроваджують популярні інструменти, але не мають навіть базових процесів електронного документообігу чи налагодженого збору даних, що не дозволяє ШІ працювати ефективно [1, 4].

У наукових дослідженнях наголошується на важливості поетапного впровадження ШІ – від створення базової цифрової інфраструктури, удосконалення систем збирання та структурування даних до підвищення цифрових навичок працівників [1]. Також підкреслюється роль етичних аспектів і побудови довіри, що є особливо актуальним для малих підприємств, які можуть бути більш вразливими до кіберризиків – ці питання потребують належного регуляторного та організаційного супроводу [1, 4]. Новітні дослідження та огляди практик пропонують рамкові моделі відповідального впровадження ШІ, які враховують етичні принципи, прозорість та безпеку на всіх етапах життєвого циклу технології [3, 4].

Таким чином, штучний інтелект відкриває для малих підприємств значні можливості: підвищення ефективності операційної діяльності, поліпшення взаємодії з клієнтами, оптимізації рішень на основі даних та формування конкурентних переваг на ринку [1, 3]. Проте для досягнення реального ефекту необхідно не лише впроваджувати технології, а й розвивати організаційну готовність, інвестувати у навички персоналу, забезпечувати якість даних та формувати стратегічний підхід до цифрової трансформації [1, 2, 4]. Існуючі дослідження висвітлюють ключові аспекти та бар'єри цього процесу, але водночас наголошують на потребі в подальших емпіричних дослідженнях, які б дозволили глибше зрозуміти специфіку інтеграції ШІ у бізнес у різних галузях та регіонах [3, 4, 5].

Ключові слова: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ; малі підприємства.

Список використаних джерел

1. The Digital Transformation of SMEs. OECD, 2021. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-digital-transformation-of-smes_bdb9256a-en.html

2. Digitalisation of SMEs. OECD, 2024. URL: https://www.oecd.org/en/topics/digitalisation-of-smes.html

3. The Economic Potential of Generative AI: The Next Productivity Frontier. McKinsey Global Institute, 2023. URL: https://www.mckinsey.com/capabilities/tech-and-ai/our-insights/the-economic-potential-of-generative-ai-the-next-productivity-frontier

4. Small, a. I. A. I. A study of barriers and benefits of artificial intelligence adoption in small and medi-

um enterprise., 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/360912025_A_STUDY_OF_BARRIERS_AND_BENEFITS_OF_ARTIFICIAL_INTELLIGENCE_ADOPTION_IN_SMALL_AND_MEDIUM_ENTERPRISE

5. Троцько В. Особливості вирішення задач з курсів бізнес-математика та статистика англійською мовою застосунками генеративного штучного інтелекту / В. Троцько, І. Чернозубкін, І. Новак // Вчені записки Університету "КРОК". - 2025. - № 3(79). - С. 254-260. - DOI https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-79-254-260. URL: https://dspace.krok.edu.ua/handle/krok/8328

Відкриті дані як інформаційний ресурс розвитку держави, регіонів та підприємництва в Україні

Даніїл Пирог
здобувач освітньої програми «UI/UX проєктування та розробка»,
гр. UI/UX-25-д,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PyrohDS@krok.edu.ua
Ольга Орлова-Курилова
доктор економічних наук, доцент,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OrlovaKOV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8382-8070

Становлення цифрової економіки та воєнні виклики поставили перед Україною завдання одночасно забезпечити прозорість влади, підтримати бізнес і зберегти безпеку. Одним із ключових інструментів, який поєднує поставлені завдання, є відкриті дані. Системне використання даних перетворює інформацію, що накопичується в державних реєстрах та інформаційних системах, на аналітичний ресурс розвитку держави, регіонів та підприємництва в Україні.

Відкриті дані – це публічна інформація у форматі, придатному для автоматизованої обробки, вільного використання та повторного оприлюднення. В Україні правові засади закладено Законом України «Про доступ до публічної інформації» та низкою підзаконних актів Кабінету Міністрів України, що визначають перелік наборів відкритих даних, вимоги до їх формату та актуальності. Центральним елементом інфраструктури є національний портал відкритих даних data.gov.ua, де державні органи й органи місцевого самоврядування публікують набори інформації у різних тематичних категоріях [11; 12].

У «Стратегії розвитку сфери відкритих даних України на 2025-2027 роки» відкриті дані розглядаються як один із драйверів соціально-економічного розвитку, інструмент антикорупційної політики, цифрової трансформації та євроінтеграції [9]. Документ акцентує на необхідності переходу до принципу «відкритість за замовчуванням», підвищення якості наборів даних, розвитку людського капіталу в цій сфері й одночасного пошуку балансу між відкритістю та національною безпекою в умовах війни.

Для держави, регіонів відкриті дані виконують ключові функції. По-перше, це інструмент прозорості та підзвітності: дані про бюджети, публічні закупівлі, комунальне майно, регіональні програми дають змогу громадянам, журналістам і громадським організаціям контролювати використання публічних ресурсів. По-друге, це основа для доказового управління: аналітичні панелі, побудовані на основі відкритих даних, допомагають органам влади приймати рішення щодо пріоритетів інфраструктурних інвестицій, підтримки територіальних громад, планування освітньої, медичної чи транспортної мережі [8; 13]. По-третє, це канал комунікації з бізнесом та інвесторами, які орієнтуються на відкриті

статистичні й реєстрові дані, оцінюючи потенціал регіонів.

Для підприємництва відкриті дані – це насамперед додаткове джерело ринкової інформації. Категорії «Економіка та бізнес», «Регіональний розвиток», «Державні доходи і видатки» на порталі data.gov.ua містять відомості про суб'єктів господарювання, податкові реєстри, ліцензії, результати перевірок, дані про стан інфраструктури, екологічні та демографічні показники [11]. Поєднуючи ці масиви з галузевою статистикою, підприємці можуть глибше розуміти конкурентне середовище, перевіряти надійність контрагентів, оцінювати платоспроможність ринків, планувати розміщення виробництв чи сервісних точок у різних регіонах.

На базі відкритих даних сформувався сектор сервісів. Система публічних закупівель ProZorro та платформа «Публічні фінанси» (spending.gov.ua) забезпечують аналітику щодо використання бюджетних коштів і відкривають для бізнесу нові сегменти участі в тендерах. Аналітичні платформи, наприклад YouControl, та інші сервіси бізнес-аналітики агрегують дані з багатьох державних реєстрів, дозволяючи підприємствам оперативно аналізувати ризики, структуру власності контрагентів, судові спори чи податкову історію [7]. Відкриті дані перетворюються на інструмент управління ризиками, побудови довіри та підвищення конкурентоспроможності бізнесу.

Повномасштабна агресія РФ проти України суттєво вплинула на сферу відкритих даних. З міркувань національної безпеки доступ до частини наборів було обмежено, а оновлення багатьох реєстрів уповільнено. Водночас війна прискорила цифрову трансформацію державних сервісів і бізнесу: активно розвиваються електронні послуги, дистанційні формати діяльності, нові цифрові платформи [6; 13].

Наведемо приклади обмеження відкритих даних на рівні державних реєстрів. У звіті за 2023 рік зазначено, доступ до кількох реєстрів був призупинений з міркувань безпеки, зокрема: Єдиний державний реєстр юридичних осіб, дані Державної податкової служби України, реєстр пошкодженого майна, кадастрові дані [2].

Аналітики зазначають, 44% рейтингу якості відкритих даних в Україні відповідають принципам, гарантованим законодавством: відкритість за замовчуванням, своєчасність та зрозумілість, доступність та зручність використання, а також порівняність. Дані державного реєстру, які мають бути публічними за законом, залишаються лише частково відкритими. Верховна Рада, Державна судова адміністрація та Міністерство внутрішніх справ є найретельнішими в публікації даних. Державна податкова служба та Пенсійний фонд очолили антирейтинг за низьку прозорість даних. Державна податкова служба припинила публікацію майже всіх наборів даних, крім агрегованих показників відшкодування ПДВ». Відкриті дані в Україні поступово відновлюються [3].

Наведена аналітика стосовно відкритих даних в державі, має певні мінусові тенденції, але питання безпеки вимагає ретельного розгляду та поступового, виваженого оприлюднення державних реєстрів. Це питання часу і потрібно

ставитись до цих особливостей із розумінням.

Розглянемо стан відкритості даних на рівні місцевих органів влади. У дослідженні Transparency International Ukraine (програма «Прозорі міста») проаналізовано 18 обласних центрів - на 1 грудня 2022 р. вони в середньому опублікували лише ~25,1 % від обов'язкових відкритих наборів даних. Понад 20 комплектів із 57 необхідних опублікували: Тернопіль - 32; Ужгород - 21; Вінниця - 21; Луцьк - 20. Найчастіше міста публікують дані про членів місцевих рад, включаючи контактну інформацію та години прийому, електронні петиції, а також результати поіменного голосування на пленарних засіданнях. Рідше - дані про будівельний сектор, інвестиційні контракти, комунальні послуги, благоустрій тощо [4].

За результатами дослідження програми «Прозорі міста», станом на грудень 2022 року. Було оприлюднено коментар, стосовно вимог відновлення публікації інформації органів місцевої влади. Автори наполягають, що ситуація з закриттям публічних данних, не лише унеможливлює громадський контроль за діяльністю місцевої влади, але й свідчить про обмеження конституційного права людей на доступ до інформації. Станом на 09 лютого 2023 року до Постанови Кабінету Міністрів України №835 не затверджено жодних змін. Всі перелічені в ній набори даних фактично залишаються обов'язковими для публікації розпорядниками інформації органів місцевого самоврядування. Серед наборів є ті, що є особливо цінними для людей у період воєнного стану. Це дані про розташування захисних споруд цивільного захисту; доступність будівель для людей з інвалідністю; ліки, придбані за бюджетні кошти, їх розподіл між закладами охорони здоров'я та залишки в кожному з них тощо.

З огляду на фактичну закритість даних, журналісти, громадські активісти та мешканці не можуть швидко отримати, і використовувати, необхідну їм інформацію. Громадський контроль за роботою уряду стає все складнішим. З'являється більше можливостей для корупції.

Таким чином, тимчасове обмеження доступу до певної інформації під час воєнного часу може бути виправданим, але має бути поясненим та відповідати чітким критеріям визначення інформації, що чутлива до безпеки. Пропозиції аналітиків переглянути підхід хаотичного закриття доступу до відкритих даних та керуватися такими принципами: обмеження доступу має супроводжуватися описом конкретних ризиків, можливих сценаріїв їх реалізації та способів їх управління; доступ може бути обмежений лише до такої інформації, розкриття якої може створювати ризики; обмеження не можуть поширюватися на інформацію, яка доступна в інших публічних джерелах або була оприлюднена раніше. Заяву підтримали: Transparent Cities; Transparency International Ukraine; YouControl; CHESNO Movement; Institute of Legislative Ideas [5].

В умовах воєнного стану та ризиків безпеки уряд та органи влади мотивували призупинення публікації даних саме «з міркувань безпеки» [10].

Однак, як оцінюють дослідники, такі обмеження негативно впливають на прозорість, підзвітність та антикорупційний контроль [5].

Це загострило потребу в осмисленій політиці відкритості. Держава має чітко розрізняти дані, розкриття яких загрожує безпеці, і дані, які, навпаки, підвищують стійкість економіки та довіру до інституцій. Потенціал відкритих даних в Україні використовується поки що не повною мірою. Серед основних проблем можна виокремити:

• нерівномірну якість наборів - відсутність метаданих, публікацію в форматах, непридатних для машинної обробки, значні затримки в оновленні;

• обмежені інституційні спроможності розпорядників, особливо на рівні територіальних громад, які мають недостатній кадровий ресурс і сприймають публікацію наборів як додаткове навантаження, а не інвестицію в розвиток [9];

• низький рівень грамотності за даними серед підприємців, які не завжди розуміють, як інтегрувати відкриті дані у свої бізнес-процеси [7];

• недостатню кількість публічно описаних успішних кейсів використання відкритих даних малим і середнім бізнесом, що стримує вивчення позитивного досвіду.

Для подолання зазначених проблем у використанні відкритих даних доцільно вжити комплекс заходів, спрямованих на посилення інформаційних аспектів розвитку держави, регіонів та підприємництва в Україні через відкриті дані:

1. Розгортання навчальних програм і коротких онлайн-курсів для посадовців територіальних громад і підприємців з тем відкритих даних, бізнес-аналітики, візуалізації та базової кібербезпеки.

2. Запровадження регіональних акселераційних програм і конкурсів стартапів, що будують сервіси на основі відкритих даних у сферах транспорту, логістики, урбаністики, аграрного виробництва, «зеленої» енергетики.

3. Поступове впровадження принципу «data by design»: нові державні інформаційні системи мають відразу проєктуватись із передбаченою можливістю публікації відкритих наборів даних у стандартизованих форматах і через API [8; 9].

4. Посилення взаємодії з громадським сектором та університетами, які можуть виступати партнерами держави у підвищенні якості даних, тестуванні нових сервісів, навчанні та популяризації.

Особлива роль у розвитку екосистеми відкритих даних належить фахівцям з комп'ютерних наук. Саме вони проєктують і реалізують технічну інфраструктуру порталів, API, інструменти обробки великих масивів даних, засоби машинного навчання для прогнозування соціально-економічних тенденцій на основі відкритих наборів. Навчальні заклади, готуючи майбутніх ІТ-фахівців, мають інтегрувати в навчальні програми практичні кейси роботи з реальними відкритими даними держави та бізнесу, поєднуючи технічні навички з розумінням етики, захисту персональних даних та інформаційної безпеки [8; 13].

Відкриті дані в Україні поступово переходять від формального виконання вимог законодавства до усвідомлення їхньої ролі як стратегічного ресурсу

розвитку. Для держави і регіонів це можливість підвищувати прозорість, якість управління та довіру громадян; для бізнесу - доступ до багатовимірної інформації, що підтримує ухвалення рішень, знижує ризики й відкриває нові ніші зростання. Подальший розвиток політики відкритих даних, підкріплений інвестиціями в людський капітал і цифрову інфраструктуру, здатен стати одним із фундаментальних чинників післявоєнного відновлення та довгострокового соціально-економічного розвитку України.

Ключові слова: відкриті дані, стратегія розвитку відкритих даних України, аналіз відкритих даних.

Список використаних джерел

1. DiXi Group. Access to public information in the energy sector during the martial law : аналіт. звіт. – Kyiv : DiXi Group, 2023. – 27 с. – URL: https://greendealukraina.org/assets/images/literature/03-final-access-to-public-information-in-the-energy-sector.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

2. Open Government Partnership. Independent Reporting Mechanism : Action Plan Review – Ukraine 2023–2025. – Washington D.C. : OGP, 2024. – URL: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2024/07/Ukraine_Action-Plan-Review_2023-2025_EN_for-public-comment.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

3. Opendatabot. The State Tax Service and the Pension Fund topped the anti-rating for the quality of open data : Open data in Ukraine is gradually being restored after the start of the full-scale war : аналіт. повідомл. – 26 March 2025. – URL: https://opendatabot.ua/en/analytics/opendata-day-2025 (дата звернення: 12.11.2025).

4. Transparency International Ukraine. Open data of cities in war conditions : research results / Transparency International Ukraine. – Kyiv : TI Ukraine, 2023. – URL: https://ti-ukraine.org/en/research/open-data-of-cities-in-war-conditions-research-results/ (дата звернення: 12.11.2025).

5. Transparency International Ukraine. We urge local authorities to restore publication of open data : news release, 9 Feb 2023. – Kyiv : TI Ukraine, 2023. – URL: https://ti-ukraine.org/en/news/we-urge-local-authorities-to-restore-publication-of-open-data/ (дата звернення: 12.11.2025).

6. Гулівата І. О. Цифрова трансформація бізнесу в умовах війни в Україні // Економічний простір. – 2024. – № 191. – С. 210–217. – URL: https://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1558 (дата звернення: 12.11.2025).

7. Інститут кібербезпеки та аналітики (ICSA). Успіх сучасних бізнесів залежить від об'єктивного аналізу даних компанія : аналіт. публікація. – 17.09.2024. – URL: https://icsa.team/161-2/ (дата звернення: 12.11.2025).

8. Корцеллі-Олейнічак Є. К., Казьмір Л. П. Цифровізація промислових систем: концептуальна сутність та ключові чинники // Регіональна економіка. – 2021. – № 4. – С. 57–69. – URL: https://re.gov.ua/re202104/re202104_057_Korcelli-OlejniczakEK%2CKazmirLP.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

9. Міністерство цифрової трансформації України. Стратегія розвитку сфери відкритих даних України на 2025–2027 роки. – Київ : Мінцифра України, 2024. – 44 с. – URL: https://data.gov.ua/uploads/files/2024-06-04-131815.019620ODStrategy2025-2027.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

10. Офіс ефективного регулювання BRDO. Відкриті дані в Україні – як знайти баланс між поновленням доступу і безпековими ризиками? – 03.06.2024. – URL: https://brdo.com.ua/news/vidkryti-dani-v-ukrayini-yak-znajty-balans-mizh-ponovlennyam-dostupu-i-bezpekovymy-ryzykamy/ (дата звернення: 12.11.2025).

11. Портал відкритих даних data.gov.ua. Офіційний державний вебпортал відкритих даних

України / Міністерство цифрової трансформації України. – URL: https://data.gov.ua/ (дата звернення: 12.11.2025).
12. Урядовий контактний центр. Консультаційна та інформаційна база : доступ до публічної інформації. – URL: https://ukc.gov.ua/dlya-rozdilu-pro-tsentr/dostup-do-publichnoyi-informatsiyi/zakon-ukrayiny-pro-dostup-do-publichnoyi-informatsiyi-vytyag/ (дата звернення: 12.11.2025).
13. Форум громадянського суспільства Східного партнерства. Цифрові трансформації в Україні : аналітичне дослідження. – Київ : ФГС СхП, 2021. – URL: https://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Research_DT_PF_WG2_ua-1.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

The impact of artificial intelligence on state: risks, challenges and governance consequences

Тетяна Далявська
к. політ. н., доцент кафедри журналістики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м.Київ, Україна,
e-mail: DaliavskaTP@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4473-0684

The rapid evolution of generative artificial intelligence (GenAI) over the past three years has fundamentally altered the global technological, social, and political landscape. Since the introduction of widely accessible generative models, AI-driven systems have become embedded across organizational processes, media ecosystems, and governance frameworks. Their capabilities to generate text, images, videos, and interactive content at scale present both unprecedented opportunities for innovation and substantial risks for state development.

The global expansion of GenAI tools marks a pivotal shift in the digital transformation of governance. According to the 2025 McKinsey Global Survey, nearly 90% of organizations report regular use of AI technologies. However, the survey also indicates that, despite widespread adoption, most institutions have not yet embedded AI deeply enough to achieve sustainable, high-impact benefits at the enterprise or government level. This technological inequality produces vulnerabilities: organizations possess advanced tools but lack the structural, procedural, and human capital readiness to use them responsibly and efficiently [1].

The relevance of this topic also stems from the broader implications of AI for democratic systems. As scholars such as Dahl conceptualized decades ago, effective democracy requires governments to accurately evaluate and respond to citizen preferences. GenAI disrupts this equilibrium by enabling large-scale manipulation of political communication [2].

GenAI's most profound impact on state development lies in its potential to disrupt information ecosystems. Simultaneously, the unprecedented growth of AI-generated content across social platforms has led to new socio-political consequences. Governments face rising pressure to combat misinformation, regulate content authenticity, and preserve civic trust, yet regulatory responses often trigger additional instability. The Nepal protests of September 2025 illustrate this complexity: the government's attempt to block major platforms as a means of combating fake content precipitated mass public unrest and ultimately resulted in the resignation of the prime minister [3].

Synthetic videos, deepfakes, and AI-generated narratives are increasingly deployed in political conflicts and cross-border influence campaigns. For example, recent fabricated videos circulating on social media purported to show Polish soldiers accusing Ukraine of conducting drone attacks and demanding territorial revisionism. Investigation revealed these materials to be artificially generated and tied to broader disinformation efforts aimed at destabilizing regional relations.

Such cases demonstrate: the accelerating ability of synthetic media to mimic authentic content; the vulnerability of publics to visual misinformation; the use of AI as a tool for psychological and geopolitical manipulation.

These dynamics threaten state development by eroding public trust in institutions, exacerbating regional tensions, and obstructing coherent policy responses to foreign interference [4].

Reports from Carnegie Europe emphasize that AI's sociopolitical disruptions extend beyond elections. As GenAI tools become embedded into consumer products, organizational workflows, and government systems, unintended consequences emerge. These include:

• automation biases in public services;
• overreliance on AI-generated analysis in governance;
• uneven distribution of benefits and technological inequalities;
• potential erosion of accountability when decisions are influenced by opaque algorithms.

States must therefore address systemic risks rather than focusing solely on electoral manipulation [5].

Given the wide-ranging implications of GenAI, states must adopt comprehensive governance strategies emphasizing:

• digital upskilling across public sectors;
• algorithmic transparency and clear accountability frameworks;
• robust media literacy programs for citizens;
• regulatory mechanisms targeting AI-generated political communication;
• international cooperation to counter transnational disinformation networks;
• balanced legislation that protects rights without provoking instability.

Effective governance requires a holistic approach where technological adoption is matched with institutional adaptation, ethical oversight, and proactive public engagement.

Generative AI is transforming the development of states, offering significant opportunities but also exposing critical vulnerabilities. While AI adoption is accelerating globally, uneven integration and limited institutional readiness are weakening state capacity. At the same time, the surge in synthetic content is threatening political stability, democratic integrity, and information security. Generative AI (GenAI) enables the artificial amplification of public sentiment and the deployment of sophisticated disinformation efforts, as seen in recent global events, increasing the risks of social unrest and geopolitical manipulation. To reap the benefits of GenAI while limiting its harms, states must strengthen digital skills, ensure transparent governance, and increase societal resilience to information manipulation. The future of state development will depend on managing this balance between innovation and democratic stability.

Ключові слова: generative artificial intelligence, governance, misinformation.

Список використаних джерел

1. Singla A., Sukharevsky A., Yee L., Chui M., Hall B., Balakrishnan T. The Latest McKinsey Global Survey: The State of AI in 2025 – Agents, Innovation, and Transformation, 2025. 29 p.

2. Kreps, S., & Kriner, D. How AI Threatens Democracy. (November 2025). URL: https://www.journalofdemocracy.org/articles/how-ai-threatens-democracy/

3. Nepal prime minister quits after deaths at protests sparked by social media ban. URL: https://www.theguardian.com/world/2025/sep/09/nepal-protests-social-media-ban-lifted-gen-z-kathmandu

4. Дезінформація з використанням ШІ. URL: https://naszwybir.pl/dezinformatsiya-z-vykorystannyam-shi/

5. Carnegie Europe. Measuring Changes Caused by Generative Artificial Intelligence: Setting the Foundations. 2025. URL: https://carnegieendowment.org/research/2025/01/measuring-changes-caused-by-generative-artificial-intelligence-setting-the-foundations?lang=en

Концептуальна модель системи навчання та розвитку персоналу на засадах проєктного підходу

Олег Мушинський
викладач кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м.Київ, Україна,
e-mail: mushinskyo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4377-8341
Катерина Тимофєєва
асистент кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tymofieievak@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0001-6783-4769
Микита Фещенко
асистент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: feshchenkom@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-6290-4323

Сучасна діяльність підприємств відбувається в умовах турбулентного, динамічного та високоневизначеного зовнішнього середовища, яке часто описують через концепцію BANI (brittle, anxious, nonlinear, incomprehensible). Для такого середовища характерні «не-фактори»: невизначеність, неоднозначність, нестабільність та непередбачуваність.

Найбільш гостро «не-фактори» проявляються в інноваційних проєктах, які в рамках наукової школи VARIORUM класифікуються як проєкти інноваційного розвитку. У таких проєктах поєднуються висока вартість помилки, значний рівень ризику та підвищена невизначеність результатів. Це висуває підвищені вимоги до якості управління людськими ресурсами, зокрема до системи навчання та розвитку персоналу.

Однією з концепцій, що поширюється в організаціях, орієнтованих на інновації та знання [1], є концепція skill-based організації (організації, орієнтованої на навички). У межах такого підходу ключовими критеріями оцінювання працівників є підтверджені навички та компетентності, а не лише посада чи формальний стаж.

Водночас така концепція стикається з низкою проблем, серед яких можна виокремити:

• складність об’єктивного вимірювання та підтвердження навичок, особливо «soft skills»;

• швидке старіння знань і компетенцій у високотехнологічних галузях;

• фрагментарність ініціатив з навчання, які не завжди узгоджені зі стратегією організації та її проєктним портфелем;

• недостатня інтеграція управління змінами у процеси розвитку персоналу.

Для вирішення окреслених проблем нами була запропонована концептуальна

модель системи розвитку талантів на основі методології Prosci [2]. Модель включає три ключові компоненти:

1. Лідерство та спонсорство.

2. Управління проєктами розвитку талантів.

3. Управління змінами (change management).

Реалізація запропонованої системи розвитку талантів передбачає чотири взаємопов'язані етапи.

Етап 1. Формування бачення майбутнього.

Першим кроком є формування цільового бачення майбутнього стану організації та її кадрового потенціалу.

На цьому етапі доцільно застосовувати сценарне планування, яке дозволяє:

• проаналізувати можливі варіанти розвитку зовнішнього середовища;

• визначити критичні компетенції, необхідні в кожному зі сценаріїв;

• сформувати набір цільових профілів навичок для ключових ролей у середньо- та довгостроковій перспективі.

Етап 2. Формування стратегії розвитку талантів на основі «Піраміди 3М».

Другий етап передбачає розроблення стратегії розвитку талантів, яка спирається на цілісний підхід. Для цього ми пропонуємо підходити з позицій комплексного поєднання трьох взаємопов'язаних рівнів цілісного розгляду з використанням «Піраміди 3М». На методологічному рівні застосовується НІКС-мислення, який орієнтований на формування чотирьох аспектів миследіяльності: креативного, нечіткого, інтерактивного та системного [3].

На методичному рівні застосовується інженерний підхід орієнтований на розроблення та впровадження раціональних рішень, спрямованих на покращення результатів бізнесу та суспільства.

На рівні методик реалізуються конкретні інструменти та практики, що забезпечують набуття й розвиток навичок. Для структуризації та класифікації компетенцій доцільно використовувати класифікацію SFIA (Skills Framework for the Information Age).

Етап 3. Проєктне планування та формування портфеля ініціатив.

Третій етап передбачає переклад стратегії в конкретні проєкти і програми. Навчання та розвиток талантів розглядаються як окремий портфель проєктів, який включає:

• проєкти з розвитку технічних (hard) компетенцій;

• проєкти з розвитку поведінкових (soft) навичок і лідерства;

• програми наставництва, коучингу, внутрішнього менторства;

• ініціативи зі створення та підтримки спільнот практик.

Для кожної ініціативи визначаються мета, очікувані результати, ключові показники ефективності (KPI), бюджет, терміни та відповідальні особи. Це забезпечує прозорість, керованість і узгодженість усіх заходів з навчання та розвитку з загальною стратегією організації.

Етап 4. Перевірка, моніторинг та оцінювання.

Четвертий етап пов’язаний із систематичною перевіркою, моніторингом та оцінюванням результатів реалізації проєктів розвитку талантів. На цьому етапі важливо не лише фіксувати факт участі працівників у програмах навчання, а й оцінювати реальний рівень прийняття змін, сформованість нових компетентностей та стійкість нової поведінки.

У межах цього етапу планується розробити метод оцінювання, що базується на моделі ADKAR, яка відображає послідовність індивідуальних змін: від усвідомлення потреби в зміні до закріплення нової поведінки. Запропонований підхід передбачає створення системи запитань, які дозволять діагностувати стан кожного елемента моделі ADKAR для конкретного працівника або команди.

Проєктний підхід до навчання та розвитку персоналу, поєднаний із методологією управління змінами Prosci та використанням рамки SFIA, створює передумови для формування ефективної системи розвитку талантів у умовах невизначеного та турбулентного середовища. Запропонована концептуальна модель дозволяє узгодити стратегію розвитку талантів зі стратегією організації, структурувати ініціативи навчання у вигляді портфеля проєктів, забезпечити керованість змін та залученість працівників, а також підвищити адаптивність та інноваційний потенціал організації в довгостроковій перспективі.

Ключові слова: навчання та розвиток; проектний підхід; управління змінами.

Список використаних джерел

1. Lukutin O. Navigating complexity: the crucial role of organizational structure change in transformative environments / O. Lukutin, D. Baldyk, V. Garkusha // Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей V Міжнародної конференції (Київ, 7 грудня 2023 р.). - Київ: Університет "КРОК". - 2023. URL: https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2023/paper/view/1902

2. Мушинський О.Ю Стратегія розвитку талантів у гібридному робочому середовищі. Інтелектуальні інформаційні системи в управлінні проєктами та програмами: збірник праць Міжнародної науково-практичної конференції (Харків-Коблево, 15–20 вересня 2025 р.). Харків: ХНУРЕ, 2025. С. 221-224

3. Рач В. А. Медведєва О.М. Комунікаційно-знаннєва онтологія формування мисленнєвої НІКС-методології менеджерів проектів. Управління проектами та розвиток виробництва. 2015. №4(56). С. 109-123. URL: http://pmdp.org.ua/images/Journal/56/11.pdf.

Застосування інформаційних технологій для залучення абітурієнтів в університети

Христина Грабчак
студентка кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: hrabchakks@krok.edu.ua
Софія Федосєєва
студентка кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: fedosieievaso@krok.edu.ua
Олег Мушинський
викладач кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mushinskyo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4377-8341

У зв’язку зі стійкою тенденцією до зменшення кількості абітурієнтів в українських закладах вищої освіти постає потреба у впровадженні нових, більш ефективних підходів до залучення вступників. Це зумовлює необхідність розроблення цілісної стратегії університету, яка включає формування конкурентоспроможного бренду закладу вищої освіти [1], посідання високих позицій у національних та міжнародних рейтингах ЗВО, а також удосконалення комунікаційних каналів і форматів взаємодії з випускниками шкіл.

Одним із ключових інструментів побудови комунікації з потенційними вступниками залишається формат «дня відкритих дверей». Водночас посилення конкуренції між університетами та зміна очікувань цільової аудиторії вимагають переосмислення традиційних підходів до організації таких заходів. Аналіз практик провідних українських університетів (КНУ імені Тараса Шевченка, КПІ імені Ігоря Сікорського, ЛНУ імені Івана Франка, НУ «Львівська політехніка», ХНУ імені В. Н. Каразіна, УКУ) та міжнародного цифрового проєкту UE Germany Virtual Tour засвідчив, що візуальна подача інформації та навігаційні інструменти під час проведення днів відкритих дверей часто залишаються фрагментарними, недостатньо інтерактивними та не забезпечують повного занурення відвідувачів у освітнє й просторове середовище університету. Окремі заклади використовують відеопрезентації, статичні мапи або віртуальні тури, однак ці елементи здебільшого не інтегровані в цілісну систему користувацького досвіду і рідко містять ефективні механізми збору та аналітики даних про відвідувачів.

Аналіз проблемної ситуації, здійснений у межах діяльнісного підходу з використанням запитань які відповідають головним функціям діяльності [2], дав змогу виявити труднощі як з боку гостей університету, так і з боку адміністрації. Школярі та їхні батьки під час відвідування заходів нерідко стикаються з дезорієнтацією в просторі, браком зрозумілих вказівників, нечіткою структурою

локацій і недостатньою кількістю доступної контактної інформації. Відсутність продуманої системи навігації призводить до хаотичності пересування територією університету, знижує комфорт перебування та погіршує якість взаємодії з представниками закладу. Водночас адміністрація часто не має інструментів для систематичного обліку гостей і збору даних, необхідних для подальшого аналізу. Бракує засобів фіксації кількості відвідувачів, їхніх інтересів, найпопулярніших локацій та освітніх програм, що ускладнює подальший супровід потенційних вступників, формування персоналізованих запрошень на наступні події й оцінювання загальної ефективності проведення дня відкритих дверей.

У зв'язку з виявленими організаційними та комунікаційними проблемами під час проведення днів відкритих дверей постає потреба у створенні сучасного цифрового інструменту, який би об'єднував інформаційну, навігаційну та аналітичну складові в єдину веборієнтовану інформаційну систему. Такий продукт має забезпечувати не лише представлення контенту для абітурієнтів, а й підтримку процесів збору, оброблення та аналізу даних.

Як базове рішення пропонується розробка вебсайту, який виступає центральним елементом системи та забезпечує доступ до інформації в будь-який момент часу, незалежно від кількості волонтерів або координаторів, присутніх на локаціях. Вебсайт виконує роль користувацького інтерфейсу до функціональності системи: від відображення інтерактивних мап і маршрутів до організації віртуальних турів, розкладу подій, форм реєстрації та збору зворотного зв'язку.

Технічна реалізація вебсайту спирається на сучасний підхід до розроблення веборієнтованих інформаційних систем, який включає кілька етапів: аналіз вимог, моделювання, проєктування інтерфейсу, реалізацію та тестування. Для проєктування UI/UX застосовуються інструменти Figma, що дає змогу формалізувати вимоги до інтерфейсу, побудувати інтерактивні прототипи та узгодити сценарії взаємодії користувачів із системою.

Для реалізації клієнтської частини застосовуються сучасні фронтенд-технології для створення зручного, швидкого та візуально привабливого інтерфейсу, який працює безпосередньо у веббраузері без додаткових інсталяцій і налаштувань. Фронтенд забезпечує інтеграцію з інтерактивними 2D/3D-компонентами, мультимедійним контентом, анімаціями та динамічними елементами, що є критично важливими для реалізації віртуального туру та візуалізації маршруту відвідування локацій. Використання React та Tailwind CSS дає змогу реалізувати адаптивний дизайн, кросбраузерну сумісність та відповідність базовим вимогам доступності.

Запропонований продукт може розглядатися як спеціалізована інформаційна система підтримки управлінських рішень під час проведення днів відкритих дверей. Система може включати модулі реєстрації та обліку відвідувачів, збереження даних у базі даних, формування аналітичних звітів щодо кількості та профілю гостей, їхніх інтересів, популярних локацій, а також інтеграцію з інструментами аналітики (наприклад, для відстеження поведінки користувачів

на сайті). Це створює підґрунтя для подальшого застосування методів аналізу даних, візуалізації та, за потреби, інтелектуального аналізу (data mining, рекомендаційні механізми тощо).

Таким чином, запропоноване рішення не лише усуває виявлені організаційні недоліки, а й формує основу для побудови повноцінної веборієнтованої інформаційної системи університету, орієнтованої на підтримку подій для абітурієнтів. Інтерактивність, зручність користування, прозора інформаційна структура, можливість подальшого розвитку аналітичних модулів і інтеграції з іншими цифровими сервісами університету створюють помітну конкурентну перевагу й сприяють формуванню сучасного цифрового іміджу закладу вищої освіти.

Ключові слова: вебсайт; день відкритих дверей.

Список використаних джерел

1. Daliavska T.P. Information management in higher education institutions: challenges of digital transformation. Сучасний менеджмент організації: витоки, реалії та перспективи розвитку 2025: тези доповідей V Міжнародної Наукової конференції (17 квітня 2025 року). Київ: Університет "КРОК", 2025.

2. Россошанська О. В., Рач В. А. Управління знаннями як ключова функція забезпечення економічної безпеки наукоємних проектно-орієнтованих підприємств. Стратегічне управління знаннями підприємства : монографія А. П. Наливайко, О. М. Гребешкова, Л. П. Батенко та ін.; за заг. ред. д.е.н., проф. А. П. Наливайка. К. : КНЕУ, 2014. С. 336–348

Проблематика пошуку оптимальних маршрутів для вантажних перевезень

Тальвін Джапаров
студент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: talvindzaparov379@gmail.com
Олег Мушинський
викладач кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mushinskyo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4377-8341

Транспортна логістика є одним з ключових елементів для бізнесу, адже це частина логістики, яка займається переміщенням товарів між постачальниками, складами, виробничими об'єктами та кінцевими споживачами.

Доставити товар до клієнта вчасно є дуже важливим завданням для компаній, адже це прямо впливає на репутацію компанії та її прибуток. Нажаль через нестабільну ситуацію у світі, вчасна доставка стає дедалі складнішою, адже неможливо точно спланувати маршрут вантажного автотранспорту. Постійні зміни дорожніх умов і погана комунікація між водіями та диспетчерами є одними з найбільших проблем вчасної доставки та транспортної логістики в цілому.

Справа в тому, що вантажний транспорт має низку обмежень, через які йому не дозволено рухатися. Наприклад, потрібно слідкувати, щоб висота вантажного транспорту не перевищувала висоту мостів, які можуть потенційно зустрітися на шляху, або просто заборонено рухатися, через наявність районів де повинна бути тиша. У таких випадках на дорозі стоїть відповідний дорожній знак. Нажаль не завжди ці знаки, як і висота деяких мостів враховуються навігаторами при побудові маршруту. Існують багато випадків, коли вантажний транспорт зустрічає подібний знак на дорозі, або низький міст, але можливості розвернути транспорт немає. Це ускладнює рух на дорозі, створюючи затори та дорожньо-транспортні пригоди Навіть якщо є достатньо місця для маневру, вимушена зміна маршруту призводить до додаткових витрат пального, збільшення часу в дорозі та, відповідно, до зростання собівартості перевезення і погіршення економічних показників компаній.

Ще одним викликом в сфері вантажних перевезень є погана комунікація водія та диспетчера. Справа в тому, що у більшості компаній, які займаються доставкою товарів, не мають автоматизацію процесу передачі даних отримувача товару водію, та відсутні можливості для водія автоматично побудувати оптимальний маршрут до отримувача. Водієві відправляють адресу доставки звичайним повідомленням у месенджері. Це в свою чергу призводить до наступних ризиків які критично впливають на прибуток та швидкість доставки:

1. Ризики витоку чутливих даних клієнтів компанії, що у більшості випадків порушує політику конфіденційності компанії.

2. Ризики, що водій загубить, або випадково видалить чутливі дані, що призведе до зайвого турбування диспетчера.

3. Ризики, що диспетчер помилково відправить повідомлення іншому водію, або допустить помилку при набиранні повідомлення тощо.

Єдиним навігатором для вантажівок на сьогоднішній день є навігатор TomTom [1]. Він враховує габарити автотранспорту при побудові маршруту. Нажаль для використання цього навігатора потрібно кожного разу завантажувати мапу відповідної країни, де планується маршрут. За кожну мапу потрібно платити гроші. Але як вище зазначалося, дороги постійно перебудовуються, трапляються ДТП, тому такий навігатор не може отримувати актуальні дані про дорогу часто. Є інші платформи, які дають можливість відслідковувати товар та будувати маршрут: ShipStation, Onfleet, Track-POD, Fleet Complete [2, 3]. Ці платформи частково виконують описаний вище функціонал. Однак, подібні платформи не надають можливості прямо комунікувати диспетчеру та водію, диспетчер не може бачити в режимі реального часу водія та водій не може автоматично будувати маршрут одразу в завданні, яке він отримав від диспетчера.

Аналіз викликів у сфері транспортної логістики вантажних перевезень дозволив визначити ключові питання, які потребують вирішення. Для системного представлення цих питань як наукової проблеми використаємо шаблон, запропонований О.В. Россошанською, що базується на чотирьохелементній моделі [4]. Цю модель будемо використовувати як шаблон вирішення проблеми побудови та динамічної корекції оптимальних маршрутів вантажних автоперевезень в інтегрованій ІТ-платформі підтримки логістичних рішень.

Питання стосуються управління процесами маршрутизації вантажних автоперевезень (одне з найменш розроблених методологічних питань у транспортній логістиці як науковому напрямі), а саме комплексного управління маршрутизацією та оперативною взаємодією «диспетчер–водій» для вантажного автотранспорту (практично не дослідженого об’єкта впливу динамічних інфраструктурних та регуляторних обмежень) в умовах нестабільного та змінного транспортного середовища (нові умови діяльності для перевізників) із позицій системної інженерії який поки що не був використаний повною мірою у врахуванні специфічних обмежень вантажного транспорту в ІТ-платформах для відстеження вантажів та побудови маршрутів.

Для вирішення цієї проблемної ситуації нами запропоновано створити централізовану платформу, де водій будує оптимальний маршрут на основі отриманих від диспетчера даних про товар та отримувача, а диспетчер бачить поточну геолокацію автотранспорту, та відслідковує статус виконання завдання. Водій також зможе прикріпляти накладну до завдання, що спростить диспетчеру процес отримання коштів від клієнта та його з клієнтом комунікацію.

На підставі аналізу розв’язання даної проблеми, можна визначити ключові сценарії використання, які є ключовими для побудови ІТ-продукту для вантажних перевезень:

1. Створення маршрутів. Формування оптимального маршруту на підставі

даних про відправника, отримувача, параметри вантажу та габарити транспортного засобу з урахуванням обмежень дорожньої інфраструктури та актуальної дорожньої ситуації.

2. Відстеження водіїв у реальному часі.

Моніторинг поточного місцезнаходження транспортного засобу, швидкості руху, відхилень від планового маршруту, а також оперативне реагування диспетчера у випадку затримок, ДТП, перекриття доріг тощо.

3. Управління завданнями перевезень.

Створення, призначення та супровід завдань для водіїв у межах єдиної платформи, автоматизоване передавання даних про вантаж, контактів отримувача, необхідних документів та інструкцій з доставки, а також фіксація статусів виконання (прийнято, в дорозі, доставлено, проблеми тощо).

4. Формування та аналітика звітів і статистики.

Збір та обробка даних про виконані перевезення (час у дорозі, кількість зупинок, витрати пального, запізнення, інциденти), побудова звітів і дашбордів для керівництва, виявлення «вузьких місць» логістичних процесів та підтримка прийняття управлінських рішень щодо їх оптимізації.

Розв'язання зазначеної наукової проблеми та реалізація описаних сценаріїв використання у складі інтегрованої ІТ-платформи дасть змогу підвищити ефективність транспортної логістики, зменшити операційні витрати, покращити якість сервісу для клієнтів та забезпечити більш стійке функціонування компаній у сучасних нестабільних умовах.

Ключові слова: логістика; транспорт; маршрут; перевезення; доставка; бізнес; навігатор.

Список використаних джерел

1. TOM BY TOMTOM: Benutzerhandbuch. TomTom International B.V. 2025. URL:https://download.tomtom.com/open/manuals/Tom_by_TomTom/refman/Tom-by-TomTom-UM-de-de.pdf

2. Onfleet. Дата звернення URL: https://onfleet.com/ (дата звернення 25.11.2025)

3. ShipStation. URL: https://www.shipstation.com/features/. (дата звернення 25.11.2025)

4. Россошанська О.В. Проблеми оцінювання економічної безпеки сучасних інноваційних проектно-орієнтованих. Управління проектами та розвиток виробництва. 2018. №2(66). С.114- 144.

Спільна власність: правовий режим, порядок управління та поділу

Вікторія Корольова
к.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2998-6144
Віктор Тихомиров
здобувач освітнього ступеня магістр кафедри права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TykhomyrovVO@krok.edu.ua

Проблематика правового регулювання спільної власності посідає одне з центральних місць у сучасному цивільному праві України, оскільки цей інститут поєднує комплексний набір правових, економічних та соціальних аспектів. Зростання кількості правочинів з нерухомістю, поширеність сімейних спорів щодо поділу майна, а також оновлення практики Верховного Суду обумовлюють потребу у ґрунтовному аналізі порядку управління та поділу спільної власності.

Відповідно до ст. 535 Цивільного кодексу України майно, що є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно). Майно може належати особам на праві спільної часткової або на праві спільної сумісної власності. Спільна власність вважається частковою, якщо договором або законом не встановлена спільна сумісна власність на майно [1].

Здійснення правочинів щодо спільного майна є одним із найбільш проблемних аспектів правозастосування. Відчуження всього об'єкта можливе лише за умови одностайної згоди всіх співвласників. Згода співвласників на вчинення правочину щодо розпорядження спільним майном, який підлягає нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, має бути висловлена письмово і нотаріально посвідчена. У свою чергу, розпорядження часткою допускається без такої згоди, проте інші співвласники мають переважне право її купівлі. Недотримання цього порядку є підставою для судового втручання, що підтверджується правовими позиціями Верховного Суду.

Поділ спільного майна може здійснюватися шляхом поділу в натурі, виділення частки або компенсації. Поділ у натурі допускається лише за умови, що функціональне призначення об'єкта зберігається. Якщо поділ у натурі неможливий, суд застосовує компенсаційний спосіб, який відповідає стандартам ЄСПЛ щодо справедливої рівноваги між інтересами осіб. Поділ спричиняє додаткові юридичні наслідки: можливість встановлення сервітутів, перегляд обтяжень, необхідність державної реєстрації нових прав.

Після 24 лютого 2022 року законодавець багато змін вніс і у процес проведення державної реєстрації щодо об'єктів нерухомого майна, яке перебуває у спільній власності.

Так наприклад для державної реєстрації права власності у зв'язку з поділом

майна, що відповідно до закону належить на праві спільної сумісної власності подружжю (колишньому подружжю), або виділом майна дружині, чоловікові із складу всього майна подружжя подається відповідні договір або рішення суду. Незалежно від наявності державної реєстрації права власності на майно за тим з подружжя (колишнього подружжя), якому таке майно переходить у власність, проводиться державна реєстрація права власності у зв'язку з набуттям права власності на майно, набуте у результаті такого поділу [2].

У разі визначення частки одного із співвласників у праві спільної сумісної власності державний реєстратор під час проведення державної реєстрації права спільної часткової власності такого співвласника проводить державну реєстрацію спільної часткової власності і щодо іншого (інших) співвласника (співвласників) виходячи із принципу їх рівності, крім випадку, коли співвласники за домовленістю між собою встановили інший розмір часток у праві спільної власності чи інший розмір часток у праві спільної власності встановлено на підставі рішення суду [2].

Окрім цього новелою у законодавстві стало прийняття Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», який визначає правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [3].

Відповідно до цього закону, для того щоб отримати компенсацію за знищений об'єкт нерухомого майна власнику необхідно провести державну реєстрацію припинення права власності у зв'язку із його знищенням, для чого державному реєстратору подається заява власника (співвласників) закінченого будівництвом об'єкта чи об'єкта незавершеного будівництва, справжність підпису на якій засвідчується відповідно до Закону України «Про нотаріат». Якщо майно відповідно до закону належить на праві спільної сумісної власності подружжю (колишньому подружжю), заява підписується кожним з подружжя (колишнього подружжя) незалежно від наявності державної реєстрації права власності лише в одного з них [2].

Громадяни України, об'єкт нерухомого майна яких знищений внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, - під час проведення державної реєстрації припинення права власності у зв'язку із знищенням об'єктів нерухомого майна та державної реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна, придбані (проінвестовані/профінансовані) з використанням житлового сертифіката на придбання об'єкта житлової нерухомості звільняються від сплати адміністративного збору під час проведення державної реєстрації речових

прав [4].

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що розвиток інституту спільної власності в умовах воєнного стану потребує подальшої уніфікації судової практики, цифровізації процедур державної реєстрації права власності щодо об'єктів, які перебувають у спільній частковій чи спільній сумісній власності, підвищення ефективності правових механізмів протидії недобросовісній поведінці співвласників.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 535.

2. Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1127. Дата оновлення: 30.08.2025. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF#Text (дата звернення: 21.11.2025).

3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.01.2023 р. № 2923-IX. Дата оновлення: 11.12.2024. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text (дата звернення: 25.11.2025).

4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно : Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV. Дата оновлення: 18.11.2025. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text (дата звернення: 25.11.2025).

Роль дата-аналітики в ухваленні управлінських рішень в Україні

Нікіта Бевзюк
здобувач освітньої програми «комп'ютерні науки»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: bevziukns@krok.edu.ua
Олег Мушинський
викладач кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mushinskyo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4377-8341

Дата-аналітика в сучасному науковому дискурсі визначається не просто як набір технічних інструментів для обробки інформації, а як фундаментальна прикладна дисципліна, що трансформує сирі дані у верифіковані знання. За своєю суттю, це процес вилучення змістовних патернів, кореляцій та трендів із масивів структурованої та неструктурованої інформації (Big Data) з метою мінімізації ентропії в управлінні. Існування цієї галузі як окремого напрямку зумовлене експоненційним зростанням обсягів даних, які людський мозок більше не здатен опрацьовувати та інтерпретувати без алгоритмічної допомоги [1]. У глобальному контексті аналітика виступає нервовою системою організації, що дозволяє бізнесу реагувати на зміни в реальному часі. Проте, коли ми розглядаємо український контекст, спостерігається специфічний парадокс. Україна, яка зарекомендувала себе на світовій арені як потужний IT-хаб із фахівцями, що впроваджують складні аналітичні рішення для західних корпорацій, всередині країни часто стикається з проблемою "останньої милі" у використанні цих технологій власним менеджментом.

Ця ситуація характеризується розривом між наявною технологічною спроможністю та усталеною управлінською культурою. Незважаючи на доступність передових інструментів, значна частина українських топ-менеджерів продовжує спиратися на так звану управлінську інтуїцію або попередній досвід. Цей підхід, який міг бути ефективним у відносно стабільні періоди, став критично вразливим фактором в умовах перманентної турбулентності. Починаючи з пандемії COVID-19 та посилюючись повномасштабним вторгненням 2022 року, зовнішнє середовище змінилося настільки радикально, що історичний досвід перестав бути релевантним предиктором майбутнього. Ухвалення рішень на основі емоцій у ситуації, коли ринкові механізми та споживча поведінка зазнали структурних зламів, веде до помилкових стратегій. Саме тому імперативом для виживання українського бізнесу стає впровадження культури Data-Driven Decision Making (DDDM) [2].

Сутність підходу DDDM (Data-Driven Decision Making) полягає в докорінній зміні механізму прийняття рішень: це перехід від суб'єктивного твердження «я так бачу» до об'єктивного факту «дані це підтверджують». Ефективність та революційність DDDM пояснюється здатністю цього підходу нівелювати

когнітивні викривлення, притаманні людській психіці, такі як упередження підтвердження (коли менеджер шукає лише ту інформацію, що підтверджує його думку) або ефект надмірної впевненості. Замість емоційних ставок бізнес отримує математично обґрунтовані вектори руху. Як зазначають провідні дослідники, компанії, що системно сповідують принципи DDDM, демонструють на 5–6% вищу продуктивність операційної діяльності порівняно з конкурентами [3]. В українських реаліях це не просто питання прибутку, а питання стійкості системи в умовах хаосу.

Проте на практиці впровадження DDDM наштовхується на складну, часто конфліктну взаємодію між двома ключовими акторами: дата-аналітиком та менеджером, який ухвалює рішення (Decision Maker). Цю взаємодію варто розглядати як зіткнення двох епістемологічних просторів. Дата-аналітик оперує мовою ймовірностей та статистики, його мета - знайти об'єктивну істину, навіть якщо вона неприємна. Він часто ігнорує політичний контекст чи ієрархію, фокусуючись на цифрах. На противагу йому, менеджер діє в полі ризиків, відповідальності та соціальних взаємодій. Для керівника дані це лише один із ресурсів. Часто виникає ситуація, коли менеджер відкидає аналітичні викладки, вважаючи їх занадто абстрактними або такими, що не враховують нюансів «реального життя». Аналітик же, у свою чергу, часто грішить створенням складних моделей без розуміння бізнес-контексту, що перетворює аналітику на «річ у собі» [2].

Ситуацію ускладнюють і суто технічні бар'єри, характерні для українських підприємств, зокрема проблема якості даних (Data Quality) та відсутність культури управління даними (Data Governance). Багато компаній накопичували інформацію хаотично, що призвело до фрагментації баз даних, дублювання записів та їхньої неактуальності. Коли менеджер отримує звіт, який суперечить його спостереженням, і згодом виявляється, що дані були помилковими, рівень довіри до аналітики падає до нуля. Це створює замкнене коло: низька якість даних живить скепсис керівництва, а скепсис керівництва блокує інвестиції в покращення якості даних [4]. Розірвати це коло можливо лише через двосторонню трансформацію ролей та компетенцій.

Трансформація ролі дата-аналітика в Україні має відбуватися в напрямку переходу від функції технічного обслуговування до функції бізнес-партнерства. Аналітик більше не може обмежуватися написанням SQL-запитів та генерацією статичних звітів. Він повинен розвивати навички Data Storytelling – вміння перекласти складну математичну модель на мову фінансових вигод та ризиків. В умовах війни, коли історичні дані часто є «зашумленими» або нерелевантними, аналітик повинен опанувати методи сценарного планування. Замість спроби дати один точний прогноз, який напевно буде хибним через форс-мажори, аналітик має пропонувати менеджеру віяло ймовірностей: «якщо станеться подія А, ми втратимо Х; якщо подія Б - отримаємо Y». Тільки такий підхід робить аналітику дієвим інструментом в умовах невизначеності [1].

Паралельно має відбуватися глибинна трансформація менеджменту.

Український керівник нової формації зобов'язаний володіти базовою дата-грамотністю. Це не означає, що кожен директор має писати код на Python, але він повинен розуміти природу даних, знати різницю між кореляцією та причинно-наслідковим зв'язком і, що найголовніше, вміти ставити правильні запитання аналітикам. Менеджер має відмовитися від ролі "авторитарного візіонера" на користь ролі "архітектора рішень", який валідує свої гіпотези цифрами. Критично важливою стає зміна ментальної установки: визнання помилковості власної інтуїції під тиском фактів має сприйматися не як слабкість, а як прояв професіоналізму. Саме здатність швидко відмовитися від неробочої стратегії на основі оперативних даних стає головною конкурентною перевагою [2].

Окремим вектором цієї трансформації є інтеграція сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), як посередника у комунікації. Генеративний ШІ та сучасні BI-платформи (Business Intelligence) дозволяють демократизувати доступ до даних. Вони дають можливість менеджеру самостійно отримувати відповіді на прості запитання в режимі Self-Service Analytics, не залучаючи аналітичний відділ для рутинних задач. Це знімає напругу та економить час. Більше того, ШІ може виступати в ролі перекладача, пояснюючи менеджеру логіку побудови прогнозу простою мовою. Такий техно-гуманітарний симбіоз дозволяє пришвидшити цикл прийняття рішень (OODA Loop), що є критичним для виживання бізнесу в умовах військової економіки та логістичних криз [4].

Таким чином, для досягнення якісно нових результатів в управлінні українським бізнесом необхідна побудова єдиної екосистеми, де аналітика не є відокремленою функцією, а вбудована в ДНК кожного управлінського процесу. Це вимагає від компаній переходу від ієрархічної структури передачі інформації до мережевої, де дані доступні всім учасникам процесу прийняття рішень в режимі реального часу. Успішні кейси українських компаній (в ритейлі, логістиці, фінтеху) доводять: ті, хто зміг об'єднати математичну точність прогнозів з підприємницькою гнучкістю менеджменту, не лише зберегли позиції під час війни, але й знайшли точки росту на ринках, що падають.

Підсумовуючи, можна запропонувати конкретну дорожню карту вирішення проблеми розриву між аналітикою та менеджментом. Найефективнішим кроком є впровадження обов’язкових програм навчання з менеджменту основам роботи з даними, але з акцентом не на інструментах, а на методології прийняття рішень. Керівники мають вчитися не будувати графіки, а інтерпретувати їх. Крім того, стратегічно важливим є використання можливостей штучного інтелекту для менеджерів. ШІ здатний взяти на себе рутинну обробку та первинний аналіз, надаючи керівнику вже синтезовані інсайти, що значно знижує поріг входження в DDDM. Тільки через освіту топ-менеджменту та інтеграцію розумних асистентів український бізнес зможе остаточно перейти від інтуїтивного управління до високоточної навігації в океані великих даних, забезпечуючи собі стійкість та процвітання в майбутньому [3].

Ключові слова: Дата аналітика; прийняття рішень; Data-Driven Decision Making.

Список використаних джерел

1. McAfee, A., & Brynjolfsson, E. (2012). Big Data: The Management Revolution. Harvard Business Review, 90(10), 60–68. https://harrt.ucla.edu/wp-content/uploads/2015/12/Big-Data-The-Management-Revolution-.pdf

2. Kraus, N., Kraus, K., & Shtepa, O. (2021). Digital Economy in Ukraine in the Conditions of Instability and Uncertainty. European Journal of Management Issues, 29(4), 185-195 . . https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44930/1/Kraus_The%20nature%20of%20digital%20transformation_2023.pdf

3. Awan, U., Shamim, S., Khan, Z., et al. (2021). Big data analytics capability and decision-making: The role of data-driven insight on circular economy performance. Technological Forecasting and Social Change, 168, Article 120766. https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0040162521001980

4. Provost, F., & Fawcett, T. (2013). Data Science for Business: What You Need to Know about Data Mining and Data-Analytic Thinking. O'Reilly Media . https://www.academia.edu/38731456/Data_Science_for_Business

Інтеграція QR-кодів та NFC-міток як інноваційних орієнтирів у системах просторової навігації

Валерій Харченко
студент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: vvkharchenko@krok.edu.ua
Олег Мушинський
викладач кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mushinskyo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-4377-8341

Сучасні університетські кампуси характеризуються складною просторовою організацією, що ускладнює навігацію для зовнішніх відвідувачів, абітурієнтів та учасників заходів. Відсутність інтерактивних навігаційних рішень та недостатній рівень візуальної комунікації у фізичному просторі кампусу зумовлюють втрату часу, дезорієнтацію користувачів та загальне зниження якості їхнього досвіду перебування в університеті.

Одночасно адміністрація закладу освіти фактично позбавлена ефективних інструментів для відстеження та аналізу потоків відвідувачів, що ускладнює планування заходів, організацію логістики, оптимізацію роботи персоналу, а також проєктування та оцінювання маркетингових активностей. Отже, актуальною є розробка інтегрованої системи, яка, з одного боку, забезпечуватиме зручну та інтуїтивну просторову орієнтацію для різних категорій користувачів, а з іншого надаватиме університету аналітичні дані щодо переміщення потоків у кампусі для підтримки управлінських рішень.

У якості рішення пропонується впровадження інтегрованої навігаційно-аналітичної системи, що базується на використанні QR-кодів та NFC-міток, розміщених у ключових точках університетського кампусу. Використання QR-кодів дозволяє оптимізувати роботи в корпоративних системах [1]. Зчитування таких міток за допомогою мобільних пристроїв надаватиме користувачам доступ до актуальної навігаційної інформації, розкладів та опису подій, а адміністрації до узагальнених аналітичних даних щодо переміщення потоків відвідувачів і здобувачів освіти.

Система навігації на основі QR-кодів і NFC-міток забезпечує університетському середовищу швидку та інтуїтивну взаємодію користувача з інформаційним простором, створюючи ефективний інструмент орієнтації в складних будівлях та на великих локаціях. Вона поєднує можливість отримання актуальної інформації про об’єкт у фізичному просторі з автоматизованим збором поведінкової аналітики, що перетворює навігацію на джерело даних для прийняття управлінських рішень. Користувач, скануючи QR-код або торкаючись смартфоном NFC-мітки, миттєво переходить на сторінку відповідної точки простору, де йому доступна повна інформація: опис локації, медіаматеріали, графік подій, а

також інтерактивні маршрути [2]. Система автоматично пропонує автороутинг до найближчих важливих об'єктів і може надсилати покрокову push-навігацію, що робить пересування простішим навіть для людей, які вперше потрапили на територію кампусу чи заходу.

Технічно рішення базується на генерації унікальних QR-кодів та NFC-міток, прив'язаних до ідентифікаторів локацій. При скануванні користувач потрапляє у веб-додаток, який отримує параметри URL, інтерпретує їх і відображає відповідну сторінку. Для збору аналітики застосовується GA4/Firebase, які фіксують усі взаємодії: сканування, переходи між точками, тривалість перебування, маршрути, повторні відвідування та пікові часові інтервали. Таким чином система стає не лише навігаційним інструментом, а й аналітичною платформою, що дозволяє університету оптимізувати логістичні потоки, планувати події та покращувати комунікацію з відвідувачами.

Візуальна частина проєкту розробляється у Figma, де створюються компоненти інтерфейсу карти, навігаційні блоки, екрани локацій і маршрутів. Це забезпечує цілісність дизайну, адаптивність для різних пристроїв та структурованість UX-логіки. На фронтенді реалізується картографічний інтерфейс, інтеграція QR/NFC-deeplink, обробка подій і надсилання аналітичних сигналів у GA4. Окремо в Procreate відмалюються графічні матеріали: іконки зон, умовні позначення, шляхи, стилізовані плани поверхів, що робить навігацію не просто функціональною, а й візуально привабливою для користувача.

Таким чином запропонована система навігації є масштабованою, гнучкою та придатною не лише для університетського середовища, але й для великих фестивалів, виставок, конференцій і торговельних просторів. Вона формує фундамент для сучасної смарт-навігації, у якій фізичний простір органічно доповнюється цифровою інфраструктурою, створюючи комфортні умови для пересування та цінний масив даних для управління.

Ключові слова: NFC - мітки, QR код, автоматизація.

Список використаних джерел

1. Zadorozhnyi, Z., Muravskyi, V., Nazarova, I., Shevchuk, O., & Zhukevych, S. (2025). Integrating QR Technology into Enterprise Systems: Accounting and Managerial Innovations in E-Document Flow. Marketing and Management of Innovations, 16(2), 15–31. URL: https://doi.org/10.21272/mmi.2025.2-02

2. Benrahman, N. (2021). Asset management information and tracking system with QR code based on the human centred design method. Journal of Physics Conference Series, 1830(1), 012006. URL: https://doi.org/10.1088/1742-6596/1830/1/012006

Проблеми новачків в індустрії розробки відеоігор

Марія Рибець
студент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: rybetsmp@krok.edu.ua
Микита Фещенко
асистент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: feshchenkom@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-6290-4323
Ігор Старчик
викладач кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: StarchykI@krok.edu.ua

Актуальність теми зумовлена тим, що стрімке зростання індустрії відеоігор висуває підвищені вимоги до підготовки новачків, які зазвичай стикаються з комплексом технічних, когнітивних і організаційних бар'єрів. Системний аналіз цих труднощів є необхідним для формування ефективних освітніх підходів і підвищення професійної спроможності майбутніх розробників.

Об'єктом дослідження виступають новачки індустрії розробки відеоігор, які починають практичну діяльність у межах незалежних команд або персональних проєктів.

Предметом даного дослідження є системні проблеми, характерні для початкового етапу професійного становлення розробників відеоігор.

Метою дослідження є виявлення та аналітичне узагальнення ключових бар'єрів, що впливають на якість навчання, професійний розвиток і здатність завершувати проєкти в умовах сучасного виробничого середовища.

Початковий етап роботи над відеоіграми характеризується появою надмірних амбіцій у поєднанні з недостатньою здатністю до планування, що створює умови для розповзання обсягу та неконтрольованого ускладнення проєкту. Нездатність точно оцінювати трудомісткість, відсутність досвіду розподілу задач і нерозуміння обмежень виробничого циклу формують фундамент для систематичних помилок, які перетворюють навіть перспективні ідеї на довготривалі незавершені прототипи [1, 2]. Відчутний вплив має і когнітивне перевантаження, коли новачок одночасно намагається опанувати геймдизайн (дизайн ігор), програмування, роботу з рушієм, створення графічних ресурсів і оптимізацію, що суттєво перевищує когнітивні можливості на початковому етапі [3]. Результатом стає відсутність вдосконалення базових навичок, накопичення хаотичних рішень і поступова втрата контролю над ідеєю та архітектурою відеогри.

Психологічні фактори посилюють технічні та організаційні проблеми. Вигорання, спричинене монотонністю та відсутністю швидких результатів, формує нерівномірний робочий ритм і провокує затяжні перерви, після яких

проєкт часто не відновлюється [4]. Страх завершення спричиняє нескінченне полірування та постійне додавання несуттєвих функцій, що дозволяє уникати відповідальності за якість продукту та зовнішню оцінку. Це явище доповнюється ілюзією прогресу, коли робота концентрується лише на приємних або нескладних завданнях, тоді як критично важлива частина проєкту систематично відкладається [5].

Відсутність професійних виробничих практик стає ключовим бар'єром для переходу з рівня аматора до рівня спеціаліста. Нехтування контролем версій, відсутність тестування, чітких алгоритмів реалізації ігрових сценаріїв [9], слабка документація та нерозуміння принципів побудови пайплайну призводять до технічного колапсу, коли проєкт неможливо підтримувати або масштабувати. Недостатність рефлексії, як інструменту осмислення допущених помилок, спричиняє повторюваність неефективних рішень і заважає накопиченню професійного досвіду [6]. Відчутною проблемою залишається і незнання ринкових закономірностей, коли початківці зосереджуються на творчій складовій, ігноруючи аналіз цільової аудиторії, конкурентів і бізнес-моделі, що унеможливлює формування реалістичних очікувань щодо майбутнього продукту [7].

Суттєві труднощі виникають і в командній роботі. Неформалізований розподіл ролей, відсутність менеджменту, неузгодженість у комунікації та різний рівень залученості учасників створюють конфлікти, які часто завершуються розпадом незалежних команд [8]. Такі групи іноді переходять від прототипів до завершених продуктів, оскільки нестача виробничої дисципліни унеможливлює побудову системного процесу. Сукупність цих факторів формує типову модель провалу, у якій архітектурні помилки, психологічні бар'єри, відсутність методології та нерозуміння ринку взаємно підсилюють одне одного.

Проблеми початківців у сфері розробки відеоігор є багатовимірним явищем, у якому поєднуються когнітивні перевантаження, технічна незрілість, психологічні бар'єри, відсутність професійних виробничих практик і слабка управлінська культура, що формує системний комплекс перешкод для успішного завершення проєктів та переходу до професійної діяльності, тому ефективне подолання цих бар'єрів можливе лише за умови впровадження структурованого навчального середовища, опанування базових виробничих принципів, формування навичок планування та розвитку здатності до рефлексії, що разом створює підґрунтя для стійкої професійної траєкторії.

Ключові слова: Розробка відеоігр; незалежні розробники; вигорання.

Список використаних джерел

1. Wayline. (2025). Scope creep in indie games: how to avoid development hell. Отримано з https://www.wayline.io/blog/scope-creep-indie-games-avoiding-development-hell (дата звернення 25.11.2025).

2. Medium. (2024). Scope creep in game development: when your game starts running away from you. Отримано з https://medium.com/@kaskiewicz.radoslaw/scope-creep-in-game-development-

when-your-game-starts-running-away-from-you-f73a5158a12c (дата звернення 25.11.2025).
3. the IntelliMedia Group. (2020). Utilizing cognitive load theory and evidence-centered design to inform the design of game-based learning environments. Отримано з https://intellimedia.ncsu.edu/wp-content/uploads/sites/42/Bounajim_HFES_2021.pdf (дата звернення 25.11.2025).
4. Medium. (2025). Burnout in game development. Отримано з https://medium.com/@antonynizamoglou/burnout-in-game-development-7897d422589d (дата звернення 25.11.2025).
5. The Coders Blog. (2023). Parkinson's Law of Triviality, Bikeshedding, and the Art of Prioritization. Отримано з https://thecodersblog.com/parkinson-law-triviality-bikeshedding-art-prioritization-depth-exploration (дата звернення 25.11.2025).
6. Game Designing. (2020). Postmortem games analysis: learning and improving. Отримано з https://www.numberanalytics.com/blog/mastering-game-dev-postmortems (дата звернення 25.11.2025).
7. Press Start Leadership. (2025). Strategic market alignment in game development: identifying viable game opportunities that deliver results. Отримано з https://pressstartleadership.com/strategic-market-alignment-in-game-development-identifying-viable-game-opportunities-that-deliver-results/#:~:text=Strategic%20market%20alignment%20in%20game%20development%20means%20matching,games%20risk%20being%20overlooked%20in%20an%20oversaturated%20market. (дата звернення 25.11.2025).
8. Medium. (2017). Your indie game dev team will fail. Отримано з https://medium.com/@Slayemin/your-indie-game-dev-team-will-fail-108d4b663e7e (дата звернення 25.11.2025).
9. Алимова О. В., Мічківський С. М. Розробка антагоністичної комп'ютерної гри «Лабіринт на двох». XII Міжнародній науково-технічній конференції «Проблеми Інформатизації» (м. Київ, 13 грудня 2018 року). Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018 – URL: https://duikt.edu.ua/ua/lib/1/category/731/view/1701

Кібербезпека в індустрії розробки відеоігор: загрози для індустрії

Андрій Ілюшка
студент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: iliushkaay@krok.edu.ua
Микита Фешенко
асистент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: feshchenkom@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-6290-4323
Віра Ткаченко
к.ф.-м.н., доцент, доцент кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: tkachenkov@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6064-5474

Актуальність теми зумовлена тим, що відеоігри перетворилися на одну з ключових сфер цифрової економіки, де збіг високої комерційної вартості інтелектуальної власності, відкритості інфраструктури та глобального характеру взаємодії створює унікальні можливості для кібератак. Для розуміння, кібербезпека – це комплекс процесів, рекомендацій і технологічних рішень, які допомагають захистити важливі системи, дані й мережу від цифрових атак [1]. З огляду на це, перехід до аналізу реальних загроз є необхідним кроком для формування системного бачення безпеки в індустрії, де атаки вже давно виходять за межі класичних сценаріїв і охоплюють гібридні, багаторівневі та технологічно складні моделі.

Об'єктом дослідження виступають процеси, інфраструктура та цифрові активи, задіяні у виробництві відеоігор, включно з інтелектуальною власністю, серверною інфраструктурою та поведінковими даними користувачів.

Предметом даного дослідження є сучасні кіберзагрози, що безпосередньо впливають на індустрію розробки відеоігор як високотехнологічний та високоризиковий сегмент цифрової економіки.

Метою дослідження є попередній опис, класифікація та аналітичне узагальнення найбільш значущих загроз, які формують сучасне поле ризику для компаній-розробників відеоігор.

Однією з найбільш масштабних загроз для розробників є програми-вимагачі, зокрема моделі так званого подвійного шантажу, коли зловмисники не лише шифрують дані, а й викрадають критичні масиви інформації, включно з вихідними кодами та збірками, після чого погрожують їх оприлюдненням. Саме ця тенденція особливо характерна для індустрії розробки відеоігор, де вартість незавершених продуктів і кодових баз значно перевищує традиційні корпоративні ризики через неможливість замінити викрадену інтелектуальну власність. Ключові аспекти такої загрози ґрунтовно описано у рекомендаціях

CISA, де підкреслюється швидка еволюція тактик подвійного шантажу та її вплив на цифрові компанії різного масштабу [2].

Не менш небезпечним явищем є атаки на ланцюг постачання. У розробці відеоігор широко використовуються сторонні модулі, бібліотеки, пакети, плагіни, а також складні інтегровані середовища збірки. Компрометація будь-якого з таких елементів дає змогу зловмисникам інтегрувати шкідливий код безпосередньо в середовище розробки [3]. Додатковим вектором ризику є компрометація CI/CD, коли зловмисники отримують контроль над процесом автоматизованої збірки. Як свідчать звіти Unit42, доступ до пайплайнів відкриває можливість підміни збірок, викрадення секретів та створення бекдорів у фінальних продуктах, що робить цю загрозу однією з найнебезпечніших для ігрової галузі, де більшість релізів використовують автоматизований випуск оновлень [4].

Інсайдерські загрози становлять окремий комплекс ризиків, особливо в індустрії з високою кадровою мобільністю та численними підрядниками. Витік вихідних кодів, збірок, асетів або внутрішньої документації значною мірою пов'язаний саме з людським фактором, що підтверджують узагальнені дослідження CISA, які вказують на зростання ролі інсайдерів у структурі кіберінцидентів у різних галузях [5]. До цього типу загроз належить і промислове шпигунство, спрямоване на викрадення пропрієтарних технологій або планів монетизації, що має особливо високі наслідки для студій, які працюють над унікальними рушіями чи інноваційними механіками.

Фішинг і соціальна інженерія, включно з використанням deepfake-технологій, посідають чільне місце серед сучасних загроз для галузі. Розробники часто ведуть активну публічну діяльність, а їхня комунікація зі спільнотою створює сприятливе середовище для атаки через імітацію рекрутингу, керівництва або колег. У публікаціях NSA та FBI зафіксовано стрімке поширення голосових та deepfake-відео, застосованих у фішингових кампаніях, які здатні переконати жертв виконувати критичні дії, що робить такі методи особливо ефективними в середовищах із віддаленою роботою та високим робочим навантаженням [6].

Ігрові сервери, що працюють у режимі високої доступності, стають мішенню DDoS-атак, які безпосередньо впливають на бізнес-результати видавців та студій. Аналітика Cloudflare підтверджує, що геймінг систематично входить до числа найбільш атакованих секторів, а характер трафіку UDP та низькі допуски до затримки ускладнюють застосування класичних механізмів захисту, перетворюючи DDoS на стратегічну загрозу для серверної інфраструктури ігрових продуктів [7].

Ризики телеметрії та персональних даних гравців становлять окрему категорію загроз. Збір поведінкових, технічних та соціальних даних створює значні можливості для профілювання, а витік таких даних призводить до серйозних юридичних та фінансових наслідків. Наукові дослідження у сфері цифрової приватності підтверджують, що ігрові платформи збирають великі масиви даних, які при компрометації можуть бути використані для соціальної інженерії, фінансових атак або стороннього аналізу без згоди користувачів,

що суттєво посилює потребу в якісних механізмах захисту та відповідності нормативам GDPR і COPPA [8].

Висновки. Загрози, виявлені у процесі аналізу, формують багатовимірне поле ризику. Таким чином, сучасна система безпеки має враховувати характер цих загроз, їхню взаємозалежність та еволюційну динаміку, оскільки комплексність проблеми свідчить про те, що захист ігрової індустрії потребує системного оновлювання та міждисциплінарного підходу.

Ключові слова: кібербезпека, індустрія відеоігор, витік данних, DDoS-атаки.

Список використаних джерел

1. Microsoft. (2024). What is cybersecurity? Отримано з https://www.microsoft.com/uk-ua/security/business/security-101/what-is-cybersecurity (дата звернення 24.11.2025).
2. The Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (CISA). (2023). #StopRansomware Guide. Отримано з https://www.cisa.gov/sites/default/files/2025-03/StopRansomware-Guide%20508.pdf (дата звернення 26.11.2025).
3. Sonatype. (2020). The SolarWinds software supply chain attack: how developers can protect applications. Отримано з https://www.sonatype.com/blog/software-supply-chain-attacks-solarwind-how-developers-fortify-apps (дата звернення 26.11.2025).
4. Palo Alto Networks. (2024). Anatomy of a cloud supply pipeline attack. Отримано з https://www.paloaltonetworks.com/cyberpedia/anatomy-ci-cd-pipeline-attack (дата звернення 26.11.2025).
5. The Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (CISA). (2020). Insider threat mitigation guide. Отримано з https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/Insider%20Threat%20Mitigation%20Guide_Final_508.pdf (дата звернення 27.11.2025).
6. The Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (CISA). (2023). Contextualizing deepfake threats to organizations. Отримано з https://www.cisa.gov/news-events/alerts/2023/09/12/nsa-fbi-and-cisa-release-cybersecurity-information-sheet-deepfake-threats (дата звернення 27.11.2025).
7. Cloudflare, Inc. (2025). Hyper-volumetric DDoS attacks skyrocket: Cloudflare's 2025 Q2 DDoS threat report. Отримано з https://blog.cloudflare.com/ddos-threat-report-for-2025-q2/ (дата звернення 27.11.2025).
8. SSRN. (2021). Surveilling the gamers: privacy impacts of the video game industry. Отримано з https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3881279 (дата звернення 27.11.2025).

Деградація штучного інтелекту через рекурсивне навчання на синтетичних даних

Нікіта Бевзюк
студент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BevziukNS@krok.edu.ua
Науковий керівник:
Іван Крикун
к.ф.-м.н., доцент, с.н.с. відділу теорії керуючих систем
ІПММ НАН України, Слов'янськ, Україна,
& доцент кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KrykunIH@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5468-512X

Стрімка інтеграція штучного інтелекту у вигляді великих мовних моделей (*Large Language Models* – LLMs) у глобальну інформаційну екосистему ознаменувала нову еру в розвитку інформаційних технологій. Проте разом із розширенням можливостей генеративних систем наукова спільнота зіткнулася з парадоксальним викликом, що загрожує основам подальшого прогресу галузі. Йдеться про вичерпання запасів високоякісних "антропогенних" даних та перехід до навчання моделей на контенті, згенерованому їхніми попередниками (так звані "синтетичні дані"). Низка фундаментальних робіт, опублікованих у 2024–2025 роках, підтвердила існування критичного явища, відомого як "колапс моделі" (*model collapse*) – дегенеративного процесу, за якого рекурсивне навчання на синтетичних даних призводить до незворотної втрати інформації, спотворення розподілу ймовірностей та відриву моделі від реальності [1].

Небезпека цього явища полягає не просто у зниженні якості відповідей, а у фундаментальній зміні математичної природи даних. Моделі, що навчаються на синтетичних даних, схильні до усереднення реальності: вони ефективно засвоюють найчастіші патерни, але катастрофічно швидко втрачають здатність відтворювати рідкісні події, нюанси та стилістичну різноманітність.

Цей процес наочно підтверджується аналізом еволюції розподілу густини ймовірності даних через покоління рекурсивного навчання [1]. Дослідження демонструють механіку виродження: якщо розподіл оригінальних даних є широким, охоплює великий діапазон значень і часто має складну структуру з кількома вираженими піками, то вже через кілька ітерацій навчання на власних висновках статистична картина розподілу даних помітно змінюється. Крива розподілу згладжується, втрачаючи варіативність і "хвости" розподілу. В результаті все багатство даних зводиться до найбільш імовірного середнього значення. Тобто модель фактично втрачає здатність генерувати складні, нетипові відповіді, деградуючи до примітивного, усередненого шаблону.

Подальші дослідження вказують на те, що цей процес змінює самі закони

масштабування (*scaling laws*): просте збільшення обчислювальних потужностей чи обсягу синтетичних даних більше не гарантує покращення результатів, якщо у навчальній вибірці відсутні статистичні "хвости" [2]. Ця проблема набуває характеру екзистенційної загрози для ШІ-технологій через неконтрольоване забруднення Інтернету ШІ-контентом. Оскільки сучасні веб-краулери збирають дані автоматично, ризик неусвідомленого рекурсивного навчання зростає експоненційно.

Наслідки такого "отруєння" даних є критичними для сфер, де ціна помилки висока, а точність у нестандартних ситуаціях є вирішальною. У медицині це загрожує ігноруванням рідкісних діагнозів на користь статистично частіших; у юриспруденції – вигадуванням неіснуючих прецедентів; у сфері кібербезпеки – нездатністю розпізнати нові типи атак, що виходять за межі "середнього" патерну [3]. Таким чином, дослідження механізмів деградації ШІ та розробка методів виявлення синтетичних домішок стає пріоритетним завданням для забезпечення надійності майбутніх інтелектуальних систем.

Деградація штучного інтелекту через рекурсивне навчання починається зі статистичного зсуву та втрати "хвостів" розподілу. При високій частці синтетичного контенту відбувається "вимивання" унікальних прикладів, що призводить до звуження варіативності моделей та знищення знань, необхідних для інновацій та наукових досліджень. Це явище посилюється забрудненням даних – присутністю у тренувальних корпусах контенту, згенерованого моделями, який може спотворювати оцінки та процес навчання [3]. Унаслідок цього, штучно створена інформація, що не ґрунтується на реальних спостереженнях, починає сприйматися як істинна, підриваючи достовірність ШІ у критичних сферах.

Критичне значення для швидкості настання колапсу має обрана стратегія навчання. Експериментально доведено, що не всі підходи мають однакову стійкість до рекурсивного процесу, і найбільш уразливою є стратегія "Заміна" (*Replace*), яка повністю оновлює навчальний корпус синтетичними даними. На противагу цьому, стратегія "Накопичення" (*Accumulate*), що додає нові дані до старого масиву даних, забезпечує значно вищу стійкість. Порівняльний аналіз динаміки накопичення помилок, де крос-ентропія слугує показником падіння якості, наочно демонструє відмінність між цими підходами [4]. Зокрема, стратегія "Заміна" характеризується різким накопиченням помилок, що призводить до критичної деградації якості моделі вже до 7-ї ітерації. Натомість стратегія "Накопичення" зберігає високу стабільність та демонструє відсутність накопичення помилок, оскільки дозволяє утримувати частину оригінальних "хвостів" розподілу. Це підтверджує, що запобігання колапсу вимагає або збереження історичних даних, або розробки механізмів, які імітують цей ефект.

Попри стійкість, метод "Накопичення" має суттєві обмеження, зумовлені лінійним зростанням обсягу даних і значними обчислювальними витратами, що ускладнює його промислове застосування та стимулює пошук ефективніших підходів. Саме необхідність стабілізації рекурсивних циклів без надмірного розширення баз даних зумовила формування трьох основних векторів протидії.

Першим є впровадження методів утримання, найяскравішим представником цього підходу виступає метод “Утримання” (*Retain*) [4] – модифікована форма “Накопичення”, що використовує асиметричний регуляризатор для примусового збереження важливих “хвостів” розподілу під час коригування функції втрат. Його головною перевагою є ефективна боротьба із внутрішньою математичною причиною колапсу – “забуванням”, хоча складність імплементації через глибоку модифікацію функції втрат та високу чутливість до гіперпараметрів залишається вагомим викликом.

Другий напрямок – це курація (*Curation*) та пріоритизація даних. Цей підхід, що передбачає свідоме підвищення ваги рідкісних прикладів та використання алгоритмічних фільтрів для відбору аномальних спостережень [5], прямо протидіє гомогенізації. Його перевага полягає у збереженні інформаційної ентропії корпусу та універсальності, оскільки метод застосовується незалежно від архітектури моделі. Проте, недоліком є суб'єктивність вибору критично важливих “хвостів” та значні часові й обчислювальні ресурси, необхідні для самої процедури очищення та переважування.

Третій напрямок є зовнішнім і сфокусований на контролі походження та водяних знаках. Вбудовування метаінформації безпосередньо у вивід моделі дозволяє детекторам забруднення точно ідентифікувати синтетичні дані [5]. Перевагою цього методу є те, що він створює ефективний фільтраційний бар'єр, дозволяючи відокремити чисті дані від забруднених, а також має велике значення для вирішення правових аспектів. Однак, недолік полягає в тому, що водяні знаки не запобігають колапсу, а лише відтерміновують його шляхом фільтрації. Крім того, надійність водяних знаків завжди може бути поставлена під сумнів через потенційну можливість їхнього видалення або спотворення.

Проведений аналіз механізмів деградації штучного інтелекту підтверджує, що найбільшою загрозою є втрата інформаційної різноманітності через рекурсивне навчання та забруднення даних. Існуючі методи протидії – є ефективними лише частково, оскільки вони або борються з наслідками, або є надто ресурсомісткими, що вказує на необхідність розробки комплексного, багаторівневого підходу.

Пропозиція ефективного гібридного вирішення полягає у створенні трирівневої системи захисту, що забезпечує саморегульований цикл навчання. На першому рівні вхідних даних реалізується зовнішній контроль, який поєднує ідентифікацію синтетики за допомогою водяних знаків із цілеспрямованою курацією даних та пріоритизацією “хвостів”. Це створює надійний фільтраційний бар'єр та зберігає якість навчальної вибірки. Далі, на рівні навчання, використовуються механізми утримання [4], що забезпечують внутрішню, алгоритмічну стабілізацію та запобігають “забуванню” критичної інформації. Перевагою такої інтеграції є висока ефективність при збереженні прийнятної ресурсомісткості, оскільки “Утримання” імітує переваги стратегії “Накопичення”, не вимагаючи при цьому лінійного зростання обсягів даних.

Фінальний, третій рівень моніторингу впроваджує постійний контроль

стану розподілу моделі за допомогою метрик KL-розбіжності, яка вимірює рівень інформаційних втрат під час навчання моделі через аналіз розподілу ймовірностей, які створила модель, та відстані Вассерштайна, що дозволяє прогнозувати настання колапсу та ініціювати корекційні дії. Таким чином, запропонований гібридний підхід має на меті створити саморегульований цикл навчання, який перетворює процес рекурсивного навчання з дегенеративного на стійкий, забезпечуючи надійність майбутніх систем штучного інтелекту.

Ключові слова: колапс моделі; штучний інтелект; хвости.

Список використаних джерел

1. Shumailov, I., Shumaylov, Z., Zhao, Y., et al. (2024) AI models collapse when trained on recursively generated data. Nature, Vol. 631, p. 755–759.

2. Dohmatob, E., Feng, Y., Charton, F., et al. (2024). A Tale of Tails: Model Collapse as a Change of Scaling Laws. https://arxiv.org/html/2402.07043v2

3. Liu, C., Tang, K., Qin, Y., et al. (2025). Bridging Distribution Shift and AI Safety: Conceptual and Methodological Synergies. https://arxiv.org/pdf/2505.22829

4. Li D. et al. (2024). A General Mechanism for Explaining and Preventing Model Collapse. https://openreview.net/pdf?id=4DYFHAcgw3

5. Mattioli, L., Ait-Hadichou, Y., Chaoucheet, S., et al. (2025). Data Curation Matters: Model Collapse and Spurious Shift Performance Prediction from Training on Uncurated Text Embeddings. https://arxiv.org/html/2506.17989v1

Роль теорії ймовірностей у системах автономного керування (автопілотах)

Єгор Хавін
студент Фахового Коледжу,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KhavinYO@krok.edu.ua
Науковий керівник:
Іван Крикун
к.ф.-м.н., доцент, с.н.с. відділу теорії керуючих систем
ІПММ НАН України, Слов'янськ, Україна,
& доцент кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KrykunIH@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-5468-512X

Штучний інтелект (ШІ) — це галузь комп'ютерних наук, що займається розробкою систем, здатних виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту, такі як розпізнавання образів, прийняття рішень чи розуміння мови [1]. Це одна з найперспективніших галузей сучасної науки та техніки. Його розвиток спирається не лише на інженерні рішення, а й на фундаментальні математичні основи.

Однією з таких основ є теорія ймовірностей. У реальному світі дані ніколи не бувають ідеальними: сенсори мають похибки, погода змінюється, а поведінка людей непередбачувана. Теорія ймовірностей допомагає системам ШІ працювати з неповними або нечіткими даними, приймати рішення в умовах невизначеності та оцінювати ризики. Метою роботи є розгляд цих методів на прикладі однієї з найбільш динамічних технологій сучасності — систем автономного водіння (автопілотів).

Головними проблемами, де в інженерії автопілотування застосовують теорію ймовірностей, є наступні:

1. Проблема невизначеності в робототехніці.

Автономний автомобіль не "бачить" світ так, як людина. Він отримує потік цифрових даних від камер, радарів та лідарів. Ці дані завжди містять шум. Наприклад, під час дощу камера може сплутати краплі води з перешкодою, а сонячний відблиск може засліпити сенсори. Якби автомобіль працював за жорсткою логікою ("якщо бачиш перешкоду — гальмуй"), він би зупинявся від кожного пакету, що летить по дорозі.

Саме тут застосовується ймовірнісний підхід. Замість того, щоб стверджувати "попереду людина", алгоритм обчислює: "з ймовірністю 85% це людина, з ймовірністю 10% — манекен, і 5% — тінь від дерева". Це дозволяє системі приймати зважені рішення.

2. Ключові ймовірнісні алгоритми.

А. Фільтр Калмана (*Kalman Filter*) Це один із найважливіших інструментів у навігації. Він використовується для відстеження об'єктів (інших машин,

пішоходів). Фільтр працює циклічно у два етапи:

Передбачення (*Prediction*): На основі фізичних законів система прогнозує, де об'єкт буде в наступну секунду.

Коригування (*Update*): Отримавши нові дані з сенсорів (які можуть бути неточними), система порівнює їх з прогнозом і коригує оцінку положення об'єкта.

Це дозволяє автопілоту "згладжувати" рух об'єктів на карті, навіть якщо сенсори на мить втратили їх з виду.

Б. Локалізація та метод Монте-Карло (*Particle Filters*) Автомобіль повинен "знати", де він знаходиться, з точністю до сантиметрів. GPS дає похибку в кілька метрів, що неприпустимо. Для точнішої локалізації використовується алгоритм MCL (*Monte Carlo Localization*). Уявімо, що автомобіль спочатку "не знає", де він, і розкидає по віртуальній карті тисячі гіпотетичних точок ("частинок"). Коли сенсори бачать знайомий знак або поворот, система відкидає ті точки, які не відповідають побаченому, і залишає ті, що збігаються. З часом "хмара" точок збирається в одному місці — істинному положенні авто.

В. SLAM (*Simultaneous Localization and Mapping*) Це метод одночасної навігації та побудови карти. Коли авто потрапляє в незнайому місцевість (наприклад, паркінг без GPS), воно використовує ймовірнісні методи (зокрема, байєсівські мережі), щоб одночасно будувати карту навколишнього простору і визначати своє положення на ній [2].

3. Порівняльний аналіз підходів (Синтез даних).

У сучасній індустрії склалося два основні підходи до побудови систем автопілоту, які по-різному використовують ймовірнісні моделі для обробки даних. Для аналізу було порівняно [3] підходи компаній Tesla та Waymo.

Підсумовуючи [3], можемо зробити висновок, що підхід Tesla вимагає складніших ймовірнісних алгоритмів, оскільки камери дають менше інформації, ніж лідари. Waymo використовує надлишковість даних (якщо камера не бачить, лідар побачить), що знижує невизначеність, але підвищує обчислювальну складність зведення цих даних в єдину картину світу [3].

4. Прийняття рішень (Байєсівські мережі)

Розглянемо модельну ситуацію: автопілот "бачить" об'єкт біля дороги.

1. Апріорна ймовірність (*Prior*): Більшість об'єктів біля дороги не рухаються (стовпи, знаки).

2. Нова інформація (*Evidence*): Камера фіксує рух об'єкта.

3. Апостеріорна ймовірність (*Posterior*): Система перераховує ймовірності подальшого розвитку подій за формулою Байєса. Тепер ймовірність того, що це "дитина, яка збирається перебігти дорогу", різко зростає. На основі цього ймовірнісного висновку система приймає рішення: "Зменшити швидкість і зміститися вліво", навіть якщо об'єкт ще не вийшов на дорогу.

Теорія ймовірностей є фундаментом, на якому будується безпека та ефективність штучного інтелекту, особливо в критично важливих системах, таких як автономний транспорт. Вона дозволяє перетворити хаотичні та неточні дані реального світу на структуровану модель, придатну для прийняття рішень. Ми

з'ясували, що без ймовірнісних методів (Фільтр Калмана, SLAM, Байєсівський вивід) створення автопілоту було б неможливим. Подальший розвиток ШІ буде спрямований на вдосконалення цих алгоритмів, щоб зменшити час реакції та підвищити точність прогнозування в екстремальних умовах.

Ключові слова: автопілот, штучний інтелект.

Список використаних джерел

1. Russell, S., & Norvig, P. (2020). Artificial intelligence: A modern approach (4th ed.). Pearson.
2. Durrant-Whyte H., Bailey T. (2006). Simultaneous localization and mapping (SLAM). IEEE Robotics and Automation Magazine, 13(2), 99–108.
3. Zahid, H. (2024). The role of probability in self-driving cars. Medium. https://medium.com/@hammadzahid1010/the-role-of-probability-in-self-driving-cars-5f87c347123d
4. Thrun S., Burgard W., Fox D. Probabilistic robotics. MIT Press.2005.

Штучний інтелект у розвагах

Денис Балдик
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: baldykdo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2670-1190
Костянтин Янін
студент кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: yaninka@krok.edu.ua
Віктор Гаркуша
кандидат фізико-математичних наук,
доцент, доцент кафедри інформаційного менеджменту,
математики та статистики,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: GarkushaVV@krok.edu.ua

Стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) значною мірою впливає на сферу розваг, перетворюючи традиційні підходи до створення контенту та його споживання. Технології ШІ сьогодні виконують не лише допоміжну функцію, але й часто виступають як повноцінні учасники творчого процесу, надаючи нові інструменти для реалізації задумів та забезпечуючи персоналізацію досвіду користувача.

ШІ став незамінним інструментом для представників творчих професій. Системи ШІ дозволяють митцям генерувати ідеї та варіанти їх реалізації лише на основі текстових запитів. Це особливо цінно на етапі концептуалізації, коли користувач має загальне бачення, але потребує конкретних рішень. Такі інструменти не замінюють людську працю, але значно розширюють її можливості, дозволяючи експериментувати з різними стилями та напрямками або покращувати власні навички.

У сфері відеоігор ШІ відіграє ключову роль у створенні складних ігрових світів [1]. Сучасні системи використовуються для розробки розумних NPC з адаптивною поведінкою, генерації ігрових просторів, динамічної зміни складності гри відповідно до навичок гравця тощо.

У кіноіндустрії ШІ знайшов застосування у колоризації та реставрації зображення, автоматизації монтажу, а також у генерації декорацій та спецефектів [2].

Однією з найважливіших переваг ШІ є здатність створювати унікального досвіду для кожного користувача. Алгоритми [4] аналізують поведінкові патерни, уподобання та навіть емоційні реакції для формування персоналізованих рекомендацій та адаптації контенту під уподобання користувача [2].

Незважаючи на усі переваги, розвиток ШІ у сфері розваг супроводжується низкою етичних проблем та питань, наприклад: проблеми авторських прав

[3], створення провокаційного контенту, запобігання посиленню соціальних стереотипів, високі ціни та необхідність у підписці для якісного користування певними сервісами ШІ. Це змушує розробників впроваджувати системи фільтрації та модифікувати алгоритми для зменшення ризиків та покращення якості роботи для усіх користувачів.

Штучний інтелект став потужним каталізатором змін у сфері розваг, трансформуючи як процеси створення контенту, так і способи його споживання [2]. Майбутнє галузі полягає у пошуку оптимального балансу між технологічними можливостями та людською креативністю, а подальший розвиток ШІ обіцяє ще глибшу інтеграцію технологій у творчі процеси, відкриваючи для митців та споживачів розваг нові можливості та надаючи ширший функціонал для спрощення та покращення досвіду від різних типів розваг.

Ключові слова: Штучний інтелект; сфера розваг.

Список використаних джерел

1. Вплив ШІ на сферу відеоігор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://neuron.expert/news/ai-video-games-the-next-frontier-in-interactive-entertainment/15333/uk/

2. Як ШІ змінює індустрію розваг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.sharpcoderblog.com/blog/how-ai-is-affecting-the-entertainment-industry

3. Штучний інтелект в креативних індустріях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/47567/19010.pdf?sequence=3&isAllowed=y

4. Алимова О. В., Мічківський С. М. Розробка антагоністичної комп'ютерної гри «Лабіринт на двох». XII Міжнародній науково-технічній конференції «Проблеми Інформатизації» (м. Київ, 13 грудня 2018 року). Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018 – URL: https://duikt.edu.ua/ua/lib/1/category/731/view/1701

Семантична верстка як основа якісного HTML коду

Іван Ворона
здобувач освітньої програми «Комп'ютерні Науки», гр. КН–25,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e–mail: VoronaIR@krok.edu.ua
Олександр Поліщук
к.т.н, доцент кафедри комп'ютерних,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PolishchukOA@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-8250-7738
Михайло Дворниченко
старший викладач кафедра комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mishadv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9783-0817

Семантична верстка – це підхід до створення HTML коду, при якому кожен елемент має логічне, змістовне призначення, а не лише візуальне оформлення. Основна ідея полягає в тому, щоб браузери, пошукові системи та допоміжні технології (екрани зчитувачів для людей з вадами зору) могли правильно інтерпретувати структуру сторінки. Семантичний HTML – це не лише "гарний стиль" коду, а конкретна користь для доступності, SEO та підтримки сайту. Семантичні теги полегшують сприйняття контенту користувачам із обмеженими можливостями. Програми–скрінрідери розпізнають структуру сторінки й правильно озвучують її зміст [1].

Семантична верстка відіграє ключову роль у пошуковій оптимізації вебсайтів, оскільки саме від правильної структури HTML залежить, наскільки точно пошукові системи можуть зрозуміти зміст сторінки. Чітке розмежування основного та допоміжного контенту дає змогу алгоритмам краще оцінювати релевантність інформації запиту користувача. Семантична верстка дозволяє пошуковим системам точніше визначати зміст сторінки. Роботи Google краще розуміють, що головне, а що – допоміжне. Зокрема, правильне використання тегів <h1>–<h6> допомагає структурувати контент за рівнями важливості, а метадані та мікророзмітка (schema.org) покращують індексацію [2].

Семантична структура полегшує роботу команді розробників – код стає зрозумілішим, легше вносити зміни чи інтегрувати CMS.

Замість десятків div з класами типу div1, div2, використовується зрозуміла логіка елементів сторінки.

Недотримання принципів семантичної верстки призводить до втрати логічної структури сторінки, що негативно впливає як на користувацький досвід, так і на роботу пошукових систем.

Найчастіше це проявляється у використанні універсальних тегів без урахування їхнього змістового призначення або в побудові сторінки без чіткої ієрархії заголовків. У результаті сторінка стає складною для сприйняття не лише

людьми, але й автоматизованими системами аналізу контенту.

Семантичний HTML формує логічну ієрархію даних, завдяки якій пошукові роботи легше визначають головну тему сторінки, ключові розділи та підпорядковані елементи. Це сприяє більш точному індексуванню, покращенню видимості ресурсу в результатах пошуку та підвищенню його рейтингу [2].

Крім того, впровадження семантичних структур допомагає системам краще розпізнавати змістовні зв'язки між елементами сторінки. Це позитивно впливає на формування розширених сніпетів і підвищує довіру до ресурсу з боку пошукових алгоритмів. Таким чином, семантична верстка є не лише технічною вимогою, а й одним із важливих інструментів SEO–стратегії, що поєднує структурну коректність і оптимізацію контенту для кращої видимості у вебпросторі [2].

Сучасні технології створили унікальні можливості для інді–розробників у сфері ігрової індустрії. Перечисленні у дослідженні фактори у поєднанні демонструють, як технічний прогрес і нові інструменти змінюють ігрову розробку, роблячи її доступною навіть для малих команд та окремих ентузіастів. Це свідчить про великий потенціал інді–сектору в сучасній ігровій індустрії.

Семантична верстка є основою доступності вебінтерфейсів, адже саме завдяки їй користувачі з різними можливостями можуть повноцінно взаємодіяти з вебсайтами. Коректна структура HTML забезпечує зрозуміле представлення контенту для спеціальних засобів зчитування, таких як скрінрідери, які інтерпретують інформацію не візуально, а через смислову логіку розмітки [3].

Використання семантичних елементів дозволяє створювати зрозумілу ієрархію сторінки, що полегшує навігацію, орієнтацію та сприйняття інформації. Це особливо важливо для користувачів, які покладаються на клавіатурне керування або голосові команди. Завдяки семантиці кожен елемент сторінки отримує своє функціональне призначення, що робить взаємодію з інтерфейсом інтуїтивною та передбачуваною [3].

Семантичний підхід також сприяє дотриманню міжнародних стандартів доступності, таких як WCAG, які визначають вимоги до зручності сприйняття вебконтенту для всіх категорій користувачів. Таким чином, семантична верстка не лише покращує технічну якість сайту, а й формує етичну та соціально відповідальну основу цифрового середовища, роблячи його справді інклюзивним і відкритим для кожного [3].

Список використаних джерел

1. Анастасія Сакса. Семантична верстка – навіщо вона потрібна та які принципи її застосування? URI: https://atlasiko.com.ua/blog/web–development/semantic–development/.

2. Іван Усатий. Семантична верстка: детальний гайд і важливість для SEO. URI: https://netpeak.net/uk/blog/semantichna–verstka–detal–niy–gayd–i–vazhlivist–dlya–seo/.

3. Sparklingman. емантичний HTML – основа доступного SEO» автор не зазначений. URI: https://sparklingman.com/blog/semantichnij–html.

Modern architectures and approaches to software design and development

Yaroslav Michkivskyi
student of the Department of Software Engineering,
Kharkiv National University of Radio Electronics, Kharkiv, Ukraine,
e-mail: yaroslav.michkivskyi@nure.ua
Illya Vysochyn
student of the Department of Software Engineering,
Kharkiv National University of Radion Electronics, Kharkiv, Ukraine,
e-mail: illia.vysochyn@nure.ua
Sergey Michkivskyy
PhD of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Computer Science,
Director of the Educational and Research Institute
of Information and Communication Technologies,
University of Economics and Law «KROK», Kyiv, Ukraine,
e-mail: michkivskyysm@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0002-9343-2317

The rapid increase in the complexity of software systems and the growing requirements for product time-to-market demand methods that allow organizing the development process as efficiently as possible. At the current stage of software engineering development, the choice of architectural style becomes the key point. It determines the way components are structured, the level of coupling between them, and the possibility of parallel development. Software architecture affects not only technological aspects but also economic factors: maintenance costs, the speed of making changes, scalability, and adaptation to market requirements.

One of the main problems of classical development is that, at early stages of project structure organization, the desire to quickly obtain working functionality often prevails. This leads to the use of monolithic architectures or informal structures, which later complicate testing and make quick changes impossible. A monolithic architecture provides significant advantages in the first months of the project — low integration complexity, a single development environment, and minimal overhead. However, as the system grows, the monolith becomes a source of technical debt: any update affects all code, test duration and compilation time increase, and interdependencies between modules create risks of system malfunction even with minor changes.

In contrast to monoliths, microservice and modular architectures [1] allow significantly increasing development and testing speed by splitting the system into independent modules that interact according to clearly defined contracts. This approach enables different teams to work in parallel, conduct isolated testing, implement independent releases, and quickly experiment with parts of the system, for example, in implementing the graphical interface using different technologies [2], without jeopardizing overall functionality. However, microservices come at a cost: increased infrastructure expenses, orchestration complexity, the emergence of inter-service delays, and the need for additional monitoring, logging, and load-balancing

tools.

To achieve a balance between development speed, system stability, and security measures, it is important to correctly assess the scale of the project, information security [3], performance requirements, and expected load. In small systems, using microservices may be excessive, while for large-scale solutions, transitioning to a service-oriented architecture helps avoid performance degradation and technical debt. An additional tool is the use of Clean Architecture and Hexagonal Architecture, which ensure the isolation of business logic from infrastructural components. Thanks to such separation, testing business rules becomes significantly faster and less dependent on external services, which reduces the time needed to develop new features and simplifies their verification.

An important component of optimization is automation. Integrating architectural approaches with CI/CD processes allows significantly accelerating the testing and deployment cycle. Automated tests, containerization, and orchestration ensure system stability during frequent updates, minimizing the risk of critical errors in the production environment. Properly designed architecture not only speeds up test execution but also reduces their number, as modules have clear boundaries of responsibility and a limited area of influence.

Overall, the problem of optimizing software development and testing speed lies in achieving a balance between two interconnected goals: increasing the pace of development and maintaining high quality and system operability. Excessive optimization toward speed can lead to loss of architectural control, which ultimately reduces product stability. Meanwhile, prioritizing reliability alone slows down the response to market changes.

Thus, the use of modern architectural approaches - modularity, microservices, Clean Architecture, and event-driven solutions - allows significantly reducing the time required for software development and testing. However, the effectiveness of these approaches depends on a properly chosen balance between architectural complexity and development requirements. The best results can be achieved by combining architectural strategies with DevOps automation, carefully separating responsibilities between components, and applying principles of low coupling and high modularity. Such an approach ensures not only accelerated development but also long-term stability, scalability, and efficiency of the system amid constantly changing requirements.

Ключові слова: monoliths, microservice, modular, architectures, development process.

Список використаних джерел

1. Richards M., Ford N. Fundamentals of Software Architecture. Sebastopol: O'Reilly Media, 2020. 432 p.

2. Гончаренко О.В., Мічківський Я.С., Мічківський С.М. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ WINDOWS PRESENTATION FOUNDATION ПРИ РОЗРОБЦІ ГРАФІЧНИХ ІНТЕРФЕЙСІВ // Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні

аспекти розвитку: збірник матеріалів V Міжнародної конференції (7 грудня 2023 р., м. Київ): в 2-х част. Частина1. Київ: Університет "КРОК", 2023. 691 с – С 53-54 URL: https://dspace.krok.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7d69eb14-d4c8-4313-87d2-4b2c3ef26194/content

3. Грицай Є.Д., Мічківський С.М. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДО ЦИФРОВИХ РИЗИКІВ // V Наукова конференція «Сучасний менеджмент організації: витоки, реалії та перспективи розвитку» університету КРОК - 2025 – URL: https://conf.krok.edu.ua/MMO/MMO-2025/paper/view/2897

Тенденції трансформації методологій, фреймворків та методів під впливом штучного інтелекту

Олег Лукутін
старший викладач кафедри комп'ютерних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: oleglv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6142-2264

Сучасна хвиля цифрової трансформації та стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) зумовлюють суттєві зміни в управлінні проєктами, продуктовими підходами та функціонуванні Agile-організацій. Традиційні методологічні системи і фреймворки створювалися в епоху, де основним джерелом емпіричного зворотного зв'язку були люди та невеликі обсяги даних. Натомість сучасні організації працюють у середовищі постійно зростаючого потоку даних, автоматизованих аналітичних процесів та ШІ-орієнтованих робочих циклів. Це зумовлює перегляд ролі методологій, фреймворків і методів як інструментів організаційного розвитку.

Метою дослідження є аналіз ключових тенденцій трансформації методологічних підходів під впливом штучного інтелекту та прогнозування змін на найближчі роки. У роботі використано методи системного аналізу, контент-аналізу наукових публікацій, а також елементи Design Science Research, що дозволяють оцінити вплив ШІ на еволюцію управлінських інструментів.

1. Трансформація методологій (методологічний рівень). Методології, як комплексні системи регулятивних принципів (наприклад, Project Management methodology або SAFe), найбільше піддаються змінам під впливом ШІ, оскільки вони включають підходи до структури організації, процесів, культури та управління. Основні тенденції:

• *перехід від статичних до адаптивних методологій* - методології майбутнього стають «самоналаштовуваними» завдяки інтеграції ШІ-індикаторів, які визначають оптимальний спосіб роботи залежно від контексту;

• *зростання ролі систем аналітики та моніторингу* - ШІ доповнює методологічні положення автоматизованими метриками: прогнозування потоків роботи, виявлення вузьких місць, аналіз залежностей між командами;

• *підсилення управління інноваціями* - методології інтегрують принципи AI-enhanced innovation management, що дозволяє швидше перетворювати знання на організаційні рішення.

У найближчі 3–5 років методології перестануть бути статичними документами – вони трансформуються в динамічні моделі, що постійно «перераховуються» ШІ-системами.

2. Еволюція фреймворків (операційний рівень). Фреймворки: Scrum, LeSS, XP, etc. - виконують роль структурованих операційних моделей. Під впливом ШІ очікується:

• поява ШІ-розширень фреймворків - Scrum вже доповнюється ШІ-інстру-

ментами для підготовки бектлогу, Definition of Done, аналізу інцидентів, прогнозування Sprint capacity;

• автоматизація емпіричних циклів - ШІ перетворює принципи «Inspect & Adapt» на безперервний процес, що спрацьовує в режимі реального часу;

• оцифрування командної динаміки - AI Health Checks, аналіз поведінкових патернів, прогнозування ризиків командної взаємодії.

У перспективі фреймворки стануть гібридними системами взаємодії людини і ШІ, де людське лідерство поєднується з об'єктивною цифровою аналітикою.

3. *Трансформація методів (практики та інструменти).* Методи, що використовуються в Agile, мають найгнучкіший рівень, тому зміни відбуваються найшвидше:

• ШІ-автоматизація рутинних операцій: сформулювання User Stories, аналіз логів, оцінка продуктивності;

• ШІ-підсилення методів прогнозування: від Velocity Forecasting до Predictive Flow Modelling;

• швидке формування навчальних циклів: ШІ генерує варіанти експериментів, рекомендації для ретроспективи, альтернативи дизайну продукту.

Протягом 2–3 років методи стануть напівавтоматизованими, а роль фахівців полягатиме не у виконанні рутинних дій, а у стратегічному мисленні, перевірці гіпотез та взаємодії з ШІ-системами.

4. Можливі тенденції розвитку на найближчі роки. На основі аналізу досліджень Wendler (2014), Dellermann et al. (2019), Al-Darras & Tanova (2022), а також власних напрацювань автора (2024–2025), можна визначити такі тренди:

1. Методології:

• стануть AI-regulated;

• отримають digital twins організаційних процесів;

• трансформуються у системи AI governance.

2. Фреймворки:

• отримають «ШІ-компоненти» (AI Scrum Master Assistants, AI Agile Flow Engines);

• підсилять міжкомандну координацію через системи data-driven dependency management.

3. Методи:

• повністю інтегрують predictive analytics;

• змістяться у сторону автоматизованих експериментів та evidence-based adaptation.

Усі три рівні переходять від ручного управління до data-empirical управління, де ШІ виступає каталізатором знань, інновацій та адаптацій.

ШІ стає головним драйвером трансформації методологій, фреймворків і методів Agile. Методології еволюціонують у самоналаштовувані системи, фреймворки – у гібридні моделі взаємодії людини й ШІ, а методи – у напівавтоматизовані практики. Для організацій це означає перехід до нової форми гнучкості – AI-augmented agility, де дані стають основою адаптації, а роль

фахівців зміщується у бік стратегічного мислення та управління інноваціями.

Список використаних джерел

1. Al-Darras, G., Tanova, C. From big data analytics to organizational agility: What is the mechanism? SAGE Open, 12(2), 2022.

2. Asil, A. Design and implementation of strategic agility evaluation model with structural equation modelling approach. Academy of Strategic Management Journal, 18(5), 2019.

3. Dellermann, D., et al. Hybrid Intelligence. Business & Information Systems Engineering, 61(5), 2019.

4. Hevner, A. et al. Design science in information systems research. MIS Quarterly, 28(1), 2004.

5. Lukutin O. (2024–2025). Публікації автора з тематики AI-augmented agility.

6. Wendler, R. The organizational agility maturity model. Annals of Computer Science and Information Systems, 2, 2014.

СЕКЦІЯ 2. СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Формування державотворчих поглядів Андрія Чайковського у руслі суспільно-політичнних процесів на західно-українських землях (ІІ пол. ХІХ ст.)

Олександр Поліщук
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PolishchukOS@krok.edu.ua

В історії становлення української держави є багато славетних постатей, які все своє життя поклали на боротьбу за її незалежність та самостійність. До таких визначних людей належить громадсько-політичний діяч, адвокат, письменник Андрій Чайковський, який був представником плеяди української інтелігенції Галичини кінця ХІХ – першої третини ХХ століття. Ще у юнацькі роки Чайковський захопився добою козаччини, шукав інформацію про цей період в історичних виданнях. Поступово його національні та патріотичні погляди утвердилися і були реалізовані через активну громадську, правову, культурно-просвітницьку та письменницьку діяльність. Однією з центральних світоглядних ідей Андрія Чайковського було створення незалежної української держави.

Важливим етапом становлення національних поглядів Андрія Чайковського стали гімназійні роки. Особливий вплив на формування державотворчого світогляду майбутнього адвоката мав вчитель руської мови, професор Д. Гладинович, який був свідомим народовцем і під час викладацької діяльності активно популяризував серед гімназистів ідею самостійності української мови. Під впливом професора, А. Чайковський захопився українською літературою, вперше прочитав «Кобзар» Тараса Шевченка та оформив передплату «Правди». В ці роки ще більше проявилося у юнака захоплення козаччиною, яка була для нього ідеалом мужності, відваги та нескореності українського народу [5, с. 29].

Науковець О. Седляр визначає кілька причин, які вплинули на формування україноцентричних поглядів Андрія Чайковського. В першу чергу – це оточення та друзі, з якими він спілкувався у гімназії. Саме в цей час вплив опікунів на майбутнього адвоката значно зменшився, натомість ідея Козацької доби все більше захоплювала юнака. Другою причиною науковець вважав потужний вплив Д. Гладиновича, який розвивав національну свідомість гімназистів. Третьою причиною, на думку автора, була приналежність А. Чайковського до греко-католицької церкви і визнання себе русином [3].

Після завершення гімназії Андрій Чайковський розпочав навчання на філософському факультеті Львівського університету, а також у якості добровольця вступив на військову службу до 30-го полку у Львові. Прослуживши один рік, А. Чайковський отримав офіцерський патент, проте з навчання його було

відраховано. Незважаючи на це юнак вирішив поновитися в університеті, але вже на правничому факультеті (1878 рік) [1, с. 305]. Можна вважати, що саме цей час закладається основи майбутньої активної громадської діяльності Андрія Чайковського, який спочатку обійняв посаду урядовця товариства «Просвіта» (1879 р.), згодом став референтом товариства «Руська бесіда», і в цьому ж році став головою студентського товариства «Дружній Лихвар». Згадуючи цей період, Кость Левицький характеризував співпрацю з Андрієм Чайковським: «Тоді було у нас два студентських товариства у Львові: «Академический кружок», що перейшов у руки русофільських студентів, і «Дружний Лихвар», що вдержали в своїх руках українські студенти. Наслідком цього відбувся тоді перший політичний процес сепарації українських студентів від русофільських студентів, – та цим ділом ми зайнялися оба: я з Андрієм Чайковським … При цій роботі ми оба пізналися і відтак далі працювали разом у згоді і приязні» [2, с.133].

У 1880-1881 рр. Андрій Чайковський брав активну участь у діяльності низки українських товариств, виконуючи помітні функції, однак не прагнучи до лідерських позицій. Наприкінці 1881 року при товаристві «Дружній лихвар» було створено «Кружок правників», одним із співорганізаторів якого став А. Чайковський. Метою діяльності цієї організації була підвищення професійної компетентності українських правників Галичини через проведення зборів, читання лекцій, забезпечення відповідною юридичною літературою. На перше загальних зборах Андрія Чайковського було обрано до виділу, який організував систематичні виступи із повідомленнями. Одним з перших доповідачів став А. Чайковський із темою про австрійське карне право [4, с. 458].

Варто зазначити, що у 80-х роках XIX століття на галицьких землях ще не існувало чітко визначених українських політичних сил. До числа народовців у другій половині 80-х рр. в XIX ст. належали лише декілька осіб. Їх лідером був судовий ад'юнкт Дам'ян Савчак, який поступово став ключовою фігурою у громадському житті бережанських українців. До їх числа й приєднався Андрій Чайковський після свого приїзду до Бережан (1886р.) [3].

У 1888 році Андрій Чайковський став ініціатором проведення в Бережанах віча, під час якого планувалося обговорення політичного та економічного становища галицьких українців. Віче було проведено 29 вересня 1888 р. і зібрало приблизно 600-800 учасників. Виступ А. Чайковського перед такою великою аудиторією додав йому відомості та впізнаваності. Проведений у Бережанах захід мав великий резонанс: інформація про віче неодноразово була надрукована у місцевій пресі, а також обговорювалася у колах інтелігенції та простих українців.

Вагомою ціллю для української інтелігенції Бережанщини кінця XIX століття стала участь у виборах до Галицького сейму (1889). Однак попри зусилля галичан 3 липня 1889 року здобув перемогу польський кандидат Г. Шелиський. 16 січня 1890 року на з'їзді делегатів від українських громад головною кандидатурою на посаду посла парламенту був А. Чайковський. Проте

цього ж місяця А. Чайковський зняв свою кандидатуру, мотивуючи це тим, що таку посаду має обійняти більш досвідчений фахівець. Вибори до парламенту, які відбулися 12 лютого 1890 року також не вдалося виграти українському представнику Ю. Романчуку.

Таким чином, в цей період державотворчі погляди А. Чайковського набувають ще більшого консерватизму, однак він не виключав можливість співпраці українців з владою, за умови якщо така взаємодія принесе користь.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що на формування державотворчих ідей поглядів Андрія Чайковського вплинула низка чинників. Передусім – це гімназійний період (читання відповідних творів; спілкування з викладачами наставниками), коли власне і відбувалося світоглядне становлення майбутнього громадського діяча. Участь в українських товариствах «Просвіта» та «Дружній лихвар» також сприяли формування національних та патріотичних переконань гімназиста. Згодом активна юридична практика позитивно позначилася на формуванні особистості А. Чайковського, адже у реальних юридичних справах правник бачив труднощі, що постали перед українським селянством. Участь у політичному житті краю не лише сприяла набуттю Андрієм Чайковським відповідного досвіду, а й сформулювала усвідомлення того, наскільки важко українській інтелігенції було здобути можливість брати участь у керуванні життям простого населення краю.

Ключові слова: А. Чайковський, державотворення.

Список використаних джерел

1. Андрусяк Т. Правові погляди Андрія Чайковського // Чайковський Андрій. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Упорядкування Б.З. Якимовича за участю З.Т. Грень, О.В. Седляра; Редкол.: Б.З. Якимович (голова) та ін. Львів, 2002. Т. 3. С. 305-315.

2. Левицький К. Д-р Андрій Чайковський. Посмертний спомин // Чайковський Андрій. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Упорядкування Б.З. Якимовича за участю З.Т. Грень, О.В. Седляра; Редкол.: Б.З. Якимович (голова) та ін. Львів, 2002. Т. 3. С.133-136.

3. Седляр О. Андрій Чайковський: формування світогляду і громадська діяльність (70-ті – початок 80-х рр. XIX ст.) Наукові зошити історичного факультету. Львівський національний університет імені Івана Франка: зб. наук. пр. Львів, 2005. Вип. 7. С. 176-190.

4. Цмайло-Кульчицький В. Товариство «Кружок правників» у Львові. 1868–1908. «Сїч». Альманах в память 40-их роковин основання товариства «Сїч» у Віднї. / Зібрали і видали Др. Зенон Кузеля і Микола Чайківський. Львів, 1908. С. 457–461.

5. Чайковський А. Своїми силами. В 3 т. Львів: Накладом редакциї «Діла», 1902-1904. Літературний додаток «Діла»: Бібліотека найзнаменитших повістий. Т. LXVII, LXIX. 530 с.

Особливості реалізації інституту спадкування за правом представлення в діяльності нотаріату та суду: суспільно-правовий вимір

Карина Мінаєва
здобувач освітнього ступеня «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MinaievaKY@krok.edu.ua

Актуальність дослідження інституту спадкування за правом представлення (англ. Succession by representation) є багатогранною, оскільки його функціональне значення виходить за межі суто приватного права. Цей інститут, закріплений у статті 1266 Цивільного кодексу України, є важливим соціально-правовим механізмом, спрямованим на забезпечення майнової стабільності та захист прав громадян, особливо у випадках передчасної смерті їхніх прямих родичів [1, с. 86]. Соціальна значущість права представлення полягає у запобіганні економічному погіршенню становища сім'ї, даючи змогу внукам, правнукам та іншим родичам успадкувати частку, яка належала б їхньому померлому предку [2, с. 515]. Таким чином, інститут прямо впливає на соціально-економічні аспекти, забезпечуючи «інтергенераційний трансферт» капіталу [1, с. 92].

У контексті міждисциплінарної конференції ключового значення набуває аналіз того, як державні інституції – нотаріат та суд – забезпечують ефективну та безперешкодну реалізацію цього права. Нотаріат є первинним реалізатором спадкових прав, тоді як судові органи є останнім гарантом їхнього захисту. При цьому виникає низка проблем, пов’язаних із верифікацією даних та уніфікацією правозастосовної практики. Метою даної роботи є комплексний аналіз ключових проблем, що виникають у діяльності нотаріату та суду при застосуванні норм про право представлення, а також розробка конкретних пропозицій щодо вдосконалення механізмів державного захисту спадкових прав.

Теоретико-правові основи та соціальна функція інституту

Спадкування за правом представлення є винятком із загального принципу визначення черговості спадкоємців і розглядається у цивілістиці як міра справедливості, що відновлює порушену рівність між спадковими лініями [2, с. 517]. Правова природа представлення полягає лише у способі покликання до спадкування, коли спадкоємець фактично «займає місце» свого померлого предка, успадковуючи частку, яка належала б йому, якби він був живий на момент відкриття спадщини [3, с. 7].

Соціальна функція цього інституту є вагомою, оскільки він безпосередньо пов'язаний зі стійкістю майнового обігу та збереженням економічної бази домогосподарств. Право представлення гарантує, що майно (наприклад, нерухомість чи сімейний бізнес) залишиться в межах родини, запобігаючи переходу до дальших черг спадкоємців і сприяючи економічній стабільності на регіональному рівні [4, с. 155]. Ця функція є особливо важливою для захисту права власності та його передачі.

Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що інститут представлення є

невід'ємною частиною спадкового права більшості країн континентального права [5, с. 115]. Актуальною для України є проблема транскордонного спадкування, де питання підтвердження родинних зв’язків ускладнюється колізійними нормами. У зв’язку з цим, необхідна гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема через використання механізмів на кшталт Європейського свідоцтва про спадщину, що є частиною загальної стратегії правової політики держави [5, с. 116].

Проблеми реалізації права представлення у нотаріальній діяльності: виклики цифрової держави

Нотаріат, виконуючи публічно-правову функцію, є первинним суб'єктом, який встановлює правомочність особи на спадкування за правом представлення. На цьому етапі виникають найбільш гострі практичні проблеми, які мають виразний суспільно-правовий та інформаційний вимір.

Ключовою проблемою нотаріальної практики є складність верифікації ланцюга родинних зв'язків. Для реалізації права представлення нотаріусу необхідно встановити послідовність юридичних фактів: факт смерті спадкодавця, факт смерті представленого спадкоємця та родинний зв'язок між ними [6, с. 89]. Ситуація ускладнюється, коли спадкоємство відбувається через кілька колін або коли відбувалися зміни прізвищ. Відсутність або втрата навіть одного необхідного документа (свідоцтва про народження, смерть, шлюб) створює непереборну перешкоду для оформлення спадщини в нотаріальному порядку, змушуючи громадян звертатися до суду для встановлення відповідного юридичного факту [7, с. 107].

Другий критично важливий виклик пов'язаний із інформаційними аспектами функціонування держави. В умовах цифрової трансформації, нотаріуси потребують оперативного доступу до достовірних державних реєстрів, зокрема Реєстру актів цивільного стану (РАЦС). На жаль, відсутність повної інтеграції між реєстрами або їхня недоступність (особливо щодо даних з тимчасово окупованих територій) є серйозною перепоною на шляху реалізації принципу «цифрова держава» [8, с. 203; 5, с. 122]. Це уповільнює процес і створює додаткові бюрократичні бар’єри для громадян.

Третій аспект стосується необхідності чіткого розмежування інститутів права представлення та спадкової трансмісії (ст. 1276 ЦК України). Спадкова трансмісія виникає, коли особа помирає після відкриття спадщини, але не встигає її прийняти; право ж представлення застосовується, коли особа, яку представляють, померла до або одночасно зі спадкодавцем. Неправильна кваліфікація правової підстави призводить до судового оскарження, що є неефективним використанням державних ресурсів. Вирішення цієї проблеми вимагає уніфікації нотаріальної практики через чіткі методичні настанови, ґрунтовані на актуальній судовій практиці.

Судова практика та механізми державного захисту прав спадкоємців

У випадку, коли нотаріальне оформлення неможливе через спір чи недоведеність фактів, суд виступає останнім механізмом державного захисту,

відновлюючи порушені або нереалізовані права. Аналіз судової практики свідчить, що більшість спорів, пов’язаних із правом представлення, стосуються встановлення юридичних фактів (зокрема родинних відносин, необхідних для нотаріального оформлення) [9, с. 56] та оскарження свідоцтв про право на спадщину. Це демонструє, що судова гілка влади вимушена заповнювати прогалини, спричинені недосконалістю інформаційних систем держави. Категорія спорів із соціально-правовим резонансом стосується захисту прав на обов’язкову частку у спадщині, особливо малолітніх, неповнолітніх та непрацездатних спадкоємців, чиї права суди суворо контролюють [10, с. 120] для забезпечення справедливого перерозподілу майна. Особливе місце у формуванні правозастосовної практики посідає Верховний Суд. У своїх постановах ВС послідовно наголошує, що право представлення не є самостійною чергою, а лише способом покликання до спадкування, і стосується виключно спадкування за законом [11]. Верховний Суд також формує чіткі критерії розмежування права представлення та трансмісії. Таке узагальнення судової практики забезпечує єдність застосування законодавства і є одним із важливих аспектів роботи державної судової системи [12, с. 250].

Висновки та пропозиції щодо вдосконалення

Інститут спадкування за правом представлення ефективно виконує свою соціально-правову функцію, підтримуючи майнову стабільність. Проте, його реалізація виявляє системні недоліки, пов'язані з інформаційними механізмами та уніфікацією правозастосовної діяльності.

Для підвищення ефективності цього інституту необхідно впровадити низку законодавчих та організаційних змін.

Вдосконалення інформаційної взаємодії (Інформаційний аспект): Слід на законодавчому рівні забезпечити нотаріусам прямий, захищений доступ до державних реєстрів (зокрема Реєстру актів цивільного стану) для автоматизованої та швидкої верифікації родинних зв'язків. Така інтеграція мінімізує судові спори.

Уніфікація нотаріальної практики (Суспільно-правовий аспект): Міністерство юстиції спільно з Нотаріальною палатою має розробити обов'язкові методичні настанови для чіткого розмежування інститутів спадкової трансмісії та права представлення, ґрунтуючись на правових позиціях Верховного Суду. Це зменшить кількість колізій на досудовому етапі.

Посилення соціального захисту (Соціально-економічний аспект): Доцільно розглянути законодавче посилення захисту малолітніх та непрацездатних спадкоємців за правом представлення, зокрема шляхом детальнішого врегулювання процедури визначення їхньої обов’язкової частки.

Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню ефективності роботи державних інституцій, зменшенню кількості судових спорів та зміцненню правової стабільності, що є необхідною умовою для стійкого соціально-економічного розвитку держави.

Ключові слова: спадкування; спадкове право; спадкування за правом представлення.

Список використаних джерел

1. Рябоконь Є. О. (2023). Види спадкування та їх співвідношення в українському спадковому праві. Київський часопис права, (1), 86–92.

2. Фомічова Н. В. Проблемні аспекти спадкування за правом представлення / Наталя Василівна Фомічова // Правове життя сучасної України : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. – Одеса : ВД «Гельветика», 2019. — Т. 2. — С. 515–517.

3. Кухарєв О. Є. Спадкування за законом. Право представлення. Мала енциклопедія нотаріуса. 2020. № 5. С. 7–28.

4. Antunes M. J. The role of notaries in cross-border succession cases. European Journal of Private Law. 2021. Vol. 29, no. 1. P. 155–165.

5. Corso C. V. S. C. Legal protection of minors in inheritance law. International Law Review. 2019. Vol. 35, no. 4. P. 110–120.

6. Захарова М. О. Проблеми застосування інституту спадкування за правом представлення в нотаріальній практиці. Приватне право. 2021. № 2. С. 88–95.

7. Шевченко О. Д. Роль нотаріуса у попередженні спадкових спорів. Юридичний часопис. 2023. № 4. С. 100–107.

8. Котюк В. О. Цифровізація спадкового права: перспективи та ризики. Право України. 2024. № 1. С. 200–205.

9. Міщенко В. В. Судова практика у справах про спадкування: аналіз рішень Верховного Суду. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2020. Вип. 63. С. 55–61.

10. Пасічник С. А. Правові засади захисту спадкових прав малолітніх в умовах воєнного стану. Вісник цивільного права та процесу. 2022. № 3. С. 120–126.

11. Постанова Верховного Суду від 30 квітня2024 року у справі № 154/3846/20. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=118892938&red=100003cea98e0c42d3ae2fe26656b44179a9d5&d=5.

12. Карташова О. С. Узагальнення судової практики у спадкових спорах. Правовий часопис Донбасу. 2021. № 3. С. 248–255.

Правові засади діяльності служби військового капеланства в Україні

Наталія Степаненко
доктор філософії в галузі права,
доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Віталій Гуренко
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: hurenkova@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0009-9409-563X

В умовах воєнного стану та триваючої збройної агресії російської федерації проти України держава, поряд із забезпеченням обороноздатності й захистом територіальної цілісності, має гарантувати реалізацію конституційного права військовослужбовців на свободу світогляду і віросповідання. Водночас особливого значення набуває формування умов, необхідних для підтримання їхньої моральної, психологічної стійкості та внутрішньої мотивації. У таких обставинах інститут військового капеланства постає як ефективний механізм залучення священнослужителів до виконання суспільно важливих функцій під час війни.

Механізм правового регулювання інституту військового капеланства є складною системою, яка інтегрує низку юридичних елементів, спрямованих на впорядкування суспільних відносин у сфері духовного супроводу військовослужбовців. Центральним елементом такого механізму є правові норми, що формують основу для встановлення правил, обов'язків та обмежень у капеланській діяльності [1, с. 1303].

Слід зазначити, що правове регулювання діяльності служби військового капеланства в Україні є відносно новим і перебуває на етапі активного становлення. Закон України «Про Службу військового капеланства» був прийнятий від 30 листопада 2021 року, яким визначено, що військова капеланська діяльність є діяльністю, яку здійснюють військові капелани з метою сприяння реалізації конституційного права військовослужбовців, працівників та членів їх сімей на свободу світогляду й віросповідання шляхом задоволення їх духовно-релігійних потреб. Служба військового капеланства є окремою структурою у складі Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, метою якої є організація заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців, працівників та членів їх сімей у мирний і воєнний час [2].

У сучасних умовах функціонування служби військового капеланства виникає потреба додаткового наукового та нормативного опрацювання низки питань діяльності військових капеланів. Насамперед ідеться про дослідження підходів до відбору та професійної підготовки військових капеланів, оскільки

чинне законодавство лише окреслює загальні вимоги, а стандарти кваліфікаційної підготовки та зміст навчальних програм встановлюються у вищих військових навчальних закладах.

Військовим капеланом може бути громадянин України, який є священнослужителем зареєстрованої в Україні релігійної організації та отримав від керівного центру (управління) відповідної релігійної організації мандат на право здійснення військової капеланської діяльності. Обов'язковою вимогою для зайняття посади військового капелана є наявність вищої богословської освіти [2].

Варто зазначити, що відповідно до додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосуються захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, священнослужителі не вважаються особами, які беруть участь у бойових діях, і зберігають цей статус, потрапляючи у полон. Капелан визначається як «духовний персонал» та означає осіб, як військових, так і цивільних, наприклад, священиків, що зайняті виключно виконанням своїх духовних функцій [3].

Також актуальним питанням для дослідження є забезпечення рівності конфесій у доступі до капеланської служби. Практика формування підрозділів капеланів може супроводжуватися дисбалансами між релігійними організаціями щодо представництва та можливості участі у служінні.

Для зайняття 90 відсотків штатних посад військових капеланів, розподіл квот конфесійного представництва здійснюється з урахуванням конфесійної приналежності військових. За результатами такого розподілу до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин в Україні, формується запит про визначення кількості кандидатів на посади військових капеланів від відповідної релігійної організації [2].

З огляду на це варто відмітити, що законодавець передбачив норму, яка містить заборону бути військовим капеланом особі, яка належить до релігійної організації, що визнана такою, що входить до структури (є частиною) релігійної організації, керівний центр (управління) якої знаходиться в державі, визнаній такою, що здійснила збройну агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України [2]. Тому, зокрема, священнослужителі Київської Митрополії Української Православної Церкви не можуть бути призначені військовими капеланами, оскільки Державна служба України з етнополітики та свободи совісті визнала цю релігійну організацію такою, що є афілійованою з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена відповідно до закону [4].

Таким чином, сучасний механізм правового регулювання служби військового капеланства в Україні перебуває на етапі активного формування та водночас відіграє ключову роль у забезпеченні духовної, психологічної та моральної підтримки військовослужбовців в умовах війни. З огляду на безпекові виклики, цей інститут має важливе значення, а його розвиток потребує подальшого

комплексного наукового та нормативного опрацювання.

Ключові слова: релігійні організації; служба військового капеланства; право на свободу світогляду й віросповідання; афілійованість; священнослужитель.

Список використаних джерел

1. Голяченко І. П. Поняття та елементи механізму інституту військового капеланства в Україні. Наукові перспективи. 2025. № 2(56).С. 1303- 1313.

2. Про Службу військового капеланства: Закон України від 30.11.2021 № 1915-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text (дата звернення: 10.11.2025).

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 10.11.2025).

4. Про визнання Київської Митрополії Української Православної Церкви афілійованою з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена відповідно до статті 3 Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій»: Наказ Державної служби України з етнополітики та свободи совісті від 27 серпня 2025 р. URL: https://dess.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/2025.08.27_Nakaz_Afiliyovanist-KM-UPTS.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

Медіація в трудових спорах: ефективність та особливості

Інна Доляновська
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096
Ольга Горбатюк
здобувачка вищої освіти ступеня «Магістр»
юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Horbatiukoa@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-0728-7836

У сучасних умовах розвитку ринку праці трудові спори виникають дедалі частіше, а їх вирішення традиційними судовими методами є тривалим, затратним та не завжди ефективним. Водночас зростає попит на альтернативні способи врегулювання конфліктів, серед яких особливе місце посідає медіація. У багатьох країнах медіація давно стала ключовим інструментом збереження трудових відносин та запобігання ескалації конфлікту, а в Україні цей інститут активно розвивається після ухвалення Закону України «Про медіацію» у 2021 році.

Проблематика трудових спорів в Україні ускладнюється соціально-економічною нестабільністю, воєнним станом, мобілізацією працівників, змінами організації праці та дистанційними формами зайнятості. У таких умовах зростає необхідність у швидкому, неупередженому та конфіденційному врегулюванні спорів, що робить медіацію актуальною та суспільно значущою. Її застосування дозволяє знизити навантаження на суди, скоротити витрати роботодавців і працівників та сприяти збереженню трудових колективів.

Основною метою дослідження є аналіз правової природи медіації у трудових спорах, визначення її ефективності порівняно з судовим вирішенням конфліктів, а також виявлення особливостей застосування цього механізму в Україні та світі.

Юридичні основи медіації у трудових спорах. Правове регулювання медіації в Україні здійснюється на підставі Закону України «Про медіацію», який визначає інституційні засади, принципи, права та обов'язки учасників, а також правовий статус медіатора [1].

На міжнародному рівні важливими документами є:

• Статут Ради Європи про медіацію для вирішення спорів (2018) [2].

• Директива ЄС про певні аспекти медіації у цивільних та комерційних справах (2008) [3].

• Конвенція МОП №154 про сприяння колективним переговорам, яка опосередковано підтримує застосування медіації у трудових конфліктах [4].

В Україні трудові спори традиційно розглядаються комісіями з трудових спорів, органами Держпраці або судами. Проте медіація пропонує альтернативний,

більш гнучкий підхід, який не суперечить чинному законодавству та може застосовуватись у будь-якій стадії конфлікту як до суду, так і під час судового процесу.

Принципи медіації в трудових спорах. Медіація ґрунтується на загальних принципах, визначених законом, однак у трудових відносинах вони мають особливо практичне значення:

1. Добровільність, адже жодна зі сторін не може бути примушена до участі.

2. Неупередженість медіатора, так як фахівець не представляє інтереси жодної зі сторін.

3. Конфіденційність , тобто інформація, отримана під час процедури, не може бути розголошена або використана у суді без згоди сторін.

4. Рівність сторін , саме працівник і роботодавець мають однакові процесуальні можливості.

5. Орієнтація на інтереси, а не на позиції – метою є пошук взаємовигідного рішення, а не визначення «винної» сторони.

Ці принципи створюють умови для конструктивного діалогу та відновлення довіри між сторонами.

Ефективність застосування медіації у трудових спорах. Практика європейських країн свідчить про високу дієвість медіації у сфері трудових відносин: у понад 60–70% випадків спори, передані на медіаційні процедури, завершуються досягненням взаємоприйнятного рішення між сторонами [5]. Такий результат зумовлений низкою факторів, що роблять медіацію привабливою альтернативою традиційному судовому розгляду.

На відміну від судового процесу, який може тривати місяцями або роками, медіація здебільшого завершується протягом кількох годин або днів. Це дозволяє сторонам швидко повернутися до виконання трудових функцій або врегулювати спір без затягування.

Проходження медіації не потребує значних матеріальних ресурсів: сторони економлять на судових зборах, оплаті адвокатських послуг та проведенні необхідних експертиз, що є важливим як для працівника, так і для роботодавця.

На відміну від суду, де процес має змагальний характер, медіація спрямована на пошук компромісу. Це дозволяє не лише розв’язати конфлікт, а й зберегти можливість подальшої співпраці між працівником і роботодавцем. У процесі медіації медіатор допомагає сторонам зменшити емоційне напруження, створює умови для конструктивного обговорення проблеми та сприяє підвищенню взаємної довіри.

Медіація дозволяє враховувати індивідуальні потреби сторін і передбачає можливість ухвалення рішень, які виходять за межі стандартних судових приписів. Серед таких рішень можуть бути зміна графіка роботи, корекція трудових функцій, додаткові гарантії чи умови праці тощо.

Ефективність медіації суттєво підвищується за умови її застосування на ранніх стадіях конфлікту, коли спір ще не набув різко протиставленого характеру та не перейшов у формальну юридичну площину.

Способи застосування медіації у трудових спорах. Медіація може бути використана у таких категоріях спорів:

- спори щодо звільнення або поновлення на роботі;
- спори щодо виплати заробітної плати та компенсацій;
- конфлікти між працівниками;
- спори між працівником і керівництвом;
- дискримінаційні спори;
- колективні трудові конфлікти.

Також медіацію активно застосовують як профілактичний механізм — наприклад, у формі медіаційних зустрічей між адміністрацією та працівниками при реформуванні підприємства.

Отже, медіація є сучасним, ефективним та гуманістичним способом вирішення трудових спорів, що сприяє збереженню ділових відносин, зниженню витрат та підвищенню правової культури. Українське законодавство створило належні умови для розвитку інституту медіації, проте його широке впровадження потребує підвищення правової обізнаності громадян, розвитку професійної підготовки медіаторів та популяризації цього методу серед роботодавців.

У перспективі медіація може стати основним способом позасудового врегулювання трудових конфліктів в Україні, особливо з огляду на її переваги перед традиційними судовими механізмами та її ефективність у складних соціально-економічних умовах.

Ключові слова: Медіація; трудові спори; альтернативне врегулювання; конфіденційність; добровільність; ефективність; трудові відносини; правове регулювання; компроміс; колективні конфлікти.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

2. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/1972 від 11 грудня 2018 року про запровадження Європейського кодексу електронних комунікацій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-18#Text

3. Офіційний вісник Європейського Союзу \ Директива Європейського Парламенту і Ради від 21 травня 2008 р. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах. URL: https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf

4. Конвенція МОП №154 «Про сприяння колективним переговорам». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_006#Text

5. Директива Європейського Парламенту і Ради 2013/11/ЄС від 21 травня 2013 року про альтернативне вирішення споживчих спорів і про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_041-13#Text

Транснаціональне сурогатне материнство: колізійні норми, визнання батьківства

Наталія Степаненко
доктор філософії в галузі права,
доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Ярослав Гулей
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HuleiYP@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0005-8506-9289

Транснаціональне сурогатне материнство сьогодні належить до числа найбільш складних та водночас актуальних правових явищ, що знаходяться на перетині сімейного, цивільного, медичного та міжнародного приватного права. Активний розвиток допоміжних репродуктивних технологій, їхня широка доступність та значні розбіжності у правовому регулюванні між державами створюють численні юридичні конфлікти, які прямо впливають на статус учасників таких правовідносин і, насамперед, на становище дитини.

Україна є однією з небагатьох держав, у яких комерційне сурогатне материнство допускається на законодавчому рівні, що робить її одним із ключових центрів транснаціональних програм. Саме тому регулярно виникають ситуації, пов'язані з участю громадян різних країн, що зумовлює потребу у поглибленому аналізі колізійних норм, порядку встановлення батьківства та механізмів міжнародного визнання документів.

Національна нормативно-правова база України у сфері сурогатного материнства є фрагментарною та охоплює норми сімейного, цивільного та медичного законодавства [1, 2]. Правове регулювання здійснюється Сімейним кодексом України, Цивільним кодексом України, Основами законодавства України про охорону здоров'я, Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», а також Наказом Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій». Окремого закону, який би комплексно врегульовував усі аспекти сурогатного материнства, держава досі не має. На розгляді парламенту періодично з'являються законопроєкти «Про допоміжне материнство» та «Про допоміжні репродуктивні технології», проте вони поки що не набули юридичної сили і саме останній містить реальну правову концепцію для врегулювання цього питання [3]. Така нормативна «мозаїчність» призводить до значної невизначеності, особливо у випадках міжнародних правовідносин, оскільки чинні акти здебільшого спрямовані на регулювання медичної процедури, а не на врегулювання правового статусу іноземних суб'єктів та міжнародних колізій.

Проблематика транснаціонального сурогатного материнства загострюється

через те, що різні держави по-різному підходять до правового статусу цієї технології: від повної заборони та кримінальної відповідальності (Франція, Німеччина) до дозволу лише некомерційних форм (Велика Британія, Канада) чи повного дозволу комерційних програм (Україна, Грузія, окремі штати США). Така багатоманітність правових режимів створює так званий «конфлікт юрисдикцій», коли правові наслідки договору, укладеного відповідно до українського законодавства, можуть не визнаватися в країні громадянства замовників. У результаті виникають складні ситуації, коли дитина, яка має офіційно зареєстрованих батьків в Україні, залишається без юридичного статусу в іншій державі, що створює ризики для її громадянства, свободи пересування та навіть можливості виїхати з території України.

Однією з ключових проблем залишається відсутність у законодавстві України спеціальної колізійної норми, яка б визначала право, що підлягає застосуванню до договорів сурогатного материнства. На практиці доводиться звертатися до загальних положень Закону України «Про міжнародне приватне право» щодо договорів про надання послуг або сімейних правовідносин, але такі загальні норми не враховують специфіку багатокомпонентного характеру сурогатного материнства, що охоплює одночасно елементи договірного, сімейного, медичного та особистого немайнового права [4]. Навіть автономія волі сторін не завжди гарантує вирішення проблеми, оскільки іноземні держави можуть відмовитися визнавати правові наслідки договору, укладеного за іноземним правом, якщо це суперечить їхньому публічному порядку.

Окремо варто зупинитися на питанні визнання батьківства, яке є одним із найбільш конфліктних аспектів транснаціональних програм. Українське законодавство виходить із того, що батьками дитини, народженої за програмою сурогатного материнства, визнаються особи, які надали відповідну згоду та мають генетичний зв'язок із дитиною. Сурогатна матір не вважається матір'ю дитини, а медичний заклад видає документи, на підставі яких органи державної реєстрації актів цивільного стану реєструють народження на ім'я замовників. Проте в багатьох країнах діє принцип «mater semper certa est», тобто матір'ю є жінка, яка народила дитину. У таких державах документи, видані в Україні, можуть бути взагалі не визнані, що змушує генетичних батьків звертатися до суду, проходити процедури усиновлення власної дитини або зіштовхуватися з неможливістю отримати документи, необхідні для в'їзду дитини на територію іншої держави [5, с. 117-118].

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на тому, що питання правової ідентичності дитини є ключовим у подібних спорах, і держава має забезпечувати стабільність її особистого та сімейного статусу. У низці рішень, зокрема у справі *Mennesson v. France*, Суд підкреслив, що інтереси дитини мають переважати над міркуваннями публічної політики, моральними чи ідеологічними позиціями держави. Проте широкий «простір розсуду», який Суд залишає державам, призводить до того, що механізми визнання дуже різняться: від прямого автоматичного визнання до вимоги усиновлення,

повторної реєстрації чи судового підтвердження батьківства [6].

Ще одним суттєвим аспектом є застосування іноземними державами застереження про публічний порядок, яке може стати перешкодою для визнання рішень або документів, виданих в Україні. Такий підхід фактично може створити для дитини ситуацію «юридичного подвійного вакууму», коли вона визнана в Україні, але не має жодного правового статусу в державі своїх батьків. Це суперечить як принципам міжнародного права прав людини, так і базовим гарантіям, пов'язаним із громадянством, правами на ім'я, сімейний зв'язок та свободу пересування.

Міжнародне співтовариство наразі намагається виробити узгоджені підходи до правового регулювання сурогатного материнства. Гаазька конференція з міжнародного приватного права вже декілька років працює над розробкою універсальної конвенції щодо визнання батьківства та регулювання транснаціонального сурогатного материнства. Попри це, текст документа ще не узгоджений, оскільки держави мають різні моделі правового регулювання та різні етичні позиції. Утім його прийняття могло б стати важливим кроком до міжнародної уніфікації та зменшення кількості правових конфліктів.

Для України важливим завданням є вдосконалення національної нормативної бази. Потребує прийняття спеціальний закон, який би комплексно врегульовував усі аспекти сурогатного материнства, включаючи порядок укладення договору, права й обов'язки сторін, гарантії для дитини та механізми міжнародної взаємодії. Також необхідно запровадити окремі колізійні норми, які б чітко визначали застосовне право до договорів сурогатного материнства, встановлення батьківства та наслідків народження дитини за програмою допоміжних репродуктивних технологій.

Важливо удосконалити механізми міжнародного визнання документів, включаючи можливе впровадження єдиних форм підтвердження батьківства, спрощення процедур легалізації та активну участь України у міжнародних переговорах щодо уніфікації правових підходів.

Комплексне реформування законодавства в цій сфері дозволить підвищити рівень правової визначеності, захистити інтереси всіх учасників правовідносин і, передусім, забезпечити належний правовий статус дитини. У сучасних умовах транснаціональне сурогатне материнство залишатиметься сферою підвищеного юридичного ризику доти, доки ключові правові наслідки залежатимуть не лише від українського законодавства, а й від позицій іноземних держав. Саме тому участь України у процесах міжнародної уніфікації та вдосконалення внутрішнього правового регулювання є необхідною умовою забезпечення стабільності та прогнозованості таких правовідносин.

Ключові слова: сурогатне материнство; батьківство; міжнародне приватне право; публічний порядок; визнання батьківства; ЄСПЛ; транснаціональні договори.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 10.11.2025).

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 11.11.2025).

3. Наказ МОЗ України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09.2013 р. № 787. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text (дата звернення: 22.11.2025).

4. Закон України «Про міжнародне приватне право» № 2709-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. ст. 422. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text (дата звернення: 04.11.2025).

5. Николайчук Л. М., Купчак Н. М., Срібна Б. Р. Сурогатне материнство: суть, проблеми та правове регулювання. Публічне право. 2020. Вип. 2 (38). С. 113-120.

6. Questions and Answers on the Mennesson v. France judgment. European Court of Human Rights. 26.06.2014. URL: https://www.echr.coe.int/d/press_q_a_mennesson_fra (дата звернення: 12.08.2025).

Спадкове правонаступництво юридичних осіб: можливості та обмеження

Віталій Скоморовський
доктор юридичних наук, професор, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua
Віктор Самолюк
здобувач вищої освіти ступення «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SamoliukVS@krok.edu.ua

Правонаступництво юридичних осіб є важливим інструментом забезпечення стабільності цивільного обороту та неперервності господарської діяльності. Разом із тим чинне законодавство України не містить вичерпного регулювання цього явища. Постає низка практичних питань: чи можуть юридичні особи бути спадкоємцями за законом, яким чином відбувається спадкування корпоративних прав, які межі правонаступництва у випадку смерті засновника та як співвідносяться інститути спадкування і реорганізації. Відповіді на ці питання необхідні як для теоретичного осмислення, так і для вдосконалення законодавчої бази.

Сучасний розвиток української правової системи вимагає фундаментального переосмислення правонаступництва юридичних осіб, зокрема в спадковому праві. Юридичні особи є активними суб'єктами цивільно-правових відносин, набувають майнових і немайнових прав, мають обов'язки і можуть ставати спадкоємцями у випадках, передбачених законом. Однак особливості їх правового статусу призводять до низки обмежень та суперечностей у сфері спадкового права. У зв'язку з трансформацією економічних відносин, зростанням значення прав підприємств та поширенням практики спадкування підприємств в Україні ця проблема набуває особливої актуальності.

Спадкове правонаступництво юридичних осіб розглядається як специфічний різновид переходу прав і обов'язків у процесі припинення або реорганізації юридичної особи, що відрізняється від спадкування фізичних осіб за підставами й правовою природою [1].

Універсальне та сингулярне правонаступництво є ключовими формами передачі прав юридичної особи: перше охоплює весь комплекс прав та обов'язків, друге – лише їх частину [3].

Правонаступництво забезпечує безперервність господарської діяльності, збереження майнових комплексів і стабільність корпоративних відносин, що прямо закріплено у цивільному та господарському законодавстві [2].

Реорганізаційні процедури дозволяють здійснювати оптимізацію корпоративної структури, передачу ліцензій, зобов'язань та активів правонаступнику, що сприяє економічній стабільності підприємства.

Значні обмеження правонаступництва пов'язані з непередаваністю окремих прав, персональним характером обов'язків і спеціальним режимом окремих

дозволів та ліцензій.

Законодавчі прогалини та колізії у сфері реорганізації юридичних осіб створюють перешкоди для чіткого визначення обсягу прав і обов'язків, які переходять до правонаступника [5].

Сучасна наукова думка підкреслює необхідність уніфікації термінології правонаступництва, удосконалення процедур реєстрації та підвищення гарантій захисту кредиторів.

Подальший розвиток інституту спадкового правонаступництва юридичних осіб потребує комплексного вдосконалення законодавчої бази та формування узгодженої доктрини переходу прав суб'єктів господарювання [4].

Законна спадкоємність юридичних осіб в Україні залишається складним і багатогранним явищем. Її ефективність значною мірою залежить від якості правових норм.

Наразі існує чимало правових обмежень, пов'язаних з відсутністю універсального механізму передачі прав у разі ліквідації та нечіткістю питань, пов'язаних з неплатоспроможністю.

Ключові слова: Правонаступництво юридичних осіб; універсальне правонаступництво; спадкування корпоративних прав; реорганізація юридичної особи; спадкове правонаступництво; неперервність господарської діяльності; законодавчі колізії.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44.

2. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р. № 755-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 31–32.

3. Довгерт А. С. Правонаступництво юридичних осіб у цивільному праві України. Київ: Юрінком Інтер, 2020.

4. Харитонов Є. О., Харитонова О. І. Цивільне право України: підручник. Одеса: Фенікс, 2021.

5. Шевчук І. М. Спадкування та правонаступництво в сучасному праві України. Київ : Алерта, 2020.

Правові та організаційні бар'єри впровадження медіації в українське судочинство

Інна Доляновська
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096
Вадим Вовк
здобувач вищої освіти ступення «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VovkvM@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0004-2643-973X

Впровадження медіації як альтернативного способу вирішення спорів у вітчизняну правову систему стикається з комплексом перешкод, що мають як нормативно-правовий, так і організаційно-структурний характер. Законодавче регулювання інституту медіації залишається фрагментарним і несистемним, оскільки базовий Закон України «Про медіацію» не містить чітких механізмів інтеграції медіаційних процедур у судочинство, не визначає обов'язкових стадій звернення до медіатора перед судовим розглядом справи та не встановлює відповідальності сторін за ігнорування можливості позасудового врегулювання конфлікту [1]. Відсутність взаємозв'язку між процесуальним законодавством і нормами про медіацію створює правову невизначеність щодо статусу медіаційних угод, їхньої виконуваності та можливості оскарження в судовому порядку, що унеможливлює формування єдиної практики застосування альтернативних способів врегулювання конфліктів [2, с. 105]. Прогалини у законодавстві стосуються також питань конфіденційності медіаційного процесу, можливості використання інформації, отриманої під час медіації, у подальшому судовому розгляді, а також правового статусу документів, складених медіатором.

Організаційна інфраструктура медіації в Україні перебуває на початковому етапі формування, що проявляється у недостатній кількості кваліфікованих медіаторів, відсутності єдиного реєстру професійних посередників та браку спеціалізованих центрів медіації при судових установах. Професійна підготовка медіаторів не має стандартизованих вимог до освітніх програм, тривалості навчання та практичної підготовки, що породжує ризики некомпетентного надання медіаційних послуг і підриває довіру до самого інституту альтернативного вирішення спорів.

Судді та адвокати демонструють низький рівень обізнаності щодо переваг медіації, рідко інформують сторони про можливість звернення до медіатора та не володіють навичками направлення справ на медіацію, що обумовлено відсутністю відповідних програм у системі підвищення кваліфікації правничих професій. Нерозвиненість системи контролю якості медіаційних послуг та відсутність механізмів оскарження дій медіаторів створюють додаткові ризики

для учасників медіаційного процесу [3, с. 81].

Правова культура суспільства та стереотипи правосвідомості громадян формують додаткові бар'єри для поширення медіації, адже населення традиційно сприймає суд як єдиний легітимний спосіб захисту порушених прав, а позасудові процедури асоціюються з неофіційністю, необов'язковістю виконання домовленостей та відсутністю правових гарантій дотримання досягнутих угод. Брак інформаційних кампаній про переваги медіації, її економічну ефективність та швидкість вирішення спорів призводить до того, що потенційні учасники конфліктів не розглядають альтернативні способи врегулювання як реальну опцію і автоматично звертаються до суду навіть у справах, де компромісне рішення могло б задовольнити інтереси обох сторін. Ментальність, сформована десятиліттями виключно судового способу вирішення спорів, передбачає обов'язкове визначення правої та винної сторони, тоді як медіація орієнтована на пошук взаємоприйнятного рішення без встановлення вини, що вимагає зміни підходів до розуміння справедливості та способів її досягнення.

Фінансові аспекти впровадження медіації також становлять суттєву перешкоду, оскільки держава не створила механізмів бюджетного фінансування медіаційних послуг для соціально вразливих категорій населення, не передбачила податкових стимулів для розвитку приватних медіаційних центрів і не запровадила системи страхування відповідальності медіаторів, що знижує привабливість професії посередника та обмежує доступність медіаційних послуг для широких верств населення. Відсутність державної фінансової підтримки створення медіаційних центрів при громадських організаціях, адвокатських об'єднаннях та навчальних закладах гальмує розбудову мережі доступних медіаційних послуг по всій території країни, особливо у регіонах з низьким рівнем економічного розвитку [4, с. 154]. Високі витрати на навчання та сертифікацію медіаторів без гарантій стабільного доходу від медіаційної практики відлякують потенційних фахівців від опанування професії посередника, що зумовлює дефіцит кваліфікованих кадрів.

Процесуальні особливості судочинства також не сприяють розвитку медіації, адже чинні процесуальні кодекси не передбачають ефективних механізмів призупинення провадження у справі на час проведення медіації, не встановлюють обов'язку суду інформувати сторони про можливість звернення до медіатора на будь-якій стадії процесу та не містять стимулів для сторін, які обрали шлях мирного врегулювання спору. Відсутність звільнення від сплати судового збору або його повернення у разі успішного завершення медіації позбавляє учасників процесу економічної мотивації до використання альтернативних способів вирішення конфлікту.

Подолання окреслених бар'єрів потребує комплексного підходу, що включає удосконалення законодавчої бази з чітким визначенням місця медіації у системі правосуддя, створення дієвої інфраструктури підготовки та сертифікації медіаторів, запровадження обов'язкових освітніх програм для суддів та адвокатів щодо переваг альтернативного вирішення спорів, проведення масштабних

інформаційних кампаній для населення про можливості медіації та формування державної політики фінансової підтримки розвитку медіаційних послуг як невід'ємної складової доступу до правосуддя. Лише системне реформування правової системи з урахуванням міжнародного досвіду та національних особливостей дозволить інтегрувати медіацію у судочинство як рівноправний та ефективний інструмент захисту прав громадян.

Ключові слова: Медіація, захист прав і свобод громадян, судочинство.

Список використаних джерел

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (дата звернення: 26.11.2025).

2. Алімов К. О. Медіація як альтернатива судовому розгляду в цивільному процесі. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 3. С. 104–107.

3. Бондаренко К. С. Медіація в Україні: імплементація зарубіжного досвіду як запорука ефективності функціонування правової інституції. Адаптація трансформації в житті людини: техніки психологічного відновлення учасників освітнього процесу : матеріали всеукр. наук.-пед. підвищення кваліфікації, 30 груд. 2024 р. – 9 лют. 2025 р. Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 80–82.

4. Часова Т. О. Медіація як виклик сучасної правової системи. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. Вип. 1. С. 153–155.

Судовий захист житлових прав: сучасні тенденції та виклики правозастосування

Ігор Харкевич
аспірант юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: KharkevychI@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-6662-5659

Ефективний судовий захист житлових прав в Україні останніми роками набуває особливого значення в умовах масштабної руйнації житлового фонду внаслідок збройної агресії РФ, зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) та трансформації національних правових підходів до гарантування житла. Згідно з оцінкою Rapid Damage and Needs Assessment – 2024, яка підготовлена Світовим банком, Європейською Комісією та ООН, понад 1,4 мільйона житлових об'єктів були пошкоджені або знищені, що не лише суттєво вплинуло на обсяг соціальних потреб, а й сформувало нову конфігурацію судових спорів, пов'язаних із відновленням або компенсацією за втрату житла [1]. За таких умов суди відіграють вирішальну роль у реалізації принципу верховенства права та забезпеченні доступу громадян до ефективних правових засобів захисту.

На міжнародному рівні Україна керується положеннями Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де стаття 8 гарантує право на повагу до житла, а також статтями 16 і 31 Європейської соціальної хартії (переглянутої), які визначають обов'язок держави забезпечувати належні умови проживання та запобігати бездомності. Важливими орієнтирами для судової практики залишаються Загальні коментарі № 4 і № 7 Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав, які формують зміст адекватного житла, передбачають заборону примусового виселення без належних процесуальних гарантій і наголошують на необхідності особливого захисту вразливих груп населення [2; 3]. Суди все частіше використовують ці міжнародні стандарти для тлумачення національного законодавства, що особливо помітно під час вирішення спорів щодо виселення, втручання у право користування житлом та визначення обсягу позитивних зобов'язань держави.

Національна нормативна база, однак, тривалий час залишала значні прогалини. Чинність Житлового кодексу Україні, який не відповідає сучасним соціальним реаліям, суттєво ускладнює формування сталих та однозначних правових підходів. Саме тому протягом останніх років було розроблено рамковий законопроєкт «Про основні засади житлової політики», який у січні 2025 року офіційно передано на розгляд Верховної Ради [4]. Цей документ передбачає заміну застарілого Житлового кодексу та запровадження сучасних принципів житлової політики, включно з пріоритетним захистом вразливих груп, розвитком соціального та тимчасового житла, цифровізацією процедур і прозорістю прийняття рішень у сфері розподілу житлових ресурсів. Паралельно

розпочато роботу над розробкою Державної стратегії житлової політики, яка має передбачити заходи підтримки для створення доступного соціального житла, збільшення кількості житла, доступного для ВПО та інших осіб, котрі нині не можуть орендувати чи придбати житло, в тому числі для осіб з інвалідністю [5]. Розробка цієї стратегії є вимогою Ukraine Facility Plan (2024–2027), що визначена в рамках Реформи 7 («Забезпечення доступу до житла для осіб, які його потребують») [6].

Важливу роль у реформуванні житлової сфери відіграють програми ЄС. Зокрема, у рамках програми Ukraine Facility житловий сектор визначено одним із ключових напрямів відбудови, а ЄС надає Україні фінансову, технічну та експертну підтримку для модернізації житлового законодавства, створення житлової інфраструктури для ВПО та впровадження соціальних програм доступного житла [6]. Значний внесок здійснює й Рада Європи через проєкт «Facilitating housing solutions for the war-affected people in Ukraine», який спрямований на підтримку уряду в підготовці законопроєкту «Про основні засади житлової політики», а також на гармонізацію міжнародних стандартів у сфері житла до українських реалій [7].

У судовій практиці спостерігається кілька ключових тенденцій. По-перше, Верховний Суд послідовно розвиває підхід, відповідно до якого будь-яке втручання у право на житло має відповідати критерію пропорційності. У справах щодо виселення Верховний Суд наголошує на необхідності індивідуальної оцінки становища особи, включно з наявністю альтернативного житла, соціальними гарантіями та ступенем вразливості заявника [8]. По-друге, з огляду на значну кількість ВПО, суди дедалі більше вирішують спори щодо забезпечення їх тимчасовим або постійним житлом. Верховний Суд у 2024 році підкреслив, що держава має позитивні зобов'язання щодо створення реальних механізмів доступу таких осіб до житла, особливо у випадках, коли попереднє житло було зруйноване [9]. По-третє, формування окремого сегмента судової практики пов'язане із реалізацією Закону від 23.02.2023 № 2923-IX про компенсацію за пошкоджене та знищене майно. Суди дедалі частіше розглядають спори, пов'язані з включенням осіб до Державного реєстру пошкодженого майна, визначенням розміру збитків, оскарженням рішень органів місцевого самоврядування чи комісій із розгляду заяв, а також із неправомірним затягуванням процедур [10]. Ці спори формують новий напрям судової практики, що одночасно виявляє прогалини у правозастосуванні та стимулює оновлення підзаконної нормативної бази».

У спорах щодо службового житла Верховний Суд продовжує розвивати практику захисту прав військовослужбовців, вказуючи на обов'язок держави забезпечувати стабільність житлових гарантій та захищати їх від свавільних рішень органів влади [11]. Окремої уваги потребує категорія спорів, пов'язаних із аварійністю або непридатністю житла [10]. Як і у попередні роки, суди зобов'язують органи місцевого самоврядування вживати належних заходів щодо забезпечення альтернативного житла або проведення ремонтно-

відновлювальних робіт, що відповідає як внутрішнім правовим вимогам, так і міжнародним стандартам гуманного проживання.

Отже, судова практика останніх років демонструє активну імплементацію міжнародних стандартів, посилення соціального виміру житлових прав та формування нових підходів до захисту осіб, які постраждали внаслідок війни. Розвиток правозастосування нерозривно пов'язаний із реформою житлової політики та оновленням законодавства, що дає змогу забезпечити комплексний та сучасний підхід до гарантування цього права [12].

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що ефективний судовий захист житлових прав в Україні потребує одночасного вдосконалення законодавства, посилення інституційних спроможностей органів державної влади і місцевого самоврядування, а також забезпечення правової визначеності процедур компенсації за зруйноване житло. Невідкладним завданням є прийняття рамкового закону «Про основні засади житлової політики», який має інтегрувати стандарти ЄС та Ради Європи, забезпечити розвиток фонду соціального й тимчасового житла та створити цілісну систему підтримки вразливих груп населення. Оновлені механізми компенсації відповідно до Закону № 2923-IX потребують подальшого нормативного уточнення із врахуванням практики Верховного Суду та рекомендацій міжнародних партнерів. Прийняття Державної стратегії житлової політики має стати логічним продовженням цих реформ і забезпечити довгострокову стабільність, цілісність та соціальну спрямованість житлової політики України.

Ключові слова: захист житлових прав, правозастосування, міжнародні стандарти прав людини.

Список використаних джерел

1. Ukraine: Rapid Damage and Needs Assessment, February 2024. World Bank Group, European Commission, United Nations. URL: https://documents.worldbank.org

2. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment No. 4: The Right to Adequate Housing (Art. 11(1) of the Covenant). 1991. URL: https://digitallibrary.un.org/record/145094

3. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. General Comment No. 7: Forced Evictions. 1997. URL: https://digitallibrary.un.org/record/231022

4. Про основні засади житлової політики : проєкт Закону України від 03.09.2025№ 4586-IX. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55543

5. Уряд розпочав роботу над Державною стратегією житлової політики. Мінекономіки: сайт. 10.06.2025. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/5926fd14-731a-45de-8d1f-49453e3d2b06

6. European Commission. Ukraine Facility Plan 2024–2027. Brussels : EC, 2024. URL: https://ukrainefacility.me.gov.ua

7. Council of Europe. Facilitating housing solutions for the war-affected people in Ukraine (Phase II). URL: https://www.coe.int

8. Постанова Верховного Суду від 05.06.2019 у справі № 643/18788/15-ц. URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/82998172

9. Постанова Верховного Суду від 14.06.2023 у справі № 160/12308/22. ЄДРСР: сайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111536754

10. Постанова Верховного Суду від 05.03.2025 у справі № 161/170/24. ЄДРСР: сайт. URL:

https://reyestr.court.gov.ua
11. Постанова Верховного Суду від 24.09.2025 у справі № 760/27764/21. LIGA360: сайт. URL: https://ips.ligazakon.net/document/C031548
12. Teremetskyi V., Avramova O., Svitlychnyy O., Sloma V., Bodnarchuk O., Telestakova A., Kokhan V. Housing Rights Protection in the Context of Legislation and Judicial Practice of Ukraine. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2021. Vol. 24. Special Issue 1. P. 1-9. URL: https://www.abacademies.org/abstract/housing-rights-protection-in-the-context-of-legislation-and-judicial-practice-of-ukraine-11392.html

Організації, що забезпечують міжнародну співпрацю у протидії кіберзлочинності

Анна Васіна
студентка 3 курсу 081 Право,
Інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ
Наталя Попова
студентка 3 курсу 081 Право,
Інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ

Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (Convention on Cybercrime, Council of Europe, Будапештська конвенція про кіберзлочинність) є першим міжнародним договором, спрямованим на протидію інтернет- та комп'ютерним злочинам. Її укладання у 2001 р. було відповіддю на стрімке зростання кіберзлочинності наприкінці 1990-х рр., пов'язане з активним розширенням використання Інтернету. Розроблення Конвенції було спільною працею фахівців Ради Європи, до якої долучилися також експерти з США, Канади, Японії та інших держав. Документ встановлює спільні стандарти для розслідування й переслідування кіберзлочинів та має на меті: забезпечити баланс між ефективною діяльністю правоохоронних органів і дотриманням основних прав людини; створити механізми міжнародної взаємодопомоги у сфері кібербезпеки; надати державам можливість обмінюватися інформацією й ресурсами під час розслідування; гармонізувати національні законодавства та посилити співпрацю у транснаціональних питаннях кібербезпеки [1].

Наразі впроваджується проект **CyberEast+ (2024–2027)**– це спільна програма ЄС і Ради Європи, спрямована на вдосконалення української політики та законодавства у сфері протидії кіберзлочинності відповідно до вимог Будапештської конвенції, яка є *«золотим стандартом»* кібербезпеки та ключовою основою міжнародної співпраці у цій галузі. **Директива ЄС 2013/40/ EU** щодо атак на інформаційні системи є одним із головних нормативних актів ЄС у сфері боротьби з кіберзлочинністю. Документ зобов'язав держави-члени ЄС запровадити єдині мінімальні стандарти криміналізації кібератак і уніфікував відповідальність за такі правопорушення, шляхом встановлення узгодженого визначення кіберзлочинів, мінімальних та максимальних санкцій, а також механізмів обміну інформацією та статистичними даними про кіберінциденти. Хоча Україна не є членом ЄС, положення цієї директиви враховуються при оновленні національного законодавства, що дозволяє наблизити його до європейських стандартів. Відповідно, чинний КК України вже містить норми щодо відповідальності за несанкціонований доступ до інформаційних систем, втручання в роботу мереж чи поширення шкідливого ПЗ [2, с.3]. Така відповідність не лише підвищує ефективність боротьби з кіберзлочинністю всередині держави, а й зміцнює її спроможність до міжнародної взаємодії. У

перспективі подальша синхронізація з нормами ЄС дозволить Україні розширити співпрацю з європейськими структурами та підвищити рівень кіберзахисту на національному рівні.

На даний момент одну з ключових ролей у міжнародній протидії кіберзлочинності відіграє Інтерпол. Організація забезпечує постійний обмін оперативною інформацією між правоохоронними органами різних країн, що дає змогу швидко реагувати на кіберзагрози, встановлювати причетні злочинні угруповання та узгоджувати дії в межах міжнародних розслідувань. Інтерпол також допомагає державам зміцнювати власні підрозділи, відповідальні за боротьбу з кіберзлочинами: проводить професійні тренінги, ділиться методичними матеріалами та надає технічні ресурси. Не менш значущим є співробітництво Інтерполу з іншими міжнародними структурами (ООН, ЄС, Організацією з економічного співробітництва та розвитку, Європейським центром боротьби з кіберзлочинами Європолу тощо) [3, с.77].

Об'єднаний центр передових технологій у сфері кібероборони НАТО (NATOCCDCOE) виступає однією з основних інституцій Альянсу, відповідальних за формування підходів до кіберзахисту. НАТО поступово формує комплексну систему захисту інформаційної інфраструктури та підтримки держав-членів у підвищенні їхніх національних кіберспроможностей. Значну увагу приділяють взаємодії між різними секторами та координації з іншими міжнародними структурами. Зокрема, ЄС, Інтерполом та Європолом. Серед важливих партнерів також виділяється Центр боротьби з кіберзлочинністю Європолу. Цей центр опікується широким спектром правопорушень: від злочинів, пов'язаних із використанням кіберпростору, до онлайн-експлуатації дітей, шахрайства з платіжними засобами та протидії діяльності в даркнеті. Європол активно взаємодіє з такими організаціями, як Європейська мережа та інформаційна агенція з безпеки (ENISA), Європейська комісія та Інтерпол, що дозволяє формувати узгоджену систему реагування на кіберзагрози [4, с. 28-32].

Таким чином, скоординовані міжнародні зусилля зміцнюють загальну кібербезпеку та підвищують ефективність боротьби з кіберзлочинністю.

Отже, міжнародна співпраця є ключовим чинником ефективної протидії кіберзлочинності. Ініціативи, такі як Будапештська конвенція, проект **CyberEast+** та директива ЄС 2013/40/EU, сприяють гармонізації національних законодавств та встановленню спільних стандартів боротьби з кібератаками. Інтерпол забезпечує оперативний обмін інформацією, навчання фахівців і координацію міжнародних розслідувань, тоді як НАТО CCDCOE розвиває кібероборону та підтримує держави-члени у зміцненні національних спроможностей. Європол і його Центр боротьби з кіберзлочинністю забезпечують реагування на широкий спектр правопорушень. Тісна взаємодіяцих структур з іншими міжнародними організаціями створює єдину систему реагування на кіберзагрози.

Ключові слова: кіберзлочинність; Будапештська конвенція; міжнародна співпраця; Інтерпол; Європол.

Список використаних джерел

1. Карвацька С., Іванюк Р. Будапештська конвенція про кіберзлочинність як основний міжнародно-правовий стандарт щодо кіберзлочинності.2025. https://law.chnu.edu.ua/budapeshtska-konventsiia-pro-kiberzlochynnist

2. Костюченко Я.М. Співпраця України та ЄС у сфері кібербезпеки: механізми боротьби з кіберзлочинністю. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. №15. 2025. 7 с. https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2025-15-01-10/2025-15-01-10

3. Хоменко А.Р. Міжнароднаспівпраця в боротьбі з кіберзлочинністю: роль Інтерполу та взаємодія з національнимиправоохоронними органами. Протидіякіберзлочинності та торгівлі людьми, Харків. 2023. С. 76-78. https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/416ac52c-b3af-4275-b70e-0f5c65fbd09d/content

4. Бойсан Ю.Т. Міжнародно-правові методи боротьби з кіберзлочинністю.Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. 2025. 79 с. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/54121/1/Yu_Boisan_FPMV_2025.pdf

Історико-правові аспекти становлення інституту приватних детективів в Україні

Олена Чернетченко
к.ю.н., доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlenaCH@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4653-4871
Олена Щербакова
здобувачка вищої освіти ступення «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ShcherbakovaOO@krok.edu.ua

У сучасному світі інститут приватної детективної діяльності є важливою складовою системи забезпечення безпеки, правопорядку та захисту прав громадян. В умовах трансформації українського суспільства, реформування правоохоронних органів та зростання кількості кримінальних правопорушень, приватні детективи поступово посідають місце в системі альтернативного захисту інтересів особи, бізнесу та держави в цілому. Після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України питання безпеки, контролю інформації, пошуку зниклих осіб і розслідування злочинів набуло нового виміру. Це створило попит на фахівців, які здатні ефективно працювати поза межами державних структур, зберігаючи професіоналізм, етичність та довіру суспільства.

Основна частина. Ранній період розвитку. Історія приватного розшуку в Україні має складну та неоднозначну динаміку. За радянських часів будь-яка форма приватної детективної діяльності була заборонена. Функції розшуку, збору доказів та контролю інформації здійснювали виключно державні органи – міліція, КДБ, прокуратура. У радянській системі монополія на розслідування належала державі, а спроби створення незалежних структур вважалися антидержавними. Проте з розпадом СРСР та набуттям Україною незалежності у 1991 році виникли нові суспільні відносини, які потребували недержавних механізмів захисту прав і безпеки.

Розвиток за часів незалежності. Перші спроби організації приватної детективної діяльності в Україні припадають на 1990-ті роки. Тоді з'явилися перші комерційні охоронні агентства, що надавали послуги з фізичної охорони, збору інформації та безпекового супроводу бізнесу. Однак юридичного статусу приватних детективів не існувало. Їх діяльність здійснювалася напівлегально – під виглядом консультаційних послуг або охоронних структур. Відсутність законодавчої бази створювала ризики як для самих детективів, так і для клієнтів, адже збирання інформації могло порушувати права людини, а докази, здобуті приватним шляхом, не визнавалися судами.

Спроби врегулювати діяльність приватних детективів на законодавчому рівні розпочалися ще у 2000-х роках. У Верховній Раді неодноразово реєструвалися законопроєкти «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», однак вони

тривалий час не отримували підтримки. Основними причинами цього були побоювання зловживань, проблеми із визначенням меж між приватним розшуком і діяльністю правоохоронних органів, а також нерозуміння ролі детективів у демократичному суспільстві.

Водночас, із розвитком ринку безпеки та розширенням бізнес-середовища приватні детективи фактично стали невід'ємною частиною українського життя. Вони займалися пошуком зниклих осіб, збором доказів у сімейних, майнових і корпоративних справах, перевіркою партнерів, виявленням шахрайства чи витоку комерційної інформації. Особливо популярною така діяльність стала в період економічних криз і політичної нестабільності [1].

Великий вплив на становлення інституту приватних детективів мала європейська інтеграція України. У більшості країн ЄС приватна детективна діяльність є легальною, регулюється спеціальними законами та контролюється державними структурами. Українські фахівці почали переймати досвід Польщі, Чехії, Литви, Німеччини, де існують чіткі стандарти підготовки, ліцензування та етичні кодекси. З'явилися професійні об'єднання, такі як Всеукраїнська асоціація приватних детективів, які прагнули легалізувати діяльність і створити цивілізовані умови на ринку.

Значним кроком вперед стало висування на розгляд Верховної Ради України у 2021 році законопроєкту «Про приватну детективну (розшукову) діяльність». Хоча його положення залишаються предметом дискусій, законопроєкт уперше визначав правові засади роботи детективів, їх права та обов'язки, а також вимоги до отримання дозволу на діяльність. Документ закріплював, що приватний детектив має право збирати, перевіряти й аналізувати інформацію, але з дотриманням Конституції, законів про захист персональних даних та права на приватність. Також положення проєкту зазначали перелік заборон – зокрема, втручання в особисте життя, використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації без дозволу суду тощо [2]. У зв`язку з тим, що законопроєкт не було прийнято, діяльність приватних детектів так і залишилась законодавчо не визначеною, що і є ключовою проблемою.

Після 2022 року, коли розпочалася повномасштабна війна, діяльність приватних детективів набула нового сенсу. Частина детективів долучилася до територіальної оборони, волонтерських ініціатив, пошуку зниклих цивільних і військових, документування злочинів російських окупантів. В умовах війни приватний розшук став не лише інструментом бізнес-безпеки, а й частиною громадянського опору. Водночас війна виявила й нові виклики – потребу у співпраці з військовими структурами, забезпеченні кібербезпеки, перевірці волонтерів та гуманітарних потоків.

Сьогодні інститут приватних детективів в Україні продовжує розвиватися. З'являються спеціалізовані навчальні програми, проводяться професійні тренінги, створюються етичні кодекси та стандарти. Приватні детективи активно співпрацюють із адвокатами, журналістами-розслідувачами, громадськими організаціями. Їх діяльність сприяє формуванню правової держави, адже

допомагає відновлювати справедливість у тих випадках, коли державні механізми не завжди спрацьовують оперативно [3].

Отже, інститут приватних детективів в Україні пройшов тривалий та суперечливий еволюційний шлях: від повної заборони в радянський період до поступової легалізації та нормативного оформлення в умовах незалежної держави. Його розвиток відображає загальні тенденції демократизації суспільства, розширення сфери приватних послуг безпеки та утвердження принципів ринкової економіки. На сучасному етапі приватні детективи виконують важливу функцію у сфері захисту прав і свобод громадян, протидії шахрайству, пошуку зниклих осіб, забезпеченні корпоративної безпеки та сприянні відновленню справедливості.

В умовах збройної агресії проти України діяльність приватних детективів набула також гуманітарного виміру: вони беруть участь у документуванні злочинів, встановленні обставин воєнних порушень, пошуку постраждалих та зниклих безвісти, що підсилює їх суспільне значення.

Перспективи розвитку приватного детективного інституту в Україні полягають у вдосконаленні нормативно-правової бази, чіткому визначенні повноважень і механізмів контролю, запровадженні стандартів професійної підготовки та етичної відповідальності, а також у гармонізації законодавства з європейськими підходами. Подальше розширення сфер діяльності приватних детективів, зокрема у галузях кібербезпеки, економічної безпеки та розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією, сприятиме підвищенню ефективності їхньої роботи та зміцненню суспільної довіри. У підсумку інститут приватних детективів має значний потенціал для розвитку, а його інституціоналізація є важливою складовою модернізації системи національної безпеки та правозахисного механізму держави.

Ключові слова: Інститут приватної детективної діяльності; детектив; приватні детективи; історія розвитку приватних детективів.

Список використаних джерел

1. Француз А. Й., Істоміна А. С. Приватна детективна діяльність: міжнародний досвід та національні перспективи. Правничий вісник Університету «КРОК». 2022. С. 81-90.

2. Француз А. Й., Тупіченко Ю. К. Організаційно-правові засади діяльності приватних детективів в Польщі та Україні. Legal Bulletin. 2022. С. 54-59.

3. Француз А. Й., Довгань Г. А. Правове регулювання приватної детективної (розшукової) діяльності в Україні: стан, проблеми, перспективи. Правничий вісник Університету «КРОК». 2020. Вип. 39. С. 86-94.

Особливості законодавчого регулювання забезпечення соціальних прав у Чехії після вступу до Європейського Союзу

Володимир Гребеник
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrebenykkVI@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0007-2210-3317

Вступ країни до Європейського Союзу пов'язаний із необхідністю дотримання суттєвих вимог бюджетної дисципліни, тому нерідко може сприйматися науковцями чи політиками як перешкода для розширення державних соціальних гарантій. Натомість одним із доказів вдалої реалізації системи соціального захисту в Чехії є найменший серед інших держав Європейського Союзу показник частки осіб, які перебувають під загрозою бідності або соціальної ізоляції, протягом останніх десяти років за даними офісу статистики Європейського Союзу Євростат [1].

Відтак, запроваджена у Чехії система механізмів забезпечення соціальних прав є цікавим прикладом вирішення проблем у цьому напрямку посткомуністичною державою одночасно з інтеграцією до Європейського Союзу. Науковці називають Чехію класичним прикладом поєднання ідеально-типових моделей держави добробуту, оскільки вона демонструє явну схильність до континентальної, корпоративістської моделі, містить універсалістські елементи (успадковані від комуністичного періоду чи вкорінені ще до початку Другої світової війни) [2, с. 138].

Сучасна система правових механізмів соціального захисту у Чехії була сформована відразу після вступу до Європейського Союзу. Зокрема, законодавчі зміни щодо системи соціального захисту у Чехії відбулися у 2006 році у зв'язку з прийняттям трьох законів:

- Закон № 108/2006 про соціальні послуги;
- Закон № 110/2006 про прожитковий та екзистенційний мінімум;
- Закон № 111/2006 про допомогу в матеріальній скруті.

Законом про соціальні послуги не лише було врегульовано умови надання соціальної допомоги особам, які потрапили у скрутне становище, а й удосконалено інституційні механізми діяльності держави у цій сфері, визначено порядок контролю за використанням допомоги.

Однією з важливих особливостей цього закону дослідники називають делегування обов'язків регіональним органам влади з розширенням вибору для отримувачів послуг [3, с. 53]. Джерелом фінансування надання соціальних послуг згідно з параграфом 101 Закону № 108/2006 були субсидії з державного бюджету, які надавалися за умови наявності середньострокового плану розвитку соціальних послуг [4].

Особлива увага в Законі № 108/2006 приділена регулюванню правового статусу та підготовки соціальних працівників, медиків та сімейних консультантів.

Зокрема, в частині восьмій Закону № 108/2006 зазначено про необхідність постійної освіти соціальних працівників, а в частині дев'ятій – визначені вимоги до певних категорій працівників.

Законом № 110/2006 про прожитковий та екзистенційний мінімум було передбачено два показники: прожитковий мінімум (životní minimum) – мінімальна межа фінансового доходу для забезпечення харчування й інших основних особистих потреб та екзистенційний мінімум (existenční minimum) – необхідний дохід для задоволення потреб особи на рівні, що дозволяє вижити. Відповідно до параграфу 1 цього закону зазначені показники не включають необхідні витрати на житло [5].

У первинній редакції параграфу 2 Закону № 110/2006, прийнятій у 2006 році, розмір загального прожиткового мінімуму було встановлено на рівні 3 126 чеських крон на місяць. Наразі ця межа дорівнює 4 860 чеських крон на місяць. При цьому, Закон № 110/2006 встановлював порядок розрахунку прожиткового мінімуму для осіб, які проживають разом, у тому числі й залежно від наявності у них на утриманні дітей різного віку. Вказана модель є досить гнучкою і дозволяє чітко визначати необхідний прожитковий мінімум для всієї родини.

Екзистенційний мінімум у 2006 році становив 2 020 чеських крон на місяць, а в 2025 році дорівнює 3 130 чеських крон. Параграф 5 Закону № 110/2006 обмежив його застосування до дітей, які перебувають на утриманні, пенсіонерів за віком, осіб з інвалідністю третього ступеня та осіб, які досягли 65 років (згодом – до осіб, старше 68 років). Цією ж нормою передбачено право уряду збільшити розміри прожиткового та екзистенційного мінімумів з урахуванням фактичного збільшення вартості продуктів харчування та інших основних особистих потреб, якщо зростання офіційного індексу інфляції перевищило рівень 5 % [5].

Закон № 111/2006 про допомогу в матеріальній скруті регулює надання допомоги для забезпечення базових умов проживання особам, які її потребують. Відповідно до параграфу 2 цього закону дохід та умови життя заявника і осіб, які з ним проживають, підлягають оцінці у порядку, визначеному Законом № 110/2006 про прожитковий та екзистенційний мінімум. Для визнання осіб такими, що перебувають у матеріальній скруті, встановлено наступні критерії: сукупний дохід після вирахування розумних витрат на житло не досягає прожиткового мінімуму; неможливість самостійно збільшити дохід через свій вік, стан здоров'я або інші серйозні причини, внаслідок чого існує загроза забезпечення найважливіших умов життя; у разі перевищення доходів над прожитковим мінімумом, але за умови, якщо існує серйозна загроза для здоров'я особи [6].

Основним принципом Закону № 111/2006 науковці називають ідею про те, що особи, які працюють, повинні жити краще, ніж ті, хто не працює або ухиляється від роботи [7, с. 64]. Бенефіціарами такої допомоги могли бути як громадяни Чеської Республіки, так і громадяни ЄС, які проживають на її території понад три місяці та не мають права на соціальні виплати згідно із законодавством ЄС, яке застосовується на території Чехії [8]. Зазначені підходи демонструють прагнення чеської влади збалансувати обмеженість ресурсів, які

спрямовуються на забезпечення соціальних потреб, та необхідність дотримання вимог європейської інтеграції та принципу рівності в межах Європейського Союзу.

Частина третя Закону № 111/2006 визначила три види виплат: допомога на проживання (příspěvek na živobytí), доплата на житло (doplatek na bydlení) та невідкладна допомога у надзвичайній ситуації (mimořádná okamžitá pomoc).

Допомога на проживання відповідно до параграфу 22 Закону № 111/2006 підлягає поверненню повністю чи частково якщо отримувач перебував у стані матеріальної скрути тимчасово, тобто відповідно до встановлених фактів можна обґрунтовано припустити, що така особа відновить забезпечення власних життєвих потреб протягом короткого проміжку часу. Для заохочення економічної активності осіб параграфом 25 Закону № 111/2006 передбачалося збільшення допомоги на проживання на 40 відсотків для тих отримувачів, які шукають роботу та намагаються покращити свій дохід завдяки власній праці.

Отже, правові основи соціального захисту у Чехії були закладені у трьох законах 2006 року, які залишаються чинними й досі. Успішність чеської моделі підтверджується найнижчим серед країн Європейського Союзу рівнем частки осіб, які перебувають під загрозою бідності або соціальної ізоляції. Узагальнене дослідження системи законодавчих норм Чехії дозволяє викоремити такі відмінні ознаки законодавчого регулювання забезпечення соціальних прав:

1. Поєднання елементів континентальної корпоративістської моделі із елементами, що були притаманні для комуністичного періоду. Збалансованість розвитку національної соціальної політики через диференційований підхід, удосконалення кадрового забезпечення та інституційні інновації дозволили створити власну модель для досягнення високих стандартів соціального захисту в умовах обмежених бюджетних ресурсів.

2. Системний підхід до регулювання різних видів соціальної допомоги сприяв формуванню у Чехії цілісної системи правових механізмів соціального захисту, адаптованої до вимог європейської інтеграції. Досліджені закони є взаємопов'язаними між собою, приймалися в межах одного року і поступово змінювалися відповідно до потреб суспільства.

3. Делегування регіональним установам функцій щодо розподілу соціальної допомоги зі збереженням контролю і підзвітності за її використанням продемонструвало важливість удосконалення інституційного децентралізованого механізму і професійного розвитку соціальних працівників.

4. Запровадження гнучкої моделі розрахунку прожиткового та екзистенційного мінімумів, стимулювання економічної активності населення та запобігання недобросовісному використанню допомоги підвищили довіру до держави з боку населення та зробили чеську систему близькою до втілення ідеалів справедливості.

Загалом, чеський досвід демонструє, що посткомуністичні держави здатні створювати ефективні системи правових механізмів соціального захисту, які не лише забезпечують високий рівень соціальної безпеки, але й сприяють

економічному розвитку та європейській інтеграції.

Ключові слова: соціальні права; Чехія; Європейський Союз; право на житло; прожитковий мінімум

Список використаних джерел

1. European Union. (2025). Persons at risk of poverty or social exclusion by age and sex. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps01n$defaultview/default/table?lang=en. (дата звернення: 19.09.2025).

2. Horváthová, Z., Abrhám, J., & Chvátalová, I. (2015). Development of social security in the Czech Republic in the context of current international treaties. European Journal of Interdisciplinary Studies, 1(3), 135–141.

3. Potůček, M. (2009). The Czech National Model of the Welfare State. Tradition and Changes. In Diversity and Commonality in European Social Policies: The Forging of a European Social Model, edited by S. Golinowska, P. Hengstenberg, and M. Żukowski. Warsaw: Friedrich-Ebert-Stiftung and Wydawnictwo Naukowe Scholar.

4. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách (2006). Retrieved from https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108/zneni-0 (дата звернення: 22.09.2025).

5. Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu (2006). Retrieved from https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110 (дата звернення: 22.09.2025).

6. Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi (2006). Retrieved from https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111 (дата звернення: 22.09.2025).

7. Štefko, M. (2020). Czech understanding of social risks and their limitations. Przegląd Prawa i Administracji, Tom 123, 61-67.

8. Pichrt, Jan and Koldinskà, Kristina, The Right to Social Security in the European Constitutions (2014). Charles University in Prague Faculty of Law Research Paper No. 2014/II/1, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=2540550 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2540550.

Правове регулювання цифрової репутації бізнесу в умовах відкритих даних

Сергій Вихрист
к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SMVykhryst@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3844-1165
Діана Шевченко
здобувач другого рівня вищої освіти «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: pr.diana.pr8@gmail.com,
ORCID: 0009-0001-4441-100X

У сучасному цифровому середовищі оцінювання діяльності підприємств дедалі більше ґрунтується на відкритих даних, що формує нове уявлення про ділову репутацію бізнесу в умовах цифровізації. У науковій літературі це поняття розглядається як результат взаємодії підприємства з інформаційним простором, у межах якого дані аналізуються та інтерпретуються цифровими системами. Зокрема, зазначається, що цифрова репутація залежить не лише від фактичних дій компанії, а й від способу обробки інформації про неї у цифровому середовищі, що дає підстави трактувати її як окремий об'єкт правового регулювання та фактор впливу на участь суб'єкта у господарських правовідносинах.

В Україні правові засади формування цифрової репутації визначаються режимом відкритих даних, закріпленим у статті 10-1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [1]. Закон встановлює вимоги до формату, відкритості, оновлення та придатності інформації до автоматизованої обробки, а також умови її повторного використання з обов'язковим зазначенням джерела. Завдяки цьому створюється можливість формування цифрової репутації на основі офіційних і юридично визначених відомостей, що забезпечує нормативне підґрунтя для роботи з відкритими даними.

Наявність законодавчо врегульованого доступу до публічної інформації зумовила активний розвиток аналітичних платформ, серед яких особливо поширеними є Opendatabot, Clarity Project, VkursiPro та Nomis. Ці сервіси формують цифрові профілі підприємств на основі інформації з державних реєстрів, включаючи судові рішення, відомості про структуру власності, фінансову звітність, податкові показники та корпоративні зміни. Отримані профілі широко використовуються фінансовими установами, інвесторами та потенційними партнерами для проведення попередньої перевірки суб'єктів господарювання перед укладенням договорів, що підтверджується аналітичними оглядами цих ресурсів [2, с. 347].

У договірній практиці цифрові профілі підприємств дедалі частіше застосовуються як інструмент оцінювання потенційних контрагентів. Водночас такі профілі не мають статусу офіційного юридичного документа, тому рішення про співпрацю інколи приймаються на основі неповних або недостовірних

даних, що створює ризики у сфері господарських правовідносин [3].

Проблемність цифрової репутації пов'язана і з тим, що інформаційні системи можуть спиратися на застарілі дані. У наукових дослідженнях наголошується, що алгоритмічні механізми не завжди здатні врахувати правовий контекст, через що формуються хибні або упереджені висновки щодо діяльності підприємства, що негативно впливає на його господарську діяльність.

Соціальний вимір цифрової репутації пов'язаний зі швидким поширенням інформації в інтернеті, зокрема негативного змісту. Значна кількість негативних згадок або коментарів може створювати ефект масового суспільного тиску навіть за відсутності юридичних підстав для негативної оцінки. За таких умов цифрова репутація формує сприйняття підприємства споживачами та партнерами і здатна спричиняти суттєві економічні наслідки.

Аналіз фахової літератури та чинного законодавства дає підстави стверджувати, що цифрова репутація є складним правовим явищем, формування якого потребує окремого нормативного врегулювання. Перспективними напрямами у цій сфері є створення процедур перевірки достовірності репутаційних відомостей, механізмів спростування недостовірної інформації та визначення відповідальності за її поширення. Такий підхід сприятиме підвищенню правової визначеності та формуванню прозорого цифрового середовища для суб'єктів господарювання.

Ключові слова: цифрова репутація; відкриті дані; правове регулювання; господарські правовідносини.

Список використаних джерел

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. : Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.

2. Коржевський І. Використання відкритих джерел інформації для вивчення ділової репутації суб'єктів господарювання: вітчизняний досвід. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences. 2024. Т. 324, № 6. С. 340-349. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-55

3. Алькема В. Стратегії формування ділової репутації промислових підприємств в умовах цифровізації. Економіка та суспільство. 2025. № 71. DOI: : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-152

Адміністративні онлайн-послуги для бізнесу та працівників в умовах актуальних міграційних процесів в Україні: правові виклики та напрями розвитку

Ілля Менчак
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MenchakIV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-6751-40X

Унаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації за межами України опинилися мільйони громадян, значна частина яких отримала тимчасовий захист у країнах Європейського Союзу. Так, за офіційними даними Євростату станом на 10 листопада 2025 року статусом тимчасового захисту у країнах Європейського Союзу користується 4,3 млн українців [2].

Масштабна зовнішня міграція призвела не лише до глибоких соціальних та демографічних наслідків, а й створила виклики для національної економіки, ринку праці та системи державного управління.

Україна об'єктивно зацікавлена у створенні передумов для повернення українських громадян додому, їх реінтеграції в українське суспільство та залучення до економічної діяльності. Одним із ключових інструментів для досягнення цієї мети є розвиток сучасних, доступних та ефективних адміністративних онлайн-послуг, орієнтованих як на бізнес, так і на осіб, що працюють дистанційно або тимчасово перебувають за кордоном.

Одним із актуальних напрямів удосконалення є розширення можливостей онлайн-адміністрування юридично значущих процесів. Зокрема, важливим є запровадження механізмів дистанційного нотаріального посвідчення документів з використанням кваліфікованого електронного підпису та засобів відеоверифікації. У низці реєстраційних та корпоративних процедур, пов'язаних із веденням бізнесу (внесення змін до установчих документів, оформлення довіреностей, укладення окремих договорів тощо), законодавство вимагає нотаріального засвідчення. Відсутність доступу до таких послуг онлайн фактично ускладнює можливість підтримувати діяльність українських підприємств із-за кордону.

Крім того, потребує вдосконалення правовий механізм залучення до роботи українських громадян, які тимчасово перебувають за межами держави. Доцільним видається розширення практики застосування гіг-контрактів та поширення їх елементів, включно з податковими пільгами, на ширші сегменти цивільного законодавства а не лише на правовий режим резидентів "Дія.Сіті".

Так, як встановлено п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України "Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні" [1], гіг-контракт – цивільно-правовий договір, за яким гіг-спеціаліст зобов'язується виконувати роботи та/або надавати послуги відповідно до завдань резидента Дія Сіті як замовника, а резидент Дія Сіті зобов'язується оплачувати виконані роботи та/або надані послуги і забезпечувати гіг-спеціалісту належні умови для виконання робіт та/або надання

послуг, а також соціальні гарантії, передбачені розділом V цього Закону.

Розширення практики застосування гіг-контрактів не лише на резидентів "Дія.Сіті" дозволить спростити процедури укладення трудових та цивільно-правових договорів між українськими компаніями та фахівцями, які тимчасово проживають за кордоном, формалізувати їх участь в українській економіці та забезпечити справляння податків і єдиного соціального внеску.

Створення зручних механізмів легальної дистанційної зайнятості українських громадян дозволить, з одного боку, зменшити дефіцит робочої сили, що спостерігається на внутрішньому ринку праці, а з іншого – забезпечити неперервний зв'язок працівників із національним економічним простором. Такі особи залишатимуться інтегрованими в економічне життя України, вноситимуть свій вклад у створення доданої вартості, сплачуватимуть податки та внески, що сприятиме стабільності державних фінансів.

Поряд із зазначеним, перспективним напрямом розвитку є розширення функціоналу Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, інтеграція сервісів для бізнесу з міжнародними системами ідентифікації, а також удосконалення процедур підтвердження особи для громадян, які перебувають за кордоном. Це підвищить доступність адміністративних сервісів, сприятиме мобільності українських фахівців та забезпечить прозорість правовідносин між державою та бізнесом.

У сукупності запропоновані заходи сприятимуть не лише економічній активізації громадян, які тимчасово перебувають за межами держави, а й формуванню передумов для їх повернення. Вони матимуть позитивний соціальний ефект, оскільки забезпечать збереження сталого зв’язку громадян з Україною та не допустять їх поступового відчуження від національного соціально-культурного середовища. Економічний ефект проявлятиметься у збільшенні кількості зайнятих осіб, зростанні податкових надходжень та підвищенні конкурентоспроможності бізнесу. Демографічний вимір полягатиме у зменшенні дефіциту трудових ресурсів та зміцненні трудового потенціалу країни.

Таким чином, розвиток адміністративних онлайн-послуг для бізнесу та працівників у контексті актуальних міграційних процесів є одним із ключових напрямів державної політики, що має забезпечити сталий соціально-економічний розвиток України в середньо- та довгостроковій перспективі.

Ключові слова: зовнішня міграція; адміністративні онлайн-послуги; дистанційна зайнятість; гіг-контракти.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні" від 15.07.2021 № 1667-IX. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text.

2. Офіційний сайт Євростату. Temporary protection decisions highest in 2 years. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251110-2.

До питання кодифікації законодавства про соціальне забезпечення

Сергій Прилипко
доктор юридичних наук, професор,
Академік НАПрН України,
завідувач кафедри історії ітеорії права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: prilypkos@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-1734-9906

Суттєві перетворення в нашому суспільстві характеризується складними і суперечливими процесами. Реформи, що здійснюються в Україні, у тому числі і в соціальній сфері, потребують інтенсивної законотворчості, всебічного і ефективного впливу законодавства на зміни, що відбуваються в соціальному забезпеченні населення України.

Необхідність правової реформи в країні є об'єктивним процесом, що зумовлений низкою соціальних, політичних, економічних та правових чинників. Серед них слід визначити наступні: створення демократичної, правової, соціальної держави; розвиток ринкової економіки; забезпечення потреби в нормативному регулюванні, що відповідає завданням перетворення суспільства, в якому людина є найвищою цінністю. Не викликає жодного сумніву, що законодавство будь-якої цивілізованої держави, в тому числі України, не може функціонувати, якщо воно не є системою, складові якої тісно взаємопов'язані, узгоджені і взаємовпливові, які конкретно регламентується чіткою ієрархічною побудовою. За кількістю щорічно ухвалених законів (у тому числі і в сфері соціального забезпечення) Україна вже вийшла на рівень провідних європейських держав. А тому слушно зауважує Ю.М. Шемшученко, що проблема тепер полягає в тому, щоб допомогти високій якості відповідних актів, усунути їх дублювання, зменшити потік доповнень і змін до прийнятих законів тощо. Однією з найважливіших наукових засад розвитку законодавства є його системність. Це означає, що всі акти законодавства мають бути узгоджені між собою і відповідати Конституції України. Системність характерна як для законодавства в цілому, так і для окремих його галузей [1, с.28-30].

Позитивним є те, що в соціальній сфері значно розширилось коло суспільних відносин, які регулюються безпосередньо законами (наприклад, регулювання надання соціальних послуг, коло відносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, відносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю тощо). Але слід зазначити, що в цьому процесі є й негативні фактори, які полягають в тому, що деякі з цих законів далекі від досконалості [2, с.1-3]. На це правильно звертає увагу З.О. Погорелова.

Реформування правової системи пов'язане з необхідністю вирішення таких завдань: систематизації законодавства, реформування конкретних галузей

законодавства, удосконалення інших елементів правової системи (судової практики, правосвідомості та правової культури). Одним із пріоритетних напрямів правової реформи та вдосконалення правової системи України на нинішньому етапі є питання систематизації законодавства. Визначення систематизації однією з основних тенденцій розвитку законодавства України зумовлено змінами державності, проведенням демократичних реформ та затвердженням нових державно-правових інститутів, появленням у законодавстві нових правових категорій та правових понять.

Сьогодні систематизація законодавства – це своєрідне очищення від рутини, застарілості, множинності та відомчої зарегламентованості. З початку перебудови утворився значний правовий масив, що потребує упорядкування та узгодження. Збільшення цього масиву може призвести до втрати системних властивостей законодавства та руйнуванню єдиного правового простору в соціальній сфері, а в кінцевому рахунку до порушення або неможливості реалізувати цілу низку соціально-економічних прав, які закріплює Конституція України та міжнародно-правові акти.

Законодавство – це обличчя суспільства, його здобутки, показник рівня його культури, інтелектуального потенціалу. Від того, яким чином воно буде упорядковане і приведене в певну чітку систему, залежить ефективність його реалізації всіма суб'єктами суспільних відносин. Законодавство, як інструмент соціального розвитку, повинно виконувати свої функції так, щоб не обмежуватися лише „однобічною"– приписуючою чи забороняючою – дією. Право в нашому суспільстві, особливо в соціальній сфері, має стати засобом законодавчого закріплення таких юридичних норм, у межах яких стимулюватимуться самостійні, відносно вільні акти законослухняної поведінки. У поєднанні взаємодії самостійних дій з чіткими але достатньо рухомими вимогами норм закону і може бути досягнута максимальна соціальна ефективність законів. Так, наприклад, запровадження страхових засад передбачає не тільки їх законодавче закріплення, а й правосвідомість громадян щодо сплати обов'язкових страхових внесків до Пенсійного фонду України, а також прагнення в працездатному віці до покращення свого матеріального майбутнього у похилому віці за рахунок додаткового пенсійного страхування.

Для правильного розуміння розвитку соціального законодавства необхідно чітко визначити мету систематизації законодавства. Такою метою є:

1) поглиблення демократичної природи законодавства, що передбачає забезпечення інтересів та потреб людини, її соціальну активність у всіх сферах суспільного життя, забезпечення її прав свобод і водночас її відповідальності перед суспільством державою і навпаки (в соціальній сфері це, наприклад запровадження ідей солідарності та субсидування);

2) поглиблення гуманістичної природи законодавства, що означає послідовне відбиття у нормативно-правових актах моральних підвалин суспільства, тобто соціальне законодавство повинно охопити усіх осіб, які потребують допомоги з боку держави і суспільства;

3) надання законодавству стабільності та усталеності, оскільки стабільність – це невід'ємна риса законодавства, без якої воно не може існувати як усталена система регулювання людських відносин. У соціальній сфері це особливо важливо, тому що в багатьох випадках особа починає формувати своє майбутнє соціальне забезпечення в молодому, працездатному віці протягом багатьох років (наприклад, система персоніфікованого обліку пенсійних страхових внесків в солідарній пенсійній системі, акумулювання протягом усього життя коштів на індивідуальному рахунку в обов'язковій накопичувальній пенсійній системі, заощадження коштів в системі недержавних пенсійних фондах);

4) підвищення ролі законів; це означає, що в суспільстві закони повинні виконуватися, що будь-які підзаконні акти не можуть змінювати положень законів. Виховання поваги до закону та підвищення його ролі в житті суспільства допоможе запобігти зловживань як з боку посадових осіб, так і окремих громадян;

5) створення системи законодавства, яка реально буде діяти і фактично виконуватись. У системі соціального забезпечення багато положень носять декларативний характер, а окремі соціальні допомоги та пільги не мають під собою економічного підґрунтя і відповідно не виконуються. Це підриває довіру до державних інституцій, створює напругу в суспільстві;

6) поглиблення правового регулювання тих відносин, які вже знаходяться у сфері законодавчого впливу, більш повна та всебічна їх регламентація;

7) створення технічно відпрацьованого, досконалого за формою, зручного для користування законодавства. Це означає доступність, чіткість, компактність, однакову структуру, термінологію та стиль викладення, що допомагатиме тлумаченню та застосуванню норм.

Системний підхід у правотворчості слід розуміти як поповнення існуючої правової системи не окремими розрізненими законами та іншими нормативно-правовими актами, а їх відповідними блоками, сформованими за певними сферами і предметами правового регулювання, галузями права тощо, що в юридичній науці і практиці називається терміном „кодифікація". Визначення місця законів та інших нормативно-правових актів у загальній системі вже на стадії їх створення і прийняття логічно зумовлює наступне впорядкування з метою ефективного регулювання суспільних відносин.

Ефективність систематизації законодавства в багатьох випадках зумовлена нормативною сутністю комплексних законодавчих актів, що з позиції предмета правового регулювання містять норми, які належать до різних галузей права. У процесі сучасної систематизації, в тому числі і законодавства про соціальне забезпечення, доцільно враховувати структурні утворення, тобто сфери правового регулювання, що вимагають кодифікації правових актів тих галузей права, яким властиві поліджерела нормативних актів. Потребують уточнення й поняття міжгалузевих інститутів в правовій системі.

На процес систематизації впливає і диференціація нормативно-правового масиву. Для систематизації законодавства як правового явища доцільно виробити виважені критерії, що визначають гармонізацію національного законодавства

з міжнародними правовими стандартами, межі його уніфікації, природу нормативних приписів міжнародно-правових актів, включених у національне законодавство. Ця проблема значно активізується у зв'язку з необхідністю адаптації українського законодавства до права Європейського Союзу [3, с.3-9].

При прийнятті нових законодавчих актів в Україні в соціальній сфері, особливо при визначенні соціальних стандартів та державних соціальних гарантій, необхідно брати до уваги міжнародні стандарти, зокрема, при встановленні прожиткового мінімуму, межі бідності тощо. Реалізація прав людини вимагає встановлення на державному рівні певних мінімальних стандартів як відправних показників для визначення рівня їх забезпеченості. Вироблення соціальних стандартів має особливе значення, оскільки саме від відповідності таким стандартам робляться висновки не тільки вітчизняними, а й зарубіжними міжнародними експертами, про те, чи забезпечене певне право людини в України [4, с.256-257]. А тому при систематизації законодавства в соціальній сфері слід враховувати і запроваджувати міжнародні норми та вимоги.

Політика держави з питань соціального забезпечення формується в першу чергу на законодавчому рівні. Без перебільшення можна сказати – Україна є країною пільговиків. Важко знайти особу, котра не мала би права хоча б на яку-небудь пільгу. В.І. Антипов, В.А. Клименко об'єктивно зазначають, що існує 550 категорій пільговиків, 100 видів різноманітних пільг, правове регулювання яких здійснює понад 200 нормативних актів [6, с.3-4].

Слід констатувати, що за роки незалежності в Україні виконана величезна правотворча робота: прийнято значну кількість Законів, Указів Президента, постанов Кабінету Міністрів України та інших нормативно-правових актів з питань соціального забезпечення населення країни. На сучасному етапі правовий простір у цій сфері регулюється понад 1000 нормативно-правовими актами.

Велика кількість нормативно-правових актів з питань соціального забезпечення окремих верств населення та певних категорій працівників, які не завжди узгоджуються між собою, певним чином руйнує цілісну систему соціального забезпечення і не відповідає вимогам Конституції України, зокрема, ст. 24 щодо рівності конституційних прав і свобод громадян. Принцип соціальної справедливості, властивий соціальній державі, порушується через систему необґрунтованих пільг і переваг, встановлених правовими нормами певним категоріям працівників, їх родинам.

Отже, об'єктивною необхідністю є систематизація соціального законодавства з розмежуванням його за суміжними галузями права, щоб таким чином запобігти дублюванню в правовому регулюванні сфери соціального забезпечення, уникнути протиріч у законодавстві і створити єдину систему права соціального забезпечення.

Систематизація законодавства в соціальній сфері має за мету забезпечення єдності та узгодженості чинних розрізнених нормативно-правових актів у зазначеній сфері, визначення правових, економічних, організаційних засад і принципів соціального забезпечення населення України. Також слід ставити питання

про уніфікацію категоріального апарату, забезпечення єдності термінологічно-мовного оформлення нормативно-правових актів.

Слід звернути увагу, що соціальне законодавство завжди охоплювало дуже широке коло питань щодо реалізації найважливіших соціально-економічних прав людини, а тому завжди приймався величезний масив законів та нормативно-правових актів, і весь час стояло питання щодо систематизації. Крім того, на підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що систематизація шляхом інкорпорації має значні вади та незручності, а тому на порядок денний стає питання щодо систематизації соціального законодавства шляхом кодифікації, що дозволить провести упорядкування і оновлення соціального законодавства.

Результатом систематизації тієї чи іншої галузі права шляхом кодифікації є кодекс (від лат. Codex – первісно стовбур, дощечка для письма, книга). Кодекс – систематизований законодавчий акт, що регулює однорідну форму суспільних відносин. Кодекс, на відміну від інших нормативно-правових актів, має свої специфічні властивості (ознаки):

1) відображає високий рівень впорядкування норм права в певній однорідній сфері суспільних відносин, має комплексний узгоджений характер; кодифікований акт є більш важливим серед інших актів (діючих у цій сфері суспільного життя), містить загальні принципи, які визначають характер і зміст усіх норм відповідної галузі;

2) є результатом правотворчої діяльності парламенту України і приймається відповідно до встановленої процедури; будучи наслідком удосконалення законодавства, представляє собою зведений акт, упорядковану сукупність взаємозалежних приписів; він є єдиним внутрішньо узгодженим документом, який включає в себе як перевірені життям, суспільною практикою діючі норми, так і нові правила, які зумовлені динамікою соціального життя, необхідними потребами розвитку суспільства;

3) норми, розміщені в кодексі, найбільш повно регламентують найважливіші сфери суспільних відносин, тобто в ньому формуються норми, які мають найважливіші, принципові питання, суспільного життя, які встановлюють нормативні засади певної галузі права;

4) кодекс характеризується специфічним предметом і методом правового регулювання та особливими принципами; регулює значну і достатньо широку сферу відносин (у соціальній сфері вона включає широке коло суспільних відносин);

5) кодекс має специфічну форму та структуру (як правило, виділяється загальна частина й особлива частина); кодифікаційний акт має значний обсяг, складну структуру (частини, розділи, глави та інші підрозділи); це узагальнений блок законодавства, який забезпечує більш чітку і зрозумілу побудову системи нормативних приписів, а також зручність у його користуванні; предмет кодифікації визначається залежно від поділу системи законодавства на галузі та інститути; кодифікація закріплює системність нормативних актів, їх юридичну єдність та узгодженість;

6) кодекс має стабільний характер, тому що регулює відносини, які мають сталий характер, норми кодексу розраховуються на тривалий період їх дії. Ефективність кодифікованого акта залежить від того, чи враховані в ньому об'єктивні тенденції розвитку відносин, які є предметом регулювання такого акта, їх динаміку.

На підставі вищевикладеного вважаємо, що на сучасному етапі склалося теоретичне й практичне підґрунтя для систематизації соціального законодавства. Систематизацію законодавства з питань соціального забезпечення необхідно проводити шляхом кодифікації, результатом якої на основі перегляду чинного законодавства і внесення в нього змін має стати створення нового об'єднаного нормативно-правового акта, який би на основі єдиних принципів регулював зазначену сферу відносин і був розрахований на тривалий час. Таким чином, однією з умов правового забезпечення і впровадження чіткої, логічно послідовної та прозорої системи соціального забезпечення є розробка та прийняття комплексного систематизованого нормативного акта – Кодексу про соціальне забезпечення населення України, який би увібрав найважливіші норми і на найвищому рівні комплексно врегулював усю сукупність відносин у даній сфері.

Цей кодекс повинен забезпечити систематизоване правове регулювання у соціальній сфері, замінити чинні закони й інші нормативно-правові акти (норми яких спрямовані на регулювання відносин з соціального забезпечення), заповнити наявні прогалини в законодавчому просторі, усунути наявні розбіжності й суперечності між окремими нормами.

У загальній частині зазначеного акта повинні міститися правові норми щодо сфери дії, предмета регулювання, принципів соціального забезпечення, кола суб'єктів правовідносин, джерел фінансування тощо. В особливу частину Кодексу необхідно включити норми, які будуть детально регламентувати підстави, порядок і розміри надання громадянам України річних форм та видів соціального забезпечення. Правові норми особливої частини повинні розподілятися на інститути, що регулюють окремі види соціальних правовідносин – обов'язкове соціальне страхування, пенсійного забезпечення, надання медичних послуг, державні допомоги, матеріально-побутове забезпечення й обслуговування інвалідів та осіб похилого віку тощо.

Кодифікація законодавства про соціальне забезпечення усуває множинність і суперечності нормативних актів, виданих різного часу з різних питань, значною мірою полегшує користування ними, сприяє законності і підвищує гарантії реалізації прав громадян України у сфері соціального забезпечення.

Поділ кодексу на загальну і особливу частину – велике досягнення законодавчої техніки. Всі загальні і найбільш принципові норми всього кодексу в цілому, положення застосовані до всіх або більшості норм даного кодексу, чим досягається компактне і більш зручне розташування матеріалу. Наявність загальної частини звільнює від частих повторень і відсилок до інших статей.

Слід звернути увагу, що на міжнародному рівні ще в середині минулого століття прийнято Європейський кодекс соціального забезпечення (Страсбург,

16 квітня 1964 р.). Членами Ради Європи, які підписали цей кодекс, передбачені досягнення більшого єднання, сприяння соціальному прогресу та заохоченню. Кодекс складається з дванадцяти частин: I. Загальні положення; II. Медична допомога; III. Допомога по хворобі; IV. Допомога по безробіттю; V. Допомога по старості; VI. Допомога у разі виробничої травми; VII. Допомога сім'ям з дітьми; VIII. Допомога по вагітності та пологах; IX. Допомога по інвалідності; X. Допомога у разі смерті годувальника; XI. Норми, яким мають відповідати періодичні грошові виплати; XII. Інші положення.

Систематизовані актуальні нормативно-правові акти, які захищають право громадян на достатній життєвий рівень та визначають основні державні та соціальні стандарти і гарантії, регулюють надання соціального забезпечення непрацездатним громадянам, сім'ям з дітьми, дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, дітям-інвалідам, особам з обмеженими фізичними можливостями тощо.

Ключові слова: систематизація законодавства; соціальне законодавство; кодифікація; соціальне забезпечення.

Список використаних джерел

1. Шемшученко Ю.С. Наукові засади систематизації законодавства України // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики" (жовт.,1999).– К.: Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 1999.– С.28-35.

2. Погорелова З.О. Законодавчий процес в Україні: Проблеми теорії і практики: Автореф… канд. юрид наук..– Х., 2004.– 19 с.

3. Погребняк С.П. Колізії у законодавстві України та шляхи їх переборення: Автореф... канд. юрид. наук.– Х., 2001. – 19 с.

4. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. – К.: Знання, 2005. – 381 с.

5. Антипов В.І., Клименко В.А. Пільги, привілеї, переіваги.– К.: Ніка-Центр, 1996. – 400с.

Трансформація інституту ліцензування у сфері електронної комерції

Олександр Цвик
аспірант кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TsvykOV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-7109-0162

Зростаюча цифровізація економіки трансформує способи провадження господарської діяльності, зокрема й у сферах, що підлягають ліцензуванню. Це пов'язано з тим, що суб'єкти господарювання провадять бізнес виключно в онлайн-середовищі, через інтернет-магазини, маркетплейси, соціальні мережі та мобільні застосунки. Традиційні моделі контролю втрачають свою ефективність, адже вони формувалися в епоху фізичної присутності бізнесу та орієнтувалися на перевірку матеріальних об'єктів (офісів, складів, виробничих потужностей). Особливої гостроти ця проблема набуває щодо товарів обмеженого обігу (лікарські засоби, алкогольна продукція), де відсутність належного нагляду несе пряму загрозу життю та здоров'ю споживачів.

Правове регулювання ліцензування в Україні базується на Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII (2015) [1]. Ключова проблема полягає в тому, що класична модель ліцензування прив'язана до матеріально-технічної бази та фізичного місця провадження діяльності. В умовах електронної комерції поняття «місце провадження діяльності» розмивається. Суб'єкт господарювання може бути зареєстрований в одному регіоні, склад мати в іншому (або використовувати послуги фулфілменту), а реалізовувати товар по всій території країни через веб-сайт чи мобільний додаток.

Водночас Закон України «Про електронну комерцію» № 675-VIII (2015) [2] не містить спеціальної процедури або вимог до ліцензіатів, які працюють онлайн, обмежуючись загальними нормами щодо ідентифікації суб'єктів господарювання та електронних правочинів. Це формує прогалину, адже значна кількість діяльності у сферах фінансових послуг, медичних консультацій та обігу лікарських засобів може здійснюватися через електронні платформи без належного контролю з боку держави.

Яскравим прикладом трансформації ліцензування у сфері електронної комерції є оновлення підходів в сфері торгівлі лікарськими засобами. Зокрема, Закон України «Про лікарські засоби» було адаптовано до реалій часу, дозволивши здійснювати електронну роздрібну торгівлю ліками за умови наявності ліцензії та власної служби доставки (або договору з поштовим оператором) [3]. Законодавець спробував вирішити проблему ідентифікації легального продавця шляхом впровадження спеціального логотипу, який веде на сторінку Переліку суб'єктів, що мають право на здійснення електронної торгівлі.

Однак, на практиці виникає проблема підтвердження та верифікації дійсності ліцензії споживачем. Статичне зображення ліцензії або логотипу на сайті легко підробити. В українському сегменті інтернету, особливо в соціальних

мережах (Instagram, Facebook), процвітає «тіньова» торгівля ліцензійними товарами (алкоголь, тютюнові вироби) без жодних дозвільних документів. Це свідчить про те, що норми статті 7 Закону України «Про електронну комерцію», які зобов'язують продавця надавати доступ до інформації про ліцензію, часто ігноруються, а механізм притягнення до відповідальності ускладнений через неможливість ідентифікації власника акаунту [2].

В цьому аспекті варто звернути увагу на досвід Європейського Союзу. Директива 2011/62/EU запровадила «спільний логотип» (Common logo) для онлайн-аптек, який технічно захищений і пов'язаний з національними реєстрами регуляторів [4]. Це створює замкнений ланцюг довіри: споживач клікає на логотип і автоматично перевіряє статус ліцензії в реальному часі. На наше переконання, імплементація подібних техніко-юридичних рішень є критично необхідною для України. Це обумовлено тим, що чинна система адміністративного нагляду не справляється з викликами цифрового ринку, оскільки проблема полягає як у відсутності спеціалізованих норм, так і у відсутності автоматизованого контролю за ліцензійною діяльністю в сфері електронної комерції.

Саме тому перспективними напрямами удосконалення законодавства є:

• Впровадження поняття «цифрової копії ліцензії» як обов'язкового віджета для сайтів e-commerce, який неможливо скопіювати як просте зображення.

• Інтеграція Єдиного державного реєстру юридичних осіб, ФОП та громадських формувань з ліцензійними реєстрами та платформами електронної комерції. Це дозволить автоматично блокувати продавців, чия ліцензія анульована або зупинена.

• Перегляд підходів до відповідальності постачальників послуг проміжного характеру (маркетплейсів, агрегаторів). Доцільно запровадити механізм, за якого платформа несе відповідальність за допуск неліцензованого продавця у разі невиконання офіційного припису регулятора про обмеження доступу до такого суб'єкта.

Отже, чинна система ліцензування в Україні залишається орієнтованою переважно на фізичне середовище, що створює регуляторні прогалини в умовах стрімкого розвитку електронної комерції. Ключовою проблемою є складність верифікації дозвільних документів онлайн та відсутність ефективних механізмів блокування недобросовісних продавців. Для вирішення цих викликів необхідна трансформація державного нагляду: перехід від статичних перевірок до автоматизованого моніторингу через інтеграцію реєстрів, впровадження захищених цифрових віджетів ліцензій та посилення відповідальності маркетплейсів за допуск неперевірених суб'єктів до торгівлі.

Ключові слова: електронна комерція; ліцензування господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 23. Ст. 158.

2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 45. Ст. 410.

3. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 22. Ст. 86.

4. Directive 2011/62/EU of the European Parliament and of the Council of 8 June 2011 amending Directive 2001/83/EC on the Community code relating to medicinal products for human use. Official Journal of the European Union. 2011. L 174. P. 74–87

Система підготовки медіаторів в Україні

Юрій Марина
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: MarinaYY@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6375-5118

Законодавча рамка окреслює межі можливого та водночас демонструє наявні прогалини, що потребують доктринального й нормативного заповнення. Закон України «Про медіацію» [1], ставши важливим кроком до інституціоналізації цієї процедури, однак закріплює лише загальні вимоги до підготовки медіаторів, не формуючи послідовної моделі професійного зростання, не розмежовуючи рівні компетентності й не встановлюючи механізмів перевірки готовності фахівця працювати з різними за складністю категоріями спорів. У результаті освітні програми залишаються несинхронізованими, а доступ до професії надто широким і фактично нерегульованим, що знижує довіру до медіації як інструмента вирішення конфліктів [2].

На цьому тлі імплементація трирівневої моделі професійної підготовки постає не як факультативна рекомендація, а як нормативна необхідність, покликана забезпечити внутрішню системність галузі. Поступовість набуття компетентностей) від базових до поглиблених і спеціалізованих (дозволяє вибудувати логіку, у якій освіта, етичні стандарти та сфера професійної відповідальності медіатора формуються з урахуванням реальної складності конфліктів, із якими він працює. Така модель гармонізує підготовку з міжнародними підходами, але водночас зберігає чутливість до українського контексту, де інституції перебувають у процесі трансформації, а потреба в надійних механізмах альтернативного врегулювання спорів зростає.

Початковий або базовий етап підготовки медіатора повинен передбачати опанування базових знань і навичок медіатором, без яких професійне посередництво не може забезпечити ані відповідальної поведінки, ані передбачуваних результатів. На цьому рівні у медіатора формується первинна комунікативна та правова грамотність, що дає змогу спеціалісту без ризику для сторін входити у конфліктний простір і підтримувати діалог, спрямований на взаєморозуміння.

Поглиблений рівень підготовки медіатора вибудовується як наступний рівень (етап) професійного зростання, де базові навички поступово трансформуються у більш складні аналітичні та практичні компетентності. На цьому щаблі формується здатність працювати зі структурно складними конфліктами, у яких поєднуються правові, психологічні та соціальні чинники, а сама динаміка взаємодії сторін набуває багатовимірного характеру. Даний рівень повинен передбачати глибоке опрацювання методології медіаційного процесу: удосконалення технік діагностики конфлікту; опанування інструментів роботи з емоційною напругою; опанування методів роботи з конфіденційною

інформацією та асиметрією влади між учасниками конфлікту. Слід зазначити, що в даному аспекті, важливим елементом має стати здатність медіатора створювати і підтримувати переговорний простір, у якому сторони можуть не лише висловити свої позиції, а й переосмислити інтереси, що лежать в основі суперечності.

Спеціалізований рівень підготовки медіатора окреслює ту стадію професійного становлення, на якій посередник опановує вузькогалузеві компетентності та навчається працювати з конфліктами, що вимагають високого ступеня експертності й чутливості до контексту. Йдеться не лише про розширення технічних умінь, а про формування здатності діяти в середовищах, де помилка може мати значні правові, етичні або соціальні наслідки. Приналежно, на цьому етапі медіатор поглиблює знання у вибраній сфері – сімейній, господарській, публічно-правовій, інтелектуальній чи будь-якій іншій галузі, де конфлікт набуває складної структури й переплітається з особливими регулятивними вимогами. Спеціалізація передбачає здатність аналізувати конфлікт через призму галузевих норм, розуміти специфіку мотивацій сторін і враховувати тонкі психологічні аспекти, притаманні саме цьому типу спорів.

Навіть системи, що зовні нагадують багаторівневу структуру, наприклад, модель членства в Center for International Mediators and Arbitrators, не претендують бути освітньою драбиною. Статуси Associate, Member чи Fellow позначають радше місце фахівця у професійній екосистемі [3], усвідомлення його внеску та зрілості, але не слугують маркерами проходження формалізованих етапів навчання. Це своєрідні соціальні індикатори, які відображають тривалість та якість перебування у професії, а не різні стадії підготовки.

На сьогодні Україна перебуває у ситуації, коли нормативна ясність здатна виконати роль стабілізатора у сфері, що лише вибудовує власну інфраструктуру. Трирівнева система могла б стати інструментом для гармонізації освітніх програм, консолідації професійної спільноти та підвищення якості медіаційних послуг у цілому. Саме тому її законодавче впровадження може відіграти конструктивну роль у розвитку медіації як суспільно значущої практики.

У підсумковому вимірі трирівнева модель для України набуває значення не просто технічного рішення, а концептуального кроку у формуванні зрілої традиції медіації. Вона виростає з потреби впорядкувати професію, яка поки не має стабільних інституційних опор і постійно балансує між очікуваннями суспільства та невизначеністю правового поля. Таке структурування створює своєрідний каркас довіри: людина, що звертається до медіатора, отримує не лише процедуру, а впевненість у тому, що посередник пройшов шлях поступової, вимогливої підготовки, де кожен рівень додає новий щабель компетентності

У межах концепції трирівневої професійної підготовки медіаторів доцільним вбачається перегляд і оновлення статті 10 Закону України «Про медіацію», з метою надати зазначеній статті більшої внутрішньої логіки та узгодженості з сучасними підходами до формування професійної компетентності медіаторів. Йдеться не лише про технічне уточнення процедур, а й про впровадження моделі,

у якій розвиток медіатора розгортається від базового засвоєння фундаментальних навичок до поглибленої та спеціалізованої підготовки, що відкриває можливість працювати зі складними або структурно «чутливими» видами спорів.

У запропонованій системі існує три типи документів: сертифікат базової, поглибленої та спеціалізованої підготовки. Кожен із них виконує функцію не просто підтвердження проходження курсу, а маркера професійної готовності, який визначає межі доступу до певних категорій медіаційної практики. До кожного сертифіката має додаватися розгорнута характеристика програми підготовки, що містить опис змістових модулів, навчального навантаження, застосованих методів оцінювання та сформованих компетентностей. Така деталізація створить прозору й відтворювану систему, у якій кваліфікація медіатора може бути об'єктивно оцінена незалежно від конкретного закладу чи тренера.

Таким чином, запропоноване оновлення статті 10 Закону України «Про медіацію» спрямовано на те, щоб надати підготовці медіаторів чіткої трирівневої структури та нормативно закріпити логіку професійного зростання. Варто також у вказаній статті уточнити статус суб'єктів освітньої діяльності, які мають бути акредитованими відповідно до національних стандартів, що буде підсилювати контроль за якістю підготовки медіаторів.

Ключові слова: медіація; спір; підготовка.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (

2. Горєлова В.Ю. Медіація: навчальний посібник. Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського; Одеса: ТОВ «Фенікс», 2023. 312 с. ISBN 978-617-95174-3-9.

3. Center for International Mediators and Arbitrators. Membership Information. Available at: https://thecima.org/wp-content/uploads/2025/01/CIMA-Membership.pdf

Криптозлочинність: тенденції, методи та виклики для правового регулювання цифрових активів

Костянтин Кривенко
адвокат, радник,
керівник практики кримінального права
АО «ЮФ «Ілляшев та Партнери»,
аспірант 3-го року підготовки,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KryvenkoKO@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-1327-757X

Автором зроблено аналітичний огляд ключових тенденцій криптозлочинності за результатами аналізу «The 2025 Crypto Crime Report (Chainalysis)» [1], що охоплює події 2024 року. Висвітлено основні види злочинів, їхню динаміку, типові методи та інструменти злочинців. Особливу увагу приділено питанням відмивання коштів через стейблкоїни, використанню штучного інтелекту у шахрайських схемах та ролі державних органів у боротьбі з кіберзлочинністю. Зроблено висновки щодо пріоритетних напрямів удосконалення правового регулювання обігу віртуальних активів.

Загальні тенденції

Минулий рік позначився не лише зростанням масштабів використання криптовалют у легальному секторі, а й поглибленням структурної складності злочинних схем. За оцінками Chainalysis, частка незаконних транзакцій у загальному обсязі криптоопераций залишається відносно незначною — менше 0,5%, однак загальна сума таких операцій перевищує 40-50 млрд доларів США. Це свідчить про перехід від дрібних індивідуальних правопорушень до системних і професійно організованих схем.

Криптозлочинність сьогодні — це багаторівневе явище, у якому поєднуються елементи фінансових махінацій, кіберзлочинів і традиційних злочинів економічного характеру. На відміну від попередніх років, 2024 рік засвідчив не стільки кількісне зростання інцидентів, скільки якісне вдосконалення методів і активне залучення технологічних інструментів, зокрема штучного інтелекту.

У сучасній науковій літературі дедалі частіше звертають увагу на те, що криптовалюти виступають каталізатором для нових форм кіберзлочинності, трансформуючи традиційні схеми шахрайств і відмивання через додаткову анонімність, швидкість і децентралізованість транзакцій [2].

Також у праці «An Anatomy of Crypto-Enabled Cybercrimes» підкреслюється, що організовані угруповання, які займаються криптокіберзлочинами (зокрема ransomware), фактично функціонують як корпорації: вони застосовують стратегії управління репутацією, диверсифікацію бізнес-моделей і контроль ризиків [3]. Цей підхід «як фірма» дозволяє їм витримувати законодавчий тиск, змінювати структуру діяльності, адаптувати технології і вкладати ресурси в інфраструктуру злочинного бізнесу.

Основні категорії криптозлочинів

У звіті Chainalysis [1] виокремлено п’ять основних категорій злочинів, що формують ядро сучасної криптозлочинності:

• ***крадіжки та злами (hacks, exploits)*** Протягом 2024 року обсяг викрадених коштів сягнув приблизно 2,2 млрд доларів США, що на 21% більше, ніж у 2023 році. Понад половину цих втрат (61%) пов’язано з діяльністю хакерських угруповань, афілійованих із Північною Кореєю. Основні методи — експлойти смарт-контрактів, компрометація приватних ключів, атаки на DeFi-мости та централізовані біржі.

• ***шахрайство (scams)*** Прибутки злочинців від різних форм шахрайства оцінюються у 10–12 млрд доларів США. Найбільш поширеною моделлю став так званий pig butchering — створення тривалих довірчих відносин із жертвою (часто у романтичному чи бізнес-контексті) для подальшого виманювання коштів. Також зафіксовано зростання кількості інвестиційних схем з обіцянками надвисоких прибутків та фішингових атак.

• ***вимагання (ransomware)*** Загальні суми викупів, сплачених у криптовалютах, досягли рекордних рівнів, навіть попри зменшення кількості атак. Це пояснюється концентрацією ринку у руках небагатьох високопрофесійних угруповань, які діють із використанням методів анонімізації та децентралізованих платіжних каналів.

• ***відмивання доходів та ухилення від санкцій*** Понад 60% нелегальних транзакцій здійснюються через стейблкоїни, що стали універсальним інструментом для приховування походження коштів. Відмивання проводиться через міксери, децентралізовані біржі (DEX) та транзитні гаманці у юрисдикціях із низьким рівнем контролю.

• ***нелегальна торгівля у даркнеті*** Незважаючи на закриття низки великих платформ, обсяги продажів наркотиків і заборонених товарів через криптовалюту зросли приблизно на 19%. Основними валютами залишаються Bitcoin і Monero, останній завдяки своїй підвищеній конфіденційності.

Поряд із технічними експлойтами, важливу роль відіграють соціальна інженерія та психологічний вплив. Використання генеративного ШІ дало змогу злочинцям створювати персоналізовані повідомлення, аватари та навіть голосові deepfake-дзвінки. Це значно ускладнює виявлення шахрайства.

DeFi-сектор залишається зоною підвищеного ризику через відкритість коду і відсутність централізованого управління. Натомість централізовані біржі (CEX) частіше стають проміжними ланками для відмивання та обміну «злочинних» активів на стейблкоїни.

Сучасна криптозлочинність виходить за межі національних юрисдикцій, що робить традиційні інструменти кримінального переслідування малоефективними. Основними проблемами є:

• відсутність уніфікованих стандартів комплаєнсу та блокчейн-моніторингу;

• складність ідентифікації кінцевих бенефіціарів транзакцій;

• недостатня міжнародна координація між фінансовими розвідками та пра-

воохоронними органами.

Chainalysis рекомендує впровадження ризик-орієнтованих моделей моніторингу, розвиток аналітики блокчейн-транзакцій та створення єдиних процедур замороження цифрових активів.

Для України та країн ЄС особливо актуальною є гармонізація правових підходів до обігу віртуальних активів, узгодження визначень понять «віртуальний актив», «постачальник послуг у сфері віртуальних активів (VASP)» та механізмів відповідальності за порушення у сфері AML/KYC.

Висновки

Криптозлочинність набуває ознак високотехнологічної, транснаціональної і напівавтоматизованої діяльності. Штучний інтелект, DeFi-інфраструктура та стейблкоїни водночас відкривають нові можливості для бізнесу і створюють безпрецедентні ризики для безпеки фінансової системи.

Правове регулювання має бути технологічно нейтральним, проте здатним оперативно реагувати на інновації. У цьому контексті ключовим завданням є створення системи міжнародної взаємодії та обміну аналітичними даними, що забезпечить прозорість руху цифрових активів і підвищить ефективність кримінального переслідування.

Ключові слова: віртуальні активи, криптоактиви, криптовалюта, цифрові активи, правове регулювання обігу віртуальних активів, цифрова економіка.

Список використаних джерел

1. The 2025 Crypto Crime Report: The rising role of cryptocurrency in all forms of crime and how its transparency is creating unique opportunities for investigation. Chainalysis (2025) URL: https://www.chainalysis.com/wp-content/uploads/2025/03/the-2025-crypto-crime-report-release.pdf [дата посилання 28.11.2025].

2. Trozze, A., Kamps, J., Akartuna, E.A. et al. Cryptocurrencies and future financial crime. Crime Sci 11, 1 (2022). URL: https://doi.org/10.1186/s40163-021-00163-8 [дата посилання 28.11.2025].

3. Will Cong, Campbell Harvey, Daniel Rabetti, Zong-Yu Wu (2025) An Anatomy of Crypto-Enabled Cybercrimes. Management Science 71(4):3622-3633. URL: https://doi.org/10.1287/mnsc.2023.03691 [дата посилання 28.11.2025].

Інституційні механізми забезпечення прав людини в структурі органів державної влади України

Сергій Вихрист
к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SMVykhryst@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3844-1165
Альона Науменко
здобувач другого рівня вищої освіти «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NaumenkoAO@krok.edu.ua

Сучасний розвиток суспільства супроводжується зростанням усвідомлення того, що правова держава є ключовою передумовою стабільності, справедливості та сталого розвитку. На тлі швидких політичних трансформацій, характерних як для усталених демократій, так і для країн, що перебувають на шляху демократизації, проблема ефективного функціонування правової держави набуває особливої ваги. Її становлення та вдосконалення є тривалим і цілеспрямованим процесом, який нерозривно пов'язаний із змінами в політичній системі, її спроможністю модернізуватися, реагувати на зовнішні й внутрішні виклики та підвищувати власну ефективність.

Фактори, що включають зміну політичної конфігурації, появу нових акторів та ідеологічних концепцій, а також рівень політичної культури суспільства, істотно визначають дієвість інституційних механізмів забезпечення правової держави. Динаміка соціальних відносин, поява нових загроз і викликів, а також євроінтеграційні прагнення зумовлюють необхідність постійного оновлення та переосмислення діяльності правових інститутів. Ефективність правової держави значною мірою визначається здатністю її інституційних механізмів адаптуватися до сучасних реалій і забезпечувати якісне регулювання суспільних процесів на новому рівні [1, с. 87-88].

Розвинена система політичних інститутів є важливою політичною гарантією функціонування інституційного механізму захисту прав людини в публічному управлінні. Йдеться про наявність ефективних і відповідальних інститутів, здатних проводити реформи, врегульовувати конфлікти та ухвалювати важливі управлінські рішення. У цьому контексті особливо значущими є парламент, який формує та ухвалює законодавчі зміни у сфері прав людини й діяльності органів влади; судова система, що забезпечує справедливість і розв'язання правових спорів, у тому числі з органами державної влади; а також омбудсмени, які виступають інституційними захисниками прав людини та здійснюють контроль за можливими порушеннями з боку влади [2, с. 133-134].

До системи органів державної влади, що здійснюють функції у сфері забезпечення прав людини і громадянина, належать:

• Верховна Рада України, яка як єдиний орган законодавчої влади в Україні

виключно законами України закріплює права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод;

• Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина;

• Президент України, який є гарантом додержання прав і свобод людини і громадянина;

• Кабінет Міністрів України, який вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина як безпосередньо, так і через систему центральних і місцевих органів виконавчої влади, координуючи й контролюючи їхню діяльність;

• центральні органи виконавчої влади, які в межах своїх повноважень забезпечують додержання прав і свобод громадян у відповідних сферах, та місцеві органи виконавчої влади, які забезпечують додержання прав і свобод громадян на відповідній території;

• суди, які наділені виключною компетенцією здійснювати правосуддя.

Механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина має такі основні складові:

а) гарантії реалізації прав і свобод людини і громадянина;

б) юридичні елементи механізму (норми, юридичні факти, правовідносини, документи, форми й методи організації здійснення прав);

в) процес практичного втілення прав і свобод людини і громадянина у реальне життя;

г) умови та чинники, що впливають на процес практичного втілення прав і свобод людини і громадянина у реальне життя [3, с. 15-17].

Наразі органи державної влади та органи місцевого самоврядування працюють у режимі воєнного стану, а їхня взаємодія з інститутами громадянського суспільства має ключове значення для протидії військовій агресії проти України. Одним з ефективних інструментів участі громадськості у формуванні та реалізації політики на різних рівнях є створення органами державної влади та органами місцевого самоврядування консультативно-дорадчих органів та активне включення до їх складу та/або залучення до їх роботи представників громадськості. Крім того, у системі законодавчої чи виконавчої влади часто утворюються спеціальні структури, відповідальні за координацію взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства.

Інституційні механізми співпраці держави та неурядових організацій у світі включають парламент, уряд і його підрозділи, міністерства, консультативні органи, спеціалізовані агентства, міські комітети та підкомітети, а також інноваційні форми взаємодії на місцевому рівні, як-от громадські консультаційні бюро чи локальні інформаційні центри.

Нині співпраця між органами влади та інститутами громадянського суспільства ґрунтується на міжнародних стандартах і зобов'язаннях. Проте існуючі механізми взаємодії потребують подальшого вдосконалення й розвитку [4, с. 44].

Отже, інституційні механізми забезпечення прав людини в Україні ґрунтуються на злагодженій роботі органів державної влади, кожен із яких виконує власну, але взаємодоповнювальну роль. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади створюють цілісну систему, покликану гарантувати права і свободи людини і громадянина. Ефективність цієї системи визначається здатністю державних органів діяти відповідально, узгоджено та згідно з принципами верховенства права й демократичними стандартами.

Ключові слова: правова держава; права людини; державні інститути; громадянське суспільство.

Список використаних джерел

1. Видрич К. В., Дацюк Т. К. Інституційні механізми забезпечення ефективності правової держави в контексті розвитку політичної системи. Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики : зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 16 трав. 2025 р. / за заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2025. С. 87-92.

2. Пушкаренко С. О. Інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління: дис. ... здоб. наук. ст. докт. філос.: 281 – публічне управління та адміністрування. Одеса, 2025. 236 с.

3. Стахура Б. І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір: автореф. дис. ... здоб. наук. ст. к.ю.н.: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Львів, 2016. 23 с.

4. Гончарук В. Реалізація механізмів взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства: виклики та перспективи. Аспекти публічного управління. 2022. № 10 (5). С. 35- 46.

Використання технічних засобів у приватній детективній діяльності: європейський досвід

Олена Чернетченко
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlenaCH@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4653-4871
Олександр Голубцов
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HolubtsovOM@krok.edu.ua

В умовах євроінтеграційних процесів та реформування правоохоронної системи України питання легалізації приватної детективної діяльності набуває особливої актуальності. Одним із найбільш дискусійних аспектів залишається застосування приватними детективами технічних засобів для збору інформації. На сьогодні в Україні відсутній спеціальний закон, який би регулював цю сферу, що створює правову колізію: об'єктивна потреба ринку у послугах детективів стикається з суворими законодавчими рамками та конституційними гарантіями недоторканності приватного життя. Метою роботи є вивчення досвіду країн Європи щодо регулювання технічних засобів у приватному розшуку та формулювання пропозицій для оптимізації українського законодавства [1, с. 88].

Розгляд європейської практики дозволяє виділити дві основні моделі регулювання, які можуть бути корисними для України: рестриктивна, характерна для Німеччини, та контрольована (ліцензійна), притаманна Великій Британії.

Німецька модель базується на пріоритеті захисту персональних даних. У Німеччині діяльність детективів підпадає під дію загальних норм цивільного права, а використання технічних засобів суворо обмежене Кримінальним кодексом Німеччини. Зокрема, параграфи про порушення конфіденційності слова та порушення особистої сфери життя шляхом фотозйомки фактично унеможливлюють будь-яку приховану фіксацію. Детективи обмежені методами візуального спостереження у публічних місцях та роботою з відкритими джерелами. Будь-яке використання засобів супутникового стеження або прихованих камер розглядається як порушення Загального регламенту захисту даних і тягне за собою відповідальність. Такий підхід забезпечує високий рівень приватності, проте знижує оперативні можливості детективів.

Більш гнучкою є модель Великої Британії, де діє система обов'язкового ліцензування через Орган індустрії безпеки. Використання технічних засобів регулюється ліцензійними правилами та кодексами професійної етики. Британська модель спирається на принцип «розумного очікування приватності»: фото- та відеофіксація дозволені у публічних місцях, де особа не розраховує на повну конфіденційність.

Важливо, що дотримання стандартів обробки даних (відповідно до Закону про захист даних) дозволяє використовувати зібрані матеріали як докази у цивільному судочинстві [2, с. 71].

Зіставлення правових систем свідчить, що головною проблемою вітчизняного правового поля є відсутність диференціації між «спеціальними технічними засобами», які є монополією держави, та засобами подвійного призначення. В Україні будь-який пристрій для прихованого запису може кваліфікуватися як спеціальний технічний засіб, що криміналізує дії детектива. У країнах Європейського Союзу акцент зроблено не на технічних характеристиках, а на меті та умовах використання.

Отже, чинна нормативно-правова база України створює штучні бар'єри для легального використання технічних засобів у приватній детективній діяльності, що обумовлено застарілими підходами до визначення спеціальних технічних засобів та відсутністю профільного закону. Визначено, що оптимальною для імплементації в Україні є модель контрольованої лібералізації (за прикладом Великої Британії), яка поєднує державне ліцензування суб'єктів з можливістю використання технічних засобів у публічній сфері за умови дотримання етичних кодексів. Класифіковано необхідні законодавчі зміни на три рівні: прийняття спеціального закону, декриміналізація використання засобів подвійного призначення для ліцензованих суб'єктів та процесуальна легалізація зібраних матеріалів. Аргументовано доцільність запровадження таких змін до законодавства України, а саме: прийняти Закон України «Про приватну детективну діяльність», у якому закріпити норму, що технічні засоби вільного цивільного обігу не належать до спеціальних технічних засобів, якщо використовуються ліцензованим детективом для фіксації подій у публічному просторі, доповнити статтю 359 Кримінального кодексу України приміткою, яка звільняє від відповідальності приватних детективів за використання засобів подвійного призначення, якщо це не порушує конституційного права на недоторканність житла і внести зміни до Цивільного процесуального кодексу та Господарського процесуального кодексу України, надавши звітам приватних детективів статус письмових або електронних доказів за умови наявності протоколу використання технічних засобів.

Ключові слова: приватна детективна діяльність; технічні засоби; спеціальні технічні засоби; правове регулювання; зарубіжний досвід; захист персональних даних.

Список використаних джерел

1. Француз А. Й., Істоміна А. С. Приватна детективна діяльність: міжнародний досвід та національні перспективи. Legal Bulletin. 2022. № 5. С. 81–90. Посилання: https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/302

2. Калюга К. В. Приватна детективна діяльність як засіб захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. Держава та регіони. Серія: Право. 2024. № 2 (84). С. 69–74.

3. Button M., Stiernstedt P. Comparing private security regulation in the European Union. Policing and Society. 2018. Vol. 28, No. 4. P. 398–414.

Гуманізація правосуддя через призму відновного підходу

Інна Доляновська
к. ю. н. , доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096
Крістіна Наталушко
здобувачка ступеня вищої освіти магістр
спеціальності «Право»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NatalushkoKA@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0007-0840-851X

Гуманізація правосуддя через призму відновного підходу передбачає зміщення акценту із суто каральної логіки кримінального процесу на відновлення порушених прав, гідності та соціальних зв'язків між учасниками конфлікту. Конституційне закріплення принципу верховенства права і гарантій судового захисту у поєднанні з міжнародно-правовими зобов'язаннями України щодо забезпечення ефективних засобів захисту прав людини створюють підґрунтя для пошуку таких моделей правосуддя, які не обмежуються лише ізоляцією правопорушника, а орієнтуються на відновлення справедливості для потерпілого та суспільства в цілому [1]. У цьому контексті відновний підхід постає як один із ключових інструментів реальної гуманізації правосуддя, особливо на тлі викликів воєнного стану, перевантаженості правоохоронної системи та зростання суспільного запиту на справедливе, але не формально-репресивне правосуддя.

Відновне правосуддя у сучасній теорії визначають як сукупність практик, що спрямовані на врегулювання конфлікту через безпосередню взаємодію потерпілого, правопорушника та, за потреби, представників спільноти. Йдеться не про «м'якшу» форму покарання, а про іншу логіку реагування: правопорушення розглядається передусім як завдання шкоди конкретній особі та спільноті, а не лише як посягання на абстрактний «публічний інтерес» [2]. Основні принципи такого підходу – взаємодія, відповідальність і відшкодування: правопорушник визнає шкоду і бере участь у її компенсуванні, потерпілий отримує можливість бути почутим та впливати на результат, а спільнота – долучається до підтримки процесу повернення правопорушника до законослухняного способу життя [3]. Саме така зміна фокусу з «покарання за нормою» на «відновлення конкретної шкоди» і є проявом гуманізації правосуддя.

Умови воєнного стану роблять питання гуманізації кримінальної юстиції особливо чутливим. З одного боку, зростає суспільний запит на жорсткі відповіді держави на діяння, пов'язані з військовими злочинами, мародерством, зловживаннями службовим становищем. З іншого – війна істотно загострює вразливість прав людини, збільшує ризики формального, «конвеєрного» правосуддя, в якому потерпілий та його потреби відсуваються на другий план [4]. Відновне правосуддя в такому контексті може виступати інструментом, що

пом'якшує «жорсткість» системи не за рахунок безкарності, а через більш точне налаштування відповіді на реальні наслідки злочину, у тому числі психологічні та соціальні. Разом із тим воєнний стан виявляє й слабкі сторони відновного підходу: обмежені ресурси, перевантаженість судів і органів досудового розслідування, підвищені безпекові ризики, нерівний доступ до програм медіації та інших відновних практик [5].

Нормативна основа відновного правосуддя в Україні залишається фрагментарною. Конституція гарантує право на судовий захист і визначає здійснення правосуддя виключною компетенцією судів [1], Кримінальний процесуальний кодекс передбачає можливість укладання угод про примирення і визнання винуватості [6], а Закон України «Про медіацію» закріплює загальні засади цього інституту [7]. Однак дослідники переконливо доводять, що угоди, передбачені главами 35–36 КПК України, за своєю правовою природою залишаються елементом юрисдикційної моделі і не можуть автоматично ототожнюватися з відновним правосуддям, яке спирається на інші цінності й стандарти, зокрема добровільність, активну участь потерпілого та позасудовий характер значної частини процедур [6]. Це свідчить про потребу у створенні саме цілісного відновного механізму, а не лише про «вмонтування» поодиноких елементів у традиційний процес.

Разом з тим порівняльний аналіз показує, що в інших правопорядках відновне правосуддя вже стало стійким елементом політики гуманізації кримінальної юстиції. Європейський досвід, відображений у праці Д. Мірса, демонструє, що системне впровадження відновних програм, особливо у справах про злочини невеликої та середньої тяжкості, дозволяє зменшити рівень рецидивної злочинності, підвищити задоволеність потерпілих результатами провадження й знизити витрати на утримання пенітенціарної системи [8]. У низці держав (Бельгія, Франція, Німеччина, Фінляндія, Польща) медіація вбудована у ювенальну юстицію як стандартний механізм реагування на злочини неповнолітніх, що поєднує виховну функцію з реальним відновленням шкоди.

Особливе значення відновний підхід має для гуманізації правосуддя у справах щодо неповнолітніх та інших вразливих груп. Для неповнолітніх правопорушників відновне правосуддя дозволяє уникнути тривалого перебування в кримінально-правовому полі, знизити стигматизацію та спрямувати зусилля на усвідомлення завданої шкоди й виправлення поведінки. Для потерпілих – особливо в ситуаціях, пов'язаних із побутовим насильством, конфліктами в локальних спільнотах чи воєнними травмами – участь у відновних програмах може стати способом відновлення відчуття гідності, контролю над ситуацією, отримання реального відшкодування замість формального визнання провини засудженого [5]. Таким чином, відновне правосуддя змінює «архітектуру» процесу: потерпілий перестає бути пасивним свідком державного переслідування і стає повноцінним суб'єктом, а правопорушник – не лише об'єктом покарання, а й учасником процесу виправлення шкоди.

На рівні правової політики відновне правосуддя розглядається як інструмент,

що здатний поєднати потребу в ефективному контролі над злочинністю з дотриманням високих стандартів прав людини. Д. Коваленко пропонує інтерпретувати відновний підхід як складову сучасної правової політики держави, що спрямована на зниження рівня криміналізації суспільних відносин, розширення альтернатив позбавленню волі та розвиток локальних механізмів врегулювання конфліктів [9].

Узагальнюючи, гуманізація правосуддя через призму відновного підходу постає не як одноразова реформа, а як довготривалий процес зміни правової культури. Його зміст полягає в тому, щоб поступово відмовлятися від виключно карального бачення злочину й переходити до такої моделі, в якій центральним елементом є відновлення прав потерпілого, усвідомлення відповідальності правопорушником та залучення спільноти до підтримки цього процесу. У такій перспективі людська гідність стає не лише декларативною цінністю, а критерієм оцінки як законодавчих рішень, так і щоденної практики органів правосуддя. Водночас сама по собі наявність програм відновного правосуддя ще не гарантує гуманізації системи. Вона можлива лише за умови комплексного вдосконалення нормативної бази, створення стійкої інституційної інфраструктури, підготовки фахівців, здатних працювати з конфліктом як з процесом відновлення, а не лише доведення вини. Не менш важливим є формування суспільної довіри – і до суду, і до альтернативних механізмів врегулювання спорів. Без цієї довіри відновне правосуддя ризикує залишитися нішевим інструментом, доступним лише для обмеженого кола справ.

Ключові слова: Гуманізація; Відновне правосуддя; Неповнолітні.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 20.10.2025).

2. Посібник з програм відновного правосуддя. Управління ООН з наркотиків та злочинності / [пер. з англ. С. Філь]. К. : Вид. компанія «Verso-04», 2009. 96 с

3. Реконструкція зв'язків у спільноті – медіація та відновне правосуддя в Європі / І. Ертсен, Р. Маккей, К. Пелікан, Д. Віллемсенс, М. Райт ; [пер. з англ. Д. І. Нурумов]. К. Видавець Захаренко В. А. 2008. 184 с

4. Ємельянов І. І. Проблеми застосування відновного правосуддя в Україні. Право і суспільство. 2016. № 3. С. 45–49

5. Землянська В. В. Відновне правосуддя в Україні: теоретичні та практичні аспекти. Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2021. Вип. 1. С. 31–35

6. Кримінальний процесуальний кодекс України Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

7. Про медіацію Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

8. Miers D., Willemsens J. Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries: European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice / D. Miers, J. Willemsens. Leuven, 2004. C. 105–113

9. Коваленко Д. В. Відновне правосуддя в контексті правової політики в Україні. Донецький державний університет внутрішніх справ. 2023. 200 с.

Теоретичні засади поняття дискримінації у правовому та соціально-політичному контексті

Микола Музичук
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: MuzychukMV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-0717-5176

Поняття дискримінації нині є доволі вживаним як в юридичній так і соціально-політичній термінології проте проблема полягає в тому, що доволі часто термін вживається некоректно, оскільки ототожнюється з порушенням прав людини. Насправді з погляду загальнотеоретичної юриспруденції ці два поняття є різними та потребують окремих механізмів запобігання та протидії. Спільними в них є лише те, що вони відображають суттєві недоліки життєдіяльності у праксіологічному аспекті та носять негативних характер суспільного життя. Тому виникає необхідність теоретичного тлумачення поняття «дискримінація», оскільки не дивлячись на популярність та вживаність не існує комплексного розуміння терміну.

Лінгвістично слово «дискримінація» має латинське коріння та вказує обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян за різними ознаками [1, 219]. Отож дискримінація – це не просто порушення прав людини, а цілеспрямоване ущемлення, обмеження цих прав осіб які належать до певної групи. Ознаки які притаманні цим групам можуть бути різними від соціального походження і статі до стану здоров'я й віку. Хоча цей перелік дискримінаційних ознак не є вичерпним та щоразу з розвитком суспільства, техніки, медицини та ідеології з'являються додаткові характеристики, що можуть бути чинником для негативного ставлення до групи осіб чи однієї особи, яка ними володіє.

Дискримінація стосується різного ставлення до сторін, що перебувають у однаковому становищі, при умові якщо законної причини до такого нерівного ставлення.

Прояви дискримінаційних дій можуть бути різними й більше того – невичерпними, так само як ознаки дискримінації. Тлумачні словники визначає дискримінацію як приниження (фактичне чи юридичне) прав якої-небудь групи громадян у силу їх національності, статі, раси, віросповідання тощо [2], а також часто дискримінацію позиціонують як обмеження чи позбавлення прав певної групи громадян [3]. Проте насправді приниження чи порушення прав є тільки одним з видів можливих проявів дискримінації. Тому акцент на різних діях вважаємо доволі виправданим, зокрема Ю. Поліщук вказує на те, що дискримінація може бути будь-яким «діянням» [4, 414]. Розгорнувши цю думку можна насправді погодитися з тим, що прояви дискримінації мають як активну форму (дії, правові приписи) так і пасивну (ненадання допомоги, ігнорування).

Одним з небагатьох комплексних досліджень розуміння дискримінації проведено Н. Грень щоправда в контексті відкової дискримінації. Варто

погодитися з твердженням науковиці щодо виокремлення наступних ознак дискримінації: «у своїй онтологічній основі містить порушення принципу рівності людини; полягає у неправомірному розрізненні, виключенні чи обмеженні особи порівняно з іншими особами в подібній ситуації; підставою дискримінаційної поведінки є належність людини до певної групи осіб за дискримінаційними ознаками (захищеними характеристиками), перелік яких невичерпний; у більшості випадків тягне порушення прав, свобод людини чи її законних інтересів; зазіхає на ідею соціальної справедливості та людської цінності; зобов'язує держави, міжнародні інституції та інші елементи політичної системи суспільства забезпечувати превентивні, нормативно-організаційні та охоронні заходи щодо недискримінації» [5].

Міжнародний нормативний стандарт розуміння досліджуваного поняття є відсутнім. Окремі визначення містяться в Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, що передбачає її « будь-яке розрізнення, виняток або обмеження» [6]. Практично така модель взята в основу інших міжнародних актів котрі існують за окремими ознаками дискримінації, зокрема в Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародній Конвенція Організації праці (МОП) № 111 про дискримінацію щодо працевлаштування та професії.

Європейський суд з прав людини визначає різні види дискримінації серед яких вагомо виокремити пряму та непряму. Щодо першої то її слід розуміти з позиції ЕСПЛ як різницю в підході до осіб, що знаходяться в подібних або схожих умовах, якщо ця різниця ґрунтується на певній ідентифікованій характеристиці. Юридичний аспект такого виду дискримінації полягає у відмінному ставленні до людини або поводженні з нею. Тому для доведення дискримінації ключовим є наявність доказів, які підтверджують несправедливе або несприятливе ставлення до особи через її характеристики (якщо буде йти мова про осіб з інвалідністю то через її стан здоров'я).

Національне законодавство наділене спеціальним комплексним нормативним актом, що стосується різних проявів дискримінації – ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [7], що в ст. 1 визначає досліджуване поняття як «ситуацію, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі - певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними». Оцінюємо наявність такого нормативного акту й понятійно-категоріального апарату позитивно, оскільки допомагає реалізувати в державі принцип верховенства права і правової визначеності. Особливо схвально оцінюємо те, що до захищених ознак нормотворець також окремо відносить «інвалідність».

Таким чином, дискримінація – це будь-яке невиправдане, юридичне чи фактичне, пряме чи непряме розрізнення або нерівне ставлення або невідповідність до людини чи групи осіб порівняно з інших осіб, а також виключення, обмеження або переважне ставлення до особи в порівняння з іншими особами за расою, кольором шкіри, національною приналежністю, соціальним або етнічним походженням, національною та етнічною приналежність, мовою, релігією чи переконанням, статтю, гендерною ідентичністю, сексуальною орієнтацією, станом здоров'я, інвалідністю, віком, матеріальним чи сімейним станом, політичним переконанням, членством в групі і інших особистісних характеристик. Дискримінація означає, що до однієї особи ставляться гірше, ніж до інших у подібній ситуації через одну або більше особистих характеристик цієї особи.

Ключові слова: дискримінація; правове забезпечення; права людини з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Дашковська О. Дискримінація за ознакою статі: деякі загальнотеоретичні аспекти. Вісник Академії правових наук України. 2005. № 3 (42). С. 219 – 226.

2. Дискримінація. Словник української мови в 11 томах. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%C4%C8%D1%CA%D0%C8%CC%B2%CD%C0%D6%B2%DF.

3. Дискримінація. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. URL: https://slovnyk.me/dict/vts/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.

4. Поліщук Ю. О. Проблеми розуміння дискримінації як однієї з цілей катування. Форум права. 2008. № 3. С. 411 – 418.

5. Грень Н. М. Дискримінація за віком: правовий аспект – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2023. 533 с. https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/dissertation/22588/grendisertaciya.pdf/.

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: міжнародний документ ООН від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

7. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. Відомості Верховної Ради. 2013, № 32, ст.412.

Особливості законодавчого врегулювання кібербулінгу в Україні

Олександра Мамченко
студентка спеціальності «Журналістика»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BykovaOO@krok.edu.ua,
ORCID: 4570009-0007-6533-9637
Тетяна Бикова
доктор філологічних наук, професор,
e-mail: nanan@meta.ua,
ORCID: 0000-0002-8028-3535

Інформаційно-комунікаційні технології у сучасному світі стали невід'ємним елементом повсякденного життя кожної людини, зокрема дітей та підлітків, відкриваючи широкі можливості для їхнього навчання, соціалізації та особистісного розвитку. Водночас цифрове середовище породжує низку серйозних ризиків, серед яких особливе занепокоєння викликають явища кібербулінгу, кібергрумінгу та інші форми онлайн-насильства. Забезпечення належного рівня захисту прав дитини в інтернеті поступово перетворилося на один із ключових напрямів діяльності міжнародної спільноти.

У зв'язку з цим визначальну роль відіграють міжнародно-правові акти, що встановлюють обов'язки держав щодо гарантування безпеки дітей у цифровому просторі. Зокрема, Конвенція ООН про права дитини, Факультативний протокол про продаж дітей, дитячу проституцію та дитячу порнографію, а також Загальні коментарі Комітету ООН з прав дитини формують концептуальну основу для розробки національних стратегій та законодавчих ініціатив. Їхній аналіз дозволяє простежити еволюцію міжнародних підходів до захисту дітей у цифрову епоху та окреслити пріоритетні напрями удосконалення правового регулювання.

Розглянемо детальніше правові засади державної політики у сфері, що є предметом огляду. Зокрема, проаналізуємо пріоритетність завдань із запобігання та протидії кібербулінгу і кібергрумінгу в довгострокових стратегіях, процес інтеграції цих явищ у національне законодавство, а також практику їх імплементації на рівні національних судів.

Забезпечення прав дитини інтегровано до стратегічних пріоритетів державної політики у сфері прав людини, зокрема у контексті виконання міжнародних зобов'язань та реалізації спеціалізованих заходів, орієнтованих на потреби дітей. У Національній стратегії у сфері прав людини [1] окреслено актуальність проблеми дитячої експлуатації, а серед очікуваних результатів визначено скорочення кількості неповнолітніх, які стають жертвами експлуатації та насильства. Досягнення зазначеної мети передбачалося шляхом гармонізації національного законодавства з положеннями Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, а також через проведення комплексних досліджень у відповідній сфері.

Формування безпечного інформаційного середовища для дітей визначено

одним із пріоритетних напрямів державної соціальної політики, закріплених у Державній соціальній програмі «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року. Вказаний пріоритет охоплює комплекс нормативно-правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації та захисту прав дитини в умовах сучасного інформаційного суспільства, «захист персональних даних дитини та іншої конфіденційної інформації про неї, забезпечення безпеки дітей в інформаційному просторі, формування політики протидії радикалізму, расизму, ксенофобії та іншим формам екстремізму серед дітей в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій. До заходів також належить інтеграція тем безпеки в інформаційному просторі до освітніх програм для дітей віком 7–14 років та програм підвищення кваліфікації педагогів, а також розбудова системи соціально–педагогічної роботи з батьками» [2].

Водночас оцінити ефективність реалізації зазначеного пріоритету видається складним, оскільки наразі передбачено лише один індикатор у межах завдання запобігання радикалізму — кількість дітей, залучених до міжнародних проєктів. Доцільним було б розширити систему оцінювання шляхом включення показників щодо кількості освітніх програм із питань захисту дітей в інформаційному середовищі, а також інших моніторингових критеріїв, пов'язаних із протидією кібербулінгу та кібергрумінгу.

Ключові заходи програми спрямовані на здійснення інформаційно-просвітницької діяльності серед батьків, дітей та інших зацікавлених сторін з метою забезпечення безпеки дітей у сучасному інформаційному середовищі. Однак наразі важко чітко зрозуміти, які саме дії передбачає захід «32.2. проведення комплексних заходів із запобігання формуванню у дітей проявів радикалізму, расизму, ксенофобії та інших форм екстремізму». За відсутності детального розкриття змісту відповідних заходів запропоновані кроки видаються недостатньо обґрунтованими. Водночас сам факт включення зазначених пріоритетів до політичного порядку денного формує інституційні підстави для висування вимог щодо їх практичної реалізації.

Важливим довгостроковим кроком у сфері захисту прав дітей стала Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року [3]. Її положення спрямовані на усунення системних проблем у сфері дитячої юстиції, ліквідацію прогалин у міжвідомчій взаємодії, посилення профілактичної та соціально-виховної роботи, а також на забезпечення ефективної ресоціалізації неповнолітніх із протиправною поведінкою. Окремий акцент зроблено на захисті прав дітей, які виступають жертвами або свідками правопорушень, у тому числі насильницького характеру.

Узагальнений аналіз трьох основних стратегічних документів дає підстави стверджувати, що вже сформовано певні інституційні рамки для розбудови необхідного правового поля у сфері запобігання та протидії кібербулінгу й кібергрумінгу.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» стало кроком до формування державної політики у цій сфері. Згідно із Законом, булінг визначається як «психологічне, фізичне, економічне або сексуальне насильство, у тому числі із застосуванням електронних комунікацій, що вчиняється щодо малолітньої або неповнолітньої особи чи з її боку» [4].

Хоча прийняття відповідного нормативного акту стало важливим кроком у напрямі зменшення випадків безкарності за прояви переслідування в освітньому середовищі, його потенціал у сфері протидії кібербулінгу залишається обмеженим. Згадка про використання електронних комунікацій у тексті закону має радше декларативний характер і не забезпечує комплексного реагування на виклики цифрового простору.

Кібербулінг характеризується подвійною природою: він може виступати як продовження офлайн-цькування або ж існувати як самостійне явище. Відповідно, заходи, орієнтовані виключно на офлайн-ситуації, не здатні повною мірою охопити специфіку проблем, що виникають у віртуальному середовищі, та потребують розробки окремих механізмів протидії.

Незважаючи на те, що законодавство передбачає певну координацію між закладами освіти, їхніми засновниками, органами Національної поліції та службами у справах дітей, основна відповідальність за реалізацію заходів протидії булінгу покладається саме на освітні установи. Вони зобов'язані забезпечувати безпечне освітнє середовище, розробляти превентивні механізми, розглядати звернення, проводити внутрішні розслідування та інформувати компетентні органи. Водночас виникають сумніви щодо реальної спроможності закладів освіти ефективно виконувати ці функції у випадках кібербулінгу, який часто відбувається поза межами навчального процесу або в онлайн-спільнотах, що не мають прямого зв'язку з конкретною школою. Додатковою проблемою є обмеженість професійних навичок педагогічних працівників у сфері оцінки шкоди, завданої дитині в цифровому середовищі, що ставить під питання адекватність реагування на такі інциденти.

Протягом перших місяців після набрання чинності відповідним Законом у межах застосування статті 173.4 Кодексу України про адміністративні правопорушення було ухвалено 48 судових постанов, серед яких лише чотири випадки можуть бути кваліфіковані як прояви кібербулінгу. У зазначених справах йшлося про поширення фотографій без згоди осіб через сервіси Viber та Instagram. Зокрема, одна справа стосувалася «створення фейкової сторінки в Instagram для розповсюдження інтимних фото» [5]. Водночас у низці інших рішень інформаційно-комунікаційні технології згадувалися лише опосередковано, наприклад у контексті погроз, здійснених через соціальні мережі, які не отримали окремої правової оцінки. Це свідчить про обмежене розуміння специфіки кібербулінгу під час складання адміністративних протоколів та про недостатню адаптованість правозастосовної практики до викликів цифрового середовища.

Отже, в Україні поняття кібербулінгу врегульовується через законодавчі норми про булінг у сфері освіти, зокрема Закон «Про освіту» та статтю 173-

4 КУпАП, які передбачають відповідальність за цькування із використанням електронних комунікацій. Окремого закону про кібербулінг наразі немає, тому застосовуються також загальні положення цивільного й кримінального права щодо наклепу, погроз чи порушення приватності. Такий підхід створює правові механізми захисту, але водночас залишає прогалини у визначеннях та практичному застосуванні. Це свідчить про потребу подальшого вдосконалення законодавства для ефективної протидії кібербулінгу.

Ключові слова: кібербулінг; законодавче врегулювання; інформаційні технології.

Список використаних джерел

1. Про Національну стратегію у сфері прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text.

2. Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82#w1_1.

3. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text.

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» № 2657-VIII від 18.12.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10.

Переваги процедури медіації під час реалізації права працівника та роботодавця на врегулювання індивідуального трудового спору

Інна Доляновська
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096
Євген Гавадзюк
здобувач ступеня вищої освіти магістр спеціальності «Право»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HavadziukYK@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0005-3004-1502

Регулювання індивідуальних трудових спорів в Україні здійснюється з урахуванням вимог глави XV Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [1].

Зазначена глава КЗпП України здебільшого регулює вирішення питань, пов'язаних із розв'язанням трудового спору за участі комісії по трудовим спорам або у місцевих загальних судах. Комісія по трудовим спорам є одним із елементів колегіального вирішення трудового спору, однак деякі правники вважають зазначений спосіб регулювання трудових спорів пережитком радянського минулого, інші вважають, що зазначений спосіб регулювання трудових спорів не є пережитком, а дієвим існуючим механізмом захисту трудових прав, що закріплений у КЗпП України [2].

На сьогодні діє новий механізм врегулювання трудового спору, який став доступним після набрання чинності Закону України «Про медіацію» [3] та одночасного внесення змін до КЗпП України, який був доповнений статтею 2221 у главі XV «Індивідуальні трудові спори» [4, с. 241].

Медіація як новий інструмент для вирішення індивідуальних трудових спорів може знизити завантаженість держави (судів) щодо розгляду різного роду індивідуальних трудових спорів з огляду на завантаженість місцевих судів.

Можна звернути увагу на високу завантаженість судів, як приклад при надходженні в Солом'янський районний суд м. Києва 9048 справ в одному кварталі, суддя для успішного та своєчасного розгляду усіх справ з урахуванням вимог ЦПК України [2] має виділити лише 2 год. 40 хв. на одну справу (або розгляд одним суддею 377 справ впродовж одного кварталу).

У випадку дотримання нормативної чисельності суддів, яку пропонує Вища рада правосуддя, при такій завантаженості у місцевому суді має бути 58 суддів, а один суддя впродовж одного кварталу має розглядати не більше 156 справ.

Якщо судова статистика завантаженості судів існує, то реальної статистики розгляду спорів комісіями з розгляду трудових спорів на сьогодні немає. Діяльність зазначених вище комісій [5, с. 542-543] має свої недоліки та переваги.

Серед недоліків можна вважати залежність неформальних «лідерів»

трудового колективу (як правило це працівники служби персоналу) від керівника (роботодавця).

Обрані члени трудового колективу, які приймають участь в комісії з розгляду трудових спорів, залежать від рішень роботодавця щодо здійснення преміювання та виплати основної заробітної платні.

В окремих випадках, роль комісій з розгляду трудових спорів у роботодавців-підприємств з іноземними інвестиціями та колективними органами управління може бути вищою, де члени комісії приймають участь в колективному управлінні. Перевагою рішення комісії є можливість отримання посвідчення, що має силу виконавчого листа відповідно до статті 230 КЗпП України [1].

Медіація є альтернативою у вирішенні індивідуальних трудових спорів, наприклад у США прямо передбачена процедура медіації щодо розгляду малозначних справ. Медіація у дрібних справах у США вигідніша тим, що її вартість може бути меншою при співвідношенні ціни позову та вартості роботи години адвоката (250 доларів / година роботи) [6, с. 230-233]. Як приклад, у Каліфорнії позивачі вибирають медіацію, оскільки для них не передбачена можливість подання апеляції у разі відмови задоволення позову з позовними вимогами до 35 000 доларів США, натомість таке право передбачене для відповідача. У переважній більшості штатів медіація має свої переваги у разі виникнення спорів щодо виконання контрактів вартістю до 10 000 та до 35 000 дол. США, оскільки невиплата коштів по контракту може вартувати від однієї до декількох годин роботи медіатора у порівнянні з ціною позовної роботи [6, с. 234].

Щодо можливості застосування медіації в Україні для вирішення індивідуальних трудових спорів, слід зазначити, що така процедура може бути альтернативою і кращою щодо вирішення окремих категорій трудових спорів із певною специфікою, зокрема, де потребується конфіденційність, розгляд окремих питань з приводу яких потрібне індивідуальне рішення, що приймається за погодженням сторін процедури медіації. Відкриті дані щодо загальної статистки вирішення трудових спорів через місцеві суди свідчать, що до Верховного суду надходить понад 1,8 тисяч цивільних справ у трудових спорах щодо яких наявне касаційне оскарження. Загалом за даними порталу «Судова влада України», у 2024 році в загальних місцевих судах розглядались 8371 цивільних справ у спорах, що виникають із трудових правовідносин [7].

Як висновок, можна сказати, що застосування процедури медіації для вирішення індивідуальних трудових спорів може значно покращити ситуацію в державі на фоні великої завантаженості судів (більшість таких спорів віднесені до малозначних), а також популяризувати професію медіатора для великої кількості громадян, які раніше не користувались процедурою медіації для вирішення індивідуальних трудових спорів.

Ключові слова: медіація; трудовий спір; праця.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]
// Відомості Верховної Ради УРСР – 1971. – Додаток до № 50. – Режим доступу: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08.
2. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40. – с. 1530, стаття 492.
3. Закон України «Про медіацію» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2021. –№ 98. – с. 15.
4. Глущенко М. П. Трансформація механізму захисту трудових прав в Україні у викликах нових змін у сфері праці. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. с. 238-243.
5. Шершенькова В. А. Зміни в трудовому законодавстві в 50-ті роки XX століття. Збірник наукових праць «Актуальні проблеми політики». 2010. № 40. с. 538-543.
6. Довбенко М. П. Правила розгляду дрібних позовів у порядку цивільного судочинства Сполучених Штатів Америки. Юридичний вісник. 2024. с. 229-238.
7. Веб-портал Державної судової адміністрації України «Судова влада України». Звіт 1-ц за 2024 рік. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/main_site/zvit_2024/1-ц_4.2024.xls (дата звернення: 28.11.2025).

Юридична відповідальність приватного детектива за порушення умов договору про надання послуг

Олена Чернетченко
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін секції
конституційного, адміністративного та міжнародного прав,
ВНЗ «Університет економіки та права « КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlenaCH@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-4653-4871
Анна Черниш
здобувач вищої освіти ступення «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права « КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ChernyshAO@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0009-8384-0366

Приватна детективна діяльність (ПДД) є особливим видом професійної діяльності, що передбачає надання платних послуг фізичним і юридичним особам у сфері збору, перевірки та аналізу інформації. Наразі правове регулювання приватної детективної (розшукової) діяльності в Україні залишається відсутнім, адже Закон України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» (законопроєкт № 3726) так і не набув чинності, що унеможливлює його використання як правової основи для даної сфери [5]. У зв'язку з цим регулювання здійснюється лише на загальних засадах цивільного, адміністративного та кримінального законодавства.

Правові взаємовідносини між приватним детективом та замовником оформлюються договором про надання послуг, який визначає предмет, обсяг, строки, оплату та умови конфіденційності. Договір про надання детективних послуг є ключовим механізмом регулювання прав та обов'язків сторін [2; 3]. Він покликаний забезпечити баланс інтересів: детектив зобов'язаний діяти добросовісно, у межах закону та з дотриманням конфіденційності, а замовник має право на достовірний, повний і своєчасний результат.

Порушення умов договору тягне за собою цивільно-правову відповідальність, передбачену статтями 901–907 та 610–611 Цивільного кодексу України [1]. До можливих наслідків належать відшкодування збитків, сплата неустойки, розірвання договору. Суб'єктами договору виступають приватний детектив та замовник — фізична або юридична особа, яка потребує законного отримання інформації. Замовник має право на інформацію про хід виконання доручення та на компенсацію збитків у разі порушення умов договору.

Оскільки в Україні відсутнє спеціальне ліцензування приватних детективів, законодавчо не встановлено обов'язкових вимог щодо професійної підготовки чи спеціальних дозволів [4]. Це створює прогалини у правовому регулюванні та підвищує ризики для замовників, оскільки реальні механізми контролю за діяльністю детективів фактично відсутні.

Адміністративна відповідальність можлива лише за загальними нормами,

наприклад, за порушення законодавства про захист персональних даних або правил здійснення господарської діяльності. Спеціальних адміністративних норм, що стосувалися б саме ПДД, не існує через відсутність профільного закону [5]. З цих же причин не передбачена законодавча дисциплінарна відповідальність — механізмів позбавлення ліцензії або професійного статусу немає.

Кримінальна відповідальність застосовується у випадках, коли дії приватного детектива завдають шкоди охоронюваним законом правам та інтересам. До таких правопорушень належать:

• незаконне збирання, використання чи поширення відомостей про приватне життя особи (ст. 182 КК України) [6];

• незаконне застосування спеціальних технічних засобів для негласного отримання інформації (ст. 359 КК України) [6];

• інші злочини, пов'язані зі зловживанням довірою чи перевищенням повноважень.

Висновки:

1. Приватна детективна діяльність в Україні не врегульована спеціальним законом, що створює прогалини у сфері правового захисту замовників та контролю за діяльністю детективів [4; 5].

2. Договір про надання детективних послуг залишається ключовим механізмом правового регулювання, а порушення його умов тягне цивільно-правову відповідальність [1; 2].

3. Відсутність ліцензування та спеціальних правил ведення ПДД обмежує можливості застосування адміністративної та дисциплінарної відповідальності.

4. Кримінальна відповідальність забезпечує захист від грубих порушень, але не регулює більшість побутових чи комерційних аспектів діяльності детективів [6].

5. Удосконалення нормативної бази та запровадження спеціального закону про ПДД є необхідними для розвитку прозорого та безпечного ринку детективних послуг в Україні.

Ключові слова: приватна детективна діяльність, договір про надання послуг, юридична відповідальність, цивільно-правова відповідальність, кримінальна відповідальність, правове регулювання, конфіденційність.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–42. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341- 14

3. Волинська А. М. Договір про надання детективних послуг : дис. ... канд. юрид. наук. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. Ст. 223.

4. Волинська А. М. Договір про надання детективних послуг: загальна характеристика // Юридична наука в умовах євроінтеграції України і Молдови. Кишинів, 2017. Ст. 166–168.

5. Шевчук В. Приватна детективна діяльність: юридичні ризики та напрями вдосконалення законодавства // Вісник Національної академії правових наук України. 2020. № 4. Ст. 88–94.
6. Куйбіда Р., Школик А. Проблеми законодавчого регулювання приватної детективної діяльності в Україні // Право України. 2019. № 7. Ст. 45–55.

Європейський досвід захисту честі, гідності та ділової репутації у цивільному праві

Сергій Вихрист
к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SMVykhryst@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3844-1165
Анастасія Вишняк
здобувач другого рівня вищої освіти «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VyshniakAV@krok.edu.ua

Захист честі, гідності та ділової репутації становить одну з фундаментальних основ правової системи демократичної держави. У контексті інтеграційних процесів та гармонізації правових систем особливого значення набуває вивчення європейського досвіду правового регулювання цих відносин. Як зазначає О.В. Дзера, "особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи, становлять основу її правового статусу" [1, с. 287].

Європейська система захисту прав людини базується на фундаментальних принципах, закріплених у Європейській конвенції з прав людини. Стаття 8 Конвенції гарантує право на повагу до приватного життя, що включає захист честі та гідності особи. Водночас стаття 10 гарантує свободу вираження поглядів, створюючи необхідність збалансування цих прав [2, с. 156].

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) виробив складну систему критеріїв для балансування права на захист честі та гідності зі свободою вираження поглядів. У справі "Lingens v. Austria" (1986) ЄСПЛ встановив, що межі допустимої критики щодо політиків є ширшими, оскільки вони свідомо піддають себе пильному контролю з боку громадськості [3, п. 42].

І.В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що "ЄСПЛ розробив доктрину градації захисту залежно від статусу особи: найвищий рівень захисту мають приватні особи, менший – публічні фігури, найменший – політики під час виконання публічних функцій" [4, с. 312].

Ключовими критеріями балансування є: внесок у публічну дискусію, відомість особи, предмет повідомлення, попередня поведінка особи, зміст та форма публікації, наслідки публікації [5, п. 90]. Ці критерії застосовуються у кожній справі з урахуванням конкретних обставин.

Європейські правові системи пропонують різноманітні процедурні механізми захисту честі, гідності та ділової репутації. М.М. Гудима відзначає, що "ефективність захисту особистісних прав значною мірою залежить від доступності та швидкості судових процедур" [6, с. 189].

Превентивні заходи захисту включають інститут заборони публікації (prior restraint), який застосовується обмежено через пріоритет свободи слова. У справі "Observer and Guardian v. United Kingdom" (1991) ЄСПЛ підтвердив виключний

характер попереднього обмеження свободи слова [7, п. 60].

Постпублікаційні засоби захисту включають спростування, право на відповідь, відшкодування моральної шкоди. Особливе значення має інститут відшкодування немайнової шкоди, який отримав визнання в усіх європейських юрисдикціях, хоча підходи до його обчислення різняться.

Розвиток інтернет-технологій створив нові виклики для захисту особистісних прав. А.С. Довгерт підкреслює, що "глобальний характер мережі Інтернет вимагає переосмислення традиційних підходів до захисту честі та гідності" [8, с. 134].

Європейський Союз прийняв низку актів, що регулюють захист персональних даних та особистісних прав в цифровому середовищі. Загальний регламент про захист даних (GDPR) включає "право на забуття" як один із механізмів захисту особистості [9, ст. 17].

У справі "Google Spain SL v. González" (2014) Суд ЄС встановив право особи вимагати видалення застарілої інформації з результатів пошуку [10, C-131/12]. Це рішення стало важливим кроком у розвитку цифрових прав особистості.

Цивільне право України перебуває у процесі гармонізації з європейськими стандартами. Цивільний кодекс України містить розгорнуту систему особистих немайнових прав, включаючи право на честь, гідність та ділову репутацію [11, ст. 297-299].

Я.М. Романюк зазначає, що "імплементація європейського досвіду вимагає не лише законодавчих змін, але й формування відповідної судової практики та правової культури" [12, с. 276]. Важливим кроком стало приведення українського законодавства у відповідність із практикою ЄСПЛ.

Перспективними напрямами є розвиток інституту медіації у спорах про захист честі та гідності, вдосконалення механізмів захисту в цифровому середовищі, гармонізація критеріїв відшкодування моральної шкоди з європейськими стандартами.

Європейський досвід захисту честі, гідності та ділової репутації характеризується комплексним підходом, що поєднує конституційні гарантії, цивільно-правові механізми захисту та розвинену судову практику. Ключовими принципами є балансування зі свободою вираження поглядів, диференціація рівня захисту залежно від статусу особи, розвиток превентивних та компенсаційних засобів захисту.

Практика ЄСПЛ сформувала уніфіковані критерії балансування конкуруючих прав, що створює основу для гармонізації національних правових систем. Виклики цифрової епохи вимагають подальшого розвитку правових механізмів захисту особистості в мережевому просторі.

Для України важливим є системне впровадження європейських стандартів через удосконалення законодавства, формування відповідної судової практики та підвищення правової культури суспільства. Це сприятиме ефективному захисту особистісних прав у сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства.

Ключові слова: захист честі, гідності та ділової репутації; Європейський суд з прав людини; Європейський Союз.

Список використаних джерел

1. Дзера О.В. Особисті немайнові права фізичної особи у цивільному праві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2020. 36 с.
2. Європейська конвенція з прав людини: основоположні принципи та судова практика / за ред. В.П. Попелюшко. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 324 с.
3. Lingens v. Austria (no. 9815/82), judgment of 8 July 1986, Series A no. 103.
4. Спасибо-Фатєєва І.В. Особисті немайнові права фізичних осіб. Цивільне право України: підручник / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Право, 2019. С. 287-345.
5. Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France (nos. 40454/07 and 60947/08), judgment of 10 November 2015, ECHR 2015.
6. Гудима М.М. Захист особистих немайнових прав за законодавством України та країн Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 234 с.
7. Observer and Guardian v. United Kingdom (no. 13585/88), judgment of 26 November 1991, Series A no. 216.
8. Довгерт А.С. Захист особистісних прав в умовах цифровізації: європейський досвід. Приватне право і підприємництво. 2020. Вип. 20. С. 128-142.
9. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons. Official Journal of the European Union. L 119. 4 May 2016. P. 1-88.
10. Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos and Mario Costeja González, Case C-131/12, CJEU, 13 May 2014.
11. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
12. Романюк Я.М. Система захисту особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2019. 628 с.

Споживчий договір: особливості регулювання і захист прав споживача

Віталій Скоморовський
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
ORCID: 0000-0002-1020-2322
Денис Чередніченко
студент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: CherednichenkoDO@krok.edu.ua

Правове регулювання споживчих договорів в Україні спирається на конституційне положення про обов'язок держави захищати права споживачів, здійснювати контроль за якістю і безпечністю продукції, робіт і послуг та сприяти діяльності громадських організацій споживачів [1]. Це положення Конституції задає рамки для всього масиву спеціального законодавства й цивільно-правових норм, які визначають правовий статус споживача як особи, що є більш уразливою стороною у договірних відносинах із продавцем, виробником або надавачем послуг [2, с. 28]. Саме з урахуванням цієї вразливості вибудовується система додаткових гарантій, обмежень договірної свободи та механізмів відповідальності професійних учасників ринку.

Базовим актом, який протягом тривалого часу регулював основні аспекти споживчих договорів, був Закон України «Про захист прав споживачів» 1991 року [3]. Він закріпив фундаментальні права споживача: право на належну якість продукції, безпеку товарів і послуг, право на повну та достовірну інформацію, на відшкодування шкоди, завданої товаром неналежної якості, а також інші гарантії. Паралельно норми ЦК України деталізували загальні положення про договори купівлі-продажу, підряду, надання послуг, а також особливості договорів за участі споживача як фізичної особи [4]. На практиці це породжувало питання співвідношення загальних цивільно-правових норм і спеціального споживчого законодавства, зокрема у спорах щодо недоліків товару, обсягу відповідальності продавця та наслідків порушення інформаційних обов'язків [5, с. 123].

Українське законодавство останніх років орієнтується на ключові акти права ЄС, зокрема Директиву 2011/83/ЄС про права споживачів [6], Директиву 2019/771/ЄС про договори купівлі-продажу товарів [7], а також акти, що регулюють доступність веб-ресурсів. Під впливом цих документів у правове поле вводяться чіткі правила дистанційних договорів, договорів, укладених поза торговельним приміщенням, строки «періоду охолодження» для відмови від договору, стандарти інформування споживача про характеристики товару, ціну, ризики, порядок повернення. Таке зближення з європейською моделлю є логічним з огляду на інтеграційний курс України [2, с. 28-29].

Зарубіжний досвід свідчить, що в більшості європейських країн правове регулювання споживчих договорів вибудуване через поєднання загальних

норм цивільних кодексів та спеціальних «споживчих» законів. У державах континентальної правової сім'ї спостерігається тенденція імперативного обмеження договірної свободи на користь споживача, зокрема через встановлення обов'язкових інформаційних стандартів, заборону недобросовісних умов договору, презумпцію вини продавця в разі недоліків товару в певний початковий період після купівлі [8, с. 418-419]. На ці орієнтири спираються і українські реформатори, адаптуючи вітчизняні норми до європейської моделі [11, с. 185-186].

Особливий контекст правового регулювання споживчих договорів в Україні пов'язаний із воєнним станом та повоєнною відбудовою. В умовах збройного конфлікту посилюється значення гарантій доступу населення до базових товарів і послуг, а також недопущення спекулятивних практик на ринку [9, с. 267-269]. Досвід держав, які пережили війни й гуманітарні кризи, свідчить про необхідність поєднання національного споживчого законодавства з нормами міжнародного гуманітарного права та активної участі міжнародних і громадських інституцій у забезпеченні мінімальних стандартів захисту населення як споживачів [9, с. 270].

Механізми захисту прав споживача під час укладення та виконання договорів починають діяти ще до моменту підписання документа або вчинення конклюдентних дій. Насамперед ідеться про обов'язок суб'єкта господарювання надати споживачу повну, достовірну й доступну інформацію про товар, роботу чи послугу, їхню якість, ціну, умови використання, гарантії та ризики. Якщо інформація подана неповно або спотворена, споживач фактично позбавляється можливості вільного та усвідомленого волевиявлення, а такі дії розглядаються як порушення його прав, що тягне можливість розірвання договору, зменшення ціни чи відшкодування збитків [10, с. 101–103].

На наступному етапі включається блок договірно-правових механізмів. ЦК України та спеціальне споживче законодавство надають споживачу можливість обрати один із кількох способів реагування на недоліки товару чи послуги: вимагати безоплатного усунення недоліків, заміни товару, відповідного зменшення ціни, відшкодування витрат на усунення недоліків, а в окремих випадках – розірвання договору з поверненням сплачених коштів [4]. Для договорів купівлі-продажу, підряду, надання послуг встановлені спеціальні гарантійні строки та презумпція відповідальності продавця чи виконавця за приховані недоліки, виявлені протягом визначеного періоду.

Окремий блок становлять адміністративно-правові та організаційні механізми. Держава через Держпродспоживслужбу та інші органи здійснює контроль за дотриманням законодавства, має право проводити перевірки, застосовувати штрафні санкції, вимагати вилучення небезпечних або неякісних товарів з обігу [2, с. 28–30]. У перспективі обговорюється розширення повноважень цих органів щодо взаємодії з інтернет-провайдерами для блокування сайтів суб'єктів, які систематично порушують споживче законодавство [2, с. 32]. Адміністративний вплив не замінює договірні та судові способи захисту, але створює превентивне тло та стимулює бізнес дотримуватися встановлених

правил.

Воєнний стан і пов'язані з ним економічні та соціальні виклики висувають додаткові вимоги до механізмів захисту споживача. Зростає ризик зловживань під час продажу дефіцитних товарів, надання життєво важливих послуг, укладення договорів у стресових умовах або в режимі терміновості [2, с. 28-33]. Науковці наголошують на необхідності враховувати міжнародний досвід захисту цивільного населення і забезпечення доступу до базових ресурсів у період конфліктів, а також посилювати роль міжнародних організацій та гуманітарних структур у захисті фактичних споживчих прав.

Окремий спектр механізмів пов'язаний із цифровізацією. Електронна комерція, договори, укладені через веб-сайти та мобільні додатки, дистанційні фінансові послуги потребують чітких гарантій технічної та правової безпеки споживача. Новий Закон передбачає для таких договорів спеціальні вимоги до розкриття інформації, підтвердження згоди споживача, захисту персональних даних, а також можливості відмови від договору в межах установленого строку без пояснення причин [11, с. 185-187]. На практиці це дозволяє споживачеві зменшити ризики, пов'язані з імпульсивними покупками або маніпулятивними онлайн-пропозиціями.

Попри наявність широкого каталогу механізмів, проблемною залишається їх реальна доступність. Низький рівень правової обізнаності населення, складність процедур звернення до суду, економічна вразливість споживачів та нерідко формальний підхід контролюючих органів зменшують ефективність навіть добре виписаних норм. Тому дискусія про захист прав споживача неминуче виходить за межі суто юридичної площини й зачіпає питання правової освіти, інституційної спроможності та довіри до держави.

Узагальнюючи, можна сказати, що механізми захисту прав споживача під час укладення та виконання договорів в Україні вже охоплюють договірні, адміністративні, судові та позасудові інструменти. Однак їхня дієвість залежить від того, наскільки споживач знає свої права і готовий ними користуватися, а також від готовності державних органів та бізнесу сприймати захист споживача не як формальний обов'язок, а як базовий стандарт цивілізованих ринкових відносин.

Ключові слова: споживчі договори; захист прав споживачів; правове регулювання; європейська інтеграція.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 20.10.2025).

2. Бурлака О.С. Захист прав споживачів в умовах воєнного стану в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 3. С. 28–33.

3. Про захист прав споживачів Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text

4. Цивільний кодекс України Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL :

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
5. Боднар Т.В. Захист прав споживачів: співвідношення норм ЦК України і спеціального законодавства. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 123–125
6. Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/83/ЄС від 25 жовтня 2011 року про права споживачів, про внесення змін до Директиви Ради 93/13/ЄЕС та Директиви [...] Європарламент, Рада ЄС; Директива, Міжнародний документ, Інформація від 25.10.2011 № 2011/83/ЄС.URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_023-11#Text
7. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/771 від 20 травня 2019 року про деякі аспекти, що стосуються договорів про продаж товарів, про внесення змін до [...] Європарламент, Рада ЄС; Директива, Міжнародний документ від 20.05.2019 № 2019/771. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-19#Text
8. Носуля О.Є., Акмен В.О., Сорокіна С.В. Сучасні питання щодо захисту прав споживачів. Актуальні проблеми та перспективи розвитку агропродовольчої сфери, індустрії гостинності та торгівлі: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Харків, 2 листопада 2022 р.) Харків. 2022. С. 418–419.
9. Динюк А.А., Менів Л.Д. Удосконалення захисту прав споживачів в умовах дії воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2024. Серія Право. Вип. 85. Ч. 1. С. 267–271.
10. Парасюк М. В. Проблемні аспекти захисту прав споживачів в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2017. Вип. 44(1). С. 101–104.
11. Менів Л.Д. До питання захисту прав споживачів при придбанні продукції у суб'єктів електронної комерції. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 4. Т. 1. С. 185–187.

Забезпечення прав дитини в умовах збройного конфлікту

Наталья Степаненко
доктор філософії в галузі права,
доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Даніл Ємець
студент групи ПР-24м,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YemetsDV@krok.edu.ua

Актуальність. Питання забезпечення прав дитини в умовах збройного конфлікту є надзвичайно актуальним, оскільки саме діти становлять найбільш уразливу групу населення під час війни. Збройна агресія проти України спричинила безпрецедентний рівень гуманітарної кризи, унаслідок якої сотні тисяч дітей зазнали безпосередніх та опосередкованих порушень своїх прав. Діти стикаються з небезпекою втрати життя, шкодою здоров'ю, психологічними травмами, руйнуванням житла, відсутністю доступу до освіти, медичної допомоги та безпечного середовища. Особливо критичною є проблема насильницького переміщення, депортацій та розлучення сімей, що суперечить основним міжнародно-правовим стандартам захисту прав дитини [1].

У сучасних воєнних умовах ключові базові права, гарантовані міжнародними документами, зокрема Конвенцією ООН про права дитини, часто порушуються системно та цілеспрямовано. За даними міжнародних організацій, кількість задокументованих випадків загибелі та поранення дітей, руйнування навчальних закладів та закладів охорони здоров'я зросла у десятки разів порівняно з довоєнним періодом [2]. Це вимагає розвитку ефективних механізмів захисту прав дітей, удосконалення законодавства та посилення міжнародного співробітництва.

Мета дослідження. Головною метою даної роботи є аналіз правового статусу дитини в умовах збройного конфлікту, визначення основних міжнародних та національних стандартів захисту прав дитини, дослідження існуючих механізмів їх забезпечення та напрацювання можливих напрямів удосконалення державної політики у сфері захисту дітей під час війни.

Юридичні гарантії забезпечення прав дитини Правовий захист дітей у ситуації збройного конфлікту має комплексний характер і базується на нормах міжнародного гуманітарного права, міжнародного права з прав людини, а також національного законодавства України. На міжнародному рівні ключовими документами є:

• Конвенція ООН про права дитини (1989 р.), яка встановлює широкий спектр прав, включно з правом на життя, розвиток, освіту, охорону здоров'я, захист від насильства та експлуатації [2].

• Факультативний протокол до Конвенції щодо участі дітей у збройних конфліктах, який забороняє участь неповнолітніх у бойових діях та їх примусовий

набір.

• Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи 1977 р., що вимагають захисту цивільного населення, зокрема дітей, та передбачають особливий статус дітей у воєнних умовах.

• Гаазькі конвенції, що регулюють захист цивільних осіб під час війни, включаючи заборону використання дітей у військових діях.

Національна система гарантій включає Конституцію України, яка проголошує дитину об'єктом особливого захисту держави, а також Закон України «Про охорону дитинства», Сімейний кодекс України, законодавство у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо. Важливою є діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Уповноваженого з прав дитини, які здійснюють контроль за дотриманням прав неповнолітніх та розглядають звернення щодо порушення їх прав [3].

Принципи, на яких базується захист прав дитини Правовий захист дітей ґрунтується на низці принципів, що визначають зміст та спрямування державної політики:

1. Принцип найкращих інтересів дитини. Усі рішення, що стосуються дитини, повинні прийматися виходячи з її найкращих інтересів, включаючи евакуацію, переселення, забезпечення освіти або надання медичної допомоги.

2. Принцип недискримінації. Діти мають рівні права незалежно від місця проживання, національності, соціального статусу чи того, чи є вони внутрішньо переміщеними особами.

3. Принцип права на життя, виживання та розвиток. Держава зобов'язана забезпечувати фізичний і психологічний захист дітей, створювати умови для їхнього розвитку навіть під час війни.

4. Принцип участі дитини.

Діти мають право висловлювати свою думку щодо рішень, що стосуються їхнього життя.

5. Принцип гуманності та пріоритетності захисту дітей у міжнародному гуманітарному праві. Під час збройного конфлікту діти розглядаються як особи, які потребують особливого захисту.

Способи та механізми захисту прав дитини Захист прав дітей під час воєнних дій здійснюється на кількох рівнях: міжнародному, державному та локальному.

1. Юридичні способи захисту

• Право на звернення. Дитина або її законний представник мають право звернутися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, служб у справах дітей, судів та інших інституцій. Звернення регулюється Законом України «Про звернення громадян» [4].

• Звернення до Уповноваженого з прав людини. Уповноважений може розглядати скарги на порушення прав дітей, виносити подання, вимагати проведення перевірок, а також звертатися до Конституційного Суду України у випадках порушення конституційних прав.

• Захист у судовому порядку. Дитина через представника може подати позов

до суду щодо захисту своїх порушених прав: права на освіту, охорону здоров'я, безпечні умови життя, сімейне виховання тощо.

• Європейський суд з прав людини. Заяви можуть подаватися у разі вичерпання національних засобів захисту. Держава несе відповідальність за порушення прав дитини під час війни [5].

2. Міжнародні механізми

• Моніторинг діяльності ЮНІСЕФ, ООН, ОБСЄ.

• Документування воєнних злочинів щодо дітей.

• Програми психологічної реабілітації, гуманітарної допомоги, створення безпечних освітніх просторів.

3. Соціальні та адміністративні механізми

• Евакуація дітей із зон бойових дій.

• Забезпечення укриттів у школах та дитсадках.

• Дистанційна освіта, освітні хаби за кордоном.

• Соціально-психологічна підтримка та реабілітація.

• Захист дітей, які залишилися без батьківського піклування.

• Запобігання торгівлі дітьми та незаконним переміщенням.

Особливої уваги потребує проблема депортації та незаконного перевезення дітей до РФ, що кваліфікується як воєнний злочин, заборонений міжнародним гуманітарним правом. Міжнародні організації продовжують працювати над поверненням таких дітей до України.

Висновки

Забезпечення прав дитини в умовах збройного конфлікту є вкрай складним, але пріоритетним завданням держави та міжнародної спільноти. Ефективна реалізація правових механізмів, посилення контролю за дотриманням прав дітей, удосконалення законодавства, активна міжнародна підтримка та розвиток системи соціального захисту є необхідними умовами для мінімізації наслідків війни для дітей. Комплексний підхід, що поєднує правові, адміністративні та гуманітарні заходи, здатен забезпечити реальний захист дітей, які переживають воєнні події, та сприяти відновленню їхнього життя й розвитку.

Ключові слова: права дитини; збройний конфлікт; міжнародний правовий захист; гуманітарне право.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. Ратифікована Україною 27.02.1991 р. № 789-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 07.11.2025).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 07.11.2025).

3. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 07.11.2025).

4. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text (дата звернення: 07.11.2025). 5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text (дата звернення: 07.11.2025).

Концептуальні та нормативні основи боротьби з інформаційним тероризмом під час великомасштабної агресії російської федерації проти України: проблематика, теоретичні аспекти та практичне застосування

Костянтин Перепадін
аспірант юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: perepadinkv@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0009-5205-5824

Повномасштабна агресія росії проти України, розпочата двадцять четвертого лютого дві тисячі двадцять другого року, актуалізувала проблематику інформаційного протиборства як невід'ємного елемента сучасної війни. Поруч із традиційними збройними засобами агресор системно застосовує інформаційно-психологічні операції, спрямовані на дезорганізацію суспільства, деморалізацію населення та підрив обороноздатності держави. Саме такі дії дослідники визначають як інформаційний тероризм – явище, яке потребує окремого правового регулювання та комплексної стратегії протидії.

Інформаційний тероризм являє собою систематичний насильницький вплив на психіку населення через інформаційні канали з метою викликати страх, паніку та дезорієнтацію. На відміну від класичної пропаганди, що прагне переконати аудиторію у певних ідеях, інформаційний терор спрямований на паралізацію волі та руйнування здатності до критичного мислення [3]. Центр протидії дезінформації при РНБО України визнає необхідність затвердження терміну "інформаційний тероризм" у міжнародній практиці.

Характерним прикладом інформаційного тероризму стало поширення у березні дві тисячі двадцять другого року маніпулятивного відео, створеного за технологією deepfake, де використовувалося зображення Президента України [5] [7]. Фальшиве відео демонструвало українського лідера, який нібито закликав військових скласти зброю та капітулювати. Подібні дії мають на меті не стільки переконати, скільки спровокувати емоційну реакцію та хаотичні дії.

Теоретичне осмислення інформаційного тероризму залишається фрагментованим. Дослідники розглядають це явище через призму різних правових категорій – від кіберзлочинності до психологічної війни. Дослідниця Дар'я Харамурза зазначає, що інформаційний тероризм руйнує медіасистему через поєднання дезінформаційних кампаній, поширення фейків і діпфейків, застосування маніпулятивних технологій та психологічного тиску [4].

Чинне українське законодавство не містить спеціалізованої норми щодо інформаційного тероризму. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за терористичний акт у статтях двісті п'ятдесят вісім – двісті п'ятдесят вісім дефіс п'ять [1, 164-68], проте ці норми орієнтовані передусім на фізичні дії та матеріальні наслідки. Відповідно до статті двісті п'ятдесят вісім КК України, тероризм визначається як свідоме застосування насильства шляхом вбивств, тортур або інших посягань на життя та здоров'я людей із метою

залякування населення.

Відсутність окремої кваліфікації інформаційного тероризму створює правову невизначеність. Слідчі органи змушені кваліфікувати такі дії за суміжними статтями – про пропаганду війни (стаття чотириста тридцять шість дефіс один), посягання на територіальну цілісність (стаття сто десять) або поширення завідомо неправдивої інформації. Така ситуація ускладнює як процесуальне реагування, так і міжнародну правову співпрацю у притягненні винних до відповідальності.

На міжнародному рівні ситуація є не менш проблемною. Будапештська конвенція про кіберзлочинність дві тисячі першого року регулює технічні аспекти комп'ютерних злочинів, але не охоплює інформаційно-психологічний вплив. Жодна універсальна конвенція не визнає інформаційний тероризм окремим видом злочину, що дозволяє державам-агресорам здійснювати такі операції практично безкарно.

Російська Федерація побудувала розгалужену інфраструктуру інформаційного впливу. Європейські держави висловили стурбованість діями російської влади та активно блокували діяльність організацій, що координували фейкові акаунти у соціальних мережах. Серед інструментів впливу – організовані мережі тролів, анонімні месенджер-канали, автоматизовані бот-ферми та технології штучного інтелекту для створення синтетичного контенту.

За прогнозами Центру протидії дезінформації на червень дві тисячі двадцять п'ятого року [2], російська пропаганда продовжить кампанію з дискредитації української влади та активізує наратив про український тероризм. Такі операції спрямовані як на внутрішню аудиторію в Україні, так і на міжнародну спільноту з метою підриву довіри до української держави.

Особливу небезпеку становлять масові інформаційні атаки на цивільне населення. Сюди належать телефонні обдзвони із повідомленнями про загибель близьких, координоване поширення паніки щодо техногенних катастроф, фальсифікація офіційних повідомлень державних органів. Інформаційні ресурси, підконтрольні агресору, спрямовують свою підривну діяльність на громадянське населення з єдиною метою – посіяти страх та паніку.

Ефективне реагування на інформаційний тероризм вимагає комплексного підходу на кількох рівнях одночасно. Превентивний напрямок охоплює підвищення медіаграмотності населення, розвиток стратегічних комунікацій держави, оперативне спростування дезінформації. Україна досягла значних результатів через проекти верифікації інформації та державні комунікаційні платформи, які забезпечують швидку реакцію на інформаційні загрози.

Оперативний рівень включає моніторинг інформаційного простору, блокування ворожих ресурсів, кіберрозвідку та OCINT-дослідження. Служба безпеки України та кіберполіція напрацювали механізми швидкого виявлення та нейтралізації каналів поширення дезінформації. Втім, адміністративні процедури блокування досі потребують оптимізації та спрощення в умовах воєнного стану.

Репресивний компонент передбачає кримінальне переслідування осіб, причетних до інформаційного тероризму, застосування санкцій та міжнародні механізми притягнення до відповідальності. Дієва стратегія протидії має містити забезпечення конструктивного міфодизайну всередині України та продукування власних атак на інформаційний простір ворога [6].

Найактуальнішим завданням є створення спеціалізованого законодавства про протидію інформаційному тероризму. Такий нормативний акт має чітко визначити поняття інформаційного тероризму, встановити відповідальність через внесення нової статті до Кримінального кодексу, спростити процедури блокування загрозливого контенту під час воєнного стану. Необхідно також створити міжвідомчий координаційний центр із реальними повноваженнями та передбачити можливість екстериторіальної юрисдикції щодо іноземних громадян, які здійснюють інформаційні атаки проти України.

Без комплексної правової бази держава продовжуватиме боротьбу з інформаційним тероризмом наявними засобами, що не відповідають масштабу та специфіці загрози. Сучасна війна визначається не лише військовою потужністю, а й спроможністю контролювати інформаційний простір та захищати психологічну стійкість населення. Визнання інформаційного тероризму повноцінним видом терористичної діяльності та створення адекватної правової відповіді є критично важливими для національної безпеки України.

Ключові слова: інформаційний тероризм; боротьба з тероризмом.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 02.11.2025).

2. Прогноз Центру щодо інформаційних загроз на другу половину червня 2025 року. Центр протидії дезінформації. URL: https://cpd.gov.ua/international-direction/yevropa/prognoz-czen-tru-shhodo-informaczijnyh-zagroz-na-drugu-polovynu-chervnya-2025-roku/ (дата звернення: 02.11.2025).

3. Інформаційний тероризм. Центр протидії дезінформації. 18 серпня 2023. URL: https://cpd.gov.ua/en/report/information-terrorism-2/ (дата звернення: 02.11.2025).

4. Харамурза Д. Інформаційний тероризм як інструмент гібридної війни та фактор руйнації медіапростору. Інтегровані комунікації. 2023. № 2(16). С. 29–37. URL: https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/272 (дата звернення: 02.11.2025).

5. Ovide T. A deepfake video of Zelenskyy could be 'tip of the iceberg' in info war, experts warn. NPR. March 17, 2022. URL: https://www.npr.org/2022/03/16/1087062648/deepfake-video-zelenskyy-experts-war-manipulation-ukraine-russia

6. Інформаційний тероризм Кремля і відповідь України: потрібно діяти у двох напрямках. Радіо Свобода. 11 грудня 2018. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29649171.html

7. Landi M., Duffy C. Facebook, YouTube, and Twitter remove Zelensky deepfake. CNN Business. March 16, 2022. URL: https://www.cnn.com/2022/03/16/tech/deepfake-zelensky-facebook-meta/index.html

Перспективи використання досвіду Великої Британії щодо «garden leave»

Вікторія Самань
к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: samanvv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2320-3113

«Garden leave» становить собою правовий механізм захисту легітимних інтересів роботодавця на стадії припинення трудових відносин, що переважно застосовується до керівників вищої ланки, членів виконавчих органів юридичної особи, а також до інших працівників, які мають доступ до комерційної таємниці, конфіденційної інформації або володіють розгалуженою клієнтською мережею, що створює підвищений ризик завдання шкоди роботодавцеві.

Правова природа «garden leave» має спільні риси з угодою про неконкуренцію (non-compete agreement), оскільки передбачає пошук балансу між публічним інтересом – гарантування свободи праці та забезпечення трудової мобільності та зайнятості працівника, що впливає на розвиток економіки, та діловим інтересом роботодавця. Застосування «garden leave» роботодавцями у Великій Британії обумовлено практикою визнання судами угод про не конкуренцію недійсними з точки зору обмеження права на свободу праці і торговлі.

Походження терміна «garden leave» пов'язують з поширеним уявленням, що працівник, який тимчасово звільнений від виконання обов'язків, але залишається у трудових відносинах, може присвячувати вільний час хобі, зокрема догляду за садом, а тривалість такої спеціальної відпустки у Великій Британії зазвичай має місце у межах шести місяців [1].

Слід зазначити, що ключовою умовою можливості застосування «garden leave» є чітка вказівка на це у трудовому договорі. Роботодавець не може примусово відправити працівника у «garden leave», якщо той заздалегідь не погодився на це письмово. Якщо відповідного пункту немає, роботодавцеві доведеться отримувати згоду працівника або надавати додаткову компенсацію, щоб зробити таке відсторонення юридично обов'язковим.

На думку деяких вчених, одним із шляхів удосконалення трудового законодавства є закріплення норми про спеціальну відпустку «garden leave», під час якої працівник звільняється від виконання трудових обов'язків, також може встановлюватись умова про запобігання контакту з іншими працівниками, клієнтами, позбавлення доступу до визначеної інформації, з одночасним продовженням дії трудового договору з обмеженням права на одночасне укладення трудового договору із третіми особами. Хоча «garden leave» може бути обтяжливим для роботодавця, оскільки передбачає виплату 100 % заробітної плати, однак повністю зберігається право працівника на працю та стабільний дохід, а отже, не порушує трудових прав останнього [2, с. 68].

«Garden leave» допомагає роботодавцеві забезпечувати виконання положень про неконкуренцію, оскільки працівник продовжує отримувати заробітну

плату протягом цього періоду, що зміцнює правову позицію роботодавця, якщо виникає необхідність застосовувати обмеження щодо наступного місця роботи працівника. Передбачено можливість оскарження працівниками застосування «garden leave», якщо останні вважають обмеження необґрунтованими, проте, якщо працівник порушує умови «garden leave» (наприклад, починає працювати на конкурента або займається забороненою діяльністю), роботодавець може вжити правових заходів, наприклад, припинення виплати заробітної плати, більш суворе застосування положень про неконкуренцію або стягнення щкоди.

Цікавою є судова практика аналізу правомірності застосування роботодавцями «garden leave». Так, у справі Square Global Ltd v Leonard [2020] EWHC 1008 (QB) [3] суд розглядав питання про застосування «garden leave» як частини шестимісячного строку повідомлення про звільнення брокера з фінансової фірми Square. Загалом, «garden leave»тут слугував інструментом для балансу інтересів роботодавця в збереженні бізнесу без надмірного обмеження працівника. Суд прийшов до висновку, що за наявності обґрунтованих побоювань щодо поведінки працівника під час періоду повідомлення (зокрема, збір клієнтської інформації чи інша недобросовісна поведінка) роботодавець має право на послідовне застосування і повного шестимісячного «garden leave», і наступних шести місяців non-compete (загалом дванадцять місяців), оскільки вони виконують різні захисні функції.

При визначенні можливості правовій рецепції інституту «garden leave» у трудове законодавство необхідним є доцільність його використання з урахуванням складу учасників трудових правовідносин, обґрунтування правомірності та тривалості його застосування, а також необхідність узгодження інтересів двох сторін трудового договору.

Ключові слова: Працівник; роботодавець; право на працю; garden leave.

Список використаних джерел

1. Nikoloska V. Garden Leave: What Is It and How Does It Benefit Employers: URL: https://factori-alhr.co.uk/blog/garden-leave-uk/#how-long-isgarden-leave (Last accessed: 28.11.2025).

2. Вавженчук С., Вершинін Д. Види і критерії дійсності угод про неконкуренцію. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 1. С. 65-70.

3. England and Wales High Court (Queen's Bench Division) Decisions: URL: https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/QB/2020/1008.html (Last accessed: 28.11.2025).

Спільна власність:правовий режим, порядок управління та поділу

Вікторія Корольова
к.ю.н., доцент, професор кафедри
державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: ViktoriyaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2998-6144
Віктор Тихомиров
здобувач освітнього ступеня магістр,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: TykhomyrovVO@krok.edu.ua

Проблематика правового регулювання спільної власності посідає одне з центральних місць у сучасному цивільному праві України, оскільки цей інститут поєднує комплексний набір правових, економічних та соціальних аспектів. Зростання кількості правочинів з нерухомістю, поширеність сімейних спорів щодо поділу майна, а також оновлення практики Верховного Суду обумовлюють потребу у ґрунтовному аналізі порядку управління та поділу спільної власності.

Відповідно до ст. 355 Цивільного кодексу України майно, що є у власності двох або більше осіб (співвласників), належить їм на праві спільної власності (спільне майно). Майно може належати особам на праві спільної часткової або на праві спільної сумісної власності. Спільна власність вважається частковою, якщо договором або законом не встановлена спільна сумісна власність на майно [1].

Здійснення правочинів щодо спільного майна є одним із найбільш проблемних аспектів правозастосування. Відчуження всього об’єкта можливе лише за умови одностайної згоди всіх співвласників. Згода співвласників на вчинення правочину щодо розпорядження спільним майном, який підлягає нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, має бути висловлена письмово і нотаріально посвідчена. У свою чергу, розпорядження часткою допускається без такої згоди, проте інші співвласники мають переважне право її купівлі. Недотримання цього порядку є підставою для судового втручання, що підтверджується правовими позиціями Верховного Суду.

Поділ спільного майна може здійснюватися шляхом поділу в натурі, виділення частки або компенсації. Поділ у натурі допускається лише за умови, що функціональне призначення об’єкта зберігається. Якщо поділ у натурі неможливий, суд застосовує компенсаційний спосіб, який відповідає стандартам ЄСПЛ щодо справедливої рівноваги між інтересами осіб. Поділ спричиняє додаткові юридичні наслідки: можливість встановлення сервітутів, перегляд обтяжень, необхідність державної реєстрації нових прав.

Після 24 лютого 2022 року законодавець багато змін вніс і у процес проведення державної реєстрації щодо об’єктів нерухомого майна, яке перебуває у спільній власності.

Так, наприклад, для державної реєстрації права власності у зв’язку з поділом

майна, що відповідно до закону належить на праві спільної сумісної власності подружжю (колишньому подружжю), або виділення майна дружині, чоловікові із складу всього майна подружжя подається відповідний договір або рішення суду. Незалежно від наявності державної реєстрації права власності на майно за тим з подружжя (колишнього подружжя), якому таке майно переходить у власність, проводиться державна реєстрація права власності у зв'язку з набуттям права власності на майно, набуте у результаті такого поділу [2].

У разі визначення частки одного із співвласників у праві спільної сумісної власності державний реєстратор під час проведення державної реєстрації права спільної часткової власності такого співвласника проводить державну реєстрацію спільної часткової власності і щодо іншого (інших) співвласника (співвласників) виходячи із принципу їх рівності, крім випадку, коли співвласники за домовленістю між собою встановили інший розмір часток у праві спільної власності чи інший розмір часток у праві спільної власності встановлено на підставі рішення суду [2].

Окрім цього, новелою у законодавстві стало прийняття Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», який визначає правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [3].

Відповідно до цього закону, для того щоб отримати компенсацію за знищений об'єкт нерухомого майна власнику необхідно провести державну реєстрацію припинення права власності у зв'язку із його знищенням, для чого державному реєстратору подається заява власника (співвласників) закінченого будівництвом об'єкта чи об'єкта незавершеного будівництва, справжність підпису на якій засвідчується відповідно до Закону України «Про нотаріат». Якщо майно відповідно до закону належить на праві спільної сумісної власності подружжю (колишньому подружжю), заява підписується кожним з подружжя (колишнього подружжя) незалежно від наявності державної реєстрації права власності лише в одного з них [2].

Громадяни України, об'єкт нерухомого майна яких знищений внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, - під час проведення державної реєстрації припинення права власності у зв'язку із знищенням об'єктів нерухомого майна та державної реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна, придбані (проінвестовані/профінансовані) з використанням житлового сертифіката на придбання об'єкта житлової нерухомості звільняються від сплати адміністративного збору під час проведення державної реєстрації речових

прав [4].

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що розвиток інституту спільної власності в умовах воєнного стану потребує подальшої уніфікації судової практики, цифровізації процедур державної реєстрації права власності щодо об'єктів, які перебувають у спільній частковій чи спільній сумісній власності, підвищення ефективності правових механізмів протидії недобросовісній поведінці співвласників.

Ключові слова: спільна власність; поділ майна; державна реєстрація; правове регулювання.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 535.

2. Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 р. № 1127. Дата оновлення: 30.08.2025. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF#Text (дата звернення: 21.11.2025).

3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.01.2023 р. № 2923-IX. Дата оновлення: 11.12.2024. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text (дата звернення: 25.11.2025).

4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно : Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV. Дата оновлення: 18.11.2025. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text (дата звернення: 25.11.2025).

Теоретико-методологічні засади дослідження юридичної відповідальності приватного детектива за порушення умов договору про надання послуг

Костянтин Пастухов
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PastukhovKV@krok.edu.ua

Приватна детективна діяльність в Україні активно розвивається, хоча її правове регулювання все ще залишається фрагментарним. Попит на такі послуги зростає через потребу громадян та бізнесу в додаткових інструментах захисту своїх прав, збору інформації та вирішення конфліктних ситуацій у позасудовий спосіб. Проте відсутність чіткого спеціального закону створює значну правову невизначеність: не встановлені єдині стандарти роботи детектива, межі його повноважень та, найголовніше – порядок притягнення до відповідальності в разі порушення умов договору.

На практиці це призводить до конфліктів між замовником і виконавцем, спорів щодо якості наданих послуг, випадків перевищення повноважень або використання недопустимих методів. Дослідники звертають увагу, що правовий статус приватного детектива в Україні є недостатньо врегульованим, а механізми відповідальності –нечіткими [1].

Крім того, у Верховній Раді неодноразово реєструвалися законопроєкти щодо легалізації та регулювання детективної діяльності, що свідчить про потребу в системному науковому опрацюванні цієї сфери та визначенні чітких правових підходів до відповідальності таких фахівців [2].

Тому дослідження теоретико-методологічних засад юридичної відповідальності приватного детектива за порушення умов договору є важливим як для формування наукової бази майбутнього законодавства, так і для вирішення практичних проблем взаємодії між детективом і замовником. Такий аналіз дозволить окреслити межі професійної відповідальності, підвищити правову визначеність та забезпечити належний рівень захисту прав клієнтів.

Метою даних тез є комплексне теоретичне обґрунтування та визначення особливостей юридичної відповідальності приватного детектива за порушення умов договору про надання послуг, а також формування науково обґрунтованих підходів до вдосконалення правового регулювання цієї сфери.

Приватна детективна діяльність в Україні перебуває на етапі становлення, і саме це робить тему її правового регулювання настільки актуальною. Попит на детективні послуги зростає щороку: громадяни намагаються захищати свої інтереси у сімейних спорах, бізнес – запобігти шахрайству та недобросовісній конкуренції. Проте механізми контролю за діяльністю приватних детективів досі не сформовані остаточно, що створює ризики як для замовника, так і для самої професії.

До недавнього часу в Україні фактично не існувало спеціального закону, який би визначав статус приватного детектива. Діяльність здійснювалася на власний

ризик виконавців і на довірі замовників. У наукових публікаціях неодноразово наголошувалося, що така ситуація сприяє «тінізації» сфери, оскільки немає єдиного стандарту, що дозволено, а що категорично заборонено детективу [1].

Український ринок детективних послуг сьогодні стикається з кількома проблемами. Через відсутність спеціального закону послуги можуть надавати особи без належної підготовки, що підвищує ризик порушення прав третіх осіб [3]. Межі повноважень детективів часто нечіткі, що може призводити до незаконного втручання у приватне життя [4]. Багато договорів укладаються формально, без механізмів контролю та відповідальності, а судова практика щодо спорів практично відсутня [5].

Провівши аналіз діяльності приватних детективів та їх юридичної відповідальності, доходимо висновку, що цей інститут в Україні ще перебуває на етапі становлення і потребує чіткого законодавчого врегулювання. На нашу думку, встановлення чітких правил діяльності, визначення меж повноважень детективів та впровадження стандартів професійної етики здатні значно підвищити ефективність роботи приватних детективів і забезпечити належний рівень захисту прав клієнтів. Також важливо врегулювати порядок укладання договорів на надання детективних послуг та передбачити відповідальність за порушення договірних умов, щоб зменшити ризик конфліктів між сторонами.

Таким чином, удосконалення законодавчої бази та формалізація правил діяльності приватних детективів сприятимуть розвитку цього інституту в Україні, підвищенню професійності детективів і надійному захисту прав громадян та бізнесу.

Ключові слова: приватна детективна діяльність; юридична відповідальність; договірні відносини; правове регулювання.

Список використаних джерел

1. Пересєдов Д.І., Омельянчик С.В. Законність приватної детективної діяльності в Україні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів». 2020 р. URL: https://www.znu.edu.ua/faculty/law/nauka/_osv__ta_ta_pravova_nauka_v_umovakh_suchasnikh_transformats__jnikh_protses__v_2020.pdf (дата звернення 01.12.20205)

2. Проєкт Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», реєстр. №1228 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051 (дата звернення 01.12.20205)

3. Романчук І.О. Приватна детективна (розшукова) діяльність як новий вид господарської діяльності в Україні. Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності. Харків, 2017. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2017/pdf/52.pdf (дата звернення 01.12.20205)

4. Риженко І. М. Приватна детективна діяльність в Україні в контексті реалізації права на особисте життя. Митна справа. 2013. № 1, ч. 2, кн. 2 (85). С. 385–389. URL: http://rp.onmu.org.ua/handle/123456789/1754?show=full (дата звернення 01.12.20205)

5. Михальчук С. О. Переваги та недоліки у здійсненні приватної детективної діяльності в Україні. Студентський вісник НУВГП, 2021, Вип. 2(16), с. 120–122.

Права людини і громадянина: способи захисту та фундаментальні принципи їх базування в умовах військового часу

Михайло Мурзаков
здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MurzakovMY@krok.edu.ua

Права людини і громадянина є, були і будуть актуальними як ніколи в контексті сучасного суспільства. В умовах військового агресії стан із забезпечення прав людини ускладнюється через постійні обстріли та дронові атаки. Отже найбільш важливим в такий період часу є доступ громадян до бомбосховища. Соціальне опитування людей у 2024 році виявило, що все менш людей ходить до бомбосховища, тим самим підвищує ризик смертності. Слід додати, що низький відсоток, як наприклад у Києві - 19%, обумовлюється не тільки не вірою у безпечність сховища, а у можливості взагалі потрапити до нього. Цей приклад є дуже актуальним, але не слід забувати про права людини і громадянина загалом.

Загальним базисом для прав і свобод людини і громадянина є Загальна декларація прав людини, прийнята у 1948 році. Ідеальним нормативним додатком до неї є Європейська конвенція прав людини, прийнята у 1950 році, що являє собою деталізовану версію декларації [2].

Тому ми ставимо перед собою за мету здійснити аналіз принципів, прав і свобод які закріплені законодавчо, не тільки на державному рівні, а і на міжнародному, та розкрити способи захисту прав людини і громадянина.

Однією з основних юридичних гарантій захисту є Конституція України. Вона являє собою певний демократичний базис, в якому закріплений різноманітний спектр прав і свобод, а також гарантії. Основні права людини і громадянина закріплені у ІІ розділі Конституції України, такі як: право на життя, право на громадянство, право на гідність, право на недоторканість, право на майно, право на свободу віросповідання тощо. Інші права закріплені у всій Конституції, наприклад право на народне волевиявлення. Також головною юридичною гарантією є Конституційний суд України, а також Європейський суд з прав людини [1].

Основними принципами на яких базуються права людини і громадянина є: народовладдя, поділу влади, суверенітету, верховенства права, доцільності, законності, визнання людини як найвищої цінності держави.

Основний спосіб захисту прав і свобод людини і громадянина є звернення. Право на звернення до органів державної влади закріплюється у частині 1 Закону України «Про звернення громадян». Саме за допомогою інституту звернення громадян, і подання скарг, заяв, пропозицій і здійснюється захист прав і свобод. Такі звернення охоплюють повний спектр юридичного життя [2]. У вирішенні неконституційності законів, звернення може бути віддано на розгляд Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [5]. Також розгляд може відбуватись за заявою до Конституційного Суду України. Але слід зазначити,

що рішення Конституційного Суду України, не виправдовують людину в певній справі, а скоріше перероблюють законодавство, що в свою чергу, запускає новий розгляд справи особи, яка звернулась [1]. Звернення працює не тільки на рівні закону, а і на рівні певної ситуації, наприклад при протиправному діянні службовця, по відношенню до особи, яка звертається. Ще одним інструментом у захисті свого права є Європейський суд з прав людини обов'язковість виконання рішень якого була закріплена Верховною Радою України. У такій концепції позивачем виступає певна особа, а відповідачем сама держава [4].

Ключові слова: права людини і громадянина; конституційні гарантії; міжнародний захист прав людини; механізми захисту.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 07.11.2025).

2. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950. Ратифікована Україною 17.07.1997 №995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 07.11.2025).

3. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 №393/96 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text (дата звернення: 07.11.2025).

4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 №3477-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text (дата звернення: 07.11.2025).

5. Про уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 №776/97-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text (дата звернення: 07.11.2025).

Правові гарантії свободи слова в умовах національної безпеки

Наталія Степаненко
доктор філософії в галузі права,
доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206
Максим Стрельченко
студент групи ПР-24м,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: StrelchenkoMK@krok.edu.ua

Питання правових гарантій свободи слова в умовах забезпечення національної безпеки набуває особливої гостроти в період дії правового режиму воєнного стану. Свобода вираження поглядів є однією з фундаментальних засад демократичного суспільства, проте в умовах збройної агресії держава постає перед складним завданням: забезпечити інформаційну безпеку, не порушивши при цьому сутність конституційного права на свободу слова. Баланс між цими двома категоріями є ключовим об’єктом юридичної дискусії [1; 2].

Міжнародно-правовий стандарт обмеження свободи слова базується на так званому «трискладовому тесті», закріпленому у ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Відповідно до нього, будь-яке втручання держави у право на свободу вираження поглядів має бути: 1) передбаченим законом; 2) переслідувати легітимну мету (зокрема, в інтересах національної безпеки); 3) бути необхідним у демократичному суспільстві [1].

На національному рівні правові гарантії свободи слова закріплені у ст. 34 Конституції України. Водночас ст. 64 Конституції передбачає можливість обмеження цього права в умовах воєнного чи надзвичайного стану [2, ст. ст. 34,64]. Спеціальне регулювання здійснюється Законом України «Про правовий режим воєнного стану», який надає військовому командуванню право регулювати діяльність медіа та використовувати ресурси телекомунікацій для потреб оборони [3].

Важливим аспектом сучасних гарантій є протидія дезінформації та пропаганді держави-агресора. У зв'язку з цим Кримінальний кодекс України було доповнено нормами, що встановлюють відповідальність за поширення інформації про переміщення ЗСУ (ст. 114-2) та виправдовування агресії (ст. 436- 2). Ці заходи є юридично обґрунтованими обмеженнями, оскільки спрямовані на захист життя громадян та суверенітету держави [4, ст.ст. 114-2, 436-2].

Державний контроль у цій сфері забезпечує Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, чиї повноваження були значно розширені Законом України «Про медіа» від 2022 року. Це дозволяє оперативно реагувати на загрози в інформаційному просторі, зберігаючи при цьому механізми судового оскарження рішень регулятора як гарантію проти свавілля влади [5].

Юридичні способи захисту свободи слова в умовах війни включають:

• Судовий контроль: можливість оскарження будь-яких обмежень у порядку адміністративного судочинства.

• Парламентський контроль: діяльність Уповноваженого ВРУ з прав людини щодо недопущення цензури.

• Міжнародний моніторинг: діяльність ОБСЄ та Ради Європи щодо дотримання прав журналістів.

Отже, правові гарантії свободи слова в умовах національної безпеки не є статичними. Вони вимагають постійної адаптації законодавства до нових викликів (кіберзагрози, ІПСО), але при цьому повинні залишатися в межах принципу верховенства права. Тільки чітка правова визначеність та пропорційність обмежень дозволять Україні зберегти демократичні цінності навіть у часи екстремальних викликів для безпеки.

Ключові слова: свобода слова, національна безпека, воєнний стан, обмеження прав, інформаційна безпека, пропорційність.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Ратифікована Україною 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.12.2025).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 26.12.2025).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 26.12.2025).

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 26.12.2025).

5. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text (дата звернення: 26.12.2025).

Сімейна медіація як спосіб врегулювання конфліктів між подружжям

Інна Доляновська
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DolianovskaIM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1606-7096
Михайло Войтенко
здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VoitenkoMO@krok.edu.ua

Конституція України гарантує право на судовий захист та справедливий суд (ст. 55, 61), що може включати доступ до медіації [1].

Зазвичай українці звертаються до органів правосуддя для вирішення спорів, навіть не замислюючись про те, що безліч таких спорів можна було б вирішити в досудовий або позасудовий спосіб. Це призводить до перевантаження судової системи, великих бюджетних видатків на утримання цієї системи, а також занадто тривалого розгляду справ у суді. При цьому переважна більшість осіб, які звертаються до суду для вирішення сімейного спору, навіть не знають про можливість його мирного вирішення в досудовий чи позасудовий спосіб (наприклад, шляхом укладення відповідних договорів, що стосуються поділу майна подружжя, визначення місця проживання дитини, утримання дітей тим із батьків, хто проживатиме окремо, та його участі у вихованні), а також про можливість вирішення цих питань у процесі медіації [2].

Мета дослідження полягає у вивченні ефективності сімейної медіації як інструменту для вирішення подружніх суперечок, відновлення взаєморозуміння та пошуку спільних рішень, які враховують інтереси обох сторін, сприяючи збереженню або конструктивному завершенню шлюбу та мінімізації негативного впливу конфлікту на сім'ю та дітей, використовуючи нейтрального посередника.

Сімейна медіація – це добровільний, конфіденційний процес, де медіатор допомагає подружжю, що в конфлікті, знайти взаємоприйнятні рішення щодо дітей, майна та інших сімейних питань, працюючи поза судом або як доповнення до нього, а юридичні гарантії в Україні забезпечуються через законодавство про альтернативне вирішення спорів, захист прав дітей (Сімейний кодекс), принципи конфіденційності та добровільності, що захищають права особистості та гарантують рівність сторін, фокусуючись на їх інтересах і потребах, а не на нав'язуванні рішень[3]. .

Основними принципами в сімейній медіації є добровільність – участь медіатора за згодою сторін, конфіденційність – не розголошення інформації, нейтральність – медіатор не займаю певну сторону, рівність сторін – кожна сторона має рівні права та право голосу.

Основними аспектами захисту прав в сімейній медіації є забезпечення прав дитини, захист від порушень інтересів третіх осіб, доступ до правосуддя та

безоплатна допомога.

Забезпеченням прав дитини в сімейній медіації фокусується на принципі «найкращих інтересів дитини». Вона дозволяє батькам самостійно домовитися про утримання та виховання, уникаючи травматичних для дитини судових процесів.

Захистом від порушень інтересів третіх осіб називають угоди за результатами медіації, які не можуть містити положень, що порушують права інших осіб, інтереси держави або суспільства.

Медіація розглядається як інструмент реалізації права на справедливе та швидке вирішення спору, що особливо актуально в умовах перевантаження судів [4].

Наразі активно запроваджується практика залучення медіаторів центрами з надання безоплатної правничої допомоги (БПД), що забезпечує доступ до медіації вразливим категоріям громадян[5]. В тому числі така можливість видається дієвою і для сімей, члени яких перебувають у конфліктних відносинах з питань розподілу майна, розлучення, виховання та перебування дітей (дитини) тощо.

Ключові слова: медіація; сімейні конфлікти; права та свободи; сімейні правовідносини.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення 01.12.2025)

2. Даниленко П. Сімейна медіація як альтернатива суду. Юридична газета. 2019. №38-39 (692 – 693). URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/simeyna-mediaciya-yak-alternativa-sudu (дата звернення 01.12.2025)

3. Сімейний кодекс України Редакція від 12.09.2025 (Відомості Верховної Ради), 2002, №21-22. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення 01.12.2025)

4. Про медіацію: Закон України. Документ 1875-IX (Відомості Верховної Ради). URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text (дата звернення 01.12.2025)

5. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України Документ 3460-VI, Редакція від 04.07.2025. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text (дата звернення 01.12.2025)

Цифрова ідентичність: нові виклики для особистих немайнових прав

Сергій Вихрист
к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університету економіки і права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SMVykhryst@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-3844-1165
Ігор Женжера
здобувач другого рівня вищої освіти «Магістр»,
ВНЗ «Університету економіки і права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ZhenzheraIA@krok.edu.ua

Наукою виокремлюється декілька інформаційних революції, які переживало людство. Першою вважають момент винайдення писемності. Друга – виникнення книгодрукування. Третьою називають винайдення механізмів передачі інформації на будь-які відстані (фотографія, телеграф, телефон, кіно, радіо, телебачення). Четверта – винайдення обчислювальної техніки та мережі Інтернет [1].

В умовах сучасності сформувалося поняття інформаційного суспільства, у визначенні якого насамперед звертається увага на інформаційні (цифрові) технології [2, с. 200].

У сучасному суспільстві цифрові технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя людини, охопивши більшість сфер соціальної взаємодії – від комунікації та освіти до працевлаштування, надання адміністративних і фінансових послуг. У цьому контексті формується нове правове та соціальне явище – цифрова ідентичність, яка відображає особу в цифровому просторі та часто стає основним способом її ідентифікації.

Ідентичність традиційно розглядається як сукупність характеристик, що дозволяють ідентифікувати особу як унікального суб'єкта права та соціальних відносин. У цифрову епоху це поняття трансформується, набуваючи нової форми – цифрової ідентичності, яка існує у вигляді даних, профілів та цифрових слідів.

У сучасному світі цифрова ідентичність (Digital Identity) стає ключовим елементом цифрового середовища, забезпечуючи можливість ідентифікації суб'єкта – особи, організації, тварини, пристрою тощо. Це сукупність електронних даних, які створюють унікальне представлення суб'єкта в цифровому просторі. Цифрова ідентичність виконує важливу функцію у доступі до онлайн-сервісів, автентифікації користувачів і персоналізації транзакцій [3, с. 27].

Цифрова ідентичність включає такі складові:

- персональні дані (ім'я, дата народження, контактна інформація тощо);
- цифрові ідентифікатори (логіни, електронні адреси, IP-адреси);
- поведінкові дані (активність у соціальних мережах, історія пошуку);
- цифровий профіль, сформований державними або приватними інформаційними системами.

Цифровий профіль є формалізованим відображенням особи в інформаційних

системах і може не повністю відповідати реальній особистості, що створює ризики спотворення інформації. Таким чином, цифрова ідентичність є ширшим поняттям, ніж цифровий профіль, і охоплює всі форми цифрового існування особи.

Значення прав і свобод людини важко переоцінити. Забезпечення прав і свобод людини згадується в преамбулі Конституції України, як одна з передумов, причин прийняття (існування) Конституції – Основного Закону України.

Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [4].

Особисті немайнові права є найважливішою частиною прав людини.

Особисті немайнові права – це невід'ємні, невідчужувані права людини, які не мають економічного змісту, але забезпечують її фізичне, моральне та соціальне буття. До них належать право на життя і здоров'я, на ім'я, честь і гідність, ділову репутацію [5], приватність тощо.

У цифровому середовищі реалізація цих прав зазнає суттєвих змін. Наприклад:

• право на ім'я може порушуватися шляхом використання чужих персональних даних або створення фейкових акаунтів;

• честь, гідність і ділова репутація стають уразливими через швидке поширення недостовірної інформації в Інтернеті;

• право на приватність обмежується масовим збором і обробкою персональних даних;

• право на життя і здоров'я може бути поставлене під загрозу внаслідок кібербулінгу, онлайн-переслідувань або витоку чутливої медичної інформації.

Отже, цифрове середовище не скасовує особисті немайнові права, але змінює механізми їх реалізації та захисту.

Однією з ключових загроз у цифровому середовищі є незаконний збір, оброблення та поширення персональних даних. Витоки інформації, зломи баз даних, несанкціонований доступ до акаунтів призводять до порушення права на приватність та можуть мати серйозні соціальні й психологічні наслідки для особи.

Окрему проблему становлять посягання на честь, гідність і ділову репутацію в Інтернеті – поширення наклепу, хейту, дезінформації, що часто ускладнює встановлення винної особи та притягнення її до відповідальності.

Ідентифікація особи в цифровому просторі є складною через анонімність та можливість використання фіктивних даних. Це створює умови для зловживань, ускладнює захист прав потерпілих та роботу правоохоронних органів.

Водночас надмірна ідентифікація (тотальний контроль, біометричні системи) може призводити до порушення права на приватність, що вимагає пошуку балансу між безпекою та свободою особи.

Судова практика у сфері захисту немайнових прав у цифровому середовищі поступово формується, однак залишається фрагментарною. Суди стикаються з проблемами доказовості, юрисдикції та визначення належного відповідача у справах, пов'язаних з Інтернетом та цифровими платформами.

Водночас аналіз судових рішень свідчить про зростання ролі цифрових доказів та необхідність удосконалення законодавства.

Відтак, цифрова ідентичність є комплексним явищем, яке суттєво впливає на реалізацію та захист особистих немайнових прав. Цифрове середовище створює нові можливості для самореалізації особи, але водночас породжує значні загрози для її прав і свобод.

Для підвищення рівня захисту особистих немайнових прав доцільним є удосконалення правового регулювання обігу персональних даних, розвиток судової практики з урахуванням цифрових реалій та підвищення цифрової правової культури громадян.

Ключові слова: інформаційне суспільство; цифрова ідентичність; права людини.

Список використаних джерел

1. Історичні етапи інформаційних революцій / І.Р. Ковалів // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол. : І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL: https://esu.com.ua/article-12800 (дата звернення: 28.11.2025).

2. Пушкар О.А. Поняття інформаційного суспільства та інформаційного простору як об'єктів державної інформаційної політики. Інвестиції: практика та досвід. 2025. № 2. С. 199-202. https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.2.199 (дата звернення: 28.11.2025).

3. Бєгун А.В., Апостол А.В. Цифрова ідентифікація як ключ до нових бізнес-моделей захисту інформації. Моделювання та інформаційні системи в економіці. 2024. № 104. С. 25-37. http://doi.org/10.33111/mise.104.3 (дата звернення: 28.11.2025).

4. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

Забезпечення прав людини в умовах надзвичайного чи воєнного стану: баланс між безпекою і свободами

Артем Чернієвський
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»,
спеціальність 081 «Право»,
ВНЗ «Університету економіки і права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: CherniievskyiAT@krok.edu.ua
Наталія Степаненко
доктор філософії в галузі права,
доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університету економіки і права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6216-2206

Забезпечення основних прав і свобод особистості становить фундаментальну засаду функціонування демократичної держави, оскільки саме вони відображають значущість та гідність кожної людини. Ця засада набуває виняткового значення в умовах збройного конфлікту, коли надзвичайні обставини можуть спричинити реальну небезпеку для життя, прав і свобод цивільного населення. Для України, яка прагне стати невід'ємною частиною європейської спільноти, гарантування прав людини виступає не лише формальним зобов'язанням, а й глибоким етичним та правовим обов'язком державних інституцій перед кожним громадянином.

Правова основа охорони прав особи в Україні формується з Основного Закону держави та ратифікованих міжнародних угод. Згідно зі статтею 64 Конституції України, в умовах воєнного чи надзвичайного стану допускається запровадження певних обмежень прав і свобод, проте такі обмеження не повинні порушувати базові права, зокрема право на життя, заборону катувань, право на справедливий судовий розгляд тощо [5]. Це положення чітко наголошує, що навіть за найважчих умов, коли держава зазнає серйозної загрози, основоположні права людини, які визначають саму сутність людської гідності, залишаються непорушними.

Серед ключових законодавчих актів, що регулюють важливі аспекти охорони прав особи під час воєнного стану, важливе місце посідає Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Цей нормативно-правовий акт встановлює чіткий механізм запровадження, зміст та правові наслідки воєнного стану, а також визначає відповідальність державних органів щодо забезпечення прав і свобод громадян навіть у складних умовах його дії [9]. Попри те, що законодавство допускає певні обмеження окремих прав, воно водночас наголошує на безумовній необхідності дотримання фундаментальних прав людини, що демонструє важливу рівновагу між національною безпекою та громадянськими свободами.

Окрім цього, надзвичайно важливу роль у гарантуванні прав особи під час воєнного стану відіграють міжнародні правові акти. До них належать Загальна декларація прав людини [2], Міжнародний пакт про громадянські та політичні

права [8], Європейська конвенція з прав людини [3] та інші документи, що встановлюють міжнародні стандарти державних зобов'язань щодо забезпечення прав людини за будь-яких обставин.

Будучи відповідальним учасником ООН та Ради Європи, Україна усвідомлює свій обов'язок виконувати норми міжнародного права та забезпечувати їхнє ефективне впровадження у внутрішнє законодавство. Це свідчить про те, що навіть за найскладніших обставин держава прагне функціонувати відповідно до міжнародних зобов'язань, сумлінно реалізуючи свої обов'язки перед глобальною спільнотою та власними громадянами, як справедливо підкреслюють О.М. Кононець та Д.М. Коберник [4, с. 128].

У контексті збройного конфлікту на сході України та окупації Криму російською федерацією, а згодом і повномасштабного вторгнення, питання забезпечення прав людини набули особливої актуальності. Спостережні місії Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи постійно документують численні випадки порушень прав людини в районах активних бойових дій [1]. Ці порушення охоплюють широкий спектр прав – від права людини на особисту свободу до права на безпечне середовище та належні умови життя.

Права цивільного населення в районах бойових дій часто порушуються: фіксуються випадки незаконних затримань, зникнень безвісти, катувань та жорстокого поводження з цивільними особами. Спостережні місії повідомляють про численні порушення прав людини з боку сторін конфлікту. Особливої уваги потребує забезпечення права на справедливий судовий розгляд, оскільки діяльність військових судів не завжди відповідає встановленим правовим стандартам і процедурам, що може призводити до порушення фундаментальних прав людини. Важливо наголосити, що всі заходи держави повинні ґрунтуватися на принципах законності, прозорості та підзвітності з метою запобігання можливим зловживанням і забезпечення справедливості.

Важливим також є питання свободи вираження поглядів та права на доступ до інформації в умовах воєнного стану. В умовах інформаційного протистояння держава повинна забезпечувати громадянам доступ до достовірної інформації, гарантувати безпеку журналістів та протидіяти поширенню дезінформації відповідно до постанови «Про Заяву Верховної Ради України про цінність свободи слова, гарантії діяльності журналістів і засобів масової інформації під час дії воєнного стану» [9].

Медіа повинні мати реальну можливість професійно функціонувати без необґрунтованих побоювань переслідувань, а населення – отримувати доступ до різноманітних незалежних інформаційних джерел для формування власного об'єктивного бачення. Послідовна підтримка незалежних медіа є ключовою для збереження плюралізму думок та забезпечення відкритого суспільного діалогу в демократичному суспільстві.

Як зазначає Н.П. Костюк, попри складні умови воєнного стану, Україна продовжує дотримуватися європейських стандартів захисту прав людини та вдосконалювати національне законодавство відповідно до вимог Європейського

Союзу. Верховна Рада України ухвалює законодавчі акти, спрямовані на врегулювання ключових сфер суспільного життя в умовах війни, зокрема законопроєкти щодо діяльності Конституційного Суду України, конституційної процедури, прав національних спільнот, а також закони у сфері антикорупційної політики та фінансового моніторингу. Водночас російська федерація 16 вересня 2022 року припинила участь у Європейській конвенції з прав людини у зв'язку із систематичними порушеннями міжнародних правових норм. Воєнний стан не може бути підставою для ігнорування основоположних прав людини, а українська держава демонструє прагнення оперативно реагувати на потреби суспільства шляхом удосконалення законодавства відповідно до міжнародних стандартів і зобов'язань України [6, с. 209].

Як наголошують К. Лісова та О. Чернецька, Україна на міжнародному рівні посилює співпрацю з Міжнародним кримінальним судом, бере участь у міжнародних ініціативах щодо створення спеціального трибуналу для розслідування злочину агресії, а також долучається до міжнародних коаліцій, спрямованих на притягнення до відповідальності осіб, винних у порушеннях міжнародного права та прав людини [7, с. 12].

Отже, забезпечення прав людини в умовах воєнного стану потребує від держави дотримання балансу між національною безпекою та збереженням основоположних свобод. Україна, навіть у період повномасштабної війни, демонструє послідовність у дотриманні конституційних принципів та міжнародних зобов'язань, адаптуючи законодавство до європейських стандартів і здійснюючи судову та антикорупційну реформи. Активна співпраця з міжнародними правозахисними організаціями, документування порушень на тимчасово окупованих територіях та підтримка створення спеціальних трибуналів свідчать про послідовну позицію держави щодо утвердження принципу верховенства права. Водночас важливим залишається контроль за дотриманням права на справедливий суд, захист свободи слова, забезпечення прозорості діяльності державних органів та запобігання можливим зловживанням задля збереження демократичних цінностей навіть у складних умовах.

Ключові слова: права людини, надзвичайний чи воєнний стан, демократична держава.

Список використаних джерел

1. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 1 вересня – 30 листопада 2024 року. URL: https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-01/2024-12-31%20OHCHR%2041st%20periodic%20report%20on%20Ukraine_UKR.pdf

2. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4. Кононець О. М., Коберник Д. Б. Захист прав людини в Україні під час воєнного стану. Права людини в період збройних конфліктів. 2024. С. 123–130. URL: https://dspace.onua.edu.ua/

server/api/core/bitstreams/0a916514-e9fa-4f5d-b457-2a603c9a0aec/content#page=192
5. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
6. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. Нове українське право. 2022. № 1. С. 205–210. URL: http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/377/333
7. Лісова К., Чернецька О. Забезпечення балансу між безпекою та правами людини в умовах війни: дотримання стандартів ЄС в Україні. «Україна на шляху інтеграції до Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи». Матеріали круглого столу 8 травня 2025 р. Ірпінь. С. 10–15. URL: https://surli.cc/kuhmxl
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
9. Про Заяву Верховної Ради України про цінність свободи слова, гарантії діяльності журналістів і засобів масової інформації під час дії воєнного стану: Постанова Верховної Ради України від 14 квіт. 2022 р. № 2190-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2190-IX#Text
10. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

СЕКЦІЯ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ, ПІДПРИЄМСТВ ТА БІЗНЕСУ

Соціально-психологічні чинники співзалежних стосунків у подружній парі

Ольга Петрунько
доктор психол. наук, ст. наук. співр., професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265
Ольга Москова
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MoskovaOV@krok.edu.ua

Формування співзалежних взаємин у подружжі зумовлюється низкою соціально-психологічних чинників, які впливають на становлення деструктивної емоційної прив'язаності, порушення особистісних меж та асиметрію відповідальності у шлюбі. Залежно від особистісного досвіду, соціального контексту та культурних установок, подружжя може потрапляти у стабільну модель деструктивної взаємодії, яка ґрунтується на потребі одного або обох партнерів у контролі, злитті, домінуванні або самопожертві.

Аналіз фахової літератури з цієї проблеми дає підстави вважати, що ключовимисоціально-психологічними чинниками, які зумовлюють співзалежну поведінку у шлюбі, є:

1. Моделі батьківського виховання, що ґрунтувались на емоційній нестабільності, надмірному контролі або знеціненні. Досвід емоційно нестабільного або контрольного виховання в дитинстві сприяє формуванню тривожного або унікального стилю прив'язаності [1]. Так одною з таких моделей батьківського виховання є надмірний контроль, що характеризується постійними обмеженнями та наглядом, високими вимогами та недостатньої довіри до дитини. Така модель передбачає постійне акцентування на недоліках, помилках, несамостійності, особистій неспроможності дитини реалізовувати власне життя. Такий батьківський підхід до виховання дитини базуєтьсяна їх страхуз приводу безпеки дитини, їх недовірі до здатності дитини бути самостійною з урахуванням особливостей її віку, їх некерованому бажанні максимально контролювати поведінку і розвиток дитини та нерозумінні того, що така їх поведінку знецінює дитину і є руйнівною для формування здорової особистості [1; 2].

2. Гендерні стереотипи та традиційні соціальні ролі. У суспільствах із традиційними гендерними ролями жінки часто соціалізуються до ролі основних доглядальниць, відповідальних за емоційний клімат у сім'ї, тоді як чоловіки – до ролі голови родини, що приймає рішення та забезпечує матеріальне благополуччя. Отже, традиційні соціальні ролі, засновані на патріархальних моделях сім'ї часто закріплюють певний сценарій поведінки [1; 3; 4].

3. Соціальна ізоляція та відсутність зовнішньої підтримки, що призводить

до виникнення й утримання токсичних відносин, оскільки подружжя, по-перше, не має змоги бачити інші, біль придатні моделі стосунків, а по-друге – а воно втрачає можливість отримати допомогу[1; 4; 5].

4. Психологічна некомпетентність, тобто низький рівень знань про базові психологічні закономірності поняття (межі, відповідальність, асертивність, емоційна автономія, деструктивні сценарії стосунків), часто виступає фоновим чинником, який сприяє формуванню та закріпленню співзалежної поведінки у шлюбі [5].

5. Страх самотності та неусвідомлена потреба у психологічному злитті формують залежність від партнера, незалежно від якості взаємин. Цей страх має подвійне походження, з одного боку – він пов'язаний із дитячим досвідом порушених відносин з батьками, де дитина не отримувала емоційної підтримки та стабільності, а з іншого –внутрішня не впевненість та низьку самооцінку [3].

6. Наявність адикцій у одного з подружжя – фактор, що часто є тригером для формування співзалежних стратегій у партнера, який починає брати на себе роль рятівника або контролера.

Таким чином,соціально-психологічні чинники формування співзалежних подружніх стосунків є багатофакторними і охоплюють як індивідуальні, так і системні компоненти які пов’язані не лише з внутрішньо особистісними проблемами, але й із культурними та соціальними умовами, що формують уявлення про норми сімейного життя, партнерство та емоційну відповідальність. Усвідомлення дії цих чинників має важливе значення для профілактики співзалежності, а також для ефективного психокорекційного впливу.

Список використаних джерел

1. Боулбі Дж. Створення та руйнування емоційних зв'язків. Київ: Канон-плюс 2015. 270 с.

2. Жихарева Л.В. Особливості батьківського ставлення у контексті дитячо-батьківської прихильності. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Харків. 2013. Випуск №51.С. 234–238.

3. Карпенко Є.В. Емоційний інтелект у дискурсі життєздійснення особистості: монографія. Дрогобич : Посвіт 2020. 436 с.

4. Олейник Н.О., Бабатіна С.І. Феномен любові в уявленнях чоловіків та жінок. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Психологія». 2020. Т. 31(70). Випуск 4. С. 51–57.

5. Амурова Я.В., Галушко Л.Я. Глибинно-психологічні чинники співжалежних стосунків об’єкта. Наукові записи. Випуск №1, 2023. С. 15–21. http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/21519

Психологічний аспект набуття освіти дорослими

Ольга Васильченко
д.п.н., професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail:OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072
Анастасія Дерлеменко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DerlemenkoAA@krok.edu.ua

Психологічний аспект набуття освіти дорослими охоплює глибинні процеси особистісного розвитку, саморегуляції, мотиваційного оновлення та переосмислення власного досвіду. Освіта у зрілому віці вже не є засобом соціалізації, як у дитинстві чи юності, а стає формою самотрансформації. Дорослий не просто отримує знання – він змінює уявлення про себе, свою компетентність і місце у світі. Саме тому навчання дорослих є одночасно когнітивним і екзистенційним процесом.

Відповідно до концепції андрогогіки М. Ноулза, дорослий навчається тоді, коли усвідомлює практичну цінність навчання та має внутрішню готовність до змін [4, с. 83]. Його мотиваційна система базується на потребі в автономії, компетентності й самоповазі. Тому будь-яке освітнє втручання, яке ігнорує досвід або цінності дорослого, сприймається ним як зовнішній тиск і викликає опір. Успішне навчання можливе лише тоді, коли особистісний сенс знань перевищує дискомфорт від виходу за межі звичних когнітивних схем.

З позицій когнітивної психології, вікові зміни в пізнавальній сфері дорослих не зводяться до зниження швидкості мислення. Натомість зростає рівень узагальнення, здатність до аналітичної оцінки та інтеграції нової інформації з попереднім досвідом. Освітній процес, який використовує методи проблемного навчання, дискусії, рефлексії та моделювання життєвих ситуацій, активізує ці ресурси. Саме залучення досвіду, а не абстрактна передача знань, є головним механізмом пізнавальної ефективності дорослих.

Мотиваційна складова процесу освіти у зрілому віці має амбівалентний характер. З одного боку, дорослий керується прагматичними мотивами – збереженням роботи, підвищенням кваліфікації, професійною мобільністю. З іншого – проявляється глибший, особистісно-ціннісний мотив: потреба підтвердити власну спроможність, відчути розвиток, не втратити інтелектуальну активність [2, с. 161]. У цьому сенсі освіта стає психологічною протидією стагнації та вигоранню. Вона підтримує ідентичність через досвід оновлення.

Водночас дорослий стикається з низкою психологічних суперечностей: між бажанням нових знань і страхом втрати стабільності; між раціональною готовністю вчитися та емоційним спротивом змінам; між внутрішньою автономією та необхідністю підпорядковуватись навчальним вимогам [1, с. 113].

Такі протиріччя часто вирішуються через розвиток саморегуляції – здатності утримувати мотивацію, приймати невизначеність і працювати з власною фрустрацією.

Важливою умовою освітньої ефективності є рівень метапізнання – усвідомлення людиною власних стратегій мислення, способів засвоєння матеріалу, меж пам'яті та уваги [3, с. 88]. Дорослий учень, який вміє відстежувати свій когнітивний процес, може самостійно оптимізувати навчання, що підвищує впевненість і знижує залежність від зовнішньої оцінки.

Психологічний супровід освіти дорослих передбачає роботу не лише з інтелектуальною, а й з емоційною сферою. Емпатійна комунікація, рефлексивний діалог і групова підтримка створюють умови, за яких навчання стає не механічним накопиченням інформації, а простором розвитку ідентичності. В освітньому процесі дорослого не можна відділити пізнання від життєвого досвіду, навчання від самоусвідомлення, а результат від процесу.

Освіта у зрілому віці – це форма психологічної самореконструкції. Вона відновлює відчуття життєвої динаміки, долає застиглість і відкриває можливість інтеграції минулого досвіду з новими смислами. Саме тому психологічний аспект освіти дорослих є ключем до розуміння не лише процесу навчання, а й ширше – феномена особистісного розвитку впродовж життя.

Список використаних джерел

1. Ільїна О. В. Психологічні чинники професійного розвитку дорослої особистості. Психологія і особистість. 2019. № 1. С. 112–120.

2. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи розвитку / за ред. Л. Б. Лук'янової. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2016. 283 с.

3. Jarvis P. Adult Education and Lifelong Learning: Theory and Practice. London: Routledge, 2010. 256 p.

4. Merriam S. B., Bierema L. L. Adult Learning: Linking Theory and Practice. San Francisco: Jossey-Bass, 2014. 320 p.

Психологічне відновлення рятувальників ДСНС України засобами каністерапії

Тетяна Кондес
к.психол.н, доцент,доцент кафедри психології
та соціального забезпечення,
Державного університету «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна,
e-mail: kpsz_ktv1@ztu.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8514-9389
Юлія Сечейко
студент кафедри психології та соціального забезпечення,
Державного університету «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна,
e-mail: zkrpm2_syuv@student.ztu.edu.ua

Професійна діяльність рятувальників Державної служби України з надзвичайних ситуацій належить до екстремальних видів праці, що супроводжується високим рівнем психоемоційного напруження. Це сприяє зростанню рівня професійного стресу, появі депресивних проявів, емоційного виснаження та посттравматичних стресових реакцій. Тривала дія таких чинників порушує психологічну готовність, знижує працездатність та негативно впливає на якість професійної діяльності рятувальників.

За даними досліджень С.Ю. Лєбєдєвої, О.О. Назарова та Я.О. Овсяннікової, основним стрес-фактором для працівників ДСНС у зоні збройного конфлікту є вітальна загроза – небезпека для життя та здоров'я. Додатковим дестабілізуючим чинником виступає невизначеність: непередбачуваність подій, сумніви у правильності прийнятих рішень, що іноді чинить сильніший вплив, ніж безпосередня загроза життю [1, с. 38–44].

Професійна діяльність рятувальників належить до екстремального типу праці, яка поєднує фізичне навантаження, високу моральну відповідальність і постійне емоційне напруження. Робота в таких умовах потребує високого рівня самоконтролю, оперативного мислення й здатності приймати рішення в умовах дефіциту часу. Проте тривалий вплив стресогенних чинників підвищує ризик виникнення різних психологічних порушень – від короткочасних стресових реакцій до хронічних станів, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) і професійне вигорання [2].

Попри високий рівень стресогенності, професійна діяльність рятувальників має і позитивні психологічні наслідки. Досвід роботи в екстремальних умовах сприяє розвитку стресостійкості, самоконтролю, психологічної резильєнтності, посиленню внутрішньої мотивації допомагати іншим. Рятувальники демонструють високе почуття професійної гідності, командну згуртованість і готовність до самопожертви [3, 4].

Психологічні дослідження показують, що для багатьох працівників ці фактори стають ресурсом особистісного зростання. Таким чином, стрес може

мати як негативні (дистрес), так і позитивні (еустрес) ефекти, стимулюючи адаптивні механізми психіки [5].

Особливого значення набуває пошук ефективних способів підсилення програм психологічного відновлення та профілактики емоційного виснаження рятувальників Мобільного центру швидкого реагування «Суми» ДСНС України. Використання каністерапії як додаткового інструменту психоемоційної стабілізації є перспективним напрямом, що потребує наукового обґрунтування, експериментальної перевірки та методичного опису.

Каністерапія є перспективним та емоційно ефективним напрямом, який потребує активного розвитку й впровадження як засобу психологічної допомоги у програми реабілітації рятувальників, особливо тих, хто працював в умовах військових та гострих кризових ситуацій. Реалізація цього підходу передбачає поглиблене вивчення нейрофізіологічних та психоемоційних механізмів впливу взаємодії з тваринами. Такі дослідження є необхідними для оптимізації терапевтичних протоколів та визначення довготривалих ефектів каністерапії серед різних груп населення.

Проведене дослідження було спрямоване на порівняння ефективності двох підходів до психологічної підтримки рятувальників: традиційних занять з психологом та комбінованої програми, що включала каністерапію.

Вхідне тестування показало статистично достовірну гомогенність контрольної та експериментальної груп за усіма ключовими психоемоційними показниками (депресія, ПТСР, тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність), що забезпечило чітке порівняння впливу втручань.

Результати після втручання засвідчили позитивну динаміку у обох групах, що свідчить про ефективність проведених заходів. Проте, у експериментальній групі, де додатково використовували каністерапію, зміни були більш вираженими. Зокрема, середній рівень депресії знизився на 19,3%, в той час як у контрольній групі він зменшився на 10,5%. Динаміка у категоріях депресії підтверджує це: у експериментальній групі суттєво зросла частка учасників із низьким рівнем депресії і зменшилась кількість із помірною депресією.

За показниками опитувальника Айзенка, у обох групах спостерігалося зниження тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності, при цьому позитивні зміни були більш виразні у групі з каністерапією. Це вказує на те, що комплексний підхід до психокорекції включно з роботою з тваринами має додаткову користь у зниженні психоемоційного напруження. Каністерапія як додатковий компонент психологічної допомоги демонструє потенціал для підвищення ефективності втручань, зменшення симптомів депресії та покращення адаптаційних реакцій.

Отже, інтеграція каністерапії в програми психологічної підтримки може стати важливим кроком у підвищенні якості життя та професійної діяльності рятувальників. В подальших дослідженнях рекомендується розширити вибірку, оцінити довгострокові ефекти та вивчити вплив на інші психоемоційні показники.

Ключові слова: психологічне відновлення; професійне виснаження; каністерапія.

Список використаних джерел

1. Психологічні наслідки перебування рятувальників у зоні проведення антитерористичної операції : монографія / С. Ю. Лєбєдєва, О. О. Назаров, Я. О. Овсяннікова, Н. В. Оніщенко, Д. С. Похілько, В. О. Тімченко, О. В. Тімченко, В. Є. Христенко; за заг. ред. Н. В. Оніщенко, О. В. Тімченка. – Харків : НУЦЗУ, 2019. – 174 с.

2. Афанасьєва Н. Є. Психологічні особливості ідентичності рятувальників з посттравматичним стресовим розладом // Вісник психології ДонНУ. – 2024. – Вип. 15. – С. 99-106.

3. Назаровець Т. Психологічні особливості професійного вигорання та стійкості співробітників Державної служби України з надзвичайних ситуацій // Особистість та екологічні проблеми. – 2024. – 3(4). – С. 68-74. – DOI: https://doi.org/10.31652/2786-6033-2024-3(4)-68-74

4. Чугрій І., Назаровець Т. Професійне вигорання працівників органів та підрозділів державної служби з надзвичайних ситуацій України // Особистість та екологічні проблеми. – 2023. – № 2 (6). – С. 66-70. – DOI: https://doi.org/10.31652/2786-6033-2023-3(6)-66-70

5. Ghulzar, I. et al. Effects of Distress and Eustress on Changes in Fatigue from Waking to Working // Open Journal of Social Sciences. 2022. Vol. 10. P. 156–176. Available at: https://www.scirp.org/pdf/jss_2022101414063527.pdf (accessed 25 October 2025)

Психологічні особливості та розвиток стресостійкості педагогів під час воєнного стану

Тетяна Кондес
к.психол.н, доцент,доцент кафедри психології
та соціального забезпечення,
Державного університету «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна,
e-mail: kpsz_ktv1@ztu.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8514-9389
Ольга Ткачук
студент кафедри психології
та соціального забезпечення,
Державного університету «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна,
e-mail: zkrpm2_tom@student.ztu.edu.ua

Повномасштабна війна в Україні спричинила значне підвищення рівня психоемоційних навантажень, що особливо відчутно для педагогів, які одночасно забезпечують освітній процес, підтримують дітей і батьків та мають зберігати власну психологічну стійкість. У цих умовах розвиток стресостійкості педагогів набуває ключового значення, оскільки визначає якість навчання, психологічний клімат у закладах освіти та здатність здобувачів освіти долати кризові ситуації. Незважаючи на наявність значної кількості досліджень стресостійкості (Дж. Грінберг, О. Кокун, В. Корольчук, С. Максименко та ін.), проблема специфіки функціонування стресостійкості педагогів у період воєнного стану залишається недостатньо вивченою. Потребують розвитку науково обґрунтовані програми й методичні інструменти, адаптовані до умов війни.

Аналіз наукових підходів до вивчення стресостійкості демонструє, що цей феномен є багатовимірною та динамічною характеристикою особистості, яка інтегрує когнітивні, емоційні, вольові, мотиваційні, фізіологічні, пізнавальні, операційні та комунікативні компоненти. Стресостійкість педагогів ґрунтується на формуванні позитивного мислення та ефективних психологічних стратегій поведінки та забезпечує здатність особистості усвідомлено реагувати на психоемоційні навантаження [1, с. 27–29].

Стресостійкість розглядається як здатність особистості ефективно протидіяти впливу стресових факторів, зберігати психічну рівновагу та функціональну ефективність у складних або небезпечних ситуаціях. Життєстійкість (hardiness) підкреслює внутрішні установки, переконання та мотиваційні ресурси, що дозволяють сприймати труднощі як можливості для особистісного розвитку. Резильєнтність (resilience) охоплює більш широке поняття адаптивної здатності людини не лише протистояти стресу, а й відновлювати внутрішні ресурси та розвиватися після пережитих кризових чи травматичних подій. За словами О. Кокун, резильєнтність трактується як комплексна психофізіологічна та поведінкова здатність людини успішно пристосовуватися до складних і

загрозливих умов, відновлювати внутрішні ресурси та забезпечувати подальший розвиток після пережитих труднощів і невдач [2].

Сформована стресостійкість є важливим чинником збереження психічного здоров'я, підтримання психологічного благополуччя, високої працездатності, соціальної адаптованості та успішної самореалізації. Натомість низький рівень стресостійкості асоціюється з ризиком розвитку посттравматичних стресових реакцій, фізичного, емоційного і психічного виснаження, а також появою психосоматичних порушень [3, с. 185].

У воєнний період ментальне здоров'я учителів опиняється під впливом сукупності складних і взаємопов'язаних чинників, що суттєво ускладнюють професійну діяльність і повсякденне життя. Постійна фізична небезпека формує тривале відчуття загрози, яке супроводжується високим рівнем тривожності та напруги, що може призводити до депресивних станів та емоційного виснаження. Дефіцит педагогічних кадрів призводить до надмірного робочого навантаження, підсилюючи ризик професійного вигорання [4, с. 907].

Встановлено, що стресостійкість педагогів у воєнний період формується завдяки комплексу психологічних особливостей, серед яких емоційна регуляція, внутрішня мотивація, гнучкість мислення, здатність до самоконтролю, рефлексія та емпатія, які забезпечують здатність адаптуватися до кризових умов, підтримувати стабільність освітнього процесу, зберігати професійну ефективність.

Експериментально-психологічне дослідження проводилося в онлайн-форматі на платформі Google Forms серед 30 педагогічних працівників ТОВ «Атмосферна школа» (м. Київ). У вибірці переважали молоді педагоги віком 21–30 років (60%), серед яких більшість мали стаж роботи від 1 до 10 років (60%).

Підібраний комплекс психодіагностичних методик дозволяє всебічно оцінити рівень та особливості стресостійкості педагогів, забезпечує вимірювання емоційної регуляції, професійно-адаптивних характеристик, суб'єктивного благополуччя та психоемоційної стабільності: тест «Стійкість до стресу» (С. Максименко, Л. Карамушка, Т. Зайчикова); опитувальник професійної життєстійкості (О. Кокун); «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БІБІСІ», (П. Понтін, М. Шваннауер, С. Тай та М. Кіндерман) (адаптація Л. Карамушки, К. Терещенко, О. Креденцер); опитувальник «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності» (адаптований варіант методики Г. Айзенка).

Комплексний аналіз усіх методик показав, що більшість педагогів мають середній рівень стресостійкості і здатні ефективно регулювати емоції та адаптуватися до професійних викликів. Водночас група педагогів із низьким рівнем стресостійкості та професійної життєстійкості потребує цілеспрямованої психологічної підтримки, розвитку самоконтролю, впевненості у собі та загального психологічного благополуччя, що підкреслює важливість системних заходів зі стрес-менеджменту та тренінгів для педагогів у воєнний час.

Розроблено програму розвитку стресостійкості педагогів, яка включає п'ять

послідовних тренінгів і спрямована на підвищення психологічної стійкості, емоційної регуляції та професійної життєстійкості. Представлено практичні рекомендації, а саме: усвідомлене спостереження власного стану, розвиток ресурсного мислення, формування конструктивної комунікації, використання творчих практик, свідоме обмеження інформаційного потоку, фізична активність та тілесне відновлення; комплексне впровадження цих заходів сприяє зниженню тривожності, підвищенню стресостійкості та підтримці професійної ефективності педагогів у складних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Полякова В.І. До проблеми розвитку стресостійкості у вчителів. Українська школа в контексті війни: психологічні проблеми : збірник матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Київ, 5 травня 2025 року) / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. С. 23–31.

2. Кокун О.М. Всеукраїнське опитування «Твоя життєстійкість в умовах війни»: препринт. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2022. 46 с.

3. Беляєвська Т.В., Саннікова О.П. Психологічні аспекти стресостійкості в умовах сучасності. Актуальні проблеми практичної психології : збірн. наук. праць Міжнародн. наук.-практич. інтернет конф. (17 трав. 2024 р., м. Одеса). Одеса, 2024. С.182–185.

4. Сурело Є. Вплив війни на ментальне здоров'я сільських учителів: причини та наслідки. Перспективи та інновації науки. 2024. № 8(42) С. 902–918.

Статеві відмінності в академічній мотивації, тривожності, емпатії та адаптації серед українських підлітків віком 10-11 років

Максим Аксьонов
аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AksonovMS@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0007-8391-5263

В школах хлопці та дівчата підліткового віку показують різні особливості в характері та інтересах. Зазвичай вони обирають активності під ці особливості, і тому вони мотивуються з різних причин. Дослідження показують, що хлопці зовнішньо стимулюються, а дівчата внутрішньо стимулюються [1], проте коли навколишнє середовище змінюється, стимули для також можуть змінитися для підлітків. В умовах постійних повітряних тривог, підвищується рівень стресу, проблеми з адаптацією до нових умов та комунікації з однолітками [2]. Тривожність впливає на хлопців та дівчат по різному, одних стимулює, інших зупиняє. При певних умовах, тривога ефективна для підвищення мотивації в короткій перспективі, проте вона діє як зовнішня мотивація. Вона має протилежний ефект при довгій тривалості [3].

Для того, щоб дослідити відмінність тривоги, мотивації, емпатії та рівнем адаптації між хлопцями та дівчатами раннього підліткового віку, було використано наступні опитувальники. Для виміру навчальної мотивації було застосовано адаптовану версію AMS (шкала академічної мотивації), для виміру рівня емпатії адаптований опитувальник емпатії Торонто, для виміру рівня тривоги - SCAS, та для рівня адаптації PSC.

Було опитування учнів 5 класів, віком 10-11 років. Загальна кількість учнів, які взяли участь в опитуванні становила 17 дітей (9 дівчат). Учні відповідали на запитання через електронні носії. Тривалість заповнювання в середньому була хвилин. Дітям пояснили, як заповнювати опитувальники та нагадано, що вони є анонімними.

Отримавши результати, ми провели порівняння хлопців та дівчат 5 класів.

Хлопці та дівчата в 5 класі показують рівень залученості до позакласних активностей вище середнього (62.7% часу учні проводять за позакласною діяльністю). Найбільше учні задіяні в спортивні та розумові активності. При цьому, найбільша відмінність між хлопцями та дівчатами є у творчих та соціальних активностей, де дівчата показують вищий рівень інтересу.

Шкала академічної мотивації показує, що хлопці мають більше внутрішньої мотивації ніж дівчата. У дівчат більше зовнішня мотивація. Результати показали статеву відмінність у субшкалі «амотивація», де вищий рівень у дівчат.

Хлопці та дівчата у опитувальнику емпатії Торонто, мають показники нижче середнього. Проте, дівчата мають середній бал вище за хлопців.

Опитувальник SCAS показує, що у дівчат, за усіма субшкалами, тривожність більша ніж у хлопців.

Досліджуючи рівень адаптації за допомогою PSC, виявили, що у дівчат і хлопців прийнятий рівень інтерналізації та екстерналізації. Проте, як і у результатів описаних вище, дівчата мають вищий середній бал в рівені інтерналізації ніж у хлопців.

Дані результати можна пояснити тим, що оскільки у дівчат зрілість наступає раніше, тому і розуміння емпатії відбувається раніше також. Завдяки цьому, можна зробити висновок, що через відчуття емпатії, підвищується ймовірність того, що з'являється відчуття тривоги та як наслідок, і відсутність мотивації. Через підвищену тривогу проявляється інтерналізаційна поведінка.

Проте, більшість досліджень, показують, що в основному в хлопців більше зовнішньої мотивації ніж у дівчат, проте з даною вибіркою, зовнішньої мотивації більше у дівчат [4]. Можливо, якщо взяти більшу вибірку серед хлопців та дівчат, результати можуть бути зворотними.

Незважаючи на малу вибірку, можна відстежити наступні тенденції які проявляються у хлопців та дівчат 5 класів: амотивація пов'язана з тривожністю, інтерналізацією з амотивація, та тривожністю з інтерналізацією. В результаті бачимо трикутник де амотивація, тривожність і інтерналізація взаємопов'язані. Варто додати, емпатія має сильний зв'язок з творчими інтересами, спортивні активності мають зворотній зв'язок з амотивацією та розумова активність [5].

Як висновок, згідно результатів, які були отримані з опитаних хлопців та дівчат, хлопці віком 10-11 років, більш внутрішньо вмотивовані і менше немотивовані до навчання, менш тривожні. Дівчата в 5 класах, зовнішньо вмотивовані, більше немотивовані до навчання у порівнянні з хлопцями, мають високий рівень емпатії, особливо ті, які займаються творчою діяльністю.

Необхідні подальші дослідження на цю тему. Перш за все, необхідно збільшити вибірку, щоб отримати доцільні дані. Далі, потрібно провести емпіричне дослідження, провівши експеримент у вигляді проведення активностей та зробити повторне опитування. В результаті, ми можемо дослідити, наприклад, зв'язок між спортивними заняттями та внутрішньою мотивацією, або як взаємозв'язана творча діяльність з емпатією у хлопців та дівчат раннього підліткового віку.

Ключові слова: підлітки, мотивація, емпатія, адаптація, стать.

Список використаних джерел

1. Предко, В. В. (2022). Психологічний аналіз статевих відмінностей у прояві життєстійкості підлітків в процесі освітньої соціалізації. Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки, 17(62), 84–95.

2. Никоненко, О., & Лимарева, І. (2024). Соціально-психологічні чинники формування мотивації досягнень в умовах війни. Scientific Notes of the University "KROK", (1(73)), 244–253. https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-244-253

3. Іщенко, Т. В. (2024). Вплив тривожності підлітків на навчальну мотивацію в умовах воєнного стану.

4. Bugler, M., McGeown, S., & St Clair-Thompson, H. (2015). An investigation of gender and age

*differences in academic motivation and classroom behaviour in adolescents. Educational Psychology, *36*(7), 1196–1218. https://doi.org/10.1080/01443410.2015.1035697*
5. Столярчук, О. А. (2022). Навчання та психоемоційний стан українських підлітків в умовах війни в Україні.

Особливості життєвих перспектив студентської молоді в умовах війни

Вікторія Балуєва
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BaluievaVD@krok.edu.ua
Вікторія Острова
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

Сучасна українська студентська молодь опинилася у складних соціально-політичних реаліях, що спричинені воєнними діями, невизначеністю та змінами у суспільстві. Ці обставини безпосередньо впливають на формування життєвих орієнтацій, смислів і перспектив молодих людей, які перебувають у процесі становлення власної особистісної та професійної ідентичності.

Поняття «життєва перспектива» розглядається як система уявлень людини про майбутнє, що включає цілі, плани, способи їх реалізації та емоційне ставлення до майбутнього [1]. Вона формується у взаємозв'язку з особистісними цінностями, соціальними орієнтаціями та досвідом, який набувається в процесі навчання і соціалізації.

У період війни життєві перспективи студентів зазнають суттєвих змін. Війна зумовлює втрату стабільності, безпеки, звичних життєвих сценаріїв, водночас актуалізуючи потребу у пошуку нових сенсів, переоцінці цінностей та визначенні нових життєвих пріоритетів [2]. Для багатьох молодих людей майбутнє сприймається крізь призму невизначеності, однак саме це стає стимулом до особистісного зростання та мобілізації внутрішніх ресурсів.

Як зазначає Брюховецька О. В., у таких умовах ключовою психологічною характеристикою є життєстійкість, яка дозволяє людині зберігати внутрішню рівновагу, адаптуватися до змін і долати наслідки стресу. Високий рівень життєстійкості забезпечує студентам здатність до гнучкого мислення, переосмислення досвіду й підтримання оптимізму [3].

Дослідження показують, що у студентської молоді під час війни спостерігається зміна у структурі життєвих цінностей. Якщо раніше переважали орієнтації на особистісний успіх, кар'єру та самореалізацію, то нині на перший план виходять цінності безпеки, миру, родини та соціальної підтримки. [4,5] Разом з тим, зростає прагнення робити внесок у розвиток суспільства, брати участь у волонтерських ініціативах, що розглядається як один зі способів відновлення відчуття сенсу життя.

Психологічні умови побудови життєвої перспективи студентів у воєнний час залежать від кількох чинників: рівня емоційної стійкості, соціальної підтримки, внутрішньої мотивації, а також від здатності особистості до самодетермінації [6]. Студенти з високим рівнем автономії та внутрішньої мотивації краще адаптуються до складних обставин, демонструють позитивне

бачення майбутнього і більш цілеспрямовану поведінку.

Як зазначає Мухіна Л. М. та Коренєва Ю. П., роль у формуванні життєвих перспектив відіграє професійна ідентичність, адже саме навчання у виші створює простір для планування майбутнього, розроблення життєвих стратегій і самопізнання [7]. Психологічна підтримка студентів з боку викладачів, кураторів і психологів університету стає ключовим чинником стабілізації їхнього емоційного стану та розвитку віри у власні можливості.

Отже, життєві перспективи студентської молоді в умовах війни характеризуються амбівалентністю: поєднанням тривожності та надії, страху і прагнення до розвитку. Формування позитивного бачення майбутнього потребує створення системи психологічної підтримки, розвитку життєстійкості, стимулювання соціальної активності та внутрішньої мотивації студентів.

Перспективним напрямом подальших наукових розвідок є дослідження психологічних механізмів адаптації молоді до умов воєнного стану, зокрема вивчення ролі емоційної регуляції, копінг-стратегій і рівня життєстійкості. Актуальним також постає аналіз впливу соціальних мереж, цифрових спільнот та волонтерської активності на формування життєвих орієнтацій студентів, а також виявлення відмінностей у життєвих перспективах молоді різних спеціальностей, вікових груп і регіонів України.

Крім того, важливим є вивчення умов та чинників, які сприяють підтриманню позитивного бачення майбутнього в молодіжному середовищі під час воєнних викликів. Зокрема, доцільним є дослідження ефективності програм психологічної підтримки в університетах, розвитку навичок саморегуляції, формування професійної ідентичності та залучення студентів до соціально значущих проєктів. Такі заходи можуть не лише зменшувати рівень тривожності й невизначеності, але й сприяти формуванню активної позиції, відповідальності та оптимістичного погляду на власне майбутнє.

Список використаних джерел

1. Гриньова О. М. Психологія проектування життєвого шляху особистістю юнацького віку : дис. … докт. психол. наук. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 562 с.

2. Савельчук І. Соціальні очікування молоді : від теоретичного осмислення до практичного застосування у воєнний та післявоєнний період. Social Work and Education, 2022, № 1. С. 113– 121.

3. Брюховецька О. В. Поняття життєстійкості особистості підлітка в сучасних умовах воєнного стану в Україні. Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць, 2024, вип. 29. С. 62–79.

4. Бибик Д. Д. Ціннісні орієнтири для молоді у побудові успішного майбутнього. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. С. 13–16.

5. Подолянчук Д. С. Ціннісні орієнтації студентської молоді як предмет соціально-психологічного дослідження. Габітус. Соціальна психологія, 2020, вип. 19. С. 253–270.

6. Ryan, R. M., & Deci, E. L. Self-determination theory. In: Encyclopedia of quality of life and well-being research. Cham : Springer International Publishing, 2024.

7. Мухіна Л. М., Коренєва Ю. П. Психологічні особливості побудови життєвої перспективи студентами-психологами. Габітус. Вікова та педагогічна психологія, 2024, вип. 57. С. 139–143.

Особливості появу перфекціонізму у менеджерів

Ольга Баньковська
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BankovskaOB@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

В сучасному динамічному, сповненому суспільно-нав'язаних мотивацій і загально-колективного відчуття «щоб ти не робив і де б ти не був, ти зробив не достатньо» українському суспільстві воєнного часу максимально зросли відчуття втоми, вигорання та стресу. За цих обставин, проблема перфекціонізму особистості набуває особливої гостроти. Ключовим моментом є прагнення до ідеалу, до максимальної ефективності і продуктивності. Вибір ідеалу або зразка для наслідування визначає життєвий шлях людини, її професійні досягнення та значущі результати в усіх сферах діяльності.

Аналіз теоритичного поняття і сутності перфекціонізму показав, що вчені пройшли великий шлях в своїх концепціях від перфекціонізму – як суто особистісної якості [1,2] до перфекціонізму як багатовимірного конструкта, який різні вчені наповнювали різними компонентами [3].

Частина вчених погоджується з тим, що перфекціонізм може бути адаптивним і дезадаптивним [3]. Інші вважають, що перфекціонізм здоровим чи адаптивним не буває, а приносить людині виключно проблеми. Здорове ж прагнення людини до самовдосконалення, саморозвитку, самореалізації перфекціонізму не тотожне [4].

Аналіз соціально-психологічних чинників, які впливають на перфекціонізм особистості показав, що цей вплив закладається з самого раннього віку, коли на особистітсть дитини починають впливати сім'я (мікрорівень) і протягом всього життя через взаємодію з іншими людьми, взаємодію в колективах, групах (мезорівень), через плив соціо-культурних, релігійних чинників, ЗМІ, соціальних мереж, каналів в месенджерах та інше (макрорівень) [5]. Вік, гендер, професія також є окремими чинниками, що впливають на перфекціонізм собистості.

Перфекціонізм працівників традиційно вважався стабільною рисою, що передує робочим результатам [6]. Проте останні дослідження дедалі більше акцентують на впливі повсякденного робочого досвіду на його формування. Зокрема, встановлено, що перфекціонізм може суттєво коливатися в короткостроковій перспективі залежно від конкретних ситуацій на роботі [7].

Крім особистістних факторів перфекціонізму на менеджера/працівника впливатимуть фактори робочого середовища. Такі фактори можуть впливати ситуативно і посилюватися або зменшуватися динамічно, а можуть впливати

постійно протягом роботи в певній організації, компанії тощо. Можемо припустити, що чим довше тривалість впливу факторів які сприяють підкріпленню/розвитку перфекціонізма особистості в робочому середовищі, тим більше це може, або впливати на збільшення структури перфекціонізму в психіці менеджера, або вести до його вигорання. Дослідження учасних вчених доводять, що перфекціоністичні прагнення корелюють з продуктивністю, а занепокоєння – з вигоранням [8].

До ключових чинників формування перфекціонізму у менеджерів належать: місія компанії та корпоративна культура, які задають нормативні рамки досконалості й соціальні очікування щодо якості роботи; система KPI, що визначає стандарти результативності й ступінь контролю; соціальний пакет, який впливає на задоволення базових потреб автономії, компетентності та належності, тим самим модулюючи рівень внутрішньої мотивації; бонусні та мотиваційні програми, які можуть як стимулювати конструктивний перфекціонізм, так і формувати дезадаптивну орієнтацію на зовнішнє схвалення; особистість керівника і стиль управління, що створюють емоційний клімат організації й визначають характер зворотного зв'язку; національно-культурний контекст керівництва, який формує специфічні уявлення про ідеал професійної поведінки та допустимі межі помилки.

Важливим посередником у впливі організаційних чинників є психологічний капітал менеджера, що включає самоефективність, оптимізм, стійкість і надію. Високий рівень психологічного капіталу забезпечує здатність до конструктивного самовдосконалення без саморуйнівної критики, тоді як його дефіцит підвищує ризик перфекціоністської тривожності та емоційного вигорання [9].

Таким чином, поява та динаміка перфекціонізму у менеджерів є результатом складної взаємодії індивідуальних і середовищних детермінант. Оптимальним для розвитку адаптивного перфекціонізму є таке організаційне середовище, яке поєднує високі стандарти з психологічною підтримкою, забезпечує справедливу оцінку, розвиток автономії та гнучкість у визначенні шляхів професійного зростання і покращення результатів трудової діяльності.

Список використаних джерел

1. Barrow, J.C., & Moore, C.A. Group interventions with perfectionistic thinking. The Personnel and Guidance Journal, 61, 1983. P.612-615.

2. Pacht, A. R. Reflections on perfection. American Psychologist, 1984. 39(4), P.386–390.

3. Frost, R., Marten, P., Lahart, C., & Rosenblate, R. The dimension of perfectionism. Cognitive Therapy and Research, 1990. 14. P. 449–468.

4. Чуйко Г., Чаплак Я. Проблема перфекціонізму в психології. Grail of Science, 2023. (24), С. 640–646.

5. Грубі Т. В. Генезис перфекціонізму. Проблеми сучасної психології. 2016. Вип. 33. С. 128–138.

6. Ocampo, A. C. G., Wang, L., Kiazad, K., Restubog, S. L. D., & Ashkanasy, N. M. The relentless pursuit of perfectionism: A review of perfectionism in the workplace and an agenda for future research. Journal of Organizational Behavior, 2020. 41(2), 144–168.

7. Mohr, M., Venz, L., & Sonnentag, S. A dynamic view on work-related perfectionism: Antecedents at work and implications for employee well-being. Journal of Occupational and Organizational

Psychology, 2022. 95, 846–866.
8. Bellam, A., & Curran, T. Perfectionism and work performance: A meta-analysis. Journal of Occupational and Organizational Psychology, 2025. 98, e70050. https://doi.org/10.1111/joop.70050
9. Luthans, F., & Youssef-Morgan, C. M. Psychological capital: An evidence-based positive approach. Annual Review of Organizational Psychology & Organizational Behavior, 2017. 4, 339– 366. Crossref. Web of Science.

Гендерні особливості часої перспективи у подружніх партнерів, що перебувають у вимушеній розлуці

Надія Білоус
аспірант,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: muzychukmv@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NikonenkoEV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Сучасні соціальні умови, зокрема війна, масові міграційні процеси, трудова еміграція та тривалі відрядження, призводять до різкого зростання кількості подружніх пар, які опиняються у стані вимушеної розлуки. Така ситуація створює для партнерів потужне навантаження на емоційну сферу, ускладнює підтримання близькості, довіри та стабільності взаємин. Водночас вона змінює спосіб, у який чоловіки та жінки сприймають свій життєвий шлях, теперішні події та уявне спільне майбутнє. У цьому контексті особливого значення набуває вивчення часової перспективи подружніх партнерів, а також виявлення її гендерних особливостей в умовах вимушеної розлуки.

Поняття часової перспективи має тривалу історію в психології. У рамках підходу К. Левіна часова перспектива розглядається як складова життєвого простору особистості, що включає взаємопов'язані образи минулого, теперішнього та майбутнього [1].

Ситуація вимушеної розлуки подружніх партнерів має свою специфіку: вона не передбачає розриву стосунків, але вимагає від пари адаптації до просторової дистанції, обмеженої можливості фізичного контакту і спільного повсякденного життя. Партнери змушені підтримувати відчуття «ми» за умов розділеного життєвого простору. Для багатьох подружніх пар це пов'язано з посиленням тривоги за безпеку й здоров'я партнера, невизначеністю строків возз'єднання, зміною звичної ролевої структури (перерозподіл обов'язків, самостійне виховання дітей тощо). Одним із наслідків може бути трансформація уявлень про спільне майбутнє: від чітких планів і сценаріїв до вкрай загальних, розмитих або навіть пов'язаних із страхом і катастрофічними очікуваннями.

Гендерний підхід до аналізу часової перспективи дозволяє побачити, що чоловіки й жінки нерідко по-різному переживають час у контексті подружніх стосунків. У психологічній літературі відзначається, що жінки загалом проявляють вищу емоційну чутливість та схильні до більшої рефлексії щодо подій минулого, переживання втрат, несправедливості, травматичних ситуацій. Це може сприяти формуванню посиленої орієнтації на негативні аспекти минулого, особливо коли йдеться про втрату безпеки, стабільності, звичного укладу сімейного життя. У ситуації вимушеної розлуки це проявляється у

переживанні «як було раніше, коли ми були разом», у тенденції порівнювати теперішнє з ідеалізованими спогадами, що нерідко супроводжується смутком, ностальгією, почуттям несправедливості [2;3;4].

Крім того, для жінок особливо значущим є емоційний аспект теперішньої взаємодії: потреба у регулярному контакті, отриманні підтримки, вербалізації почуттів з боку партнера. Якщо теперішнє спілкування сприймається як недостатнє чи формальне, може посилюватися орієнтація на фаталістичне теперішнє («нічого не залежить від нас», «немає сенсу щось планувати»), зростає ризик тривоги, невдоволення стосунками, почуття самотності [5].

Чоловіки, навпаки, частіше орієнтуються на майбутнє, на досягнення, реалізацію цілей, виконання соціально схвалених ролей забезпечувача, захисника, професіонала. У ситуації вимушеної розлуки це може проявлятися у концентрації на цілі «витримати» важкі обставини, забезпечити матеріальну стабільність, виконати службовий або громадянський обов'язок. Така орієнтація на майбутнє здатна виступати потужним адаптивним ресурсом: вона надає сенс поточним труднощам, структурує час, дозволяє сприймати розлуку як тимчасовий і необхідний етап для досягнення спільного блага родини.

Разом із тим акцент на майбутньому інколи супроводжується зниженням емоційної залученості в теперішні стосунки: чоловіки можуть менше приділяти уваги вербалізації власних почуттів, вираженню підтримки, інтимній комунікації на відстані. Це нерідко сприймається партнерками як віддалення, байдужість, зниження значущості стосунків, хоча самі чоловіки вважають, що їхні дії (служба, робота, заробітки) є доказом турботи та відповідальності. Таким чином, виникає своєрідний «розрив» у часовій перспективі подружжя: для чоловіка ключовим є майбутнє («я роблю це для нас»), тоді як для жінки – емоційна якість теперішнього («мені важливо, як ти зі мною зараз») [6].

Вивчення цих особливостей відкриває можливості для розробки психологічних інтервенцій, спрямованих на підтримку подружніх стосунків у складних життєвих обставинах. По-перше, діагностика часової перспективи дозволяє виявити «критичні зони»: надмірну фіксацію на негативному минулому, відсутність реалістичного образу майбутнього, фаталістичне сприйняття теперішнього. По-друге, корекційна робота може бути зосереджена на формуванні більш збалансованої часової перспективи: переосмисленні травматичних подій, актуалізації ресурсних спогадів, конструюванні спільних образів бажаного майбутнього, розвитку навичок проживання «якісного теперішнього» навіть за умов дистанції. Таким чином, гендерні особливості часової перспективи у подружніх партнерів, що перебувають у вимушеній розлуці, є ключем до глибшого розуміння того, як чоловіки й жінки по-різному переживають розлуку, зберігають або втрачають відчуття спільності, будують (чи не будують) образ спільного майбутнього. Усвідомлення цих відмінностей може стати важливим ресурсом для психотерапевтичної та консультативної роботи, профілактики подружніх конфліктів, підтримки стійкості та цілісності сім'ї в умовах тривалих життєвих випробувань.

Список використаних джерел

1. Левін К. Теорія поля в соціальних науках. Психологічні експерименти. Київ : Основи, 2000. 320 с

2. Zimbardo P. G., Boyd J. N. Time Perspective Theory; Review, Research and Application. In: Stolarski M., Fieulaine N., van Beek W. (eds.). Time Perspective Theory; Review, Research and Application. Cham : Springer, 2015. P. 1–17

3. Психологічні особливості подружніх стосунків в умовах вимушеної розлуки / за ред. Н. В. Чепелєвої. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Психологія сім'ї в умовах суспільної кризи». Київ, 2021. С. 102–106.

4. Шульга Н. О. Дистантні взаємини подружніх партнерів: виклики та ресурси. Психологія і суспільство. Тернопіль, 2022. № 3–4. С. 112–118.

5. Петренко Ю. О. Гендерні особливості подружніх стосунків у ситуації трудової міграції. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2020. Т. 16, ч. 2. С. 154–160.

6. Іванова Л. П. Часова перспектива особистості як чинник подружньої адаптації. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». Харків, 2019. Вип. 66. С. 89–95.

Психологічні особливості прояву професійного вигорання медичних працівників та стратегії подолання і профілактики у прифронтових умовах

Ірина Близнюк
студентка IV. курсу, кафедра психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BliznyukIV@krok.edu.ua
Вікторія Острова
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

Інтеграція медичної професії в умови повномасштабної військової агресії трансформувала її сутність, перетворивши медиків на ключових учасників системи національної стійкості. Актуальність теми професійного вигорання (ПВ) в прифронтових зонах (на прикладі Шосткинської ЦРЛ) є безпрецедентною. Глобальні дослідження показують, що в умовах криз рівень ПВ серед медиків сягає 60-80% (NIH, 2025). Необхідність ґрунтовного аналізу психологічного впливу цієї динаміки на фахівців, чия діяльність є критично важливою для збереження життя, підтверджена попередніми науковими напрацюваннями авторів у межах даної тематики (Близнюк & Острова, 2024).

Попри очевидну необхідність у служінні ("Світячи іншим, згораю сам"), виникає обґрунтоване занепокоєння щодо впливу хронічного стресу на психологічну стійкість. Дослідження вказують на так званий «травматичний парадокс»: надмірна залежність від механізмів «захисного заціпеніння» корелює зі зниженням навичок емпатії. Цей феномен, відомий як «когнітивно-емоційне виснаження», є результатом того, що психіка обирає найменш затратний шлях – емоційне відсторонення (деперсоналізацію) як форму захисту від моральної травми та хронічної ситуативної тривожності (Frontiers, 2023). Встановлено, що ключовими чинниками професійного вигорання в умовах прифронтової зони є кадровий дефіцит, емоційне перенавантаження та високий рівень тривожності. Ці емпіричні дані були підтверджені в ході констатувального експерименту, проведеного на базі Шосткинської ЦРЛ (60 респондентів). Ці фактори не просто спричиняють фізичну втому; вони створюють хронічну психологічну напругу і значно підвищують ризик виникнення моральної травми *(moral injury)*, оскільки медичні працівники змушені працювати в умовах, де системні обмеження (брак персоналу чи обладнання) заважають забезпечити належний рівень допомоги. Нерозривний зв'язок між хронічною небезпекою та професійною відповідальністю прямо зумовлює використання дезадаптивних копінг-механізмів, таких як захисне емоційне відсторонення, що є прямим показником критичного виснаження.

Не менш важливою є соціально-психологічна площина. Постійна робота з

горем та травмою, разом із критичним дисбалансом між високими зусиллями та обмеженими ресурсами, призводить до формування дисфункціональних копінг-механізмів (зокрема, уникнення). Надмірна опора на них послаблює емоційний інтелект, замінюючи афективну емпатію на технічну симуляцію (MDPI, 2024).

Таким чином, виклик полягає у переході від діагностики професійного вигорання за компонентами Маслач (ЕВ, Д, РОД) до розробки цільових, контекстно-чутливих індивідуальних та організаційних стратегій. Першочерговим завданням стає впровадження комплексних програм з «резилієнтності в умовах кризи», що включають обов'язкову ротацію, конфіденційну підтримку та навчання проблемно-орієнтованому копінгу (МОЗ України, 2025).

Висновок. Професійне вигорання (ПВ) медичних працівників у прифронтових зонах є багатофакторним психосоціальним феноменом, викликаним критичним дисбалансом між екстремальними робочими вимогами та виснаженими ресурсами. Насамперед, в умовах Шосткинської ЦРЛ емпірично підтверджено, що кадровий дефіцит, емоційне перенавантаження та висока ситуативна тривожність є ключовими чинниками, які призводять до критичної інтенсивності компонентів ПВ за Маслач (ЕВ, Д, РОД).

Цей хронічний стрес провокує «травматичний парадокс»: психіка обирає емоційне відсторонення (деперсоналізацію) як захист від моральної травми, що є дезадаптивною стратегією, яка веде до «когнітивно-емоційного виснаження» (MDPI, 2024).

Таким чином, виклик для системи охорони здоров'я полягає у переході від реактивного лікування до проактивної розробки цільових, контекстно-чутливих стратегій. Це вимагає впровадження комплексних програм з «резилієнтності в умовах кризи», що включають обов'язкову систематичну ротацію персоналу, конфіденційну психологічну підтримку та навчання проблемно-орієнтованому копінгу (МОЗ України, 2025).

Розуміння психології взаємодії з екстремальним стресом дозволить розробити ефективні, науково-обґрунтовані стратегії, які забезпечать ментальне здоров’я медиків та підтримають життєздатність критично важливої системи охорони здоров’я у прифронтових зонах.

Список використаних джерел

1. Близнюк, І. В., & Острова, В. Д. (2024). Професійне вигорання медичних працівників: психологічний аналіз. У Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: Матеріали курсової роботи. ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК».

2. Кравець О. В., Станін Д. М., Єхалов В. В. (2024). Стрес-адаптація медичних працівників за умов воєнного часу. URL: https://repo.dma.dp.ua/7445/1/стресадаптація%20медичних%20працівників.pd

3. МОЗ України. (2025). Про затвердження методичних рекомендацій щодо профілактики та подолання професійного вигорання серед медичних працівників. Наказ Міністерства охорони здоров’я України від 04 червня 2025 року № 923. https://moz.gov.ua/

4. Марута Н. (2022). Психосоматичні стани під час війни. Український вісник, 5(151). https://www.umj.com.ua/article/233846/psihosomatichni-stani-pid-chas-vijni

5. Рибалка, С. В., & Мельник, О. І. (2024). Психосоціальні наслідки та професійна деформація медичного персоналу в умовах бойових дій. Український психологічний журнал, 4(2), 55–68.
6. Ткаченко, І. Р. (2023). Вплив хронічного стресу війни на копінг-стратегії медиків прифронтових госпіталів. Вісник кризової психології, 12(3), 15–30.
7. MDPI. (2024). Coping Strategies Among Healthcare Workers During the COVID-19 Pandemic: Emotional Responses, Challenges, and Adaptive Practices. Medicina, 61(2), 311. https://doi.org/10.3390/medicina61020311

Роль комунікації у зміцненні життєстійкості сім'ї під час війни

Вікторія Бондаренко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BondarenkoVP@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Постановка проблеми. В умовах тривалої війни в Україні сім'я як основна соціально-психологічна система зазнає потужних стресових впливів. Руйнування звичного способу життя, вимушене переселення, втрати, емоційна перевтома та постійна невизначеність створюють загрозу її цілісності та стабільності. Саме тому особливої актуальності набуває проблема життєстійкості сім'ї, що визначає її здатність зберігати єдність, гармонію та психологічне благополуччя в умовах кризи.

Одним із головних чинників підтримки життєстійкості є ефективна комунікація між членами сім'ї – процес взаємного обміну інформацією, емоціями та підтримкою, який сприяє формуванню довіри, взаєморозуміння й почуття безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання життєстійкості особистості розроблялося у працях С. Мадді, С. Кобаси, О. Кокуна, Т. Титаренко, О. Чиханцової, які визначають її як здатність особистості протистояти стресу, адаптуватися до складних умов і зберігати психологічну рівновагу. На сімейному рівні життєстійкість розглядається як властивість системи, що забезпечує її функціональність у кризі (Копилов, 2022; Чиханцова, 2021).

Комунікація в сім'ї є важливим соціально-психологічним механізмом, який формує емоційний клімат, згуртованість і спільне подолання труднощів. Згідно з роботами Т. Білик (2021), Л. Гончаренко (2019), Л. Бєлкіної (2020), якість спілкування визначає рівень психологічного благополуччя родини. Сингаївська й Осауленко (2023) наголошують, що під час війни саме ефективна комунікація дозволяє мінімізувати конфлікти, підтримати партнерські стосунки та уникнути емоційного вигорання.

Виклад основного матеріалу. Життєстійкість сім'ї можна розглядати як інтегральну властивість, що забезпечує її стабільність та адаптаційний потенціал у ситуаціях кризового характеру. Її ключовими компонентами є:

- когнітивний – усвідомлення спільних цінностей і цілей;
- емоційний – здатність підтримувати позитивний емоційний клімат;
- поведінковий – спільна активність і взаємодопомога.

Комунікація є основою цих процесів. Вона забезпечує обмін інформацією, узгодження позицій, розподіл ролей і формування почуття єдності. Через слова,

жести, спільну діяльність члени родини регулюють емоційний стан і формують підтримувальну атмосферу.

У кризових ситуаціях сімейна комунікація виконує кілька ключових функцій:

• Регулятивну – допомагає координувати дії в складних умовах.

• Підтримувальну – створює психологічну безпеку й емоційну опору.

• Інформаційну – сприяє розумінню спільних проблем і шляхів їх вирішення.

• Інтегративну – зберігає цілісність сімейної системи.

Під час війни спостерігаються численні комунікативні труднощі: емоційна втома, замкненість, конфліктність, дефіцит спільного часу. Проте дослідження (Копилов, 2022; Сингаївська & Лукаш, 2021) доводять, що розвиток навичок відкритого спілкування, активного слухання та емпатії суттєво підвищує рівень сімейної життєстійкості. Особливо важливо підтримувати позитивну комунікацію у сім'ях військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб де підвищується ризик дезадаптації, тривоги, депресії чи емоційного відчуження. Такі родини потребують психологічної підтримки, спрямованої на відновлення довіри та взаємопідтримки.

Власне емпіричне дослідження підтвердило, що сім'ї з високим рівнем відкритої комунікації демонструють вищу стійкість до стресів, ефективніше долають конфлікти й швидше відновлюють емоційний баланс після кризових подій. Навпаки, у сім'ях із порушеною комунікацією відзначено підвищений рівень напруги, недовіри, відчуження, що негативно позначається на психологічному стані всіх членів родини.

Для зміцнення життєстійкості запропоновано психокорекційну програму розвитку комунікативних умінь, яка включала:

• тренінги активного слухання та емпатійного розуміння;

• вправи з подолання комунікативних бар'єрів;

• техніки невербального контакту;

• сімейні практики «емоційного обміну»;

• арттерапевтичні методики для відновлення почуття єдності.

Результати апробації програми засвідчили покращення емоційного клімату, зростання рівня довіри, зменшення конфліктності та підвищення почуття безпеки в сім'ях.

Висновки.

Отже, ефективна комунікація є не лише показником здорових сімейних стосунків, а й потужним ресурсом життєстійкості родини в умовах війни. Вона сприяє збереженню емоційного зв'язку між членами сім'ї, підвищує здатність до спільного подолання труднощів і формує психологічну готовність до змін. Розвиток комунікативної компетентності через спеціальні психокорекційні програми є одним із найважливіших напрямів роботи практичних психологів у сучасних умовах, коли від єдності та стійкості сімей залежить майбутнє суспільства.

Список використаних джерел

1. Білик, Т. (2021). Методики для дослідження соціально-психологічних чинників порушень міжособистісної комунікації в конфліктах шлюбних партнерів. Організаційна психологія. Економічна психологія, 1(22), 18–26.

2. Бєлкіна, Л. (2020). Інтерактивні ігри як метод покращення комунікації в родинному середовищі. Психологія розвитку, 9(1), 34–39.

3. Гончаренко, Л. (2019). Психологія сімейних відносин: методи і стратегії розвитку. Журнал психології, 14(2), 44–49.

4. Копилов, С. (2022). Психологічні засади та стратегії комунікативної поведінки в умовах екзистенційного воєнного протистояння. Вісник НУОУ, 5(69), 84–89.

5. Сингаївська, І., & Лукаш, Ю. (2021). Психологічна допомога при вирішенні подружніх конфліктів. Вчені записки Університету "КРОК", 1(61), 251–257.

6. Сингаївська, І., & Осауленко, Н. (2023). Особливості комунікативних проблем в шлюбних партнерських стосунках переселенців під час війни. Вчені записки Університету «КРОК», 3(71), 125–134.

7. Чиханцова, О. (2021). Психологія становлення життєстійкості особистості. Автореф. дис. д-ра психол. наук. Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України.

Психокорекційні технології роботи з дітьми дошкільного віку з проявами гіперактивності

Тетяна Борець
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BoretsTO@krok.edu.ua
Ольга Петрунько
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Актуальність проблеми гіперактивності у дітей дошкільного віку полягає в тому, що це поширений розлад нервової системи, який значно впливає на адаптацію дитини в суспільстві, її соціалізацію та подальше навчання. За М.О. Марценюк соціальна значимість проблеми визначається тим, що без своєчасної та кваліфікованої допомоги у таких дітей до підліткового віку може спостерігатися наростання порушень поведінки (Марценюк, 2017).

Н.П. Пихтіна вважає, що поняття «гіперактивність» відображає стан, при якому активність і збудливість людини перевищує норму (Пихтіна, 2022). За твердженням М.О. Марценюк назва «гіперактивність» свідчить про те, що дитина, на перший погляд, справляє враження невтомної, яка увесь час перебуває у бурхливій діяльності, переважно в русі (Марценюк, 2017).

М.О. Марценюк відмічає, що саме у дошкільному віці гіперактивність дитини є визначальною для її повноцінного розвитку в особистісному аспекті. Дефіцит уваги який є супутником гіперактивності дитини, перешкоджає оптимальній життєдіяльності, розвитку та зростанню дитини (Марценюк, 2017). За твердженням І.Ю. Підлипняк часто гіперактивність супроводжується проблемами у взаєминах із навколишніми, труднощами в навчанні, низькою самооцінкою. При цьому рівень інтелектуального розвитку дітей не залежить від ступеня гіперактивності і може перевищувати показники вікової норми (Підлипняк, 2017).

Пихтіна Н.П. відмічає, що до зовнішніх ознак гіперактивності психологи відносять відволікання, неуважність, імпульсивність, підвищення рухової активності (Пихтіна, 2022). За твердженням М.О. Марценюк гіперактивна дитина нетерпляча та метушлива, імпульсивна та агресивна, не здатна утримувати на чомусь увагу більше ніж 5-7 хвилин. Багато і швидко розмовляє, задає незлічену кількість запитань, але на відповіді не чекає, бо за мить встигає зацікавитись чимось іншим. Ці симптоми, а також надмірне нервове збудження, недостатній контроль над рухами та емоціями, погана координація рухів, швидка втома визначають синдром гіперактивності (Марценюк, 2017).

Підлипняк І.Ю. наводить характеристику гіперактивних дітей відомого американського психолога В. Оклендер: «Гіперактивній дитині важко сидіти,

вона метушлива, багато рухається, вертиться на місці, іноді надмірно балакуча, може дратувати манерою своєї поведінки. Часто в неї погана координація чи недостатній м'язовий контроль. Вона незграбна, іноді ламає речі, проливає молоко.» (Підлипняк, 2017).

Підлипняк І.Ю. зазначає, що існують різні погляди на причини виникнення гіперактивності: це можуть бути генетичні фактори, особливості побудови і функціонування головного мозку, пологові травми, інфекційні захворювання, перенесені дитиною в перші місяці життя тощо. Як правило, в основі синдрому гіперактивності лежить мінімальна мозкова дисфункція, наявність якої визначає лікар-невропатолог після проведення спеціальної діагностики (Підлипняк, 2017). В свою чергу Н.В. Гриньова до вищезазначених причин гіперактивності додає: харчові фактори (неправильне харчування, зокрема надмірне споживання вуглеводів); соціальні фактори (відсутність чіткої системи виховання, вседозволеність) (Гриньова, 2024).

Підлипняк І.Ю. зазначає, що психологічна корекція гіперактивності у дітей дошкільного віку є важливим аспектом їхнього розвитку та адаптації. До найбільш ефективних методів та прийомів психологічної корекції відносять:

1. Поведінкову терапію;
2. Ігрову терапію;
3. Когнітивно-поведінкову терапію (КПТ);
4. Арт-терапію;
5. Сімейну терапію (Підлипняк, 2017).

На думку С. Коляденко, С. Гуторчук участь батьків у профілактиці та корекції гіперактивності у дітей дошкільного віку є ключовим чинником, що впливає на формування поведінкових особливостей дитини. Сім'я є первинним середовищем, де дитина отримує перший досвід соціальної взаємодії та формує базові поведінкові навички. Батьки, через свої дії та реакції, моделюють поведінкові зразки, які дитина засвоює та відтворює. Дослідження показують, що діти, які ростуть у підтримуючому та стабільному сімейному середовищі, демонструють меншу схильність до поведінкових розладів, включаючи гіперактивність. Навпаки, нестабільність, конфлікти та відсутність уваги з боку батьків можуть призводити до підвищеної збудливості та імпульсивності у дітей (Коляденко & Гуторчук, 2025).

В.В. Левченко вважає, що стиль виховання, який обирають батьки, має значний вплив на поведінку дитини. Оптимальним є демократичний стиль, який поєднує чіткі правила та межі з емоційною підтримкою та розумінням. Такий підхід сприяє формуванню у дитини навичок саморегуляції та знижує ризик розвитку гіперактивності (Левченко, 2013).

Таким чином, проблема гіперактивності дітей дошкільного віку є актуальною, соціально значимою та потребує подальшого наукового аналізу. Допомога дитині з синдромом гіперактивності має носити комплексний характер, з використанням ефективних методів та прийомів психологічної корекції та з залученням психологів, педагогів та батьків.

Список використаних джерел

1. Марценюк М.О. (2017) Феномен гіперактивності у дітей дошкільного віку. Мукачівський державний університет, С. 96-99.

2. Пихтіна Н.П. (2022) Гіперактивність у дошкільників: сутність, різновиди, чинники детермінації, стан та методика вивчення. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. С. 206-208

3. Підлипняк І.Ю. (2017) Особливості психокорекційної роботи з гіперактивними дітьми. Збірник наукових праць «Педагогічні науки» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Випуск LXXVIII. Том 1., С. 92-96.

4. Гриньова Н.В. (2024) Корекція гіперактивності та затримки психічного розвитку у дітей дошкільного віку засобами арт-терапії. Scientific multidisciplinary monograph «Science in the context of innovative changes» International center for science and social transformation www.isst.co.ua, С.13-47

5. Коляденко, С. М., & Гуторчук, С. Л. (2025, October). Співпраця з батьками у соціально-профілактичній роботі гіперактивності дошкільнят. In 3 Міжнародна науково-практична конференція «The Future of Science, Technology and Economy» (pp. 432-437).

6. Левченко, В. В. (2013). Соціально-психологічні засади зниження проявів гіпердинамічного синдрому у дітей шкільного віку. Теоретичні і прикладні проблеми психології, 1(30), 172-179.

Психоемоційні механізми формування онкопатологій у дорослих людей

Ольга Бундз
магістранка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BundzOL@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Онкологічні захворювання посідають одне з провідних місць у структурі смертності населення. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, «рак є однією з головних загроз глобального здоров'я» [1, с. 2]. В Україні, згідно з Національним канцер-реєстром, щороку виявляють понад 130 тисяч нових випадків раку, а понад 60 тисяч людей помирають від онкопатологій [2]. Близько 1000 нових випадків фіксується щотижня, а низький рівень ранньої діагностики істотно впливає на прогноз перебігу захворювання. У сучасній психоонкології акцент зміщується з пошуку «єдиної причини» виникнення раку на вивчення психоемоційних, поведінкових та нейроімунних чинників, що впливають на перебіг захворювання, адаптацію та якість життя пацієнтів.

Класична психосоматична медицина, представлена працями Ф. Александера, стверджує, що «невирішені емоційні конфлікти можуть знаходити соматичне вираження у вигляді органічних порушень» [3, с. 45]. Цей підхід заклав підґрунтя для розуміння того, як психоемоційна напруга здатна впливати на фізіологічний стан організму. Подальші дослідження в галузі психонейроімунології підтвердили, що тривалий стрес виснажує імунну систему. На думку R. Ader, N. Cohen та D. Felten, він може призводити до порушення клітинної регуляції та зниження активності природних кілерів – клітин, що контролюють онкологічний процес [4].

Серед особистісних чинників, що можуть впливати на формування онкологічних захворювань, дослідники виокремлюють емоційне пригнічення, орієнтацію на потреби інших та уникнення конфліктів. A. H. Schmale та H. P. Iker описують так звану «особистість типу С», для якої характерними є систематичне придушення власних емоцій, прагнення уникати конфліктів, схильність до надмірної самоконтролюваності та самопожертви. Саме з цього приводу автори зазначають: «особистість типу С характеризується схильністю до емоційного придушення та самопожертви» [5, с. 122]. У цьому контексті Г. Маté підкреслює: «тіло говорить "ні" тоді, коли людина тривалий час не має змоги сказати "ні" психологічно» [6, с. 112], що вказує на можливі наслідки тривалого емоційного перенапруження для соматичного здоров'я.

Клінічні дослідження також вказують, що онкопацієнти часто демонструють високий рівень самоконтролю, уникнення власних емоцій, труднощі у вираженні

агресії та смутку, а також схильність до емоційного відчуження. Д. Спіґель довів, що «психотерапевтична підтримка знижує рівень депресії та може позитивно впливати на тривалість життя онкопацієнтів» [7, с. 171].

Українська дослідниця О. Хомич підкреслює, що «своєчасне психологічне втручання сприяє зниженню рівня емоційної дезадаптації та може бути вагомим чинником покращення якості життя онкопацієнтів» [8, с. 105]. Це підтверджує доцільність інтеграції психологічної підтримки як невід'ємної складової комплексної онкологічної допомоги.

Попри термінологічну схожість із психосоматичними уявленнями, альтернативні теорії, зокрема Нова Германська Медицина (Р. Хаммер), не мають емпіричного підтвердження і визнаються псевдонауковими [1]. У цій роботі використано класичний психосоматичний підхід, який розглядає взаємодію психоемоційних, поведінкових, нейроімунних та соціальних чинників у розвитку онкопатологій, не заперечуючи ролі біологічних та генетичних процесів.

Висновки. Психоемоційні механізми розвитку онкопатологій проявляються через взаємодію емоційної дезрегуляції, хронічного стресу, особистісних особливостей та порушення імунної відповіді. Хоча психіка не є безпосереднім етіологічним чинником виникнення онкології, вона значно впливає на перебіг захворювання, адаптацію пацієнтів та якість життя. Психологічний супровід повинен розглядатися як обов'язкова складова комплексної підтримки онкопацієнтів і може підвищувати ефективність лікування, сприяючи зниженню психоемоційної напруги та посиленню адаптивних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Александер Ф. Psychosomatic Medicine: Its Principles and Applications. New York: Norton, 1987. 256 с.

2. Maté G. When the Body Says No: Exploring the Stress-Disease Connection. Toronto: Knopf Canada, 2003. 320 с.

3. Schmale A. H., Iker H. P. The "Type C" personality. Psychosomatic Medicine. 1971. Vol. 33, № 2. С. 121–128.

4. Spiegel D. Psychosocial aspects of cancer. BMJ. 1996. Vol. 313. С. 171–175.

5. Ader R., Cohen N., Felten D. Psychoneuroimmunology. New York: Academic Press, 2001. 720 с.

6. World Health Organization. World Health Statistics: Report on Cancer. Geneva: WHO Press, 2020. 40 с.

7. Національний канцер-реєстр України. Офіційна статистика онкологічних захворювань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unci.org.ua (дата звернення: 27.11.2025).

8. Хомич О. П. Психологічні стратегії підтримки онкопацієнтів. Психологія і медицина, 2020. № 2. С. 101–108.

Модель реінтеграції ветеранів війни в професійну діяльність: соціально-психологічний підхід

Вікторія Бузова
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BuzovaVV@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Проблема реінтеграції ветеранів війни у професійне середовище є одним із ключових викликів сучасної України, що переживає наслідки повномасштабного військового конфлікту. Військовий досвід, з одного боку, формує у ветеранів такі якості, як дисциплінованість, відповідальність, стресостійкість, лідерський потенціал, але з іншого – призводить до виникнення психологічних, фізичних і соціальних бар'єрів, які ускладнюють їхнє повернення до цивільного професійного життя [1].

З огляду на це, надзвичайно актуальним є створення цілісної системи соціально-психологічної підтримки ветеранів, що поєднує психотерапевтичні, соціальні та освітньо-професійні механізми. На основі теоретичного узагальнення та результатів емпіричного дослідження нами було розроблено Модель реінтеграції ветеранів війни в професійну діяльність, яка відображає п'ять послідовних взаємопов'язаних етапів – від психологічної стабілізації до повної професійної інтеграції.

Етап 1. Психологічна діагностика та стабілізація. Мета – виявлення потреб ветерана, подолання наслідків травматичного досвіду, зниження рівня тривожності та депресії, відновлення психологічної рівноваги. Інструменти: когнітивно-поведінкова терапія, EMDR, арттерапія, тілесно-орієнтовані практики, майндфулнес, психіатрична підтримка, а також психодіагностика за шкалами HADS і ОС ПТСР. Очікуваний результат – відновлення емоційної стійкості та базової готовності до соціальної взаємодії [2].

Етап 2. Соціально-психологічна підтримка. Мета – зниження соціальної ізоляції, формування позитивної самооцінки, розвиток мотивації до праці. Інструменти: групи взаємопідтримки, сімейне консультування, соціально-психологічні тренінги, психоедукація. Особлива увага приділяється мотиваційній діагностиці за шкалою R-MAWS, що дає змогу виявити рівень внутрішньої й зовнішньої трудової мотивації та готовність ветерана до активної діяльності. Результат – зростання соціальної включеності, розвиток усвідомленої мотивації до професійного самовираження.

Етап 3. Професійна діагностика і профорієнтація. Мета – формування або оновлення професійної ідентичності ветерана. Інструменти: Опитувальник професійної життєстійкості за О. Кокун [3], кар'єрне консультування, складання

персонального кар'єрного маршруту, аналіз ринку праці. Результат – визначення реалістичної професійної мети, підвищення впевненості у власних силах і конкурентоспроможності.

Етап 4. Освітня та кваліфікаційна підтримка. Мета – розвиток актуальних компетенцій, перекваліфікація або здобуття нової освіти. Форми роботи: навчальні курси, онлайн-програми (Prometheus, Coursera, EdEra), тренінги з цілепокладання та самопрезентації. Партнери – державні служби зайнятості, ветеранські центри, бізнес-інкубатори. Результат – здобуття сертифікованих навичок, підвищення впевненості у власній професійній спроможності.

Етап 5. Працевлаштування та адаптація на робочому місці. Мета – забезпечення сталого працевлаштування та підтримки ветерана на робочому місці. Інструменти: допомога у пошуку роботи, стажування, менторство, створення гнучких форм зайнятості, робота з роботодавцями, психологічний супровід у процесі адаптації. Результат – формування відчуття соціальної значущості, стабільного працевлаштування та зниження ризику професійного вигорання.

Очікувані результати впровадження Моделі: зниження рівня ПТСР, тривожності, депресії та соціальної ізоляції серед ветеранів; зростання рівня професійної адаптованості, впевненості у власних силах і трудової мотивації; підвищення зайнятості ветеранів на цивільному ринку праці; розвиток міжвідомчої співпраці між державними, громадськими та приватними структурами; посилення соціальної згуртованості суспільства та зміцнення людського капіталу України.

Таким чином значущість Моделі полягає у створенні стабільного механізму підтримки, що діє на трьох взаємопов'язаних рівнях: психологічному – через стабілізацію емоційного стану, подолання наслідків травматичного досвіду та розвиток стресостійкості; соціальному – через відновлення міжособистісних зв'язків, формування підтримуючого середовища та зменшення стигматизації; професійному – завдяки розвитку компетенцій, перекваліфікації та ефективному працевлаштуванню. Отже, розроблена Модель реінтеграції ветеранів війни в професійну діяльність є системним і науково обґрунтованим підходом, що забезпечує не лише відновлення працездатності ветеранів, а й сприяє формуванню активної громадянської позиції, соціальній згуртованості та зміцненню людського потенціалу нашої держави.

Список використаних джерел

1. Сингаївська І., Сокур І. Психологічна реабілітація воїнів після повернення у цивільне життя. Вчені записки Університету «КРОК», 2025. № 3 (79). С. 421–428. URI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-79-421-428

2. Бузова В., Сингаївська І. Психологічна допомога ветеранам війни під час реінтеграції в професійну діяльність. Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів: матеріали VIII Всеукраїнських психологічних читань (27 березня 2025 р., м. Умань). Умань: Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, 2025. С. 9–13.

3. Кокун О. Опитувальник професійної життєстійкості (українська версія). Проблеми екстремальної та кризової психології. Харків. НУЦЗУ, 2021. Вип. 1(1). С. 90-104 URI: http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/20322

Війна як травмотвірний чинник: соціально-психологічний вимір

Зоряна Величко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VelychkoZA@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NikonenkoEV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Для індивіда та суспільства в цілому війна є одним з найпотужніших травмотвірних факторів. Вона зумовлює масову психологічну травматизацію, чинить глибокий вплив на когнітивні процеси, емоційний стан, соціальну поведінку та переосмислення ідентичності загалом, в тому числі й колективної. Соціально-психологічні наслідки війни виходять далеко позамежі індивідуального (у проявах гострих і хронічних розладів та станів, соматичних симптомів тощо). На рівні сім'ї, громади, нації вони проявляються в змінах у соціальній підтримці та довірі, рівні конфліктності тощо, відтак формуються специфічні патерни соціальної взаємодії та групової динаміки. Сучасні дослідники наголошують, що війна формує не лише травматичний досвід, а й систему щоденних, проте, тривалих, стресорів, які можуть бути навіть сильнішими предикторами психічних розладів, ніж одноразові, хоча й гострі, травматичні події. Власне український досвід тривалої, виснажливої, несправедливої, навіть геноцидної, війни демонструє, що дослідження травмотвірного аспекту війни потребує комплексного й виваженого соціально-психологічного підходу. З огляду на надважливість й практичну значущість цієї теми, у сучасній українській науці спостерігаємо очевидний сплеск зацікавлення й поглиблення досліджень цього кола питань. Окрім цілої плеяди українських учених, з'являються окремі групи дослідників при ВНЗ (напр., УКУ), проєкти (напр., «Dream and Trauma Lab»), громадські організації (напр., «Інститут психотравми війни»), медіаресурси тощо.

Травма (з давньогрецької) – це рана, ушкодження, результат насилля. Вже це первісне тлумачення дає чітке розуміння глибинної суті цього терміна саме в психологічному вимірі. І. Козловський слушно зазначив, що на рівні свідомості – це «рана внаслідок емоційного шоку настільки сильного, що він порушує «усвідомлення часу, себе і світу» [1]. Г. Вайсс у монографії «Травма, провина та репарація» здійснив доглибний огляд різноманітних психоаналітичних теорій травми та, зокрема, кореляції між особистою, історичною та суспільною травмами. Узагальнюючи наслідки травматичних досвідів, сформульовані різними дослідниками, він спостеріг одну спільну рису: «пошкодження залишає постійні сліди або німі зони забування в психіці, які по-різному описують як «чорну діру» (Kinston & Cohen 1986) або «порожнє коло» (Laub 2000, p. 868)»

[2, с. 56]. Інший, тілесний, вимір травми розглядає Б. ван дер Колк у праці «Тіло веде лік. Як лишити психотравми в минулому». Він стверджує, що тіло зберігає сліди травми довше, ніж свідомість [3].

Психологічна травма, зумовлена війною, з одного боку, цілком вписується в теоретичні напрацювання щодо травми загалом, проте її психологічні механізми мають свою специфіку. По-перше, травма в у мовах війни формується під впливом екстремальних стресорів: загрози життю/здоров'ю/свободі, втрати, насильства, вимушеної міграції, краху звичного укладу життя тощо. По-друге, психологічні механізми війни по-різному проявляються у військових та цивільних. Травматизація активує когнітивні порушення, дисоціації тощо. Для військових прикметною є поява «бойового мислення» – сприймання світу через призму загрози (в тому числі й після припинення активної участі в бойових діях). У цивільних може домінувати інший тип травматизації – хронічна невизначеність/дезорієнтованість та тривала експозиція до небезпеки.

Дослідження свідчать, що ветерани бойових дій потерпають від зниження соціальної пластичності та ускладнення інтеграції/реінтеграції в соціум. З іншого боку, війна спричинює також феномен колективної травми, тобто розділеного спільнотою досвіду втрати, руйнування базових цінностей, небезпеки тощо. За визначенням Дж. Александера, «колективна травма – це культурно опосередкований процес, у якому суспільство конструює значення страждання і реагує на нього» [4, с. 27].

Варто підкреслити, що український контекст підсвітив унікальні, можна сказати, позитивні соціально-психологічні наслідки травматизації війною, зокрема – це: підсилення національної самосвідомості, трансформація ціннісних орієнтирів, консолідація суспільства та поява нових форм солідарності, зміна ставлення до громадянських обов'язків та соціальної відповідальності. Прикметно також, що сучасні вітчизняні дослідники зосереджують свою увагу не лише на вивченні психічних і психологічних феноменів, а ставлять у фокус саме конструктивні практичні аспекти проблеми, окреслюючи різноманітні стратегії подолання травматизації у перспективі, наголошуючи на життєстійкості (резилієнтності), на життєконструюванні. І в цьому, на наш погляд, українські психологи значно випереджають західних теоретиків. Скажімо, ще в 2020 році вийшла друком монографія Т. Титаренко «Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя», в якій авторка досліджує «життя після травми та його маршрути», в тому числі на прикладі комбатантів російсько-української війни [5, с. 11-50]. Соціально-психологічні чинники формування мотивації досягнень в умовах війни окреслює у наукових публікаціях О. Никоненко [6].

Отож війну доцільно розглядати не лише як травмотвірний, а й життєтвірний чинник. І саме українська соціальна психологія має в своєму арсеналі всі можливості для лідерства у світовій науці.

Список використаних джерел

1. Козловський І. Травма як досвід. Збруч. 14 вересня 2022. [Електронний ресурс]. URL: https://zbruc.eu/node/113136.

2. Вайсс Г. Травма, провина та репарація. Шлях із тупика до розвитку / пер. з англ. З. Баблояна; наук. редактор І. Романов. Київ: Видавництво Ростислава Бурлаки, 2024. 350 с.

3. Колк Бессер ван дер. Тіло веде лік. Як лишити психотравми в минулому / пер. з англ. А. Цвіри. Х.: Віват, 2024. 624 с.

4. Alexander J. Trauma: A Social Theory. John Wiley and Sons Ltd, 2012. 180 p.

5. Титаренко Т. Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя: монографія / НАПНУ, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 160 с.

6. Никоненко О. Лимарева І. Соціально-психологічні чинники формування мотивації досягнень в умовах війни. Вчені записки Університету «КРОК». 2024. № 1(73). С. 244-253.

Ресурси гештальт-підходу для психологічної допомоги при травмівному горюванні в умовах війни

Іванна Венгринська
студентка 4 курсу, спеціальність «Психологія»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VenhrynskaID@krok.edu.ua
Вікторія Гриджук
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrydzhukV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-7600-6283

Для ефективної психологічної підтримки осіб, які переживають травмівне горювання, доцільним є використання психотерапевтичних підходів, що враховують емоційний, когнітивний і тілесний рівні функціонування людини. Клінічні дослідження засвідчують ефективність застосування при лікуванні ускладненого горювання, депресивних і тривожних симптомів психосоціальних втручань, базованих передусім на когнітивно-поведінковій терапії (cognitive-behavioral therapy). Саме вони супроводжують процес відновлення (Wagner, 2006; Malkinson, 2010). Але відомо, що частина протоколів КПТ по роботі з втратою інтегрує релаксаційні техніки, техніки гештальт-терапії, роботи з уявою та сімейної терапії.

Окрім того, в роботі з горем застосовуються терапія складного горя (CGT), екзистенційна психотерапія, наративна терапія. Іноді при травматичній втраті використовується EMDR (десенсибілізація та репроцесинг рухами очей). Свою ефективність показали і психотерапевтичні протоколи роботи з посттравматичним стресовим розладом, розроблені A.Ehlers і Clark (2000) для дорослих та Cohen-Mannarino-Deblinger's manual (2006) для дітей (Rosner et al., 2011; Wittouck et al., 2011; Duffy & Wild, 2017). Серед помічних психотерапевтичних методів називаються і інтерперсональна психотерапія та психодрама.

Кожен із названих підходів по-своєму спрямований на підтримку процесу адаптації, пошук внутрішніх ресурсів і відновлення психічної рівноваги особистості.

На нашу думку, гештальт-підхід має значні ресурси для вирішення завдань глибокої терапевтичної роботи з травмівним горюванням. Він поєднує в собі увагу до емоційного, тілесного та когнітивного рівнів переживання і спирається на принципи усвідомлення, контакту і саморегуляції, що дозволяють відновити природну динаміку процесу горювання, порушену впливом травматичних подій війни (Гриджук & Венгринська, 2025).

На відміну від директивних методів, гештальт-підхід базується на феноменологічному баченні людини: кожен елемент досвіду має значення і право на присутність. Перерване горювання розглядається як форма незавершеного гештальта, що утримує енергію та не дозволяє психіці рухатися далі. Завдання

терапевта – підтримати процес завершення цього гештальта через усвідомлення, проживання й інтеграцію.

У випадку травмівного горювання, що розгортається в умовах війни, класичні моделі підтримки (Worden, Rando, Stroebe & Schut) виявляються недостатніми. Людина не лише втрачає близьку особу, а й переживає руйнування базового відчуття безпеки, приналежності та передбачуваності світу (Herman, 2015). Тому ефективна допомога має спиратися на принципи кризової, травма-інформованої та гештальт-терапії, у якій акцент зміщується з "усунення симптомів" на "відновлення здатності бути присутнім у власному досвіді".

Як зазначає Rando (1993), роль психолога полягає не у прискоренні процесу горювання, а у створенні простору, де клієнт може зустрітися зі своїм болем і витримати його. У гештальт-терапії цей простір вибудовується через діалог, безоцінне прийняття і контакт "тут і тепер". Herman (2015, сс. 155–159) підкреслює, що будь-яка робота з травмою починається з відновлення безпеки, а Perls (1969, сс. 32–37) – що лише повернення до безпосереднього досвіду дозволяє відновити цілісність "Я". Робота в гештальт-терапії будується поетапно, враховуючи готовність клієнта до глибшого опрацювання травматичного досвіду.

Етап 1. Створення безпечного поля контакту. Перший крок – відновлення базової безпеки у полі "терапевт – клієнт". Гештальт-терапевт не зменшує біль, а допомагає людині залишатися поруч із ним. Через присутність, фокусі на диханні, тілесне заземлення та усвідомлення моменту "зараз" поступово відновлюється відчуття реальності. Клієнт починає розрізняти, що належить минулому, а що існує в теперішньому. Це перший маятниковий рух – між хаосом травми та опорою теперішнього.

Етап 2. Усвідомлення переживань і робота з незавершеними фігурами. На цьому етапі клієнт стикається з емоціями, які були "заморожені" травмою: гнів, провина, сором, відчай. Завдання терапевта – допомогти їм проявитися у безпечних межах контакту. Застосовуються техніка порожнього стільця, робота зі снами та символами, вербалізація тілесних відчуттів як спосіб повернути заблоковані емоції. Цей процес формує другий маятниковий рух – між больовим спогадом і внутрішнім відновленням. З'являється здатність одночасно відчувати біль і життя. Через такий ритм – рух туди й назад, від контакту з болем до перепочинку і назад – психіка повертає природну гнучкість (Stroebe & Schut, 2010). Основне завдання – зниження тривоги, відновлення базового відчуття контролю (Shear, 2015, сс. 155–157). Bonanno (2009, сс. 102–107) вказує, що саме цей етап запобігає повторній травматизації.

Етап 3. Інтеграція досвіду та пошук сенсу. Коли напруга знижується, клієнт починає інтегрувати досвід втрати у власну життєву історію. У гештальт-підході це не раціональне переосмислення, а повільне вростання нового сенсу через досвід. Людина усвідомлює, що втрата не руйнує зв'язок, а перетворює його. Neimeyer (2021, сс. 112–115) вважає пошук сенсу ключем до завершення патологічного горювання. Frankl (1963, сс. 104–106) підкреслював, що сенс народжується через зустріч із болем. Гештальт-практика підтримує цей процес

через діалог, усвідомлення власної відповідальності та нових контактів із життям.

Механізм гештальт-допомоги корелює з Dual Process Model (Stroebe & Schut), де здорове горювання передбачає рух між орієнтацією на біль і орієнтацією на відновлення. На нашу думку, у гештальт-інтерпретації це "маятник контакту": контакт із болем → усвідомлення → регрес у спокій → повернення до життя. Порушення цієї динаміки призводить до "застрягання" або "замороження". Терапевт через усвідомлений діалог підтримує рух маятника, відновлюючи саморегуляцію психіки. У такий спосіб Dual Process Model і гештальт-підхід взаємно підсилюють одне одного.

Список використаних джерел

1. Гриджук, В., & Венгринська, І. (2025). ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ТРАВМІВНОМУ ГОРЮВАННІ В УМОВАХ РЕАЛІЙ ВОЄННОГО ЧАСУ. Вчені записки Університету «КРОК», (3(79), 478–487. https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-79-478-487

2. Herman, J. L. (2015). Trauma and Recovery. New York: Basic Books. Herman, J. L. (2015). Trauma and recovery: The aftermath of violence--from domestic abuse to political terror. Hachette uK. 336 p.

3. Neimeyer, R. A. (2021). Techniques of Grief Therapy: Assessment and Intervention. New York: Routledge. 376 p.

4. Schut, M. & Schut H. (1999). THE DUAL PROCESS MODEL OF COPING WITH BEREAVEMENT: RATIONALE AND DESCRIPTION. Death Studies, 23(3), 197–224. https://doi.org/10.1080/074811899201046

Теоретичний аналіз синдрому посттравматичного (птср) у військових

Єлизавета Вікарій
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VikariiYA@krok.edu.ua
Антоній Мельник
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: melnikap@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1248-217X

Вступ. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є одним із найбільш значущих психічних розладів, що виникають у результаті участі військовослужбовців у бойових діях. Військові, які перебувають на фронті, зазнають постійного впливу травматичних факторів, серед яких ризик для життя, свідчення смерті товаришів, руйнування цивільної інфраструктури та насильство з боку противника. Сучасна широкомасштабна війна в Україні створила новий контекст для дослідження ПТСР, оскільки конфлікт характеризується високою інтенсивністю бойових дій, тривалим психологічним напруженням та безперервним впливом загрози. ПТСР у військових розглядається як багатовимірне явище, що включає когнітивні, емоційні, поведінкові та соматичні прояви.

Основна частина. ПТСР характеризується комплексом симптомів, які виникають у відповідь на пережиту травму. До основних проявів належать повторювані та нав'язливі спогади, флешбеки, нічні кошмари, уникання ситуацій, що нагадують про травму, гіперзбудження, підвищена тривожність, дратівливість, порушення сну та концентрації уваги. У військових, що перебувають у зоні активних бойових дій, ПТСР часто супроводжується емоційним вигоранням, почуттям безпорадності, провини та депресивними станами [3].

Як зазначає Мельник А. П., «психологічна реабілітація вирішує широке коло завдань психологічної допомоги учасникам бойових дій, і в найпершу чергу таких, як нормалізація психічного стану, відновлення порушених (втрачених) психічних функцій, гармонізація «Я-образу» ветерана війни зі сформованою соціально-особистісною ситуацією» [3].

Теоретичні моделі ПТСР диференціюють розвиток синдрому на декілька фаз. Психоаналітична концепція підкреслює значення несвідомих конфліктів та травматичних переживань, які не були адекватно опрацьовані психікою. Когнітивно-поведінкова модель фокусується на порушеннях когнітивних схем: військові формують стійкі асоціації між об'єктами, подіями та загрозою для життя, що активує сильні емоційні реакції. Модель емоційної обробки розглядає ПТСР як наслідок незавершеної обробки травматичних емоцій, що веде до їхньої повторної активації в стресових ситуаціях [2].

Мельник А. П. підкреслює важливість соціальної підтримки: «будь-який

бойовий стрес-фактор може бути успішно подоланий людиною, якщо вона отримує дієву соціальну підтримку… Найефективнішим антитравматичним засобом є товариш по службі і військовий колектив» [3].

У сучасній війні в Україні військові стикаються з низкою специфічних факторів, які підвищують ризик ПТСР. Це постійні обстріли, використання сучасних засобів ведення війни, інформаційна війна, відсутність безпечного місця та психологічна втома від тривалого перебування у зоні конфлікту. Крім того, важливу роль відіграє соціальна підтримка: її відсутність або недостатній рівень посилює прояви ПТСР та затримує відновлення психічного здоров'я.

Соціально-психологічні аспекти ПТСР у військових включають порушення міжособистісних відносин, складності у сім'ї, втрату довіри до оточення та зміни у сприйнятті реальності. Багато військових відчувають психологічний розрив між фронтовим досвідом та цивільним життям, що ускладнює соціальну реінтеграцію. Психологічні втрати супроводжуються фізіологічними проявами: підвищенням артеріального тиску, порушеннями сну, зниженням імунного захисту та появою психосоматичних захворювань [4].

Дослідження сучасних військових конфліктів свідчать про те, що ефективна профілактика та лікування ПТСР у військовослужбовців повинні включати комплексний підхід. Психотерапевтичні методики (когнітивно-поведінкова терапія, експозиційна терапія, методи релаксації), медикаментозна підтримка та соціальна інтеграція мають застосовуватися у взаємодії, враховуючи індивідуальні особливості кожного військового. Важливе значення має підготовка психологів та медичного персоналу до роботи у зоні бойових дій та у постконфліктний період, оскільки своєчасна допомога може зменшити тривалість та інтенсивність симптомів [1].

Особливістю сучасного конфлікту в Україні є його інформаційний аспект: постійне перебування під впливом новин про бойові дії, втрати серед цивільного населення та політичну риторику противника посилює тривожність і негативно впливає на психічний стан військових. Це створює додаткове навантаження на когнітивні та емоційні процеси та поглиблює прояви ПТСР.

Висновки. Посттравматичний стресовий розлад у військових під час війни є складним багатовимірним явищем, що включає когнітивні, емоційні, поведінкові та соматичні прояви. Сучасна війна в Україні демонструє високу інтенсивність факторів ризику, що значно підвищує ймовірність розвитку ПТСР серед військовослужбовців. Теоретичний аналіз синдрому дозволяє зрозуміти механізми формування симптомів, вплив соціально-психологічних факторів, а також роль когнітивних порушень і емоційної обробки у розвитку патологічних станів.

Ефективне запобігання та лікування ПТСР вимагає комплексного підходу, що включає психотерапевтичну, медикаментозну та соціальну підтримку, а також підготовку спеціалістів до роботи з військовими у зонах бойових дій. Врахування індивідуальних особливостей військових, їхнього попереднього психічного стану та рівня соціальної підтримки є ключовим фактором успішної адаптації та інтеграції після участі у війні.

Список використаних джерел

1. Глущук А., Кандибал А., Оданельчук Н. Посттравматичний стресовий розлад як наслідок війни у військовослужбовців та цивільних Вісник Національного університету оборони України. 2024. № 6 (82). С. 19–25.

2. Коваленко І., Березань О., Помогайбо В. Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців: теорія, дослідження та лікування Психологія і особистість. 2023. № 2. С. 263–278.

3. Мельник А. П. Психологічна реабілітація військовослужбовців, що перебували в умовах бойових дій Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015. № 4 (29). С. 100–105.

4. Теслюк В. Особливості проявів ПТСР у військовослужбовців Вісник Національного університету оборони України. 2025. № 875. С. 189–198.

Ключові компоненти системи ідентичності українських жінок в умовах життєвих викликів

Ганна Валєнса
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ValiensaHA@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Дослідження ідентичності 60 українських жінок в умовах життєвих викликів базувалося на інтегративній методології на основі підходу раціогуманізму Г.Балла (Балл Г., 2017), що дозволило створити холістичну картину функціонування системи ідентичності особистості. На відміну від традиційних досліджень, які спрямовані на вивчення окремих аспектів ідентичності, запропонований підхід синтезує часові, функціональні та онтологічні аспекти ідентичності в єдину 11-параметричну модель і дозволяє описати складне явище ідентичності більш комплексно.

Часовий вимір розкривається через аналіз наративної ідентичності за **моделлю Великої Трійки** (McLean, K., 2020), що включає мотиваційно-афективні теми (MAT), автобіографічне міркування (AR) та структурну організацію наративу (ST).

Функціональний вимір досліджується за допомогою опитувальника динаміки рольового спектру ідентичності (ДРСІ), де кожен із **чотирьох** параметрів – Дитинство (споживання матеріальне і смислове), Юність (матеріальне споживання і смислова продуктивність), Дорослість (подвійна продуктивність) та Зрілість (матеріальна продуктивність і смислове споживання) – відображає специфічні адаптаційні стратегії, які відповідають 4м етапам дорослішання і гарють унікальну роль у функціонуванні системи ідентичності дорослої людини, забезпечуючи гнучність та водночас стабільність саморозуміння у мінливих зовнішніх та внутрішніх умовах.

Онтологічний вимір операціоналізовано через аналіз самоопису «Хто я?» Куна-Макпартленда (Kuhn, M. H., & McPartland, T. S., 1954), традиційні 7 параметрів (24 показники) якого об'єднано на основі компонентного аналізу нашої вибірки в **чотирикомпонентну модель** - Соціально-Комунікативний, Рефлексивно-Діяльнісно-Фізичний (РДФ), Матеріально-Фізичний (МФ) та Перспективний компоненти.

За допомогою компонентного аналізу на основі такої **11-ти параметричної інтегративної моделі ідентичності** було виділено 5 ключових компонент ідентичності українських жінок в умовах життєвих викликів:

Компонент 1: Гіперпродуктивність та Усвідомлена дієва присутність (Зрілість-Дорослість-РДФ) - активна реалізація, відповідальність та

сфокусованість, уособлює зрілу, функціонально ефективну позицію, яка є ключовою для адаптації в кризових умовах.

Компонент 2: Переосмислення себе (Автобіографічне міркування (AR), Юність та Перспективне Я (негативно)) - пов'язує процес глибокого осмислення актуального досвіду (AR: Сенсотворення, Дослідницька обробка) з роллю Юності (фаза пошуку та самопроектування), яка виступає рушійною силою творчої рефлексії та перевинаходу себе. Негативний прояв тут Перспективного Я говорить про важливість переосмислення актуальних та минулих подій перед формуванням здатності планування та розгляду перспектив майбутнього – принаймні для нашої вибірки, жінок в умовах життєвих викликів. Також неможливість планування може бути природним чином пов'язана з незавершеністю самого факту викликів війни, що наразі тривають.

Компонент 3: Практичність у соціальних зв'язках (Соціально-Комунікативне і Матеріально-Фізичне Я) - об'єднує змістовні аспекти ідентичності, орієнтовані на зовнішнє середовище, соціалізацію та матеріальне забезпечення, тобто отримання певних переваг та задоволення інтересів в соціальному оточенні, елемент соціальної згуртованості.

Компонент 4: Дієвий реалізм в опрацюванні травми (Дитинство, РДФ, МАТ (негативно)) - вдоволення базових потреб та емоційне відреагування Дитинства, його щира потреба у споживанні без необхідності бути відповідальним, вразливість, до залежності - пов'язується через Усвідомлену дієву присутність (РДФ) із негативним Мотиваційно-Афективним Тоном (МАТ) в наративі, можливістю ділитися важкими переживаннями та бути почутими в часи життєвих викликів. Цей аспект говорить про потребу підтримки, зокрема терапевтичної, що дає можливість учасницям дослідження залишатися продуктивними у життєвих викликах.

Компонент 5: Структурна Цілісність Наративу (Структура наративу ST) - чіткість, когерентність та хронологія життєвої історії, відокремлені від емоційного та змістовного наповнення, підкреслює її функцію як стабілізуючого, формального ядра ідентичності і є надзвичайно високою у учасниць дослідження.

Отримані результати дають можливість оцінити названі параметри та надати релевантний опис системи ідентичності українських жінок в умовах життєвих викликів, а також побудувати модель її гармонізації, спираючись на 5 ключовий аспектів інтегративної моделі ідентичності.

Список використаних джерел

1. Балл Г. О. (2017) Раціогуманістична орієнтація в методології людинознавства: монографія. Київ: СКД, 204.

2. McLean, K. C., Syed, M., Pasupathi, M., Adler, J. M., Dunlop, W. L., Drustrup, D., Fivush, R., Graci, M. E., Lilgendahl, J. P., Lodi-Smith, J., McAdams, D. P., & McCoy, T. P. (2020). The empirical structure of narrative identity: The initial Big Three. Journal of Personality and Social Psychology, 119(4), 920–944.

3. Kuhn, M. H., & McPartland, T. S. (1954). An empirical investigation of self-attitudes. American Sociological Review, 19(1), 68–76.

Психологічні особливості толерантної поведінки особистості та чинники її розвитку

Любов Владика
студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VladykaLY@krok.edu.ua
Вікторія Острова
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

Толерантність є однією з провідних цінностей сучасного суспільства, оскільки забезпечує гармонійні міжособистісні стосунки, ефективну взаємодію та соціальну єдність. В умовах глобалізації, активного міжкультурного обміну та посилення соціальної різноманітності питання формування толерантної поведінки набуває особливої ваги.

У межах психологічної науки толерантність трактується як здатність людини приймати та поважати інших, їхні переконання, погляди й індивідуальні особливості. Це поняття охоплює різні аспекти поведінки – від готовності визнавати відмінності до вміння конструктивно долати конфлікти, протистояти стереотипам і діяти в стресових ситуаціях [4].

О. Бабчук зазначає, що толерантна поведінка може розглядатися як особистісна риса, яка проявляється в умовах різних точок зору, оцінок, переконань чи дій інших людей. Вона реалізується через механізми терпимості, такі як витримка, самоконтроль і самовладання. В психологічній науці це явище давно є предметом систематичного вивчення [2].

Згідно з психологічним словником В. Шапар, «толерантність» визначається як зменшення або повна відсутність реакції на негативні чинники завдяки зниженню чутливості до їхнього впливу [7].

О. Скрипченко пропонує розглядати толерантну поведінку через три основні аспекти: стійкість, терпимість і припустиме відхилення. Автор визначає її як інтегральну характеристику особистості, що відображає здатність ефективно взаємодіяти з навколишнім середовищем у складних і кризових ситуаціях. Це включає відновлення психоемоційної рівноваги, успішну адаптацію, уникнення конфліктів та налагодження позитивних взаємин як із собою, так і з іншими людьми [6].

М. Мельничук підкреслює, що формування толерантної поведінки значною мірою залежить від впливу численних факторів, що робить цей процес надзвичайно складним. Толерантність розглядається як комплексне ставлення до явищ або дій, що відрізняються від особистих норм чи стандартів поведінки. За словами авторки, будь-яке толерантне ставлення передбачає балансування між двома мотивами: з одного боку – бажанням придушити те, що сприймається як непри-

язне, а з іншого – усвідомленням права людини робити власний вибір, навіть якщо він суперечить загальноприйнятим моральним нормам [5].

Т. Кириленко зазначає, що психологічні механізми толерантної поведінки включають кілька аспектів: усвідомлення себе та інших, самопізнання, суб'єктивну інтерпретацію подій, емоційні переживання щодо збереження або загрози власної ідентичності, а також особистісне і групове самовизначення через категорії «рівність–перевага», «своє–чуже», «ми–вони», а також через нормативну та ціннісну регуляцію поведінки [3].

В. Алексюк та І. Сингаївська підкреслюють, що одним із ключових чинників формування толерантної поведінки в сучасному світі є вплив медіа та технологій. Інтернет, соціальні мережі та інші цифрові платформи значною мірою формують соціальні уявлення, надаючи можливість взаємодіяти з різними культурами та поглядами. Водночас вони можуть стати джерелом поляризації, коли інформація спотворюється або використовується для маніпуляцій, що сприяє підвищенню рівня нетерпимості. У цьому контексті розвиток критичного мислення, медіаграмотності та здатності відокремлювати факти від маніпуляцій виступає важливим інструментом виховання толерантності [1].

Не менш значущим є фактор соціальної підтримки та роль групи, до якої належить індивід. Особи, що перебувають у колективі толерантних людей, частіше демонструють толерантну поведінку самі. Групи, які цінують різноманіття та інклюзивність, створюють позитивну атмосферу, де кожен може висловити власну думку без страху осуду. Соціальні мережі та колективи, що активно пропагують цінності співпраці, рівності та взаємоповаги, сприяють розвитку толерантної поведінки серед своїх учасників [1].

Отже, формування толерантної поведінки відбувається через взаємодію особистісних та соціальних чинників, де значну роль відіграють як внутрішні психологічні ресурси індивіда, так і середовище, що підтримує та стимулює розвиток цих якостей. Це складний і багатовимірний процес, який поєднує особистісні характеристики з впливом соціального оточення. Завдяки такій взаємодії людина не лише зберігає гармонію у стосунках з іншими, а й розвиває відкритість, емпатію та готовність приймати різноманітність оточення. Особливо важливу роль у цьому відіграють освіта та виховання, які формують базові принципи взаємодії з представниками різних культур, релігій, національностей та соціальних груп.

Список використаних джерел

1. Алексюк В.О., Сингаївська І. В. Соціально-психологічні чинники вибору сексуального партнера у юнацькому віці. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей V Міжнародної конференції (Київ, 7 грудня 2023 р.). Київ: Університет "КРОК", 2023. DOI: https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2023/paper/view/1639

2. Бабчук О. Г. Особливості толерантності осіб із різними типами емоційності. Автореф. … кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Одеса: Державний заклад «Південно-український національний педагогічний уні-

верситет імені К.Д.Ушинського», 2012. 20 с.
3. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості. Київ: Либідь, 2017. 156 с.
4. Король Л. Д. Умови та фактори формування міжнаціональної толерантності в молоді. Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. [ред. кол. : С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. Т. І: Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія, за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. Київ: ЛАДО, 2013. Вип. 39. С. 112–117.
5. Мельничук М. М. Психологія толерантності особистості (на матеріалі дослідження студентів): монографія; авт. післямови проф. В. Ф. Моргун. Полтава: ФОП Мирон І. А., 2014. 244 с.
6. Скрипченко О. Толерантність як морально-психологічне явище. Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість: Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 27-28 березня 2003р.: У 5-ти томах. Ред. М. І. Шкіль. Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. Т. 2. 356 с. С. 287-290.
7. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Херсон: Прапор, 2017. 640 с.

Проблема психологічного самовідновлення вчителів в період соціальної кризи

Тетяна Галицька
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HalytskaTA@krok.edu.ua
Амінет Апішева
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AminetA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1311-0255

Сучасні соціальні кризи – війна, економічна нестабільність, невизначеність майбутнього, спричиняють високий рівень психоемоційного навантаження на педагогів. Вчителі змушені працювати в умовах стресу, змінених форматів навчання та підвищеної відповідальності за психологічний стан учнів. За таких обставин питання їхнього психологічного самовідновлення стає особливо актуальним, оскільки здатність педагога підтримувати рівновагу, долати стрес і регулювати емоції визначає не лише ефективність професійної діяльності, а й загальне благополуччя освітнього процесу.

Метою дослідження проблеми є аналіз теоретичних підходів до вивчення самовідновлення вчителів у період соціальної кризи та визначення ресурсних, стресостійкісних і саморегуляційних інструментів, що підтримують професійну стійкість педагога.

Теоретичним предметом дослідження є психологічний стрес, який розглядається як багаторівнева реакція організму й психіки на загрозливі умови та надмірні вимоги [1]. У контексті війни та соціальної нестабільності стрес педагогів посилюється відчуттям небезпеки, підвищеною відповідальністю, збільшенням навантаження та змінами освітнього середовища. За Сергієм Болтівцем, педагогічна діяльність є професією з інтенсивним емоційним тиском, що потребує розвиненої психогігієнічної культури та навичок самодопомоги [2].

Соціальна криза як тривалий і багатоаспектний феномен впливає на емоційний стан, мотивацію, відчуття контролю та рівень життєвої стабільності. Валентина Крайнюк підкреслює, що в умовах суспільних потрясінь рівень стресу педагогів зростає через зміну умов праці, невизначеність і збільшене психоемоційне навантаження [1]. Тривалий соціальний стрес має накопичувальний характер, що ускладнює самовідновлення та підвищує ризик професійного виснаження.

Ірина Сингаївська зазначає, що під час війни вчитель працює не лише як педагог, а й як емоційна опора для учнів, що має реагувати на додаткові виклики – підтримання психологічної безпеки учнів, робота в умовах тривожності та нестабільного емоційного фону [3]. Це підвищує вимоги до внутрішньої стійкості та психологічної компетентності вчителя.

У рамках теоретичного аналізу важливе значення має концепція

психологічної ресурсності, представлена Оленою Штепою. Авторка розглядає ресурсність як систему внутрішніх потенціалів – емоційних, когнітивних, соціальних та духовних, що забезпечують здатність особистості відновлюватися після стресу, адаптуватися до змін і підтримувати працездатність [4]. Чим ширшим є спектр ресурсів, тим ефективніше педагог може зберігати баланс у кризових обставинах.

Психологічне самовідновлення розглядається як процес відновлення внутрішньої рівноваги та психічних сил після впливу стресу. Воно включає саморегуляцію, рефлексію, переосмислення подій, відновлення емоційної стабільності та активізацію ресурсних механізмів [4]. У період соціальної кризи цей процес ускладнюється, адже педагог переживає одночасно професійні, соціальні та особистісні виклики.

Життєстійкість є центральною характеристикою стресостійкості. Валентина Крайнюк визначає її як здатність зберігати функціональність у складних обставинах, спираючись на почуття контролю, залученість і готовність приймати виклики [1]. У діяльності вчителя життєстійкість виявляється через уміння адаптуватися до невизначеності, підтримувати мотивацію учнів, конструктивно долати труднощі та не втрачати професійної стабільності.

Рефлексія відіграє ключову роль у самовідновленні вчителя, оскільки дозволяє усвідомлювати власні переживання, аналізувати реакції на стрес і визначати внутрішні потреби. Через рефлексивний аналіз педагог може переосмислити кризові події, трансформувати негативний досвід у професійний ресурс та відновити почуття контролю над ситуацією.

Отже, проблема психологічного самовідновлення вчителів у період соціальної кризи є комплексною, яка охоплює розвиток ресурсності, підвищення стійкості, формування ефективних адаптивних стратегій, підтримку емоційної регуляції та активне використання рефлексії як інструменту внутрішньої рівноваги. Аналіз теоретичних підходів дозволив з'ясувати, що самовідновлення ґрунтується на психогігієнічній культурі, психологічній компетентності, ресурсній насиченості та життєстійкості. Розвиток цих компонентів дозволяє педагогу зберігати внутрішній баланс, ефективність та психологічне благополуччя в умовах соціальної кризи.

Список використаних джерел

1. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2007. 432 с.

2. Болтівець С. І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: монографія. Київ, 2000. 302 с.

3. Сингаївська І. Особливості психологічної компетентності вчителя в роботі з підлітками під час війни. Вчені записки Університету «КРОК». 2024. № 4(76).

4. Штепа О. Ресурсна насиченість особистості. Проблеми сучасної психології. Вип. 47, 2020. С. 231–252.

Спогади дитинства, як чинники дезадаптивних моделей поведінки у дорослих

Ганна Гальчук
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HalchukHV@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Формування моделі поведінки нагадує процес утворення власної системи моральних норм та цінностей, які стають основою в тому, як людина поводить себе у суспільстві [1].

Українська науковиця О. Васильченко визначала наступне: «Традиційно в психології під поведінкою розуміють зовнішні прояви психічної діяльності людини. Поведінка протиставляється свідомості як сукупності внутрішніх, суб'єктивно пережитих процесів.» [1, с. 112].

Поведінка людини є складним феноменом, що формується під впливом внутрішніх та зовнішніх процесів. Залежно від ефективності адаптації до зовнішнього середовища, поведінкові моделі можуть бути поділені на *адаптивні* (що сприяють успішній соціалізації, особистісному розвитку та психологічному благополуччю) та *дезадаптивні* (що ускладнюють взаємодію, викликають труднощі у функціонуванні особистості та можуть призводити до психологічних розладів).

Дезадаптивна поведінка — це модель поведінки, яка перешкоджає ефективному пристосуванню людини до життєвих умов. Вона може бути реакцією на стрес або нездатності впоратися з внутрішніми або зовнішніми конфліктами [3].

В деяких випадках та короткостроковій перспективі, ця поведінка може бути корисною, однак у довгостроковій перспективі вона посилює труднощі або сприяє виникненню нових проблем [4].

Науковці виділили такий термін, як *автобіографічна пам'ять*, яка забезпечує безперервність становлення ідентичності, дозволяє аналізувати минуле та прогнозувати майбутнє. Дослідження показують, що навіть несвідомі або емоційно насичені спогади можуть впливати на актуальні рішення, емоційні реакції та соціальну поведінку людини.

А. Адлер стверджує, що прояви поведінки у дорослої людини є проекцією пережитого досвіду ним у дитинстві. Ознайомившись з найяскравішими спогадами дитинства клієнта, ми можемо точно відтворити нинішню структуру його характеру [5].

Дитячі травматичні переживання формують специфічні спогади, які

стають основою майбутніх моделей поведінки. Дж. Яегом був введен термін «Ранні дезадаптивні схеми» - стабільні, самодиструктивні схеми мислення та емоцій, які зароджуються в дитинстві та визначають сприйняття себе, інших та навколишнього світу.

Дослідження Ang B.H., Gollapalli S.D., Du M. та Ng S.K. підтвердило, що негативний досвід дитинства, збережений у пам'яті у вигляді сильних емоційних спогадів, є ключовим чинником у розвитку дезадаптивних моделей поведінки. Вони визначають характер емоційного реагування, схильність до уникання, гіперконтроль чи самозвинувачення, що у свою чергу знижує психологічну стійкість і ускладнює соціальну взаємодію у дорослому віці [6].

Для підтвердження встановленої гіпотези було проведено дослідження з використання авторської методики, трансформаційної гри «Моя маленька Я». В результаті якої було виділено та **шість дезадаптивних схем:**

1. Гіпервідповідальність, страх бути недостатньо хорошим. Формуванню цієї моделі сприяли спогади, пов'язані з народження молодших дітей в батьківській сім'ї, порівняння з іншими, завищені вимоги від батьків, перекладання відповідальності на дитину.

2. Труднощі з особистими кордонами, складнощі казати «ні». У спогадах цієї схеми найчастіше спливають складні переживання через нове середовище, коли зустрічались із неприйняттям та відторгненням серед однолітків. А також нехтування почуттів дитини, психологічне та фізичне ігнорування, жорстокі вимоги та підвищений контроль.

3. Залежність від думки оточуючих, страх проявлятись. Ця схема проявляється в спогадах пов'язаних з критикою зі сторони батьків, досвідом коли прояви любові чи своєї творчості були знецінені. А також жорстокістю серед однолітків, яка проявлялась в булінгу та засміюванні.

4. Агресивність, як захисна реакція. Така схема проявлялась у спогадах пов'язаною із боротьбою за увагу батьків, неочікуваними покараннями та досвідом коли дитина не відчувала захищеності зі сторони батьків.

5. Стратегія меншовартості та знецінення себе. У спогадах респондентів повторювались ситуації критики та негативного порівняння з боку батьків, висміювання досягнень, булінг зі сторони однолітків.

6. Стратегія уникнення. Частіше проявлялась у таких спогадах, як нестачі спілкування з батьками та їх емоційне віддалення, відсутність реакції на успіхи та ігнорування.

У цих ситуаціях дитина зіштовхувалась з почуттям тривожності, напруги, страху, розчарування, почуттям провини, власної недостатності, сором, відчуття небезпеки, емоційну самотність, образами, страхом бути покинутим, самотності. Ці відчуття і сприяють формуванню захисних адаптивних реакцій, які в дорослому віці проявляються дезадаптивними моделями поведінки.

Список використаних джерел

1. Савенко В. В. Нормативний аналіз впливу закону детермінацію поведінки особи. Методологія теорії і практики юриспруденції. Тернопіль: ТНТПУ, 2015. 164 с.

2. Васильченко О.М. Соціальна поведінка особистості у різних сферах суспільної взаємодії: соціально-психологічний аналіз. Науковий вісник Херсон: ХДУ. Серія "Психологічні науки"., 2016. № 1, Т. 2. С. 111-116.

3. Максимова Н.Ю. Психологічні критерії соціальної дезадаптації дитини. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ 2020. С 1-13.

4. Кононова М. М. Аналіз взаємозв'язку травмівних переживань дитини та дезадаптивної поведінки. Стаття Психологія і особистість. 2021 № 1 (19), 2021.(126-141)

5. Емішянц, О. Психологічні проблеми стилю життя особистості. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2017 Серія: Психологія, (1–2), 55–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknup_2017_1-2_14

6. Ang BH, Gollapalli SD, Du M, Ng S.K. Unraveling Online Mental Health Through the Lens of Early Maladaptive Schemas: AI-Enabled Content Analysis of Online Mental Health Communities J Med Internet Res 2025;27:e59524 doi: 10.2196/59524

Роль смисложиттєвих орієнтацій у формуванні позитивного ставлення до старіння жінок

Лариса Гросс
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrossLM@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Старіння населення сьогодні становить одну з ключових соціально-демографічних проблем у розвинених країнах. За даними ВООЗ, частка людей віком 60+ у світі зростає рекордними темпами [1]. Для жінок старіння поєднане не лише з біологічними змінами, а й із соціальними та психологічними викликами: зміною ролей, ризиком самотності, втратою працездатності та зниженням соціального статусу [2]. Важливою умовою збереження психологічного благополуччя у цьому періоді є смисложиттєві орієнтації, які визначають здатність жінки інтерпретувати власний досвід, формувати життєві цілі та знаходити значущість у вікових змінах. У жінок, які старіють, існує низка специфічних викликів (втрата професійних чи соціальних ролей, стан здоров'я, зміни сімейної структури), які можуть впливати на їхню здатність підтримувати позитивне ставлення до старіння. У зв'язку з цим стає важливим питання: як смисложиттєві орієнтації сприяють формуванню позитивного ставлення до старіння жінок?

Відповідно до екзистенційного підходу, пошук сенсу є базовою потребою людини та джерелом життєвої стійкості. В. Франкл підкреслював, що особистість здатна долати страждання та кризи через віднайдення особистісного сенсу [3].

К. Ріфф у моделі психологічного благополуччя виділяє ключові компоненти, важливі для позитивного функціонування особистості: самоприйняття; автономію, як здатність слідувати власним переконанням; позитивні стосунки з оточуючими; опановування середовищем; мету в житті та наявність цілей, які надають життю сенс; і спрямованість та особистісне зростання, як почуття безперервного розвитку і самореалізації. Ці складові сприяють підвищенню адаптивності, внутрішньої стійкості та загальної задоволеності життям у жінок старшого віку [4].

Ставлення до старіння формується під впливом соціальних норм і гендерних стереотипів. Жінки частіше зазнають вікової дискримінації, що негативно впливає на їхнє ставлення до себе та власних можливостей. Теорія активності передбачає збереження соціальної залученості, ролей і змістовної діяльності [5].

Дослідження К. Ріфф показують, що наявність життєвого сенсу (purpose in life) прямо пов'язана зі зниженням стресу, вищою стійкістю, кращою суб'єктивною якістю життя та нижчим рівнем депресивності. Авторка також

відзначає, що самоприйняття та позитивні стосунки виконують роль захисних чинників у старшому віці, зменшуючи психоемоційне навантаження [4].

Активність, соціальні зв'язки та продовження самореалізації формують позитивне сприйняття віку [5].

Методи юнгіанського аналізу в розв'язанні внутрішнього конфлікту особистості в роботі з пошуком сенсу життя, доповнюють розуміння процесу старіння через роботу зі структурою «Я», архетипами та символами. Як зазначають автори І. В. Сингаївська, В. В. Ткач, Р. М. Ткач в статті «Методи юнгіанського аналізу в розв'язанні внутрішнього конфлікту особистості (на прикладі роботи з пошуком сенсу життя)», внутрішній конфлікт у період старіння часто виникає через розрив між свідомими уявленнями про себе та несвідомими аспектами психіки. Методи юнгіанського аналізу допомагають усвідомити приховані переживання, трансформувати внутрішні суперечності та знайти нові життєві смисли [6].

Практичні рекомендації, щодо напрацювання смисложиттєвих орієнтацій для формування позитивного ставлення до старіння жінок, можна сформулювати так:

- психопросвітницькі програми та розвиток позитивного образу віку;
- групи особистісного розвитку, наративні методи, арт-терапія;
- юнгіанські техніки роботи з архетипами та несвідомими змістами [6];
- програми активного довголіття, соціальної взаємодії та наставництва [5].

Позитивне ставлення до старіння означає переосмислення віку як можливості розвитку, а не втрат.

Смисложиттєві орієнтації відіграють важливу роль у формуванні позитивного ставлення жінок до старіння. Вони забезпечують внутрішню опору, сприяють адаптації до вікових змін, підвищують психологічну стійкість і суб'єктивну задоволеність життям. Поєднання екзистенційних підходів, моделей психологічного благополуччя та юнгіанської аналітики дозволяє комплексно розглядати процес старіння та визначати шляхи підтримки внутрішніх ресурсів жінок у цей період.

Список використаних джерел

1. World Health Organization. Ageing and health. 2024.

2. United Nations Population Fund (UNFPA). Ukraine's demographic crisis: one in five Ukrainians is aged 60; projected to be one in three by 2050. 2024. https://www.unfpa.org/data/transparency-portal/unfpa-ukraine

3. Frankl V. Man's Search for Meaning. 1959. 190p.

4. Ryff C. D. Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia. Psychotherapy and psychosomatics. 2014. Vol. 83 (1). P. 10–28.

5. Steverink N. Successful Development and Ageing: Theory and Intervention. In N. A. Pachana & K. Laidlaw (Eds.), The Oxford Handbook of Clinical Geropsychology. Oxford University Press. 2014. P. 84–103.

6. І.В. Сингаївська, В.В. Ткач, Р.М. Ткач. Методи юнгіанського аналізу в розв'язанні внутрішнього конфлікту особистості (на прикладі роботи з пошуком сенсу життя). Правничий вісник Університету "КРОК" : Збірник наукових праць. 2016. Вип. 24. С. 229–234.

Роль копінг-стратегій у забезпеченні психологічної безпеки підприємств

Юрій Шинкаренко
аспірант спеціальності «Психологія»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна,
e-mail: ShynkarenkooYV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0000-4950-7791

У сучасних умовах функціонування підприємств дедалі актуальнішою стає проблема не лише фізичної та технологічної безпеки, а й психологічної безпеки працівників. Психологічна безпека створює середовище, в якому кожний працівник може відчувати себе захищеним, впевненим, мати ресурс для продуктивної діяльності. Вона виступає важливою передумовою ефективної роботи, інновацій, командної взаємодії та стійкості організації до зовнішніх і внутрішніх стрес факторів.

Одним із ключових чинників забезпечення психологічної безпеки є формування і застосування копінг стратегій – сукупності психічних, поведінкових, соціальних механізмів, які працівник використовує для подолання стресових ситуацій, збереження внутрішнього балансу та адаптації до змін. У контексті підприємства це означає: працівники, які володіють ефективними копінг стратегіями, менш вразливі до негативних психоемоційних впливів, краще справляються зі змінами, кризами, конфліктами, що, у свою чергу, підвищує загальний рівень психологічної безпеки на підприємстві, зміцнює довіру, зменшує плинність кадрів, покращує продуктивність.

Проте на рівні організаційної практики існує низка викликів: недостатня обізнаність керівництва щодо ролі копінгу стратегій, відсутність системного підходу до їх розвитку серед працівників, відсутність коректної інтеграції цих підходів у політику безпеки підприємства. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження соціально психологічних механізмів формування копінг стратегій та їхнього впливу на психологічну безпеку в умовах підприємства.

Копінг-поведінка, яка розглядається у контексті різноманітних термінологічних визначень, не є інноваційним напрямком у сфері сучасної психології. Значний обсяг наукових робіт уже створено з метою глибокого розгляду даного явища. Систематичний аналіз академічних джерел дозволив використовувати їх як методологічну основу для вивчення копінг-поведінки, що включає в себе розгляд ключових теоретичних підходів до осмислення цього явища та концепцій їх структурно-функціональної організації [1;2;3].

У цьому контексті особливої наукової уваги заслуговують теоретико-методологічні висновки О. Никоненко та В. Козачука, які інтерпретують копінг як багатовимірний комплекс свідомих і несвідомих когнітивних, емоційних та поведінкових зусиль, спрямованих на адаптацію особистості до стресогенних ситуацій і підтримання психологічного благополуччя [4]. Автори наголошують, що стрес виступає пусковим механізмом актуалізації копінг-стратегій, виокремлюючи його різновиди (еустрес і дистрес, гострий і хронічний) та систематизую-

чи ключові напрями копінгу: проблемно-орієнтований, емоційно-орієнтований, копінг уникнення та копінг, пов'язаний із пошуком соціальної підтримки [4]. Зазначається, що використання адаптивних стратегій (зокрема проблемно-орієнтованого копінгу, позитивної когнітивної переоцінки та соціальної підтримки) асоціюється зі збереженням психічного здоров'я та підвищенням стресостійкості, тоді як дезадаптивні стратегії (уникнення, агресивні форми реагування, зловживання психоактивними речовинами) корелюють із ризиком емоційного вигорання, підвищеної тривожності та психосоматичних проявів, що зумовлює критичну необхідність розвитку ефективних копінг-стратегій у контексті забезпечення психологічної безпеки працівників [4].

У рамках аналізу впливу особистісних факторів на стресову стійкість, виявлено, що ірраціональні переконання збільшують уразливість до стресових впливів, у той час як раціональні переконання функціонують як захисний механізм від негативних життєвих подій. Важливо відзначити, що копінг-ресурси, такі як Я-концепція, інтернальний локус контролю, когнітивні ресурси, емпатія, а також ціннісні та мотиваційні структури, разом із соціальним середовищем, у якому індивід реалізує свої взаємодії, стають ключовими інструментами для ефективного впорядкування із стресогенними ситуаціями.

На психологічному рівні критеріями ефективності подолання стресу визначаються психічне благополуччя, зниження невротизації та чутливості до стресових подій [5]. Використання адаптивних та конструктивних копінг-стратегій також запобігає виникненню симптомів емоційного вигорання, що є важливим, враховуючи специфіку роботи практикуючого психолога. Здатність управляти власними емоціями, відновлювати психологічні ресурси та підтримувати професійний оптимізм визначається як ключ до довгострокової ефективності в сфері психологічних послуг [5]. Відтак, можна стверджувати, що важливим аспектом професійної підготовки психологів є розвиток копінг-компетентності як багаторівневої особистісної характеристики, що дозволяє успішно подолати складні ситуації на професійному шляху.

Отже, у сучасних умовах постійних викликів і нестабільності роль копінг-стратегій набуває особливого значення у забезпеченні психологічної безпеки як окремих працівників, так і організації в цілому. Результати дослідження засвідчують, що саме адаптивні копінг-механізми сприяють формуванню внутрішнього ресурсу стійкості, зниженню напруження в колективі та зміцненню довіри до керівництва. Усвідомлення керівниками важливості розвитку копінг-компетентностей персоналу має стати невіддільним елементом управлінської культури підприємства. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення практичних програм із розвитку стресостійкості та інтеграцію копінг-стратегій у систему корпоративної безпеки.

Таким чином, копінг-стратегії не лише виконують компенсаторну функцію в умовах стресу, а й виступають активним інструментом формування психологічного добробуту, що в довгостроковій перспективі є стратегічною перевагою підприємства на сучасному ринку.

Список використаних джерел

1. Карамушка Л.М., Снігур Ю.С. Психологія вибору копінг-стратегії керівниками освітніх організацій : монографія. К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 188 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740194/1/monographia.pdf

2. Кірєєва З.О., Односталко О.С. Відображення проживання важкої життєвої ситуації ("crash-етапу") за допомогою наративу. Актуальні проблеми психології. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2018. Вип. 22. Т. X. С. 42–49.

3. Корнієнко І.О. Стратегії копінг-поведінки студента в ситуації неуспіху : монографія.Мукачево : Мукачівський державний університет, 2011. 292 с.

4. Никоненко О., Козачук В. Теоретико-методологічні аспекти дослідження копінгу як психологічної стратегії подолання стресу. Вчені записки Університету «КРОК». 2025. № 3(79). С. 429–436. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-79-429-436

5. Ткачук Т.А., Тарасенко І. Копінг-поведінка як основа конструктивного опанування важких життєвих ситуацій. Технології розвитку інтелекту. 2016. Т. 2, Вип. 1. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2016_2_1_12

Психологічні аспекти спілкування молоді з штучним інтелектом

Ольга Дишкант
студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: DyshkantOS@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) у повсякденне життя молоді трансформувала освітні та комунікаційні ландшафти, перетворивши ШІ з нішевої технології на фундаментальний інструмент. Актуальність цієї теми є безпрецедентною. Глобальне опитування студентів, проведене у 2024 році, засвідчило, що 86% студентів у всьому світі регулярно використовують ШІ у своєму навчанні. Така стрімка та глибока асиміляція технології вимагає негайного аналізу її психологічного та когнітивного впливу на молодих користувачів, які перебувають на етапі формування ключових навичок (Дишкант & Васильченко, 2024).

Попри очевидні переваги в ефективності, виникає обґрунтоване занепокоєння щодо впливу ШІ на розвиток когнітивних здібностей. Дослідження вказують на так званий «когнітивний парадокс»: хоча ШІ може підвищити продуктивність, надмірна залежність від нього корелює зі зниженням навичок критичного мислення (Jose et al., 2025). Цей феномен, відомий як «когнітивне розвантаження», полягає в тому, що студенти «делегують» розумові процеси (аналіз, синтез, оцінку) інструменту. Таке когнітивне «аутсорсинг» має психологічне підґрунтя: мозок, прагнучи до енергоефективності, обирає найменш затратний шлях. Коли ШІ пропонує миттєве рішення, він усуває необхідність у «глибокому опрацюванні» (deep processing) – когнітивному зусиллі, необхідному для справжнього навчання та формування довготривалих нейронних зв'язків. Як наслідок, виникає "ілюзія знання": студент плутає легкість доступу до інформації з власним розумінням. Емпіричні дані підтверджують, що часте використання ШІ може призводити до значущої негативної кореляції з показниками критичного мислення (Gerlich, 2025). Це створює ризик формування покоління, яке вправно генерує відповіді, але втрачає здатність до самостійного аналізу та вирішення складних проблем.

Не менш важливою є соціально-психологічна площина взаємодії. Постійне спілкування з ШІ-асистентами та чат-ботами може призводити до «атрофії соціальних навичок» та формування проблемного використання, або «ШІ-залежності» (Hu et al., 2024), що перегукується з раніше дослідженою соціально-психологічною природою Інтернет-залежності (Дишкант & Петрунько, 2023). Звикання до миттєвих, позбавлених емоційних труднощів відповідей від ШІ може знижувати толерантність молоді до складнощів реальної міжособистісної

комунікації. Проблема полягає в «асиметричності» та «безконфліктності» такої взаємодії. ШІ-асистент завжди доступний, не втомлюється, не має власних емоційних потреб і миттєво адаптується до користувача. Це формує нереалістичні очікування від живого спілкування, яке за своєю природою є непередбачуваним, вимагає зусиль та емоційної регуляції. Дослідження підтверджують, що надмірна опора на ШІ для вирішення соціальних чи емоційних завдань може послаблювати емоційний інтелект та навички емпатії. Зокрема, відбувається підміна афективної емпатії (здатності щиро відчувати емоції іншого) на когнітивну симуляцію (розуміння, яку відповідь очікує співрозмовник). Це в кінцевому підсумку призводить до посилення відчуття соціальної ізоляції (Klimova & Pikhart, 2025).

Таким чином, виклик для суспільства та системи освіти полягає не в тому, щоб заборонити ШІ, а в тому, щоб інтегрувати його відповідально. Реакційні заходи, такі як повна заборона інструментів у навчальних закладах, є контпродуктивними та ігнорують реалії цифрового світу. Натомість, першочерговим завданням стає розробка та впровадження комплексних програм з «ШІ-грамотності». Ці програми мають виходити за межі технічних навичок і зосереджуватися на формуванні метакогнітивних стратегій: вчити студентів, коли використовувати ШІ, як критично оцінювати його результати та чому певні завдання (як-от розвиток міжособистісних стосунків) мають залишатися виключно людською прерогативою.

Висновок. Штучний інтелект є потужним інструментом, який вже докорінно змінив спосіб, у який молодь вчиться та взаємодіє. Замість того, щоб вбачати в ньому виключно загрозу, ми повинні використати цю технологічну зміну як привід для посилення уваги до фундаментальних людських навичок. Розуміння психології взаємодії з ШІ дозволить розробити освітні стратегії, які не виключають технології, а, навпаки, використовують їх для підкреслення цінності та необхідності живого, емпатійного міжособистісного спілкування.

Список використаних джерел

1. Дишкант, О. С., & Васильченко, О. М. (2024). Гендерні особливості спілкування підлітків у соціальних мережах. В Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: Матеріали міжнародної конференції. Університет «КРОК». https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2024/paper/view/2381

2. Дишкант, О., & Петрунько, О. (2023). Соціально-психологічна природа Інтернет-залежності. В Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: Матеріали міжнародної конференції (с. 571–572). Університет «КРОК». https://scholar.archive.org/work/74rlonewizbn7bzip545kdsuzy/access/wayback/https://monograph.krok.edu.ua/index.php/books/catalog/download/36/60/383?inline=1#page=571

3. Gerlich, M. (2025). AI tools in society: Impacts on cognitive offloading and the future of critical thinking. Societies, 15(1), 6. https://doi.org/10.3390/soc15010006

4. Hu, S., Lai, X., Ke, L., Li, Y., Wang, H., Zhao, X., Dai, X., & Wang, Y. (2024). AI technology panic—is AI dependence bad for mental health? A cross-lagged panel model and the mediating roles of motivations for AI use among adolescents. Psychology Research and Behavior Management, 17, 1087–1102. https://doi.org/10.2147/prbm.s440889

5. Jose, B., Cherian, J., Verghis, A. M., Varghise, S. M., S, M., & Joseph, S. (2025). The cognitive paradox of AI in education: between enhancement and erosion. Frontiers in Psychology, 16, 1550621. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1550621
6. Klimova, B., & Pikhart, M. (2025). Exploring the effects of artificial intelligence on student and academic well-being in higher education: a mini-review. Frontiers in Psychology, 16, 1498132. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1498132

Сімейний наратив як психологічний ресурс адаптації молоді в умовах війни

Олег Стасишин
аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: StasyshynOY@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-3506-617X

Військове вторгнення Російської Федерації в Україну спричинило кризу, яка виходить за межі проблеми фізичного вимушеного переселення і призвела до фундаментального порушення психологічної цілісності української молоді. Юнацький вік є критичним періодом розвитку, який визначається формуванням ідентичності й зусиллями спроєктувати своє «я» у майбутнє. Війна порушує цю хронологію, розриваючи зв'язок між пам'яттю про минуле й очікуванням майбутнього. У цьому контексті сім'я виступає не лише фізичним притулком, а й базовою «майстернею» сенсу. Сімейні наративи, зокрема ті, що конструюють історію стійкості та витривалості, стають важливим психологічним ресурсом, який надає молоді когнітивні основи, необхідні для адаптації до травми війни.

Для розуміння захисної функції сторітелінгу необхідно врахувати специфіку підліткового «я», що формується в умовах воєнних дій. Згідно з McAdams і McLean (2013), ідентичність є наративним проєктом: люди конструюють своє «я» шляхом інтеграції епізодичних спогадів у цілісну історію життя. У мирний час ця історія спрямована в майбутнє, однак у воєнний період майбутнє стає невизначеним, що загрожує підліткам «розмиванням ідентичності».

Крім того, вплив війни посередньо передається через те, що Vygotsky (1934) назвав «переживанням» – специфічною призмою, через яку дитина надає суб'єктивне значення зовнішнім подіям. Як аналізує Kong-Lem (2022), саме переживання пояснює, чому однакова травматична подія може мати різні наслідки для різних дітей: визначальним є не сама подія, а те, як вона інтерпретується та інтегрується у внутрішній світ дитини. Сімейні наративи забезпечують лінгвістичні та емоційні інструменти для такої інтерпретації, перетворюючи сирий травматичний досвід на керований життєвий зміст.

Як показують наявні дослідження, структура сімейних наративів є важливим чинником, що визначає стійкість молоді до негараздів. У своїй фундаментальній праці Duke, Lazarus і Fivush (2008) виокремили три типи наративів: «висхідний» (ми завжди досягаємо успіху), «спадний» (ми втратили все) та «коливальний» (у нас бувають злети й падіння, але ми не здаємося). Duke та ін. (2008) виявили, що саме коливальний наратив сильніше за інші пов'язаний із вищою самооцінкою, нижчим рівнем тривожності та внутрішнім відчуттям контролю. Така наративна структура сприяє формуванню міжпоколіннєвої ідентичності – відчуття належності до роду, що пройшов випробування часом. Для сучасної української молоді «висхідний» наратив часто руйнується реаліями війни, однак коливальний наратив демонструє свою життєздатність: визнаючи страждання

(«ми вже стикалися з цим раніше»), він водночас підкреслює активність («ми вижили тоді й виживемо зараз»).

Нагальна потреба в залученні цього захисного механізму підтверджується останніми емпіричними даними. Дослідження Osokina та ін. (2023), проведене серед українських підлітків, виявило тривожні показники впливу травматичного досвіду: 69% молоді, яка звернулася по допомогу, відповідала критеріям посттравматичного стресового розладу. Розповсюдженість насильства та роз'єднання сімей створюють умови для небезпечної фрагментації психіки, що розвивається.

У такому стресовому середовищі сімейні наративи функціонують як своєрідний захисний простір. Saltzman та ін. (2013) демонструють, що спільне конструювання сімейної історії є потужним механізмом емоційної регуляції. Коли батьки допомагають молоді осмислювати власні переживання в межах безпечного сімейного середовища, це знижує ризик розвитку довгострокової психопатології й сприяє посттравматичному зростанню.

Для української молоді, яка переживає екзистенційну невизначеність війни, історії, які їм розповідають, стають засобом виживання. Сімейні наративи, які чесно розповідають про біль, але водночас наголошують на витривалості, а саме коливальні наративи, забезпечують коріння приналежності та крила свободи волі. Таким чином підлітки дізнаються, що хоча вони не можуть контролювати історію, яка твориться навколо них, вони володіють певним спадком стійкості, який дозволяє їм писати власні сторінки досвіду виживання.

Список використаних джерел

1. Cong-Lem, N. (2022). The relation between environment and psychological development: Unpacking Vygotsky's influential concept of perezhivanie. Early Child Development and Care, 192(11), 1797–1810. https://bridges.monash.edu/articles/journal_contribution/The_Relation_Between_Environment_and_Psychological_Development_Unpacking_Vygotsky_s_Influential_Concept_of_Perezhivanie/21353091?file=37897050

2. Duke, M. P., Lazarus, A., & Fivush, R. (2008). Knowledge of family history as a clinically useful index of psychological well-being and prognosis: A brief report. Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training, 45(2), 268–272. https://doi.org/10.1037/0033-3204.45.2.268

3. McAdams, D. P., & McLean, K. C. (2013). Narrative identity. Current Directions in Psychological Science, 22(3), 233–238. https://doi.org/10.1177/0963721413475622

4. Osokina, O., Silwal, S., Bohdanova, T., Hodes, M., Sourander, A., & Skokauskas, N. (2023). Impact of the Russian invasion on mental health of adolescents in Ukraine. Journal of the American Academy of Child \& Adolescent Psychiatry, 62(3), 335–343. https://www.jaacap.org/article/S0890-8567(22)01891-3/fulltext

5. Saltzman, W. R., Pynoos, R. S., Lester, P., Layne, C. M., & Beardslee, W. R. (2013). Enhancing family resilience through family narrative co-construction. Clinical Child and Family Psychology Review, 16(3), 294–312. https://link.springer.com/article/10.1007/s10567-013-0142-2#citeas

Відлуння сновидінь у психоаналітичному кабінеті: ревері та створення інтерсуб'єктивного поля

Іван Данилевський
аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: danylevskyiia@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0002-9311-0729

Реляційний поворот у психоаналізі визначається переходом від моделі «психології однієї особи» до «психології стосунків» [1]. Відповідно, психічна реальність розглядається як інтерсуб'єктивне поле, спільно створене аналітиком і пацієнтом [2]. Воно є унікальною «культурою двох», де психічне життя розгортається між людьми. Будь-який зміст, що виникає в психотерапії, неможливо відділити від позасвідомої взаємодії пари, що робить кожну зустріч творчім актом спільного конструювання реальності «тут-і-тепер». У руслі цих ідей сформувалося поняття аналітичного поля як єдиної системи «аналітик–пацієнт» [3]. Ключовим для розуміння цієї динаміки став концепт «аналітичного третього» - суб'єктності, що народжується з діалектики двох учасників [4]. «Третій» є персоніфікацією спільного поля як окремого психічного утворення, чиїми проявами є сновидіння та вільні асоціації.

Постбіоніанська теорія поля робить особливий наголос на онейричній природі психотерапевтичної реальності, розглядаючи аналітичний сеанс як сон, що сниться двом [3]. Завданням аналітика є не стільки інтерпретація, як спільне опрацювання цього прихованого сну. Інструментом для цього слугує ревері – особливий стан аналітика, запозичений у концепції В. Біона про здатність матері «переробляти» несформовані емоції дитини [5]. Ревері дозволяє аналітику уловити образи та афекти, що виникають у полі, і трансформувати їх у символічну гру смислів, запрошуючи пацієнта до спільного дослідження.

Концепція третього також тісно пов'язана з подоланням терапевтичних тупиків. Як зазначає Д. Бенджамін, взаємодія в режимі «дійник – страдник» блокує розвиток [6]. Вихід полягає у формуванні «третьої позиції», коли обидва учасники визнають суб'єктність один одного і народжують спільний погляд на ситуацію. Глухий кут у терапії з цієї перспективи є симптомом поля, показником того, що спільна реальність застрягла в нуесвідомлюваному патерні. Використання метафори Третього дозволяє парі запитати: «що за невидимий сценарій нами керує?», переводячи конфлікт у площину спільного дослідження.

Зазначимо, що концепти інтерсуб'єктивного поля та аналітичного третього пропонують потужний інструментарій для розуміння та керування психотерапевтичним процесом. Вони дозволяють переосмислити тупики як матеріал для аналізу, а роль аналітика – якпровідника, що через ревері підтримує народження нових смислів, забезпечуючи психотерапевтичний рух уперед.

Список використаних джерел

1. Greenberg J., Mitchell S. Object Relations in Psychoanalytic Theory. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983.

2. Stolorow R. D., Brandchaft B., Atwood G. Psychoanalytic Treatment: An Intersubjective Approach. Hillsdale, NJ: Analytic Press, 1987.

3. Ferro A., Civitarese G. The Analytic Field and its Transformations. London: Karnac, 2015.

4. Ogden T. H. The analytic third: Working with intersubjective clinical facts. International Journal of Psycho-Analysis. 1994. №75. С. 3–19.

5. Bion W. R. Attention and Interpretation. London: Tavistock, 1970.

6. Benjamin J. Beyond doer and done to: An intersubjective view of thirdness. Psychoanalytic Quarterly. 2004. №73(1). С. 5–46.

Особистісно-часова проблематика сімейного життя: гендерні аспекти

Катерина Загоруйко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ZahoruikoKV@krok.edu.ua
Вікторія Гриджук
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrydzhukV@krok.edu.ua
ORCID: 0009-0006-7600-6283

Однією з ключових соціальних структур, що формують основу сучасного суспільства, за словами Baumeister & Leary, Jamieson, є подружні стосунки (Baumeister & Leary, 1995; Jamieson, 1998).При цьому сталість, гармонійність і тривалість стосунків подружньої пари залежать від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників. Серед об'єктивних чинників центральне місце займає сама ситуація, життєва подія (Титаренко, 2003), подієва насиченість життя, зокрема, і травмівного складу. Серед суб'єктивних чинників зазначимо схожість особистісних рис (Gonzaga та ін., 2007), рівень емоційного інтелекту (Stolarski та ін., 2011). Окремо варто виділити ті соціально-психологічні чинники, які знаходяться на перетині взаємодії об'єктивного (ситуативного) і суб'єктивного (рівень переживань) світів кожного з подружньої пари: рівні сумісності (Бондарчук, 2003), динаміку життєвих очікувань (Панок & Рудь, 2006) стилі прив'язаності (Bowlby, 1982; Склярова, 2024) стратегії подолання стресу (Ptacek & Dodge, 1995) та інш.

Важливо усвідомлювати, що насамперед йдеться про важливість спільного проживання (когнітивно-поведінкова складова) і переживання (емоційно-афективна складова) життєвих подій, тобто важливість уважного ставлення в шлюбі до індивідуальної часової перспективи кожного з подружжя, включеність у психологічний час іншого. Подружжя, відповідно до функціоналу інституту сім'ї, має розуміти свого життєвого партнера/партнерку насамперед в тому, як він/вона сприймає час (минулий, теперішній, майбутній). Отож, оскільки головні події життєвого шляху стають спільними, у шлюбі певним чином кожен бере участь у розвитку часовій перспективи іншого.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки сам термін "часова перспектива", як похідна від поняття "психологічний час" (Кузьо, 2011), змістовно найближче стоїть до поняття "життєва перспектива". Підтвердженням того є праці сучасних психологів, зокрема, психологічна концепція часової перспективи Zimbardo & Boyd, (2009), вітчизняна "подійна концепція психологічного часу" (Титаренко, 2003). Цікавою наразі є і вітчизняна концепція часу особистості в масштабі її життя (Панок & Рудь, 2006), автори якої акцентують увагу на важливості двох чинників: стан здоров'я та індивідуально-психологічні

особливості. В умовах війни вони отримують нових зміст і корелюють з поняттями особистісної резильєнтності, життєстійкості, стресостійкості.

Подружжя по-різному може переживати життєву подію, ставити перед собою, вирішувати довгострокові і короткострокові перспективи, Відомо, що жінки схильні до короткострокових перспектив, тоді як для чоловіків в міру їхніх когнітивних особливостей, стратегічності мислення важливі довгострокові перспективи. Пари з неузгодженими перспективами схильні до виникнення непорозуміння та розбіжностей. Вони можуть по-справжньому любити один одного, але при цьому жити в різних світах. Батьки сфокусовані на майбутньому і своїй кар'єрі. Матері зосереджені на сімейних традиціях і вдаються до спогадів про те, як було добре в минулому. Рідко коли сім'ї вдається розпізнати, що причиною сімейних сварок і нерозуміння є конфлікт часових перспектив (Zimbardo & Boyd, 2009).

Потрібно враховувати, що стиль, практика чоловічого і жіночого спілкування різні, а разом вони породжують ще одну складову особистісно-часової проблематики сімейного життя.

Дослідження Wood (2009, 2012) показали, що завдяки силовій позиції, схильності до агресії, чоловіки переважно демонструють такі цінності, як домінантність, хоробрість та інтелектуальна перевага.Вони у більшій мірі орієнтовані на цілі та пряму конкуренцію, в той час як жінки більше зосереджені на розумінні емоцій та співчутті і привносять у сімейні стосунки прагнення до рівності, демонстрацію підтримки, чуйність, особистий конкретний стиль і упередженість (Wood, 2009). Тому наскільки важливим є аспект взаємодоповнення побудови життєвих перспектив і разом з ними прогнозування часової перспективи подружжям.

Таким чином, гендерні відмінності у сприйнятті часу виступають важливим психологічним чинником динаміки та якості подружніх взаємин, а оптимізація часових стратегій і формування спільної часової перспективи подружжя сприяють зміцненню взаєморозуміння, стабільності та задоволеності шлюбом. Від рівня здатності подружжя спілкуватися з настановою на особистісний розвиток кожного, вміння розділяти спільні інтереси, цінності залежить і динаміка життєвих очікувань та подійний зміст життєвого шляху (Панок & Рудь, 2006) подружжя, якість і тривалість стосунків.

Прогнозування часової перспективи у людей, які перебувають у шлюбі, визначається і низкою соціально-психологічних чинників. Серед них Т. Моржевска вказує на характер взаємодії з батьками в дитинстві, соціально-економічні умови раннього розвитку особистості, актуальні соціально-економічні обставини. Важливу роль відіграють і часові особливості культури, у якій відбувається соціалізація (Моржевська, 2025, с. 562).У той же час Т. Моржевська акцентує увагу на появі в умовах російсько-української війни додаткових соціально-психологічних чинників, які суттєво змінюють сімейне життя, а отже і прогнозування часової перспективи подружжя: індивідуальна психологічна ситуація, адаптація в умовах вимушеного окремого проживання,

соціально-демографічні змінні (Моржевська, 2025).

Сприйняття часу в подружніх відносинах є важливим чинником їх гармонійності.Усвідомлення власних темпоральних стратегій, розвиток емпатії та спільного планування часу виступають запорукою психологічного благополуччя сім'ї.

Список використаних джерел

1. Бондарчук, О. (2001). Психологія сім'ї : курс лекцій. Київ. МАУП. 96.

2. Кузьо, Л. (2011). Зміст поняття "часова перспектива" як предмет психологічного аналізу. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. № 2. 39-51.

3. Моржевська, Т. (2025). Соціально-психологічні чинники прогнозування часової перспективи особистості, що перебуває у шлюбі, в умовах вимушеного окремого проживання. Вчені записки Університету "КРОК" №2 (78), 560-567.

4. Панок, В., & Рудь, Г. (2006). Психологія життєвого шляху особистості. Київ. Ніка-Центр. 280.

5. Титаренко, Т. (2003). Подія як вузловий момент життєвого шляху / Основи практичної психології: підручник. Київ. Либідь. 149–155.

6. Zimbardo, P., & Boyd, J. (2008). The Time Paradox: The New Psychology of Time That Will Change Your Life (A Self-Help Guide to Time). New York. Free Press. 396.

Рольова компетентність в структурі психологічної зрілості молоді: гендерний аспект

Дмитро Кириченко
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» м. Київ, Україна,
e-mail: KyrychenkoDI@krok.edu.ua
Вікторія Гриджук
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrydzhukV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-7600-6283

Період молодості є критичним етапом становлення особистості, під час якого відбувається формування світоглядних орієнтацій, професійної спрямованості, системи цінностей та здатності до самостійного прийняття рішень. Однією з ключових інтегральних характеристик цього періоду є психологічна зрілість, яка об'єднує такі складові, як відповідальність, автономність, рефлексивність, емоційна стабільність і здатність до конструктивної взаємодії з іншими людьми [3].

У структурі психологічної зрілості важливе місце посідає рольова компетентність, що визначає здатність особистості ефективно виконувати соціальні ролі відповідно до очікувань суспільства та вимог ситуацій. Рольова компетентність особливо актуальна для молоді, адже саме цей період життя передбачає активний вхід у систему дорослих ролей – професійних, міжособистісних, навчальних, громадянських тощо.

Окремої уваги потребує гендерний аспект, оскільки гендерні уявлення, соціальні очікування та моделі поведінки впливають на формування як психологічної зрілості, так і стиль виконання соціальних ролей.

Психологічна зрілість розглядається як інтегративна характеристика особистості, що відображає її здатність до саморегуляції, рефлексії, відповідальності, усвідомлення власних дій та їх наслідків, а також сформованість внутрішньої позиції дорослої людини [1].

До її ключових компонентів належать:

• когнітивний (адекватне усвідомлення себе й світу);

• емоційно-вольовий (стабільність, контроль емоцій, здатність до саморегуляції);

• мотиваційний (наявність цілей, внутрішня мотивація);

• соціально-перцептивний (здатність до розуміння інших, емпатії та співпраці).

Зріла особистість характеризується автономністю, відповідальністю, сформованими життєвими орієнтирами та здатністю до рефлексії й саморозвитку. У молодіжному віці ці компоненти перебувають на етапі активного становлення та є вразливими до впливу соціального середовища.

Гендер є важливим чинником розвитку рольової компетентності, оскільки він визначає соціальні очікування та моделі поведінки, які формуються протягом соціалізації. Як наголошує С. Бем, маскулінність та фемінність не є протилежностями, а можуть поєднуватися у андрогінній моделі, що забезпечує гнучкість та адаптивність поведінки [4].

Гендерна роль формує:

• стиль взаємодії;

• способи прийняття рішень;

• рівень емоційної регуляції;

• комунікативні стратегії.

У дослідженнях встановлено такі тенденції [3]:

• жінки: вищий рівень комунікативності, емпатійності, співпраці, емоційної чутливості;

• чоловіки: автономність, орієнтація на досягнення, раціональність, інструментальна поведінка;

• андрогінні особистості: максимальна гнучкість, найвищий рівень адаптації.

Гендерні особливості позначаються на стилях саморегуляції та готовності виконувати різні соціальні ролі.

Емпіричне дослідження підтвердило наявність зв'язку між психологічною зрілістю та рольовою компетентністю. Молодь з високими показниками самоактуалізації, саморегуляції та внутрішньої мотивації демонструвала:

• сформовані комунікативні навички;

• здатність до кооперації;

• вищий рівень емоційної регуляції;

• відповідальне ставлення до виконання соціальних ролей.

Це узгоджується з моделями МакКлелланда, Бояціса та Спенсерів, які наголошували, що саме внутрішні мотиви, навички та Я-концепція визначають ефективність поведінки.

Гендерні відмінності проявилися у такому:

• жінки більш орієнтовані на підтримання соціальних зв'язків;

• чоловіки демонструють більшу автономність та спрямованість на досягнення;

• андрогінні респонденти показали найвищі результати адаптивності та рольової ефективності.

Рольова компетентність виступає важливою складовою психологічної зрілості молоді та визначає її здатність до ефективного функціонування в соціальних ситуаціях. Вона формується під впливом індивідуальних, соціальних та гендерних чинників. Знання теоретичних основ, розуміння гендерних відмінностей та розвиток відповідних компетентностей є необхідними умовами становлення зрілої, соціально ефективної особистості.

Список використаних джерел

1. Панченко С. М. Особистісна зрілість: сутність і перспективи актуалізації в умовах післядипломної освіти. Вісник післядипломної освіти, 2010. № 1. С. 308-316.

2. Чемісова Т. С. Психологічні умови розвитку творчої компетентності вчителя у процесі професійного становлення: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2018. 208 с.

3. Штепа О. С. Феномен особистісної зрілості. Соціальна психологія, 2005. № 1 (9). С. 62-77.

4. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1974. № 42. P. 155-162.

Наративна організація життєвого досвіду як механізм самопізнання та ідентичності

Інна Клименко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KlymenkoIM@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві, де соціальні зміни відбуваються швидко, людина постає перед необхідністю постійного переосмислення власного досвіду. Те, що колись розглядалося як стабільна ідентичність, нині розуміється як динамічний конструкт, який формується у взаємодії з культурними наративами, соціальними моделями та індивідуальними подіями. Одним із ключових механізмів цього процесу є наративна організація життєвого досвіду – спосіб, за допомогою якого людина надає сенс своїм вчинкам, інтегрує суперечливі переживання та вибудовує цілісне уявлення про себе. Саме тому проблема структурування життєвих історій набуває особливої актуальності як у теоретичній, так і в прикладній психології (Пилипенко, 2021).

Класичні підходи до дослідження особистості акцентували увагу на стабільних рисах, що нібито визначають поведінку незалежно від контексту. Однак сучасні теорії наголошують: важливим є не лише набір рис, а те, як людина інтерпретує власні переживання. Д. МакАдамс (2001) вказує, що життєва історія надає біографічному матеріалу логічності й смислової завершеності; саме вона формує внутрішню узгодженість особистості, систему цінностей, життєві цілі та уявлення про майбутнє. Таким чином, наратив виступає не просто формою висловлювання, а механізмом самопізнання та інструментом побудови ідентичності.

Життєвий досвід за своєю природою фрагментарний, події не утворюють автоматичної послідовності. Людина має сама пов'язати їх між собою, осмислити та вибудувати причинно-наслідкові лінії. Наратив дозволяє впорядкувати хаотичні події, надаючи їм логічної структури. Таке смислове впорядкування є центральним елементом розвитку самосвідомості: людина поступово вчиться бачити власні мотиви, оцінювати вибір і вибудовувати стратегії поведінки.

Процес створення життєвої історії неможливо розглядати поза соціальним контекстом. І. Колобова (2021) наголошує, що індивіди інтерпретують свої події, спираючись на традиційні культурні сценарії, ціннісні зразки та очікування суспільства. Життєвий наратив завжди вплетений у колективні смисли; вони можуть сприяти особистісному розвитку або, навпаки, обмежувати його. Таким чином, постає проблема узгодження власного досвіду з домінантними

культурними моделями.

Важливим є й характер наративних моделей, до яких звертається людина. Наратив може бути конструктивним і підтримувати автономність та суб'єктивну активність, або ж деструктивним – закріплювати відчуття безсилля, фіксувати людину в ролі жертви, не дозволяти подолати наслідки травматичних подій. Як підкреслює Дж. Брунер (1991), будь-яка історія є вибірковою: людина виділяє одні епізоди й оминує інші, вибудовуючи інтерпретацію, яка може як допомагати, так і шкодити її розвитку.

Особливої ваги наратив набуває під час життєвих криз. М. Уайт і Д. Епстон (1990) переконують, що переосмислення подій і створення нової історії про себе може сприяти подоланню негативного досвіду й відновленню цілісності ідентичності. Коли людина змінює інтерпретацію власної біографії, вона отримує можливість змінювати і поведінку, і способи реагування на труднощі.

Наратив має і перспективну функцію – він не лише структурує минуле, а й визначає бачення майбутнього. Д. Сінгер (2004) зазначає, що уявлення про майбутні події, інтегровані в життєву історію, виконують регулятивну функцію: вони впливають на емоційний стан, рівень активності та готовність до змін. Якщо ці прогнози мають негативне забарвлення, це може спричиняти песимістичну життєву позицію.

Соціальна природа наративу виявляється і в тому, що життєві історії створюються у взаємодії з «іншими». Родина, друзі, соціальні інституції впливають на те, як людина розуміє своє минуле. Х. Германс (2001) характеризує сучасне «Я» як поліфонічне, таке, що містить різні «голоси» – позиції, які людина засвоює впродовж життя. Узгодження цих голосів є непростим завданням, особливо в умовах соціальної нестабільності.

У контексті сучасних викликів питання збереження цілісного життєвого наративу стає особливо важливим. Т. Титаренко (2019) підкреслює, що швидкі зміни, невизначеність та соціальні кризи можуть призводити до «розривів» у життєвій історії, ускладнюючи підтримання цілісності «Я». Уміння гнучко оновлювати власні смисли, переосмислювати події та створювати конструктивні сюжети стає ключовою умовою психологічної стійкості.

Таким чином, наративна організація життєвого досвіду виступає складним механізмом формування ідентичності, що дозволяє людині інтегрувати фрагментарні події, знаходити смисл у суперечливих переживаннях і підтримувати внутрішню цілісність. У сучасному світі, позначеному швидкими змінами, такий механізм набуває особливого значення для розуміння закономірностей розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Колобова І. Б. (2021) Наративне конструювання життєвого досвіду. Журнал сучасної психології. № 1. С. 7.

2. Пилипенко І. М. (2021) Наративна конструкція ідентичності у молодіжному віці. Вісник ХНПУ. Психологія. Вип. 64. С. 78–86.

3. Титаренко Т. М. (2003) Життєвий світ особистості. К. : Либідь. 376 с.

4. Титаренко Т. М. (2019) Наративні практики організації особистісного майбутнього. Наук. студ. із соц. та політ психол. : зб. статей АПН України, Ін-т соц. та політ. психології; К. : Міленіум. Вип. 22 (25). С. 11-18
5. Bruner J. (1991). The Narrative Construction of Reality. Critical Inquiry, 18(1), 1–21. https://doi.org/10.1086/448619
6. Hermans H. J. M. (2001). The dialogical self: Toward a theory of personal and cultural positioning. Culture & Psychology, 7(3), 243–281 p. https://doi.org/10.1177/1354067X0173001
7. McAdams D. P. (2001) The psychology of life stories. Review of General Psychology. Vol. 5, No. 2. P. 100–122.

Соціально-психологічні чинники довіри у подружній парі

Анна Колосюк
студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KolosiukAV@krok.edu.ua
Ольга Петрунько
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.ede.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Сім'я є одним із основних засобів задоволення основних людських потреб та індивідуальним оберегом для кожної людини. Перебування у шлюбі безпосередньо впливає на розвиток особистості людини. Міжособистісні взаємини чоловіків і жінок у подружніх парах є важливими для встановлення гармонії в сім'ї, задоволення потреб партнерів в прийнятті, любові, емоційній підтримці, у взаєморозумінні та визнанні. Довіра виступає одним із аспектів гармонійних стосунків між подружжям, що в свою чергу свідчить про задоволеність шлюбом, як показника його успішності. Довіра не тільки створює відчуття емоційної підтримки та безпеки, а і формує в людині готовність до стійких довготривалих стосунків та дає уявлення про майбутнє.

Аналіз фахової літератури з цієї проблеми дає підстави вважати, що ключовими соціально-психологічними чинниками, які формують довіру між партнерами у шлюбі, є:

1. Позитивне ставлення до подружнього партнера, що виражається у його особистісній привабливості, легкості спілкування з ним, узгодженості ціннісних орієнтацій та емоційна задоволеність відносинами з партнером: вираження взаємного кохання та поваги, взаємна допомога подружжя особистісному зростанню кожного, задоволеність рівноправними відносинами, відповідність шлюбного партнера ідеальному образу, що сприяє створенню сприятливого психологічного клімату, у якому партнери підтримують особистісний розвиток один одного, відчувають задоволення від рівноправних і взаємно значущих відносин [5].

2. Стиль спілкування, який безпосередньо впливає на рівень довіри та емоційний клімат у родині. Агресивний, пасивний та пасивно-агресивний стилі комунікації поєднують елементи пасивності та прихованої агресії, що викликає напругу та нерозуміння між партнерами, знижуючи рівень взаємної довіри, натомість асертивний стиль – характеризується взаємною повагою, відкритістю, здатністю виражати власні емоції та потреби, не порушуючи при цьому прав партнера, що сприяє підвищенню рівня задоволеності шлюбом та формує гармонійні, довірливі стосунки [4].

3. Зовнішні та внутрішні чинники. Зовнішні чинники містять такі фактори: стабільність соціальної системи, рівень життя в країні, дієвість правових і

моральних норм, культурних і національних традицій, очікування референтних для сім'ї людей. Внутрішні чинники що визначають довірчі сімейні відносини, розкриваються через матеріальні і соціальні умови життя конкретної сім'ї, готовність до сімейного життя, шлюбно-сімейна мотивація, рівень подружньої сумісності, особливості міжособистісного спілкування подружжя, у яких виявляються їхні почуття, індивідуально-психологічні характеристики партнера по шлюбу (інтелектуальні та особистісні) [3].

4. Сформована з раннього дитинства довіра до себе, що є фундаментом побудови довірливих стосунків з іншими людьми в подальшому. Важливість формування довіри дитини до батьків на ранньому етапі розвитку людини відіграє важливу роль у становленні особистості і суттєво впливає на увесь перебіг людського життя. Довіра до себе сприяє ефективній соціалізації, формуванню внутрішньої цілісності, адекватної самооцінки та здатності до емоційної відкритості. Людина, яка довіряє собі, легше встановлює емоційний контакт, не боїться виявляти вразливість і приймати допомогу, що є необхідними умовами для побудови довірливих подружніх взаємин. Навпаки, дефіцит базової довіри, сформований у дитинстві, може ускладнювати здатність до близькості, породжувати тривогу, ревнощі чи підозрілість у стосунках. Сформована довіра до себе є ключовою передумовою особистісного зростання, психологічного благополуччя та стабільності у шлюбі [1, 2].

5. Структура сімейних ролей, що відіграє важливу роль у формуванні та підтриманні довірливих подружніх стосунків, оскільки саме через рольові очікування, функції та поведінкові моделі відбувається організація взаємодії між членами сім'ї. Сімейні ролі розглядаються як повторювальні зразки поведінки, які визначають, яким чином партнери реалізують свої обов'язки, приймають рішення, проявляють турботу, підтримку та відповідальність один перед одним.

Критерієм рольової структури сім'ї з гармонійними довірливими стосунками є гнучкість (на противагу жорстокості), тобто здатність членів сім'ї адаптуватися до змін життєвих обставин, взаємно підлаштовуватися під потреби партнера без втрати особистих меж; фіксованість (на противагу розмитості), рівномірний розподіл ролей та влади в сім'ї, що базується на принципах рівноправності, взаємної поваги та довіри. Крім того, показником зрілої рольової структури є можливість вільно обговорювати свої очікування, погоджувати розподіл відповідальності та визнавати внесок одне одного, що сприяє зміцненню емоційного зв'язку, розвитку взаєморозуміння і підтриманню стабільного рівня довіри у шлюбі [4].

Таким чином, довіра у подружніх стосунках є ключовим чинником їх гармонійності, стабільності та задоволеності шлюбом. Вона формується під впливом комплексу соціально-психологічних факторів, серед яких центральне місце посідають позитивне ставлення до партнера, ефективний асертивний стиль спілкування, внутрішні та зовнішні умови функціонування сім'ї, а також сформована з дитинства базова довіра до себе. Не менш важливою є гнучка структура сімейних ролей, що забезпечує рівновагу у взаєминах і

взаємну підтримку. Отже, довіра у шлюбі постає не як статичне утворення, а як динамічний процес, що залежить від особистісної зрілості партнерів, їх комунікативної компетентності та соціокультурного контексту сімейного життя.

Список використаних джерел

1. Єрмакова Н. О. Проблема довіри до себе у психоаналітичних концепціях розвитку особистості //Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Психологія. – 2011. – №. 45. – С. 82-85.

2. Єрмакова Н. О. Психологічні особливості становлення довіри до себе в юнацькому віці : дис., канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Н. О. Єрмакова. Київ, 2008. 205 с.

3. Іващенко А. С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх парах Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. Вип. 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_5_37.

4. Максимова Н. Ю. Сімейне консультування: навч. посіб. К.: ДП «Вид. Дім «Персонал, 2011. – 304 с. – Бібліогр. : с. 300-302

5. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї. 2015. - 136 с.

Розвиток рольової компетентності старших підлітків засобами активного соціально-психологічного навчання

Наталія Костюченко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KostiuchenkoNV@krok.edu.ua
Вікторія Острова
доцентка кафедри психології, кандидатка психологічних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

Старший підлітковий вік (14-17 років) є критичним етапом інтенсивного соціального самовизначення, коли особистість активно формує системи ідентичностей та готується до засвоєння дорослих соціальних ролей. Успішна соціальна адаптація та особистісний розвиток потребують досягнення високого рівня рольової компетентності. Саме тому актуалізується необхідність використання активного соціально-психологічного навчання (далі – АСПН), яке дозволяє створити безпечне та динамічне середовище для практичного відпрацювання рольової поведінки, розвитку комунікативних навичок та глибокого усвідомлення власних соціальних функцій, забезпечуючи підліткам необхідний інструментарій для успішної соціалізації.

Слід зауважити, що рольова компетентність – це здатність особистості ефективно розв'язувати життєві проблеми, які безпосередньо пов'язані з її рольовою поведінкою та успішним виконанням різноманітних життєвих ролей (наприклад, батька/матері, професіонала, друга, громадянина), що вимагає вміння володіти необхідними психологічними ролями, знань про функції, які передбачає певна роль, та відповідних особистісних і професійних якостей [1].

О.Ю. Михайленко стверджує, що рольова компетентність містить такі компоненти: рольову варіативність (широта рольового репертуару) – різноманіття репертуару психологічних ролей особистості; рольову гнучкість – вміння легко переходити від однієї ролі до іншої; рольову глибину – розвиток глибинної структури ролей, орієнтація рольової поведінки не тільки на очікування оточуючих, але і на такі особистісні складові, як рольова ідентичність, Я-концепція, рольові переживання; рольову рефлексію – здатність особистості аналізувати свої дії, пов’язані з рольовою поведінкою, уміння оцінювати свою рольову поведінку зі сторони, з точки зору інших людей; здатність вирішувати рольові конфлікти – здатність особистості знаходити конструктивний вихід зі складних, неоднозначних ситуацій, пов’язаних із рольовою поведінкою [2].

Рольова компетентність старших підлітків (14-17 років) полягає у їх здатності свідомо та адекватно приміряти на себе та успішно виконувати ключові соціальні ролі, які відповідають віку та здійснюють функцію підготовки до дорослого життя. Основними аспектами цієї компетентності за О. Т. Плеткою є

такі:

• самоствердження та ідентичність. Підлітки активно шукають і визначають свою ідентичність, що вимагає вміння приміряти та усвідомлювати такі ролі, як «лідер у групі», «майбутній студент/професіонал» або «відповідальний член суспільства»;

• навчальна та професійна роль. Здатність ефективно виконувати роль старшокласника, що містить відповідальне ставлення до навчання, самостійність у прийнятті рішень щодо подальшої освіти/кар'єри та вміння використовувати знання для вирішення реальних проблем;

• міжособистісні ролі. Розвиток комунікативної гнучкості та емоційної експансивності, що дозволяє будувати більш зрілі, відповідальні та емпатичні стосунки з однолітками (роль друга, партнера) та дорослими (роль сина/доньки, послідовника/наставника);

• соціальна відповідальність. Формування почуття відповідальності, розуміння соціальних норм і правил, а також вміння адаптуватися до вимог соціального життя [3].

Особливістю старшого підліткового віку як окремого вікового етапу є перетворення підлітком своєї внутрішньої позиції на ефективну, соціально прийнятну поведінку у різних життєвих ситуаціях.

Ефективний вплив на розвиток рольової компетентності старших підлітків здійснює активне соціально-психологічне навчання, яке являє собою систему групових методів та технік, спрямованих на інтенсивний розвиток соціальної компетентності, комунікативних навичок, самосвідомості та психологічної культури особистості через безпосередній, активний досвід і взаємодію у групі [4].

Так, рольові та ділові ігри є базовим інструментом, що передбачає моделювання реальних життєвих або навчальних ситуацій у безпечних умовах тренінгової групи. У рольовій грі учасники приймають на себе певні соціальні ролі (наприклад, керівник, клієнт, конфліктуюча сторона) та розігрують сценарій. Це дозволяє усвідомити рольову поведінку, оцінити себе збоку та відпрацювати нові стратегії взаємодії. Ділова гра спрямована на вирішення конкретних навчальних завдань, розвиток навичок командної взаємодії та прийняття рішень [4].

Групова дискусія та обговорення є методами, що стимулюють активний обмін думками, поглядами, почуттями та досвідом між учасниками. До них відносять мозковий штурм (генерація ідей у групі для знаходження нестандартних рішень), метод групової рефлексії (обговорення пережитого досвіду, наприклад, після рольової гри), аналіз власних почуттів та поведінки, отримання зворотного зв'язку від групи, а також кейс-метод (аналіз конкретних ситуацій) зі спільним розбором реальних або гіпотетичних ситуацій (кейсів) для розвитку навичок аналізу та прийняття ефективних рішень [4].

Психодрама та театралізація є спеціалізованими техніками, спрямованими на глибинне опрацювання внутрішніх конфліктів, незавершених ситуацій та емоційних переживань. У ході психодрами підліток може розігрувати важливі

для нього життєві сцени за допомогою інших учасників групи (допоміжних «Я») [4].

Також у АСПН використовуються вправи на розвиток навичок. Це короткі, цілеспрямовані завдання, які допомагають відпрацювати конкретні комунікативні або соціальні навички. Це – вправи на невербальну комунікацію, вправи на емпатію, тренування асертивності [4].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що активне соціально-психологічне навчання є ефективним інструментом для розвитку рольової компетентності старших підлітків. Використання соціально-психологічних тренінгів, рольових ігор та групових дискусій дозволяє підліткам не лише усвідомити багатогранність своїх соціальних ролей, але й практично відпрацювати моделі поведінки, необхідні для успішного переходу до дорослого життя. Така активна форма навчання сприяє самопізнанню, підвищенню комунікативної гнучкості та формуванню відповідального ставлення до виконання майбутніх соціальних і професійних функцій, що є вирішальною умовою для повноцінної соціалізації.

Список використаних джерел

1. Горбенко С. Рольова поведінка у зв'язку із соціалізацією особистості. Нові технології навчання. 2019. № 92. С. 77-83.

2. Михайленко О.Ю. Шляхи та засоби розвитку рольової компетентності майбутніх практичних психологів. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 2016. Вип. 54.С. 174-181

3. Плетка О.Т. Розвиток перцептивної ґендерно-рольової компетентності у молоді: методичний посібник. Київ: Талком, 2023. 74 с.

4. Яценко Т.С., Кмит Я.М., Олексієнко Б.М. Активне соціально-психологічне навчання: теорія, процес, практика: навчальний посібник. 3-тє перевид. Хмельницький: Вид-во НАПВУ, 2012. 792 с.

Формування адаптивного лідерства в умовах війни: комплексна програма психологічного розвитку керівників

Інна Кремповська
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KrempovskaIL@krok.edu.ua
Амінет Апішева
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: AminetA@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1311-0255

В умовах війни керівники організацій щодня стикаються з підвищеним тиском, невизначеністю та зростанням відповідальності за людей і результати роботи. Як зазначає Л. Карамушка [1], війна виступає потужним негативним чинником, що суттєво знижує ефективність роботи персоналу та організацій і водночас негативно впливає на психічне здоров'я працівників. Зовнішні загрози, зміна звичних процесів, нестабільність середовища та постійна необхідність швидких рішень роблять їхню діяльність значно складнішою. Це вимагає від лідерів нових підходів до взаємодії з командами, збереження власної стійкості та ефективного управління навіть за умов, коли ресурси обмежені, а ситуація швидко змінюється.

Саме тому сьогодні особливо важливо розвивати адаптивне лідерство в умовах війни, що передбачає оволодіння керівниками такими компетентностями, як гнучкість мислення, емоційна стабільність, здатність чути команду та підтримувати її, а також уміння діяти зібрано й впевнено в нестандартних обставинах [2]. Спираючись на сучасні психологічні підходи та результати емпіричного дослідження особливостей лідерства в умовах війни, нами була створена комплексна п'ятиетапна Програма розвитку лідерських якостей керівників в умовах кризи. Програма спрямована на всебічний розвиток ключових навичок, що допомагають керівникам зберігати ефективність, підтримувати людей і забезпечувати стабільність роботи організації у кризових ситуаціях [1]. А саме:

Етап 1. Діагностика та самоспостереження. Перший етап має на меті усвідомлення керівниками власних лідерських якостей, стилю керівництва та зон розвитку. У процесі самоспостереження та психодіагностики формується реалістичне уявлення про власні управлінські ресурси, типові стратегії прийняття рішень та емоційні реакції у стресових ситуаціях. Самоусвідомлення виступає базою для подальших змін і розвитку, сприяючи формуванню внутрішньої мотивації до самовдосконалення [1].

Етап 2. Розвиток комунікативної гнучкості. Другий етап спрямований на підвищення ефективності міжособистісної взаємодії та здатності керівника будувати конструктивні відносини в команді. Комунікативна гнучкість передбачає

розвиток навичок активного слухання, емпатії, асертивності, уміння давати і приймати зворотний зв'язок. Це дозволяє знижувати рівень конфліктності, формувати довіру в колективі та забезпечувати психологічну безпеку команди [2]. У контексті воєнних викликів саме емоційно зріле спілкування стає критично важливим чинником згуртованості та стресостійкості організації.

Етап 3. Розвиток організаторської ефективності. Третій етап Програми передбачає вдосконалення управлінських навичок стратегічного планування, делегування повноважень і раціонального використання ресурсів [1]. У кризових умовах ефективний керівник має не лише приймати оперативні рішення, а й формувати бачення, яке забезпечує стабільність команди. Розвиток організаторської ефективності ґрунтується на принципах ситуативного лідерства, системного мислення та гнучкого управління завданнями. Практичне наповнення етапу охоплює кейс-аналіз, моделювання управлінських ситуацій, групові дискусії та індивідуальні консультації.

Етап 4. Розвиток стресостійкості та адаптивності. Четвертий етап зосереджується на психологічній стабільності керівника. В умовах війни та тривалого стресу важливо навчитися контролювати власні емоції, підтримувати працездатність і запобігати емоційному вигоранню. Для цього використовуються техніки емоційної саморегуляції, дихальні практики, когнітивне переформулювання та методи усвідомленості (mindfulness). Керівники оволодівають навичками зниження напруги, формування психологічної гнучкості та підтримання ресурсного стану. Застосування цих методів забезпечує збереження управлінської ефективності навіть у нестабільних умовах [1].

Етап 5. Інтеграція та подальший розвиток. Заключний етап Програми спрямований на закріплення набутих знань і вмінь, формування системи безперервного професійного зростання та внутрішньоорганізаційної підтримки. Інтеграція результатів передбачає розробку індивідуальних планів розвитку, створення мережі менторства, обмін управлінським досвідом і формування культури рефлексивного лідерства. Таким чином, керівники переходять від ситуативного реагування до стратегічного бачення, що забезпечує стійкість організації [1].

Методологічна основа програми. Програма поєднує групові тренінги, рефлексивні практики, індивідуальні консультації, кейс-аналіз управлінських ситуацій, техніки майндфулнес та самоспостереження. Її структура дозволяє гармонійно розвивати когнітивну, емоційну та поведінкову складові лідерства. Використання інтегрованого підходу забезпечує не лише формування окремих навичок, а й стале зростання особистісного та професійного потенціалу керівників [1].

Запропонована нами комплексна Програма розвитку лідерських якостей керівників в умовах кризи має комплексний, багаторівневий характер і відповідає актуальним потребам сучасного українського менеджменту. Вона не лише сприяє підвищенню особистої ефективності керівників, а й створює умови для стійкого функціонування організацій у ситуаціях невизначеності. Програма може стати

основою для практичного впровадження у системі післядипломної освіти, HR-практиках державного і корпоративного секторів, а також у програмах підготовки управлінців нового покоління.

Список використаних джерел

1. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни : навч.-метод. посібник. – Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. – 124 с.

2. Кремповська І., Апішева А. Психологічні особливості лідерства в організації у період кризи. Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи: збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Кам'янське, 15-16 травня 2025 р.). – Дніпровський державний технічний університет, 2025. С. 100-103. URL: https://dspace.krok.edu.ua/handle/krok/6552

Психологічні особливості зміни життєвих перспектив жінок в умовах воєнного часу

Яніна Кривова
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kryvovays@krok.edu.ua
Вікторія Гриджук
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrydzhukV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-7600-6283

Життєві перспективи особистості становлять собою цілісну картину майбутнього, яка включає уявлення про можливі події, очікування, життєві плани, цілі й засоби їх реалізації. Це поняття поєднує суб'єктивне бачення майбутнього з об'єктивними умовами теперішньої ситуації й визначає, яким чином людина організовує свій життєвий час та життєву активність. У кризових умовах, зокрема під час війни, життєві перспективи особистості зазнають різкого звуження: віддалені плани втрачають значущість, а пріоритет переміщується на короткострокову перспективу, зорієнтовану на збереження життя, безпеку й адаптацію до нових умов [1, 2].

Різноманітні психологічні теорії дозволяють пояснити механізми таких змін. Згідно з концепцією К. Левіна, майбутнє відіграє центральну мотиваційну й регулятивну роль у структурі «психологічного поля». Людина здійснює вибір і діє з огляду на уявний образ майбутнього. У ситуації війни цей образ стає фрагментованим і невизначеним, а часовий горизонт різко скорочується. Під впливом невизначеності та загрози майбутнє перестає сприйматися як стабільний простір можливостей, що суттєво посилює тенденцію до ухвалення рішень на основі короткострокових вигод – наприклад, забезпечення безпеки через еміграцію. У цьому контексті роботи К. Левіна пояснюють, чому жінки в умовах війни часто обирають ті стратегії, які дозволяють швидко змінити небезпечне середовище, навіть якщо рішення ухвалюється в умовах дефіциту інформації та часу [1;2].

Теорія соціально-емоційної вибірковості Л. Карстенсен доповнює це розуміння, наголошуючи, що сприйняття часу є ключовим регулятором мотивації. Коли час сприймається як відкритий та тривалий, людина орієнтується на цілі розвитку – здобуття знань, професійне зростання, довгострокові проекти. Натомість коли час сприймається як обмежений, зростає значущість цілей, пов'язаних із емоційною регуляцією, близькими стосунками та безпекою [3]. У ситуації війни відбувається різке звуження часової перспективи, що спричиняє миттєву переорієнтацію з майбутньої самореалізації на збереження життя та благополуччя сім'ї. Соціальні пріоритети також змінюються: коло значущих осіб різко звужується до найближчих, а соціальні контакти втрачають периферійний

характер. Це зумовлює високий рівень готовності жінок до еміграції як стратегії захисту дітей, близьких та збереження емоційної стабільності.

У свою чергу, класична адлеріанська концепція життєвих завдань підкреслює, що будь-яка доросла людина вирішує три фундаментальні задачі – робота, кохання/сім'я та соціальні стосунки [4]. Війна радикально трансформує кожну з них: робота стає нестабільною або недоступною, соціальні зв'язки руйнуються або дистанціюються, а завдання сім'ї набуває першочергового значення. Жінки, особливо ті, які мають дітей, стикаються зі зміщенням життєвих пріоритетів і необхідністю ухвалювати рішення, що забезпечать безпеку родини, навіть ціною відриву від звичного соціального середовища.

Концепція життєвих завдань Н. Кантор, Дж. Кілстрома та С. Ціркель поглиблює розуміння цього процесу. Згідно з цим підходом, життєві завдання є не об'єктивно заданими, а суб'єктивно конструйованими. Вони формуються на основі індивідуального сприйняття реальності. Людина сама визначає, які проблеми чи виклики є центральними для її життя у певний момент. Життєві завдання виступають сильними мотиваторами поведінки [5]. У кризових умовах людина переосмислює власні життєві завдання, переорієнтовуючись на інші цілі. Саме тому під час війни жінки часто визначають своїм головним життєвим завданням порятунок себе та дітей, а отже, вибір еміграції стає не лише логічним, а й психологічно обґрунтованим. Попередній досвід вирішення життєвих завдань відіграє ключову роль: особи, які мали успішний досвід подолання труднощів у минулому, демонструють більшу впевненість у здатності впоратися з новими обставинами, що полегшує ухвалення рішень щодо переїзду.

Період початку війни супроводжується станом шоку, що характеризується тривогою, страхом та дезорієнтацією. У цей час базові потреби – виживання, безпека, доступ до ресурсів – виходять на перший план, істотно впливаючи на оцінювання ситуації та вибір можливих стратегій. Багато жінок у цей період переживають радикальний перегляд життєвих пріоритетів. В таких умовах важливим є розуміння того, як особистість переосмислює власні цілі, плани та життєві орієнтири. Ідеї В. Франкла, викладені у праці "Людина в пошуках справжнього сенсу", дозволяють глибше проаналізувати ці процеси. Франкл виділяв три основні шляхи знаходження сенсу: через діяльність, через переживання та через ставлення до страждання [6]. У воєнних умовах ці шляхи стають особливо значущими для жінок, які вимушені приймати складні рішення, змінювати життєві пріоритети, перебудовувати сімейні й професійні ролі. Саме пошук нового сенсу, відповідальність за близьких, турбота про дітей, збереження внутрішньої свободи та гідності стають ключовими елементами оновленої життєвої перспективи.

Дослідження І. Сингаївської та І. Страмоусової показало, що життєстійкість жінок в умовах війни визначається рівнем особистісної зрілості, ставленням до свого "Я", мотивацією досягнення та активною копінг-поведінкою. Високий рівень усвідомлення власних ресурсів дозволяє адекватно реагувати на стресові ситуації та вирішувати проблеми, а низький рівень тривожності, фрустрації та

агресивності сприяє більшій стійкості. Розвиток емоційної та духовної сфери підтримує психологічний стан і допомагає адаптуватися до складних умов [7].

Отож зміна часової перспективи, переосмислення життєвих завдань, рівень життєстійкості та типи копінг-поведінки визначають характер прийняття рішення та вибір стратегії подальшого життя.

Список використаних джерел

1. Lewin K. Time Perspective and Morale / In: G. Watson (Ed.). Civilian Morale. Boston: Houghton Mifflin, 1942. P. 48–82.

2. Lewin K. Field Theory in Social Science. New York: Harper & Row, 1951. 470 p.

3. Carstensen L. L. The Influence of a Sense of Time on Human Development Science. 2006. Vol. 312, No. 5782. P. 1913–1915.

4. Adler A. The Individual Psychology of Alfred Adler. New York: Basic Books, 1956. 320 p.

5. Cantor N., Kihlstrom J. F., Zirkel S. The Personality and Social Psychology of Life Tasks. Psychology Press, 2003. 288 p.

6. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / Віктор Франкл ; пер. з англ. О. Камишникова. Харків. Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля". 2021. 160 с.

7. Сингаївська І., Страмоусова І. Чинники життєстійкості жінок під час війни. Вчені записки Університету "КРОК". 2024. №3 (75). URL: https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/769

Вплив сімейних цінностей на формування партнерських стосунків у молоді

Іванна Кузьмич
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KuzmychIV@krok.edu.ua
Вікторія Острова
к.п.н., доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

Сімейні цінності відіграють визначальну роль у формуванні партнерських стосунків молоді, впливаючи на їхні уявлення про взаємодію, відповідальність, довіру та емоційну близькість у партнерських стосунках. Вони формують світогляд молодої людини, визначаючи її поведінку, вибір партнера та підходи до вирішення конфліктів. Сімейні цінності, засвоєні в процесі соціалізації, включають уявлення про шлюб, гендерні ролі, взаємоповагу, любов і співпрацю. Ці цінності передаються через спостереження за поведінкою батьків, сімейні традиції та моральні настанови, створюючи моделі взаємодії, які молодь застосовує у власних стосунках. У сучасному суспільстві, де співіснують традиційні та ліберальні погляди на сім'ю, вплив сімейних цінностей на партнерські стосунки набуває особливої актуальності, адже молодь адаптує отримані моделі до нових соціокультурних умов [1, с. 82].

Первинна соціалізація в сім'ї є ключовим етапом формування цінностей. Дослідження показують, що молоді люди, які зростали в сім'ях із високим рівнем взаємоповаги та відкритої комунікації, частіше демонструють ці якості у романтичних стосунках. Наприклад, спостереження за конструктивним вирішенням конфліктів між батьками сприяє формуванню аналогічних навичок у молоді. Натомість у сім'ях, де домінували авторитарні підходи або уникнення конфліктів, молоді люди можуть стикатися з труднощами у побудові здорових стосунків, проявляючи залежність або емоційну замкненість. Таким чином, сімейне середовище закладає основи для майбутніх партнерських взаємодій.

Гендерні ролі, засвоєні в сім'ї, також впливають на партнерські стосунки. У традиційних сім'ях, де чітко розмежовані ролі чоловіків і жінок, молодь може відтворювати ці моделі, що іноді призводить до напруги в сучасних егалітарних стосунках. У сім'ях, де гендерна рівність була нормою, молоді люди частіше прагнуть до партнерства, заснованого на рівному розподілі обов'язків. Дослідження підтверджують, що уявлення про справедливість у стосунках значною мірою залежать від сімейного виховання.

Вибір партнера також залежить від сімейних цінностей. Молодь часто обирає партнерів, які поділяють їхні ціннісні орієнтації, сформовані в сім'ї. Наприклад, у сім'ях, де цінувалися стабільність і довгострокові зобов'язання,

молоді люди надають перевагу партнерам, орієнтованим на створення сім'ї. У сім'ях, де пріоритетом була індивідуальна свобода, молодь шукає партнерів, які підтримують їхні особисті амбіції. Цей вибір часто є підсвідомим і відображає внутрішні моделі, засвоєні в дитинстві.

Емоційна складова сімейних цінностей впливає на здатність молоді будувати глибокі стосунки. У сім'ях, де заохочувалося відкрите вираження почуттів, молодь частіше формує стосунки, засновані на емпатії та емоційній близькості. Натомість у сім'ях із емоційною стриманістю молоді люди можуть мати труднощі з вираженням почуттів, що ускладнює партнерські взаємодії. Психологічні дослідження вказують, що емоційна відкритість є ключовим фактором задоволеності у стосунках [2, с. 117].

Сучасні соціокультурні зміни, такі як глобалізація та зростання індивідуалізму, створюють виклики для молоді. Молоді люди балансують між сімейними цінностями та сучасними поглядами на стосунки, які пропагують гнучкість і самореалізацію. Наприклад, традиційні уявлення про шлюб як обов'язкову умову міцних стосунків часто суперечать тенденціям до співжиття без реєстрації або відкладання шлюбу заради кар'єри. Це може ускладнювати формування партнерських стосунків, якщо сімейні цінності не відповідають сучасним реаліям.

Ставлення до конфліктів у стосунках також залежить від сімейних цінностей. У сім'ях, де конфлікти вирішувалися через діалог і компроміс, молодь застосовує подібні стратегії. Натомість у сім'ях із деструктивними моделями вирішення конфліктів молодь може відтворювати уникнення проблем або агресивну поведінку. Конструктивне вирішення конфліктів є важливим для якості та довготривалості стосунків [3, с. 326].

Отже, сімейні цінності суттєво впливають на формування партнерських стосунків молоді, визначаючи уявлення про гендерні ролі, вибір партнера, емоційну близькість і вирішення конфліктів. У сучасних умовах молодь змушена адаптувати ці цінності до нових соціальних реалій, що вимагає гнучкості та свідомого підходу. Подальші дослідження можуть поглибити розуміння взаємодії сімейних цінностей із сучасними тенденціями та сприяти підтримці здорових партнерських стосунків.

Список використаних джерел

1. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч.посіб. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.

2. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молодої сім'ї [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.

3. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї [Текст] : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 480 с.

Психологічні чинники життєстійкості сім'ї у кризових ситуаціях

Юлія Куракса
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KuraksaYV@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NikonenkoEV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Величезна кількість сімей по всьому світу зараз знаходиться на перетині багатьох надзвичайних подій і криз. Сім'я у сучасних суспільно-політичних умовах постає ключовою ланкою психологічної стабільності, відновлення та подолання наслідків кризових явищ. Через повномасштабну війну в Україні велика кількість українських сімей стикається з викликами війни і стійко долає економічні, політичні, соціальні кризи. У таких нетипових обставинах людина стикається з великою кількістю стресу та високою тривожністю, втрачається відчуття стабільності та змінюються життєві орієнтири.

Оскільки сім'я відіграє визначальну роль у вихованні та формуванні світогляду нового покоління, сьогодні гостро постала проблема життєстійкості і збереження сім'ї у кризових ситуаціях. Тому важливо зрозуміти чинники, які допомагають сім'ї адаптуватися до стресових обставин та зберегти здорові стосунки у нестабільній ситуації. Життєстійкість сім'ї визначається як інтегрована здатність сімейної системи адаптуватися, підтримувати функціонування та забезпечувати розвиток її членів у загрозливих або травматичних обставинах [1; 3].

Зарубіжні дослідники зазначають, що саме сімейний контекст зумовлює найвищу здатність до відновлення після травматичних подій, адже система сімейних зв'язків — найстійкіший чинник соціально-психологічної підтримки [4; 6].

Якщо подивитись на сімейну життєстійкість крізь призму вчення Г. Сельє про стрес, то можна зазначити, що сім'я, як цілісний організм проходить аналогічні фази загального адаптаційного синдрому тобто: адаптується, мобілізує ресурси, а життєстійкість визначає здатність уникнути фазового виснаження [2].

Батько життєстійкості С. Мадді виокремив три ключові складники життєстійкості: залученість, контроль, прийняття виклику. У сімейних системах вони проявляються як включеність членів у спільне життя, здатність контролювати важливі аспекти взаємодії та гнучко реагувати на зміни [7].

На основі інтеграції даних зарубіжних дослідників сім'я розглядається як динамічна система, у якій стійкість залежить від таких ключових чинників, як: когезія, ефективна комунікація, позитивне значення подій, гнучкість та адаптивність, емоційна регуляція, цінності, соціальна підтримка.

Згуртована сім'я характеризується високим рівнем підтримки, спільного вирішення проблем і стабільності зовнішніх та внутрішніх взаємин. Когезія слугує основним буфером стресу [6]. Пряма, емоційно відкрита, конструктивна комунікація дозволяє членам сім'ї мінімізувати конфлікти, домовлятися, проявляти взаєморозуміння. Дослідники наголошують, що комунікація є системоутворювальним чинником сімейної стійкості [5; 6]. Сім'ї з високою життєстійкістю переосмислюють кризу як виклик або можливість для розвитку, а не як катастрофу. Високий рівень самоконтролю та внутрішнього локусу контролю - віри в особисту відповідальність за події в житті підвищує рівень адаптації. Гнучкі сім'ї можуть змінювати ролі, правила, способи взаємодії залежно від ситуації. Жорстка, ригідна система швидше руйнується в умовах тривалого стресу [3]. Усвідомлення та контроль емоцій, здатність до взаємної емпатії зменшують дистрес і підвищують стабільність сімейної системи [8]. Спільні сімейні цінності, орієнтири формують психологічний «каркас» сімейної стійкості. Наявність зовнішніх ресурсів (родичів, громади) суттєво підвищує здатність сім'ї долати кризові події.

Сучасні українські дослідники вивчали життєстійкість сімей крізь призму усвідомлення особистих ресурсів, особистісну зрілість, вміння будувати ефективний спосіб життя, з точки зору активних копінг-стратегій, соціальної підтримки та смислоутворення. Тому ключовими проявами життєстійкості українських сімей є швидка мобілізація ресурсів, колективне подолання стресу та прагнення зберегти емоційну стабільність.

Дослідження українських науковців після 2014 року показують, що життєстійкість української сім'ї ґрунтується на: високій цінності сімейних зв'язків; підтримці родичів, громади; здатності до самоорганізації, на спільнотних ресурсах, національній ідентичності як джерелі смислу; використанні психологічних і духовних ресурсів та внутрішньосімейній згуртованості [9;10;11].

Життєстійкість сім'ї в кризових ситуаціях залежить від внутрішніх і зовнішніх ресурсів, емоційної підтримки, рівня комунікації, згуртованості та адаптивності. Використання ефективних стратегій подолання кризи допомагає родині не тільки впоратися з труднощами, а й зміцнити відносини.

Сім'я - головний ресурс життєстійкості. Дослідження підтверджують, що теплі відносини, довіра та підтримка допомагають стояти перед викликами життя. Бо саме це дає основний ресурс, що забезпечує спокій, впевненість і опору, довіру до всесвіту і до себе і, як наслідок, відповідне налаштування і погляд на перипетії життя.

Дослідження та аналіз психологічних чинників, що впливають на життєстійкість сім'ї має велике практичне значення для створення програм психологічної підтримки та розробки методичних рекомендацій з підтримки та зміцнення психологічного благополуччя сім'ї у кризі.

Список використаних джерел

1. Maten, A. S. Ordinary Magic: Resilience in Development. New York: Guilford Press, 2014. 352 с.

2. Сельє, Г. Стрес без дистресу. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. 200 с.

3. Patterson, J. Understanding family resilience. Journal of Family Therapy. 2002. Vol. 24, Is. 2. P. 101–123.

4. Boss, P. Family Stress Management. Newbury Park: Sage, 2002. 240 с.

5. Olson, D. Circumplex Model of Family Systems. Journal of Family Therapy. 2000. Vol. 22, Is. 2. P. 144–167.

6. Walsh, F. Strengthening Family Resilience. New York: Guilford Press, 2016. 416 с.

7. Maddi, S. Hardiness as the Existential Courage. Journal of Existential Psychology. 2013. P. 1–15.

8. Gottman, J. The Science of Trust. New York: W. W. Norton & Company, 2011.304 с.

9. Хміляр, О. Психологічні ресурси сімей військовослужбовців: монографія. Київ, 2017. 245 с.

10. Лазос, Г. Психологічна допомога сім'ям вимушено переміщених осіб. Харків: 2019. 180 с.

11. Тюріна, І. Сімейна адаптація в умовах війни: сучасні підходи. К.: 2022. 150 с.

12. Гармаш, С. Психологічна підтримка сімей у кризових станах. Львів: 2020. 210 с.

Психологічні ресурси студентської молоді: гендерний аспект

Олеся Курна
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KurnaOO @krok.edu.ua
Вікторія Острова
к.пс.н, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

У сучасному суспільстві студентська молодь стикається з численними викликами, пов'язаними з навчальною діяльністю, соціальними взаємодіями та особистісним розвитком. На думку науковців, ресурсом є усе, що може надавати людині відчуття сили, впевненості, необхідних для розв'язання проблем.

У розгляді психологічних ресурсів в гендерному аспекті необхідно зазначити, що чоловіки та жінки можуть по-різному реагувати на стресові ситуації, використовувати різні стратегії адаптації та мати відмінні рівні соціальної підтримки. Дослідження показують, що гендерні особливості впливають на вибір копінг-стратегій, а також на рівень психологічної стійкості студентів. Гендерне виховання студентської молоді відіграє ключову роль у формуванні егалітарної свідомості та забезпеченні рівних можливостей у суспільстві. Воно охоплює всі соціально-економічні сфери життя, але особливо ефективно реалізується в освітньому середовищі, де молодь активно засвоює принципи рівноправності та гендерної культури під впливом освітньо - виховних факторів.

Серед українських науковців, які досліджують психологічні ресурси, варто відзначити: О.А. Даценко, що аналізував ресурси у межах наукової парадигми, пов'язуючи їх з адаптаційним потенціалом та особистісним капіталом [1]. О.С. Штепу, яка ввела поняття психологічної ресурсності – показника здатності особистості конструктивно проживати стресові ситуації та бачити в них можливості для саморозвитку [2]. В.Ю. Крещенка та О.М. Гріньову, які вивчали вплив гендерних стереотипів на особистісне зростання та професійне самовизначення молоді [3].

Серед зарубіжних вчених, що досліджували психологічні ресурси: С. Хобфолл запропонував теорію збереження ресурсів, згідно з якою люди прагнуть накопичувати та захищати свої психологічні ресурси [4]. Е. Фромм розглядав ресурси як засоби підтримки душевної рівноваги – надію, віру, мужність[5]. Ш. Берн досліджувала вплив гендерної соціалізації на формування психологічних ресурсів особистості. Р. Лазарус вивчав стресові реакції та роль ресурсів у подоланні труднощів, враховуючи гендерні особливості [6].

Застосування психологічних ресурсів дозволяє особистості реалізовувати чесноти та формувати риси характеру, розкриття яких приводить до максимальної реалізації потенціалу особистості, повноцінному і автентичному існуванню.

У рамках кваліфікаційної роботи проведено дослідження психологічних ресурсів в гендерному аспекті. Вибірка дослідження -141 студент віком від 18 до 35 років (середній вік- 20), з них чоловіків 73 особи та жінок 68 осіб. Учасники відображають різні вікові групи, студенти як заочної форми навчання, так і стаціонарної.

Основною методикою нашого дослідження був: «Опитувальник психологічної ресурсності особистості» (О.С Штепи) для дослідження внутрішніх ресурсів, який містить такі шкали як: доброта до людей, успіх, любов, робота над собою, самореалізація в професії, відповідальність, віра в добро, знання та власних ресурсів, уміння використовувати власні ресурси, упевненість в собі, творчість, допомога іншим, прагнення до успіху, уміння оновлювати власні ресурси.

За результатами дослідження встановлено, що середні значення психологічної ресурсності за всіма шкалами були вищими у жінок порівняно з чоловіками. Кореляційний аналіз показників доброти до людей, успіху, любові, роботи над собою, самореалізації в професії та відповідальності засвідчив їх статистичну значущість. Це свідчить про те, що чоловіки та жінки реалізують зазначені якості у різних формах: жінки більшою мірою акцентують емоційні аспекти (доброта, любов, саморефлексія), тоді як чоловіки демонструють орієнтацію на свідомі та раціональні складові (відповідальність, прагнення до успіху, професійна самореалізація).

Шкали: віра в добро, знання та використання власних ресурсів, уміння використовувати власні ресурси продемонстрували негативний кореляційний зв'язок між групами, тобто рівень вираженості зазначених показників у чоловіків та жінок має різноспрямовані тенденції, які виявляються, можливо, через внутрішні переживання, ціннісні орієнтири. У чоловіків же вони мають тенденцію проявлятися у більш стриманій формі та знаходять вираження переважно у функціональному використанні ресурсів, спрямованому на досягнення конкретних результатів і практичних цілей. Отримані результати вказують на відмінності у способах інтерпретації та використання психологічних ресурсів залежно від статі.

Результати дослідження свідчать, що психологічна ресурсність особистості має багатовимірний характер і проявляється по різному залежно від статі, соціальних очікувань та ціннісних орієнтацій, що підкреслює її значення як важливого чинника життєвої успішності та самореалізації.

Список використаних джерел

1. Даценко О.А. Психологічний ресурс особистості як наукова парадигма. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія Том 31 (70) № 4 2020. С. 22-27 URL: https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.4/03

2. Штепа О. С. Психологічні ресурси як медіатор внутрішнього та зовнішнього «Я» людини. Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. 2016. № 31. С. 559–568. URL: https://doi.org/10.32626/2227-6246.2016-31.%p.

3. Гріньова О.М. Психологія проектування особистістю життєвого шляху: юнацький вік.

Вінниця: Нілан-ЛТД, 2018.. С. 461
4. Hobfoll S. E. The influence of culture, community, and the nested-self in the stress process: Advancing conservation of resources theory. Applied psychology, 50(3), 2001. p. 337-421.
5. Фромм Е. Мистецтво любові ; пер. з англ. В. Кучменко. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 192 с
6. Lazarus. S. Stress, Appraisal, and Coping. New York: Springer Publishing Company, 1984. 445 p.

Теоретичний аналіз чинників ментального здоров'я жінок

Ігор Кучук
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KuchukIV@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Згідно з визначенням ВООЗ, ментальне здоров’я – це стан щастя та добробуту, в якому людина реалізує свої творчі здібності, може протистояти життєвим стресам, продуктивно працювати та робити внесок у суспільне життя [1]. Здоров’я є фундаментальним фактором для досягнення особистого щастя, успіху і ключовим ресурсом для соціального та економічного розвитку суспільства в цілому.

Ментальне здоров’я особистості є необхідною складовою, як для окремої людини, так і для всього суспільства. Так питання ментального здоров'я жінок набуває все більшої актуальності в сучасному українському суспільстві.

Ментальному здоров'ю жінок приділяється все більше уваги як на міжнародному, так і на національному рівнях. Це зумовлено усвідомленням його вагомого впливу на загальний добробут, якість життя, репродуктивне здоров'я, а також на соціально-економічний розвиток суспільства. В Україні прийняття Закону України "Про систему охорони психічного здоров'я" № 4223-IX від 2025 року стало важливим кроком у напрямку системного підходу до питань психічного здоров'я, що, безумовно, включає й специфічні аспекти, пов'язані з жіночою вразливістю та потребами [2].

Теоретичний аналіз чинників ментального здоров'я жінок дозволяє виділити ключові аспекти, що формують психічне благополуччя жінок.

Це соціально-демографічні та економічні чинники. Гендерна нерівність та дискримінація за ознакою статі, обмеження доступу до освіти, кар'єрних можливостей, а також нерівномірний розподіл домашніх обов'язків можуть призводити до хронічного стресу, зниження самооцінки та розвитку депресивних станів [3]. Жінки часто є більш вразливими до економічних криз, особливо ті, що самостійно виховують дітей. Фінансова нестабільність, безробіття, низький рівень доходів створюють значний психологічний тиск, що негативно впливає на ментальне здоров'я. Відсутність міцних соціальних зв'язків, підтримки з боку родини та друзів може посилювати почуття самотності та безпорадності, що є факторами ризику для розвитку психічних розладів.

Біологічні та репродуктивні чинники жінок пов’язані з коливання рівня гормонів протягом життя жінки (пубертат, вагітність, післяпологовий період, менопауза) можуть суттєво впливати на її емоційний стан та психічне здоров'я.

Післяпологова депресія, передменструальний синдром, депресія в період менопаузи – це приклади станів, що потребують уваги та специфічної допомоги. Проблеми з репродуктивним здоров'ям, безпліддя, втрата вагітності, а також небажана вагітність можуть мати глибокий психологічний вплив. Особу увагу потребує фізичне здоров'я, де хронічні захворювання, біль та фізичні обмеження можуть призводити до розвитку тривожних розладів та депресії.

До психологічних чинників відноситься досвід насильства (фізичного, сексуального, психологічного), домашнього насильства, втрати близьких є потужними травматичними чинниками, що можуть призвести до посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії та інших психічних розладів. Досвід сексуального насильства, як в дитинстві, так і в дорослому віці, залишає глибокі психологічні травми. Жінки часто стикаються з множинними ролями (працівниця, мати, дружина, доглядальниця), що призводить до підвищеного рівня стресу та емоційного вигорання. Соціальні очікування та культурні норми можуть формувати у жінок завищені вимоги до себе, що призводить до низької самооцінки та постійного відчуття невпевненості. В умовах війни та збройних конфліктів жінки стикаються з особливими викликами - втрата близьких, переміщення, сексуальне насильство, посилення гендерної нерівності, що потребує надання не тільки психологічної, а також психіатричної допомоги в умовах надзвичайних ситуацій та є актуальним для України [4;5].

Соціальні та культурні чинники, такі як негативні стереотипи щодо психічних розладів, особливо серед жінок, можуть перешкоджати зверненню за допомогою та сприяти стигматизації. А деякі культурні норми щодо вираження емоцій у жінок вимагають стриманість в емоціях, що може ускладнювати виявлення та обговорення проблем з психічним здоров'ям. Особливо треба відзначити вплив медіа та соціальних мереж, де ідеалізовані образи можуть створювати нереалістичні стандарти краси та успіху, що негативно впливає на самосприйняття жінок.

Теоретичний аналіз чинників ментального здоров'я жінок свідчить про складну взаємодію біологічних, психологічних, соціальних, економічних та культурних аспектів.

Закон України "Про систему охорони психічного здоров'я" № 4223-IX від 2025 року створює законодавчу базу для системного підходу до вирішення цих проблем, наголошуючи на важливості профілактики, раннього виявлення, надання комплексної допомоги та реабілітації. Він передбачає інтеграцію психіатричної допомоги в первинну медичну ланку, розвиток психологічної підтримки на всіх рівнях, а також дестигматизацію психічних розладів.

Ефективність цього закону та його вплив на ментальне здоров'я жінок значною мірою залежатимуть від його практичної реалізації, належного фінансування, підготовки фахівців та формування суспільної свідомості.

Лише шляхом послідовних зусиль на всіх рівнях – від індивідуального до суспільного – можна досягти значного покращення психічного благополуччя жінок в Україні.

Список використаних джерел

1. World Health Organization 2022, World mental health report: transforming mental health for all. Executive summary, URL: https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/31e73366-57ed-4dcf-86be-0f16eec4c940/content

2. Закон України "Про систему охорони психічного здоров'я" № 4223-IX від 15.01.2025 року, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223-20#Text

3. Гендерна рівність та що таке дискримінація за ознакою статі, URL: https://smu.dsp.gov.ua/henderna-rivnist-ta-shcho-take-dyskryminatsiia-za-oznakoiu-stati/

4. Закон України "Про психіатричну допомогу" від 05.07.2001 № 2691-III (зі змінами), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text

5. N. Ordatii, O. Nykonenko, I. Barbashova, I. Klymenko, V. Hrytsaniuk The influence of social media on psychological well-being: Examination and outlook. Multidisciplinary Science Journal. 2024. Vol. 6. e2024ss0721. - DOI https://doi.org/10.31893/multiscience.2024ss0721. https://dspace.krok.edu.ua/handle/krok/546

Теоретичний аналіз поняття ментального здоров'я особистості

Світлана Кучук
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KuchukSY@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Постановка проблеми. Міцне здоров'я є основою особистого щастя, запорукою успіху та найціннішим ресурсом для повноцінного життя. Особливо актуальним це стає в умовах війни, коли психологічний стан людини зазнає значних випробувань і набуває все більшої кількості травматичних нашарувань, що у свою чергу відображається на рівні їх психологічного благополуччя [1]. Підтримка ментального здоров'я в такі часи, як свідчить міжнародний досвід, є критично важливою для соціального та економічного розвитку будь-якої країни. Психічне благополуччя є невід'ємною частиною як індивідуального, так і колективного добробуту. Суспільство в цілому зацікавлене у збереженні та зміцненні ментального здоров'я своїх членів, так само як і кожна людина прагне підтримувати своє психічне здоров'я та здоров'я своїх близьких. Стан психічного здоров'я визначає не лише особистий комфорт та якість життя, але й безпосередньо впливає на продуктивність, творчий потенціал та здатність до соціальної адаптації кожного громадянина.

Сучасні методи оцінки стану здоров'я базуються на ідеях, які підкреслюють тісний зв'язок людини з навколишнім середовищем. Здоров'я сприймається не як статична величина, а як багатогранний і постійно мінливий стан фізичного і психологічного благополуччя. Він охоплює як фізичні, так і соціальні аспекти життєдіяльності особистості, які проявляються в конкретних умовах її оточення. У статуті Всесвітньої організації охорони здоров’я (ВООЗ) зазначено, що «Здоров’я – це стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб чи фізичних вад» [2]. Психологічне благополуччя у роботах О.В. Никоненко визначається як цілісне переживання щастя, яке супроводжується сприятливим емоційним фоном та осмисленістю буття, у результаті позитивного функціонування особистості, задоволення, узгодженості та відповідності усіх рівнів екзистенціальних потреб [3].

Поняття ментальне здоров’я дуже широке і поєднує різні аспекти життя, є невід’ємною частиною щасливого добробуту людини. За визначенням ВООЗ, ментальне здоров’я (психічне здоров’я) – це стан благополуччя, при якому людина може реалізовувати власний потенціал, долати життєві стреси, продуктивно й плідно працювати та робити внесок у життя своєї спільноти [4]. На сайті Центру контролю та профілактики захворювань наводиться наступне

визначення: «Ментальне здоров’я включає наше емоційне, психологічне та соціальне благополуччя. Це впливає на те, як ми думаємо, відчуваємо та діємо. Це також допомагає визначити, як ми справляємося зі стресом, ставимося до інших і робимо здоровий вибір» [5]. У Законі України «Про систему охорони психічного здоров’я в Україні» визначається, що психічне здоров’я це «складова загального здоров’я та стан благополуччя, а не лише відсутність психічних та поведінкових розладів, за якого кожна особа може реалізувати власний потенціал, впоратися із життєвими труднощами, продуктивно і плідно навчатися та працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти» [6].

Зважаючи на викладене, можна дійти висновку, що поняття «ментальне здоров'я» є ширшим за звичний переклад «психічне здоров'я». Воно охоплює не лише стан психіки, а й здатність людини повноцінно розкривати свій потенціал, бути самостійною, ефективно взаємодіяти з іншими, зокрема й у родинному колі, а також реалізовувати свої інтелектуальні та емоційні можливості. Щодо прагнення до внутрішнього благополуччя та психологічного комфорту, то тут доречно говорити про «психологічне здоров'я». Воно передбачає позитивне ставлення до себе, усвідомлення та розвиток власних здібностей і талантів, отримання підтримки від оточення, а також ефективне управління стресовими ситуаціями, що позитивно впливає на самопочуття, настрій та продуктивність особистості.

Список використаних джерел

1. Никоненко О.В., Русланова Л.І. Гендерні особливості переживання благополуччя особистістю. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей V Міжнародної конференції (Київ, 7 грудня 2023 р.). Київ: Університет "КРОК". 2023 https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2023/paper/view/1885.

2. World Health Organization. WHO remains firmly committed to the principles set out in the preamble to the Constitution. URL: https://www.who.int/about/governance/constitution

3. Никоненко О., Шевченко А. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни. Вчені записки Університету «КРОК». №3(71). 2023. С. 159 – 169.

4. World Health Organization Mental health strengthening our response 30 March 2018 URL: https://www.who.int/ru/news-room/factsheets/detail/mental-health-strengthening-our-response/

5. Centers for disease control and prevention. About Mental Health. URL: https://www.cdc.gov/mentalhealth/learn/index.htm

6. Закон України «Про систему охорони психічного здоров’я в Україні» від 15.01.2025 № 4223-IX. Сайт Верховної Ради України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223-20#Text

Теоретичні основи залежної поведінки у партнерських стосунках

Світлана Максименко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: maksymenkoso@krok.edu.ua
Вікторія Острова
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ostrovav@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

Постановка проблеми. Залежна поведінка у партнерських стосунках є складним психологічним феноменом, який привертає увагу дослідників через свою поширеність та деструктивний вплив на якість міжособистісних взаємин. Розуміння психологічних передумов формування такої поведінки є критично важливим для розробки ефективних методів діагностики, профілактики та корекції цього явища, особливо в контексті сучасних трансформацій інституту сім'ї та партнерських стосунків.

Науковці зосереджують увагу на різних аспектах цього феномену (Я. Вітко, К. Грицаненко, Н. Калайтан, А. Коцар, А. Макаренко, М. Мілушина, Т. Мостова, Р. Попелюшко, О. Сорокіна, Т. Старовойт, В. Уркаєв, Р. Федоренко, О. Цільмак та ін.), розглядаючи проблематику залежності в партнерських стосунках у контексті поведінкових та когнітивних механізмів, а також як проблему деструктивних відносин та соціально прийняту форму нехімічної залежності.

Я. Вітко описує емоційну залежність як специфічну модель побудови партнерських відносин, що формується через здійснення контролю одним з партнерів над різноманітними життєвими проявами іншого [1, с. 659]. Р. Федоренко характеризує залежність у партнерських стосунках як дисфункцію, що виникає внаслідок надмірної концентрації уваги на потребах та поведінці партнера та нехтуванні власною ідентичністю, що призводить до емоційної, соціальної, фізичної залежності, трансформуючись у патологічний стан, який деструктивно впливає як на саму особистість, так і на її партнерські взаємини [5, с. 162].

Р. Попелюшко та К. Грицаненко зауважують, що при порівнянні емоційної залежності, де основним об'єктом адикції виступають міжособистісні взаємини, з хімічними адикціями виявляється менш виражена симптоматика першої, проте рівень небезпечності для психологічного благополуччя особистості залишається аналогічним [3, с. 46]. А. Макаренко підкреслює, що страх психологічної інтимності у партнерських стосунках є порушенням міжособистісної комунікації, що виявляється в нездатності встановлювати довірчі, стабільні відносини та відчувати задоволення від емоційної близькості. Залежні партнерські стосунки трансформуються у «трагедію цілого життя», коли «нічого не побудовано, але багато зруйновано – душевне і фізичне здоров'я, можливості інших відносин»

[2, с. 93].

Залежна особистість, на думку вченого, має обмежені знання про здорові партнерські взаємини, адекватне емоційне реагування, ефективну комунікацію та конструктивне прийняття рішень. Такі особи неспроможні визначити межі власного «Я», у них відсутня здатність до реалістичної оцінки партнерів. Для них характерні проблеми контролю: вони або дозволяють собою маніпулювати, або самі намагаються контролювати інших [2, с. 85].

О. Цільмак розрізняє типи залежної поведінки за характером кохання. Безкорислива любов-самовіддача може призвести до інвалідизації партнера та обмеження його можливостей самореалізації. Кохання-манія характеризується ірраціональністю, одержимістю та залежністю від об'єкта захоплень на основі патологічного почуття неповноцінності. Залежна поведінка у довготривалих стосунках (понад 20 років) пов'язана зі старінням та синдромом «порожнього гнізда» [4, с. 189].

Основні характеристики залежної поведінки у партнерських стосунках містять такі прояви [2, с. 93-94]:

1. Непропорційно велика кількість часу та уваги присвячується партнеру, на якого спрямована адикція. Думки про об'єкт залежності домінують у свідомості, набуваючи статусу надцінної ідеї.

2. Залежна особа перебуває у владі нереалістичних очікувань щодо партнера при відсутності критичного ставлення до власного стану.

3. Любовний адикт втрачає контакт з собою, припиняє піклуватися про власні потреби поза межами адиктивних стосунків.

Р. Попелюшко та К. Грицаненко зауважують, що будь-які значущі партнерські стосунки неминуче передбачають певний рівень емоційної залежності через необхідність адаптації до способу життя, звичок та емоційного стану партнера. Більшість людей не усвідомлюють можливості зменшення або подолання надмірної емоційної залежності [3, с. 49].

У цьому контексті актуалізується процес формування автономії як здатності встановлювати та підтримувати емоційні зв'язки без страху втрати власної ідентичності у близьких стосунках. B. Hmel та A. Pincus розглядають таку автономію-прив'язаність як антитезу надмірної емоційної залежності, підкреслюючи, що автономні особи демонструють психологічне благополуччя, низький ризик психопатологій та здатність до балансу між залежністю та незалежністю у партнерських стосунках [6, с. 277].

Отже, розуміння залежної поведінки у партнерських стосунках як адиктивного феномену відкриває нові перспективи для психологічного втручання. На відміну від хімічних залежностей, любовна адикція часто маскується під «велике кохання» або «відданість», що ускладнює її діагностику та корекцію. Особливо важливим є розуміння того, що залежні партнерські стосунки створюють замкнуте коло взаємного підкріплення деструктивних моделей, де кожен учасник одночасно є і жертвою, і співучасником патологічної динаміки.

Список використаних джерел

1. Вітко Я. Ю. Теоретичний аналіз психологічних меж особистості схильної до емоційної залежності. Modern problems of science, education and society : II Міжнародна науково-практична конференція (24-26 квітня), Київ, 2023. С. 659–665.

2. Макаренко А. О., Калайтан Н. Л., Старовойт Т. П. Психологія адиктивної поведінки : навч. посіб. Харків, 2020. 127 с.

3. Попелюшко Р., Грицаненко К. Психологічні особливості схильності до емоційної залежності особистості дорослого віку. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія : Психологічні науки, 2024. Вип. 25(70). С. 45-53.

4. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі : навчально-наочний підручник / за заг. ред. О. М. Цільмак. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 266 с.

5. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 480 с.

6. Hmel B.A., Pincus A.L. The meaning of autonomy: On and beyond the interpersonal circumplex. Journal of Personality, 2002. №70. P. 277–308.

Емоційна регуляція як ключовий компонент адаптації школярів до змішаного формату навчання

Іван Литвинюк
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: lytvyniukis@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Емоційна регуляція розглядається сучасними дослідниками як фундаментальна умова успішного функціонування особистості в умовах змін та підвищеної варіативності середовища. У ранньому підлітковому віці, коли інтенсивно формуються емоційні та вольові компоненти психіки, здатність керувати власними переживаннями виступає не лише показником психологічної зрілості, а й базовим чинником адаптації до нових освітніх форматів. Дослідження вітчизняних та зарубіжних психологів, зокрема Дж. Гросс та Д. Големан, підкреслюють, що емоційна сфера в підлітковому віці перебуває у стані активної перебудови, що робить школярів особливо чутливими до змін навчального середовища [1; 2].

Змішаний формат навчання передбачає поєднання дистанційних та очних елементів, що створює для школяра комплекс нових викликів. Перехід між різними формами взаємодії – від аудиторного спілкування до онлайн-комунікації – потребує високого рівня гнучкості, самоконтролю та здатності швидко адаптуватися до зміни ритму навчання. На думку Дж. Гросс, особливості емоційної регуляції значною мірою визначають, наскільки успішно підліток впорається з такими переходами [1]. Часті зміни формату, зниження кількості соціальних сигналів у дистанційному навчанні та збільшення необхідності самостійної організації часу нерідко викликають у школярів тривогу, напруження або фрустрацію [3].

Окрему увагу варто приділити впливу емоційної регуляції на навчальну мотивацію. У дослідженнях О. Чебикіна зазначено, що здатність контролювати емоційні реакції безпосередньо пов’язана з рівнем стійкості до стресу та збереженням пізнавальної активності навіть у несприятливих умовах [4]. Підлітки, які володіють навичками регуляції емоцій, здатні конструктивно реагувати на труднощі, уникати імпульсивних дій, підтримувати інтерес до навчальної діяльності та демонструвати вищу продуктивність під час дистанційних занять.

Суттєвим компонентом емоційної регуляції виступає усвідомлення власних емоцій, на чому наголошує Д. Големан у концепції емоційного інтелекту [2]. Підлітки, які здатні точно розпізнавати свій емоційний стан, легше адаптуються до змішаного формату навчання, оскільки можуть своєчасно ідентифікувати джерела напруження та застосовувати відповідні стратегії саморегуляції.

У дистанційному режимі, де формується відносна соціальна ізольованість, така здатність набуває особливої ваги, адже без неї зростає ризик емоційного вигорання, зниження самооцінки та відчуття неефективності [3].

Не менш важливим чинником емоційної регуляції є соціальна підтримка. Дослідження С. Максименка та Н. Ейзенберг свідчать, що емоційна стабільність підлітка значною мірою залежить від доступності ресурсів підтримки – родинної, педагогічної та підтримки з боку однолітків [5; 6]. Позитивний емоційний клімат у школі, довірливі стосунки з учителем, можливість звернутися до шкільного психолога зменшують напруження, сприяють розвитку впевненості та допомагають формувати навички ефективної саморегуляції.

У структурі змішаного навчання значну роль відіграє якість навчального середовища. Наявність структурованого простору, зрозумілих вимог та стабільного розкладу сприяє зниженню емоційної напруги та підтримує здатність підлітків до концентрації уваги. Натомість хаотичність домашнього середовища, недостатня технічна підтримка чи відсутність умов для навчання можуть підсилювати негативні емоційні реакції та ускладнювати адаптацію школяра до змішаного формату [3].

Важливим аспектом є взаємозв'язок між емоційною регуляцією та когнітивними процесами. Дослідження показують, що високий рівень емоційної напруги погіршує здатність до планування, раціонального мислення й контролю поведінки. Підлітки, які не володіють ефективними навичками регуляції, частіше демонструють прокрастинацію, відволікаються, знижують навчальні результати та відчувають труднощі у виконанні складних завдань [1; 6]. Натомість підлітки з розвиненою емоційною регуляцією здатні стабілізувати власний емоційний стан, що позитивно впливає на навчальну ефективність.

Таким чином, емоційна регуляція виступає одним із ключових компонентів адаптації школярів до змішаного навчання, забезпечуючи розвиток стійкості, самоконтролю та здатності ефективно функціонувати у варіативних умовах освітнього процесу. Формування навичок емоційної регуляції повинно бути інтегрованим у систему психологічної підтримки школи, що дозволить підвищити рівень адаптаційної готовності підлітків та забезпечити їх успішне навчання у змішаному форматі.

Список використаних джерел

1. Gross J. J. Emotion Regulation: Conceptual Foundations. In: Handbook of Emotion Regulation. New York: Guilford Press, 2014. pp. 3-20.

2. Hodges C., Moore S., Lockee B., Trust T., Bond A. The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning. EDUCAUSE Review, 2020. pp. 1-7. URL: https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning

3. Чебикін О. Я. Емоційна стійкість особистості: психологічні механізми розвитку. Одеса: СМП, 2010. С. 45-68.

4. Goleman D. Emotional Intelligence. New York: Bantam Books, 1995. pp. 25-52.

5. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. К.: Вища школа, 2006. С. 112-130.

6. Eisenberg N., Spinrad T. L. Emotion-related regulation: Sharpening the definition. Child Development, 2004. pp. 338-345.

Роль соціальної підтримки у забезпеченні психологічного благополуччя трансгендерних підлітків та молоді в умовах дії стресових факторів

Марія Малєй
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MalieiMA@krok.edu.ua
Юрій Живоглядов
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YuriyGo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

Психологічне благополуччя трансгендерних підлітків та молоді є важливим чинником їхнього здорового розвитку, самореалізації та соціальної адаптації. Трансгендерність не є хворобою – це офіційно підтверджено Всесвітньою організацією охорони здоров'я, яка виключила її зі списку психічних розладів на МКХ – 11. Відповідно трансгендерні люди мають право на ті ж блага, що й усі інші: освіту, медичну допомогу, соціальні можливості та повагу до своєї гідності. Підтримка психічного здоров'я та забезпечення рівних прав – це не лише питання справедливості, а й життєва необхідність для їхнього повноцінного існування та розвитку.

У сучасних соціальних умовах, коли рівень стигматизації та дискримінації ЛГБТІК-осіб залишається високим, соціальна підтримка виступає ключовим ресурсом збереження емоційного та психічного здоров'я. Трансгендерні підлітки та молодь сьогодні стикаються з особливим комплексом стресових чинників, серед яких дискримінація, булінг, соціальна ізоляція та недостатня підтримка в сім'ї та освітніх закладах. Ці фактори спричиняють підвищений ризик розвитку депресивних та тривожних розладів, а також суїцидальної поведінки у порівнянні з цисгендерними однолітками (McDonald,2018; Tordoff,2022). У цьому контексті соціальна підтримка виступає критично важливим ресурсом, який пом'якшує негативний вплив стресорів і сприяє покращенню психологічного благополуччя. Соціальна підтримка, що охоплює родину, друзів, школу, спільноти та професійних психологів, допомагає формувати позитивну самооцінку, зміцнювати соціальну інтеграцію та знижувати рівень стресу.

Результати українських досліджень засвідчують, що трансгендерна молодь часто переживає нестачу підтримки та відчуття ізоляції як у сім'ї, так і освітньому середовищі. Попри певні позитивні зрушення у сфері правового захисту ЛГБТІК-осіб, спрямовані на цілеспрямовану підтримку трансгендерних підлітків та молоді, залишаються недостатньо розвиненими (Київський міжнародний інститут соціології, 2024; Правозахисний ЛГБТ-центр «Наш світ», 2024; ГО «Інсайт», 2020). На противагу цьому, міжнародний досвід демонструє, що комплексна соціальна підтримка, помітно знижує рівень стресових реакцій, тривожності та депресивних симптомів у підлітків та молодих людей (ILGA-

Europe, 2024; McDonald,2018; Tordoff,2022). На основі аналізу теоретичних джерел та наявних емпіричних даних можна стверджувати, що забезпечення доступу до підтримуючих середовищ та ресурсів сприяє формуванню позитивної самооцінки, зміцненню соціальної інтеграції та зниженню впливу негативних стресових факторів. Особливе значення має роль освітніх та громадських інституцій, які можуть створювати безпечні простори для самовираження та отримання підтримки.

Узагальнюючи результати сучасних досліджень, можна констатувати, що соціальна підтримка є ключовим чинником зниження впливу стресових факторів на психічне благополуччя трансгендерних підлітків. Міжнародні роботи, присвячені ролі підтримувальних середовищ у житті ЛГБТІК-молоді (McDonald, 2018; Tordoff, 2022), послідовно вказують на важливість сімейного прийняття, шкільної інклюзивності та доступу до психологічної допомоги, що сприяє зменшенню рівня тривожності, депресивних проявів і соціальної ізоляції. Аналогічні тенденції простежуються і в українських дослідженнях, де зазначається, що трансгендерна молодь, яка не отримує підтримки з боку найближчого оточення, частіше зіштовхується з труднощами емоційної регуляції та зниженням самооцінки (КМІС, 2024; Інсайт, 2020). Додатково, аналітичні праці українських науковців, що висвітлюють особливості міжособистісних стосунків та емоційної підтримки у ЛГБТІК-спільноті (Конов, 2023; Васильченко, 2022), підкреслюють значення безпечного соціального простору, як визначального ресурсу стійкості для підлітків у період інтенсивного психоемоційного розвитку.

У цьому контексті освітні, сімейні та громадські інституції відіграють ключову роль у створенні підтримувальних середовищ, які сприяють адаптації та психологічній стійкості трансгендерної молоді. Міжнародні огляди соціального та правового становища ЛГБТІК-осіб демонструють, що системна підтримка, впровадження антидискримінаційних політик і доступ до компетентної психологічної допомоги суттєво покращують добробут молоді та зменшують ризики розвитку стресових розладів (ILGA-Europe, 2024). Українські правозахисні організації також підкреслюють ефективність таких підходів, акцентуючи на необхідності створення безпечних просторів та підвищення рівня прийняття гендерного різноманіття (Наш Світ, 2024). Таким чином, соціальна підтримка функціонує як багатогранний механізм, що визначає емоційний стан, рівень соціальної інтеграції та загальне психічне благополуччя трансгендерних підлітків і молоді.

Список використаних джерел

1. McDonald, K. (2018). Social support and mental health in LGBTQ adolescents: A review of the literature. Issues in mental health nursing, 39(1), 16-29..

2. Tordoff, D. M., Wanta, J. W., Collin, A., Stepney, C., Inwards-Breland, D. J., & Ahrens, K. (2022). Mental health outcomes in transgender and nonbinary youths receiving gender-affirming care. JAMA network open, 5(2), e220978-e220978.

3. Київський міжнародний інститут соціології. (2024). Ставлення населення України до ЛГБТ-спільноти: Звіт.

4. Правозахисний ЛГБТ-центр «Наш світ». (2024). Права ЛГБТ в Україні: Щорічна доповідь.
5. ГО «Інсайт». (2020). Досвід трансгендерних людей в Україні: Звіт.
6. ILGA-Europe. (2024). Annual review of the human rights situation of LGBTI people in Europe.
7.Конев,О.(2024).АНАЛІЗМІЖНАРОДНОГОТАВІТЧИЗНЯНОГОДОСВІДУДОСЛІДЖЕННЯ РОМАНТИЧНИХ СТОСУНКІВ У ЛГБТІК СПІЛЬНОТІ. Вчені записки Університету «КРОК», (4 (76)), 365-371.
8. Васильченко О., Конев О. (2024) Аналіз типів прив'язаності серед ЛГБТІК осіб. ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. №2(20). С. 27-30. URL: https://doi.org/10.17721/BPSY.2024.2(20).4

Застосування принципів теорії потоку для підвищення психологічного благополуччя дорослих

Вікторія Мірошниченко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MiroshnychenkoVA@krok.edu.ua
Юрій Живоглядов
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YuriyGo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

У сучасних умовах підвищеного стресу та соціальної нестабільності особливо зростає актуальність пошуку надійних практичних інструментів для підтримки та підвищення психологічного благополуччя. Потенціал теорії потоку для підвищення психологічного благополуччя полягає в тому, що він оптимізує емоційний стан та є каталізатором стійкого особистісного розвитку.

Психологічне благополуччя визначається сучасною наукою як інтегрального психологічного феномена, який характеризує позитивне функціонування особистості та виражається в суб'єктивному відчутті задоволеності життям, реалізації власного потенціалу і залежить від суб'єктивної якості комунікацій особистості з оточуючими [1].

Потік – стан оптимального переживання, який виникає в процесі діяльності, коли одночасно присутні такі елементи: баланс між викликом і навичками, висока концентрація на завданні, чіткі цілі, однозначний зворотний зв'язок, злиття дії та усвідомлення, відчуття контролю, зниження самосвідомості, змінене сприйняття часу, аутотелічність досвіду [3]. Психологічне благополуччя за теорією потоку М. Чіксентмігаї підвищується через два основні взаємопов'язані механізми: створення психічного порядку та розвиток складнішого «Я» [2].

Потік діє як мультикомпонентний регулятор психічного функціонування, який поєднує: оптимальну увагу, внутрішню мотивацію, позитивну емоційну активацію, підвищення особистісної компетентності, розвиток стійких навичок саморегуляції. Формує сталі поведінкові моделі та емоційні ресурси, такі як оптимізм, стійкість, задоволеність, що підтримує довготривале благополуччя [4].

Нами розроблена психологічна програма, яка спрямована на розвиток навичок входження в стан потоку шляхом формування здатності до довільної концентрації уваги, регуляції балансу між рівнем виклику та наявними навичками, а також пошуку внутрішньої мотивації у виконуваній діяльності. Учасники навчалися свідомо перетворювати рутинні завдання на гру чи змагання, додаючи елементи потоку: чіткі цілі, зворотний зв'язок та баланс складності.

Нами досліджено, що після проходження програми 76% учасників дорослого віку відзначили покращення суб'єктивного відчуття задоволеності життям,

підвищення показників реалізації власного потенціалу та сприяло зростанню рівня позитивного функціонування особистості в цілому.

За результатами методики «Короткий багатовимірний опитувальник процвітання «PERMA-Profiler» найбільші позитивні зміни спостерігаються у показниках суб'єктивного щастя, позитивних емоцій та залученості. Це свідчить про те, що учасники стали частіше входити у стан потоку і більше задоволені своїм життям.

За методикою «Шкала задоволення базових психологічних потреб» найбільші зміни спостерігаються у шкалі компетентності, показники автономії та зв'язаність з іншими теж демонструють помірні зростання, що свідчить про збільшення впевненості учасників у власних здібностях, ефективності та посилення внутрішньої мотивації. Аналіз емоційного балансу за опитувальником «Шкали позитивних і негативних переживань» показав, що хоча загальний фон негативних переживань залишається досить високим, частота та інтенсивність позитивних переживань значно зросла після участі у програмі. Учасники навчилися генерувати позитивні емоції, що дозволило змістити фокус уваги з негативного на позитивний досвід.

Позитивні зміни за цими показниками говорять про те, що застосування принципів теорії потоку у діяльності може підвищувати рівень психологічного благополуччя дорослих.

Входженню в потік сприяють практичні передумови, які забезпечують чисту концентрацію: усунення зовнішніх подразників; забезпечення безперервного періоду роботи мінімум 20 хв.; свідомий вибір діяльності, яка захоплює; фізична готовність: легке фізичне розслаблення перед початком, комфортні умови та гарне самопочуття.

Розвиток навичок входження у стан потоку є дієвим інструментом гармонізації психологічного благополуччя особистості дорослого віку.

Список використаних джерел

1. Никоненко О., Шевченко А.. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни. Вчені записки Університету «КРОК». 2023. № 3(71). С. 159–168.
2. Чіксентмігаї, М.. Потік. Психологія оптимального досвіду. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. 2017. 358 с.
3. Nakamura J., Csikszentmihalyi M.. The Concept of Flow. Springer, Dordrecht, 2014. С. 239–263.
4. A Scoping Review of Flow Research / C. Peifer et al. Frontiers in Psychology. 2022. Vol. 13. URL: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.815665

Вплив соціальних мереж на споживчу поведінку підлітків: гендерний аспект

Ольга Молдавцева
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MoldavtsevaOI@krok.edu.ua
Ольга Петрунько
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

У сучасних умовах соціальні мережі стали середовищем, яке активно формує інтереси, цінності та стиль життя підлітків. Молоді люди щодня взаємодіють з великою кількістю візуального та рекламного контенту, який здатний впливати на їхні споживчі рішення. За даними Pew Research Center (2023), саме соціальні мережі виступають основним джерелом інформації для більшості підлітків. Дівчата більшою мірою тяжіють до візуальних платформ і контенту про зовнішність, тоді як хлопці частіше орієнтуються на сторінки, пов'язані з технологіями, іграми та технічними оглядами [1].

У дослідженнях Соколової та Kefi (2020) підкреслено, що довіра до інфлюенсера, його автентичність та відчуття схожості з ним суттєво підвищують готовність наслідувати рекламним порадам. Liu і Zheng (2024) також зазначають, що емоційний зв'язок із блогером знижує критичність сприйняття інформації, що робить рекламні повідомлення значно впливовішими [2; 3]. Дослідження Mahon і Hevey (2021) свідчить, що підлітки, особливо дівчата, емоційно реагують на контент, пов'язаний із зовнішністю та порівнянням себе з іншими, що також може підсилювати їхню споживчу активність [4].

Українські дослідники звертають увагу на те, що в умовах цифровізації соціальні мережі починають виконувати роль інститутів медіасоціалізації. У працях Петрунько (2010; 2013) підкреслюється, що медіа транслюють молоді певні норми, моделі поведінки і взірці стилю життя, які здатні суттєво впливати на очікування та споживчі стратегії підлітків [5; 6]. На думку авторки, інформаційне середовище дедалі частіше визначає уявлення підлітків про бажане, успішне чи соціально схвалюване. Це безпосередньо стосується і вибору товарів: молодь прагне відповідати тим образам, які бачить у соціальних мережах.

Дослідження Klimanska та колег (2023) демонструє, що хлопці та дівчата по-різному взаємодіють з онлайн-контентом, що впливає і на відмінності у споживчій поведінці [7]. Дівчата частіше порівнюють себе з іншими, особливо у сфері зовнішності, стилю та соціального статусу. Хлопці натомість орієнтуються на технічні характеристики, функціональність або престижність певних товарів. Відповідно, маркетингові впливи діють на них по-різному: дівчата зазвичай реагують на емоційний компонент реклами, тоді як хлопці на інформаційний

або технологічний.

Для пояснення логічного зв'язку між соціальними мережами та споживчою поведінкою підлітків важливо розглянути механізми, за допомогою яких формується купівельна активність молоді. Більшість рекламних інтеграцій у соціальних мережах подаються у нативному форматі, що створює враження природної, а не комерційної поради. У підлітковому віці, коли самооцінка значною мірою залежить від оцінок однолітків та соціального схвалення, покупка певного продукту сприймається не лише як практичний вибір, а як спосіб самовираження та наближення до бажаного соціального образу.

На мою думку, споживча поведінка підлітків формується під впливом одразу кількох чинників: емоційної вразливості, прагнення належати до певної групи та недостатнього досвіду критичного аналізу інформації. У цьому сенсі соціальні мережі створюють умови, де купівля може сприйматися як частина формування ідентичності. Гендерні відмінності лише підсилюють цю тенденцію: дівчата схильні обирати продукти, що підкреслюють стиль чи зовнішність, тоді як хлопці звертають увагу на технологічні та статусні характеристики.

Отже, соціальні мережі мають значний вплив на формування споживчих рішень підлітків. Вони не просто пропонують інформацію, а створюють середовище, у якому вибір товарів стає елементом соціальної взаємодії та самопрезентації. Гендерні особливості відіграють ключову роль у тому, як саме підлітки реагують на той чи інший тип контенту. Розуміння цих механізмів є важливим як для дослідників, так і для практиків, які працюють з молоддю, оскільки дозволяє ефективніше формувати навички критичного мислення та відповідального споживання.

Список використаних джерел

1. Anderson M., Faverio M., Gottfried J. Teens, Social Media and Technology 2023. Pew Research Center, 2023. 25 p.

2. Sokolova K., Kefi H. Instagram and YouTube bloggers promote it, why should I buy? How credibility and parasocial interaction influence purchase intentions. Journal of Retailing and Consumer Services. 2020. Vol. 53. URL: https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2019.01.011

3. Liu X., Zheng X. The persuasive power of social media influencers in brand credibility and purchase intention. Humanities and Social Sciences Communications. 2024. Vol. 11, no. 1. URL: https://doi.org/10.1057/s41599-023-02512-1 (date of access: 27.11.2025).

4. Mahon C., Hevey D. Processing Body Image on Social Media: Gender Differences in Adolescent Boys' and Girls' Agency and Active Coping. Frontiers in Psychology. 2021. Vol. 12. URL: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.626763 (date of access: 27.11.2025).

5. Петрунько О. В. Медіасоціалізація, або соціалізація з медіа замість соціалізації з дорослими. Психологічні перспективи. 2010. С. 103-113. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statt i/petrunko_0003.pdf.

6. Петрунько О. В. Консолідувальні ефекти медіасоціалізації. Психологія впливу медіа на дитину: матеріали наук.-практ. конф. НАПН України, 2013. С. 47-51.

7. Klimanska M., Haletska I., Klymanska L., Romanyshyn L., Klymanska O. Problematic internet activities among Ukrainian adolescents. Alcoholism and Drug Addiction. 2023. Vol. 36(3). P. 147-166. DOI: https://doi.org/10.5114/ain.2023.134667

Арт-терапія як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку

Юлія Мороз
магістр психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Moroz_YV@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Постановка проблеми. Якщо говорити про справжнє становище сучасної дошкільної освіти в нашій країні, варто відзначити, що основне місце у її діяльності все ще займає пізнавальна діяльність дошкільників, а не творча, хоча науково доведено, що дошкільний вік є сензитивним періодом, тобто найсприятливішим відрізком часу у розвитку умінь і навиків дитини [1, с. 197].

Також відомо, що у дошкільному віці закладається психологічна основа для творчої діяльності. Розвиваються уява, фантазія, творче мислення, виховується допитливість, активність, ініціатива, формуються вміння спостерігати та аналізувати явища, порівнювати та узагальнювати факти, робити висновки. Нині стає очевидним, що питання розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку хвилює як педагогів, так і батьків. Адже маючи під ногами ґрунт у вигляді творчих здібностей, дитина може стати успішною у сучасному світі, що динамічно розвивається, досягти висот та принести максимальну користь і в майбутній професійній діяльності. Саме тому завдання педагога допомогти дитині закласти цей міцний фундамент для її подальшого життя, допомогти вихованцям знайти своє місце у житті, розвинути потенціал у процесі навчальної та творчої діяльності.

Увесь зміст культури, який здатна опанувати дитина в дошкільному віці, забезпечує оптимізацію психічного розвитку. Через мистецтво та художню діяльність у дошкільника формується свідомість, розвиваються увага, пам'ять, мислення. Заняття творчістю, які доповнюється впливом результатів художньої творчості дорослих, позитивно впливають на емоційний стан дитини.[2, с.460].

Одним із чинників успішного формування у дітей дошкільного віку творчих здібностей є використання ефективних, педагогічно доцільних технологій навчання і виховання. Однією з таких технологій є «артпедагогіка» та її суміжний компонент «арт-терапія».

Нині в дошкільній педагогіці відомі і широко застосовуються декілька напрямів використання арт-терапії у роботі з дітьми: психологічний (передбачає вплив на емоційну сферу особистості), соціально-педагогічний (пов’язаний з розвитком у дошкільників естетичних потреб, поглибленням загальних та художньо-естетичних знань, з активізацією потенційних можливостей дошкільників у різних видах художньої діяльності та творчості), психофізіологічний (забезпечує

корекцію психосоматичних порушень), психотерапевтичний (передбачає вплив на емоційну сферу дітей). Реалізація цих напрямів у роботі з дітьми дошкільного віку щодо формуванню міжособистісних відносин відбувається шляхом використання спеціальних корекційно-розвиваючих, психокорекційних методик у межах арт-педагогіки та арт-терапії [3, с. 53].

Використання різних видів арт-терапії на заняттях з дітьми дошкільного віку надає можливість дошкільникам не лише виявити власні емоції та переживання під час творчого процесу, але й отримати естетичну насолоду від опанування базовими навиками ліплення, малювання, орігамі тощо, ознайомлення з різними видами мистецтва. Важливим моментом є те, що педагог на заняттях з використанням арт-терапевтичних технологій не ставить дітей в жорстко обмежені рамки щодо вибору засобів творчості і тематики заняття. Така творчість викликає у дошкільників позитивні емоції, дає душевний спокій та відчуття рівноваги. Арт-терапевтичні засоби мають позитивний вплив на психічний стан дитини дошкільного віку: використання воскових олівців або фарб зменшує агресію, нитки заспокоюють нервове збудження дитини.

Впровадження арт-терапії вимагає від закладу дошкільної освіти належних умов, а саме: інноваційний потенціал закладу, творча атмосфера, стійкий інтерес у педагогічному та дитячому колективі до нового, достатні соціокультурні та матеріальні (економічні) умови, ефективність самої інновації.

Отже, арт-терапія як засіб творчості – це метод психологічного впливу, який ґрунтується на використанні різних видів мистецтва (живопису, музики, танцю, театру, літератури тощо) для розвитку особистості, зняття емоційної напруги та гармонізації внутрішнього стану. В основі арт-терапії лежить творчий процес, який допомагає дитині виразити свої почуття, думки та переживання у символічній формі. Проведення занять із використанням арт-терапевтичних технологій – це потужний стимул навчання та виховання. Використання арт-терапії дає можливість розширити та поглибити рівень пізнавальної активності, пробудити в дошкільників прагнення поглибленого вивчення навчального матеріалу, розвивати творчі здібності дітей.

Список використаних джерел

1. Панченко Є. Формування мистецько-творчої компетентності в дітей дошкільного віку засобами арт-технологій. Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи : зб. наук пр. / за заг. ред. О. О. Максимової, М. А. Федорової. Житомир : ФОП Левковець, 2024. С. 197–200.

2. Сорока О. В. Категоріальне розмежування понять «арт-терапія» і «арт-педагогіка». Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2013. Вип. 35. С. 459-464.

3. Аржанухіна С., Перцова О., Богославська Ю. Використання методів арт-терапії у формуванні міжособистісних відносин дошкільників та молодших школярів. Сучасні освітні технології у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти: зб. наукових праць за матеріалами І Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 25 жовтня 2024 р. / за ред. Л. Березовської. Івано-Франківськ : НАІР, 2024. С. 5–55.

Вплив емоційного інтелекту на конфліктність у міжособистісних стосунках вимушених переселенців

Дар'я Музика
студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MuzykaDA@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NikonenkoEV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Емоційний інтелект розглядається як одна з провідних характеристик особистості, що визначає якість міжособистісних стосунків, адаптацію в умовах стресу та загальну ефективність соціальної поведінки. У працях П. Саловейя та Дж. Маєра він описується як інтегративна система емоційно-когнітивних здібностей, що забезпечують усвідомлення, розуміння та регуляцію власних і чужих емоцій. Д. Гоулман доповнив цю концепцію, наголосивши на практичному значенні емоційної компетентності для професійного успіху, міжособистісної ефективності та психологічного благополуччя. Р. Бар-Он розглядав емоційний інтелект як складову адаптивного потенціалу особистості, що сприяє соціальній стабільності та стресостійкості. У вітчизняних дослідженнях ЕІ трактується як багатовимірна структура, що забезпечує здатність до емоційної саморегуляції, самопізнання й ефективного функціонування у соціальному середовищі [1].

Однією з найвідоміших прикладних моделей є підхід Д. Гоулмана, який виокремлює п'ять ключових компонентів емоційного інтелекту: самоусвідомлення, саморегуляцію, мотивацію, емпатію та соціальні навички. У контексті вимушеного переселення емоційний інтелект виступає важливим ресурсом психологічної адаптації. Самоусвідомлення допомагає приймати власні реакції на травматичні події, саморегуляція – долати напруження, мотивація – підтримувати надію та активність, емпатія – вибудовувати позитивні зв'язки у новому соціальному середовищі, а соціальні навички – пристосовуватися до нових культурних норм і зменшувати ризик конфліктів. Таким чином, модель Гоулмана дозволяє розглядати емоційний інтелект не лише як когнітивно-емоційну здатність, а як комплекс практичних умінь, що забезпечують психологічну стійкість, соціальну адаптацію та гармонізацію міжособистісних стосунків у складних життєвих умовах [1; 2].

Конфліктність, в свою чергу, визначається як індивідуальна особливість, що проявляється у частоті виникнення суперечок, підвищеній емоційній реактивності та труднощах самоконтролю. У класичних моделях конфліктної поведінки (Г. Блейк, Дж. Моутон, Т. Томас, К. Уотсон) підкреслюється, що конструктивність вирішення конфлікту безпосередньо залежить від рівня емоційної регуляції, емпатії та толерантності особистості [3; 4].

Для вимушених переселенців конфліктність часто є наслідком емоційного виснаження, втрати соціальних зв'язків, невизначеності майбутнього та культурної дезадаптації. Такі обставини підвищують рівень стресу, ускладнюють налагодження нових контактів і можуть призводити до деструктивних форм міжособистісної взаємодії. Розвинений емоційний інтелект, навпаки, сприяє збереженню психологічної рівноваги, попередженню емоційних зривів і формуванню конструктивної поведінки у взаємодії з оточенням [4; 5].

Отже, емоційний інтелект можна розглядати як важливий чинник зниження конфліктності та гармонізації міжособистісних стосунків вимушених переселенців. Його розвиток забезпечує ефективну емоційну регуляцію, емпатію та соціальну компетентність, що, у свою чергу, підвищує рівень психологічного благополуччя й сприяє успішній адаптації у нових соціальних умовах.

Список використаних джерел

1. Луца К. Феномен емоційного інтелекту: наукові погляди американських та українських дослідників. Мукачівський державний університет. Молодь і ринок. № 10 (218). Мукачево, 2023. С. 163-165.

2. Августюк М. Основні аспектні характеристики моделей емоційного інтелекту. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. Випуск 8. Львів, 2021. С. 3-7.

3. Бігунов Д.О. Багатоаспектність психологічного поняття «конфліктність особистості». Теорія і практика сучасної психології. N° 4. 2018. С. 129-132.

4. Вараксіна А.В. Вплив емоційного інтелекту на побудову міжособистісної взаємодії. Синергетичний підхід до проєктування життєвого простору особистості. Зб. наук. матеріалів III Міжнарод. наук.-практ. конф. Полтава, 2023. С. 33-36.

5. Aydın BN. Forced migration from psychosocial perspective. In: Öztürk E, ed. Migration Psychology. 1st ed. Ankara, Türkiye Klinikleri; 2024. PP.112-121.

Психологічна дезаптація підлітків за кордоном

Олеся Назаренко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nazarenkooa@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Підлітковий вік розглядається в сучасній віковій психології як один із найбільш складних і сенситивних періодів онтогенезу, коли відбуваються глибокі біологічні, когнітивні та соціально-психологічні зміни. Л. Штейнберг [1] підкреслює, що саме в підлітковості особливо інтенсивно формуються автономія, ідентичність, система цінностей та життєві плани, а чутливість до соціального контексту досягає піку. Адаптаційні процеси у підлітків значно складніші та ризикованіші, ніж у дітей, оскільки зачіпають уже сформовані або такі, що активно формуються, уявлення про себе, своє «я» та своє майбутнє. Найбільш критичний нейрофізіологічний розвиток проходить у віці від 11 до 18 років. Саме в цей час діти найбільше схильні до ризикованої поведінки та зародження психічних розладів.

Згідно з психосоціальною теорією Е. Еріксона [2], центральним завданням підліткового періоду є розв'язання кризи «ідентичність vs рольова плутанина», а стабільна ідентичність пов'язана з кращим психічним здоров'ям, тоді як її розмитість – із підвищеним ризиком емоційних і поведінкових проблем. Цей етап відіграє важливу роль у формуванні почуття особистої ідентичності, яке впливатиме на поведінку та розвиток людини протягом усього її життя. Підлітки потребують розвитку почуття самосвідомості та особистої ідентичності, прагнуть до ствердження почуття власної гідності та експериментують з різними ролями, видами активності та поведінкою. Еріксон вважав, що без проходження цього етапу неможливий процес формування сильної ідентичності та розвиток почуття спрямованості в житті.

Будь-яка різка зміна середовища, зокрема вимушене переміщення за кордон, може дезорганізувати цей процес: підліток втрачає звичні соціальні ролі, коло спілкування, освітні маршрути, що створює умови для посилення дезадаптації [3].

Екологічна модель У. Бронфенбреннера [4] демонструє, що розвиток підлітка зумовлений взаємодією багаторівневих систем – від мікросистеми (сім'я, школа, однолітки) до макросистеми (культура, суспільні інститути). У ситуації вимушеної міграції одночасно змінюються практично всі рівні цієї системи: шкільне середовище, мовний простір, норми взаємодії, статус родини, доступ до підтримки. За відсутності підготовленості освітніх і медико-психологічних

інституцій країн прийому до роботи саме з переміщеними підлітками, ризик дезадаптивних реакцій істотно зростає.

Огляди досліджень психічного здоров'я дітей та підлітків-біженців Фазел [5] показують підвищену поширеність тривожних, депресивних, посттравматичних та поведінкових порушень у молоді, яка пережила вимушене переміщення, особливо за умов недостатньої соціальної підтримки та структур інтеграції.

Слід підкреслити, що дослідження Богік та ін. [6] показують наявність суттєвих проблем з психічним здоров'ям біженців навіть через багато років після переселення. Це обумовлено великою мірою постміграційними соціально-економічними та соціальнопсихологічними чинниками.

Допомога підліткам в формуванні власної ідентичності може бути утруднена в неповних сім'ях – яких наразі більшість закордоном серед українських вимушених переселенців. Залучення іншого дорослого може допомогти як матері, що залишилась одна з дитиною, так і підлітку.

Неблагополучним виходом з кризи ідентичності, що переживають підлітки, є сплутаність ідентичності, яка може призвести до нездатності встановлення адекватних відносин близькості, що підміняється залежністю, або істеричним відкиданням, дифузією тимчасової перспективи. У деяких випадках, сплутаність ідентичності може привести навіть до патологічних станів як то депресія чи самогубство.

Іншим варіантом вияву сплутаної ідентичності може виступати феномен негативної ідентичності – жорсткої фіксації індивіда на ролях і ідентифікаціях, що відкидаються або осуджуються суспільством. Класичним прикладом вияву негативної ідентичності є ідентифікація з кримінальними співтовариствами, сексуальними меншинами і т. п.

В низці досліджень обґрунтовується необхідність створення спеціальних центрів соціально-психологічної підтримки біженців. Наприклад, A. Javanbakht [7] зазначає, що багатьом переміщеним українцям знадобиться догляд за посттравматичним розладом, тривогою та депресією, щоб запобігти довгостроковій інвалідності та згубним наслідкам для здоров'я. Автор пропонує координувати психологічну допомогу після прибуття, освіту для підлітків-біженців та постачальників навчання на різних рівнях, а також лікування та послуги консультування/нагляду.

Таким чином, соціально-психологічна дезадаптація підлітків, які перебувають у вимушеній релокації закордоном, є мультифакторним феноменом, що формується під впливом стресу міграції, культурної дезорієнтації, порушення сімейної системи, зміни освітнього середовища та дефіциту соціальної підтримки. Ефективна профілактика й корекція дезадаптаційних проявів передбачають комплексний системний підхід:

1. Психологічну підтримку підлітка, спрямовану на розвиток навичок саморегуляції та подолання стресу з залученням українських фахівців.

2. Створення умов для інтеграції у групу однолітків як в освітньому середовищі, так і через позашкільні активності (спорт, творчі студії, волонтерство).

3. Пошук дорослого – важливої фігури, який буде коучем для дитини з питань адаптації в новому середовищі, а також компенсувати відсутню фігуру батька в неповних сім'ях (вчитель/ тренер/психолог та ін.).

4. Підтримку стратегії інтеграції, яка передбачає збалансоване збереження власної культурної ідентичності та відкритість до нових соціальних норм і досвіду.

Список використаних джерел

1. Steinberg Age Of Opportunity: Lessons from the New Science of Adolescence, 2015.

2. Еріксон Е. Ідентічність: юність і криза: пер. з англ. 2006.

3. Сингаївська І. В. Адаптація вимушених переселенців за кордоном під час війни. Вектори соціальної, організаційної та економічної психології [Електронне видання]: тези доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 лют. 2023 р.). Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. С. 252–255.

4. Bronfenbrenner. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design, 1979.

5. Fazel M., Reed R., Panter-Brick C., Stein A. Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: Risk and protective factors. The Lancet, 2012.

6. Bogic, Njoku, Priebe. Long-term mental health of war-refugees, 2015.

7. Arash Javanbakht. Addressing war trauma in Ukrainian refugees before it is too late, 2022.

Емоційна підтримка як чинник продуктивного вирішення жінками кризи розставання з партнером

Юлія Нєсвєтова
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NiesvietovaYO@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Розставання з партнером є однією з найсильніших психологічних криз, яка суттєво впливає на емоційний, когнітивний та соціальний стан жінки. Втрата близької емоційної підтримки супроводжується інтенсивними переживаннями, серед яких траур за втраченими стосунками, відчуття самотності, підвищена тривожність та депресивні симптоми. Такі стани можуть тривати протягом тривалого часу, особливо якщо відсутнє ефективне емоційне реагування та підтримка соціального оточення (Богданов, 2020).

Емоційна підтримка виступає ключовим чинником, що забезпечує захисний ефект під час кризових ситуацій. Вона включає вербальні та невербальні прояви уваги до емоційної сфери жінки: емпатійне слухання, підтвердження значущості її переживань, надання моральної підтримки, спрямованої на зменшення відчуття ізоляції. Дослідження показують, що регулярна емоційна підтримка з боку друзів, сім'ї або психологів пом'якшує прояви стресу та сприяє стабілізації емоційного стану (Elmer, Boda & Stadtfeld, 2017).

Соціальна підтримка виконує кілька функцій. По-перше, вона забезпечує регуляцію емоцій, допомагаючи зменшити інтенсивність страху, тривоги, гніву та печалі. По-друге, підтримка формує відчуття приналежності та соціальної значущості, що особливо важливо в умовах втрати партнерських стосунків. По-третє, вона виступає механізмом когнітивної переоцінки ситуації, створюючи простір для рефлексії та усвідомлення особистісних цілей і життєвих перспектив (Ващенко & Іваненко, 2018).

Ключовим аспектом є розвиток нової ідентичності після розриву. Підтримка сприяє формуванню позитивного самообразу, інтеграції втрати у власну життєву історію та визначенню нових соціальних ролей. Наукові дослідження підтверджують, що жінки, які отримують стабільну та автентичну підтримку, частіше демонструють адаптивні стратегії подолання кризи та меншу тривалість депресивних станів (Бранько & Сиско, 2023; Сингаївська & Страмоусова, 2024).

Психологічні інтервенції, такі як когнітивно-поведінкова терапія, арт-терапія, групові заняття та психологічні тренінги, значно підсилюють ефект емоційної підтримки. Когнітивно-поведінкова терапія допомагає виявити деструктивні переконання та румінації, що поглиблюють кризовий стан,

та замінити їх на конструктивні схеми мислення (Cohen & Wills, 1985). Арт-терапія дозволяє через творчість виражати емоції, які складно вербалізувати, а групові заняття створюють відчуття приналежності та взаємної підтримки серед учасниць.

Особливе значення має якість підтримки. Вона повинна бути щирою, стабільною, без оцінок та примусу. Неефективна або поверхнева допомога може зворотньо підсилювати стресові реакції, підтримуючи роль «потерпілої» або «жертви» та затримуючи процес відновлення ідентичності (Ващенко & Іваненко, 2018).

У практичному аспекті емоційна підтримка сприяє розвитку особистісних ресурсів жінки, підвищенню резилієнтності та здатності до конструктивної соціальної взаємодії. Вона стимулює активне самопізнання, визначення нових життєвих цілей і можливостей для соціальної реалізації. Дослідження показують, що інтегрований підхід, який поєднує соціальну, професійну та самопідтримку, забезпечує більш ефективне подолання кризи та сприяє психологічному зростанню після розриву (Бранько & Сиско, 2023; Elmer et al., 2017).

Самопідтримка є важливим компонентом процесу адаптації. Практики медитації, фізичної активності, ведення щоденника, релаксаційні вправи та інші методики саморегуляції допомагають відновити емоційний баланс, зміцнити почуття власної цінності та розвинути внутрішні ресурси. В умовах недостатньої соціальної підтримки самопідтримка дозволяє мінімізувати ризики розвитку психологічних проблем і сприяє більш швидкому відновленню психоемоційного стану (Богданов, 2020).

Таким чином, емоційна підтримка виступає багатофункціональним механізмом подолання кризи розставання жінками. Вона забезпечує емоційну регуляцію, сприяє соціальній інтеграції, формує нову ідентичність та стимулює розвиток адаптивних стратегій (Ващенко & Іваненко, 2018; Cohen & Wills, 1985; Elmer et al., 2017).

Для ефективної реалізації цього механізму необхідна інтеграція соціальної підтримки, професійної психологічної допомоги та практик самопідтримки. Досвід та наукові дані підтверджують, що без адекватної підтримки процес відновлення може затягуватися, супроводжуватися тривалою депресією та формуванням деструктивних уявлень про себе та соціальні взаємодії.

Список використаних джерел

1. Богданов, О. В. (2020). Сімейна психологія: Підручник. Київ: Центр навчальної літератури.
2. Elmer, T., Boda, Z., Stadtfeld, C. (2017). The co-evolution of emotional well being with weak and strong friendship ties. ArXiv Preprint. https://arxiv.org/abs/1705.02935
3. Ващенко, І. В., Іваненко, Б. Б. (2018). Психологічні ресурси особистості в подоланні складних життєвих ситуацій. Проблеми сучасної психології, 33–49. https://doi.org/10.32626/2227-6246
4. Бранько, А. Є., Сиско, Н. М. (2023). Рекомендації психологу щодо впровадження програми надання психологічної підтримки жінкам після розлучення. Матеріали конференцій МЦНД, 443–447. https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/963
5. Сингаївська, І. В., Страмоусова, І. Є. (2024). Чинники життєстійкості жінок під час війни.

Вчені записки Університету «КРОК», 3(75), 231–245. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-231-245
6. Cohen, S., Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. Psychological Bulletin, 98(2), 310–357. https://doi.org/10.1037/0033-2909.98.2.310

Особливості формування готовності жінок до материнства

Ірина Олійник
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OliinykIV@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Постановка проблеми. Питання психологічної готовності до материнства є надзвичайно важливим у сучасній психології, оскільки воно впливає як на особистісне становлення жінки, так і на забезпечення повноцінного розвитку майбутньої дитини. В умовах теперішніх соціально-економічних труднощів, воєнних подій, загальної нестабільності та зростання рівня стресу все більше жінок відчувають сумніви та невпевненість у власній здатності до материнства. Це, у свою чергу, може призводити до серйозних психологічних труднощів як для них, так і для їхніх майбутніх дітей.

В Україні за статистичними даними, спостерігається низький рівень народжуваності, який зумовлений не лише об'єктивними факторами, такими як соціально-економічна ситуація, а й психологічною неготовністю жінок до материнства. У розвинених країнах приділяється значна увага підготовці жінок до материнської ролі, що допомагає зменшити ризик післяпологової депресії, покращити якість взаємодії матері з дитиною та сприяти усвідомленому батьківству. В Україні ж ця проблема поки що недостатньо вивчена, що підкреслює важливість проведення відповідних досліджень (Никоненко & Самохвалова, 2025).

А. В. Кулик визначає: «Материнство – це складне явище, що є результатом взаємодії багатьох факторів: генетичних, біологічних, впливу родинного та соціального середовищ. Материнство – це унікальний психологічний феномен, що має фізіологічні механізми, еволюційну історію, культурні та індивідуальні особливості» (Кулик А. В., 2020).

Психологічна готовність до материнства – це комплексний феномен, що включає мотиваційну, когнітивну, емоційну, поведінкову та соціальну складові. Формування готовності до материнства залежить від багатьох чинників: індивідуальних особливостей жінки, її особистісної зрілості, досвіду взаємодії з дітьми, виховання в батьківській сім'ї, соціального середовища та культурних норм.

Психологічна готовність до материнства охоплює емоційний стан жінки, який може проявлятися у вигляді тривоги, страхів чи невпевненості щодо процесу вагітності та народження дитини. До цього поняття також входять обізнаність про особливості вагітності й пологів, уміння доглядати за новонародженим,

здатність приймати важливі рішення та відповідально ставитися до материнської ролі. На рівень такої готовності впливають різні чинники: соціальне оточення, підтримка близьких, наявні ресурси для майбутнього виховання, особисте ставлення жінки до материнства, а також її готовність до життєвих змін і здатність пристосовуватися до нового етапу розвитку (Туриніна О. Л., Круз Б. М., 2021).

Психологічна готовність до материнства розглядається як багатокомпонентний психічний стан, що включає усвідомлене прагнення жінки мати дитину, а також неусвідомлені мотиви та очікування, пов'язані з майбутньою материнською роллю. Це поняття охоплює як пізнавальні, так і емоційні складові, які сприяють формуванню внутрішньої підготовленості жінки до виконання функцій матері (Магдисюк & Демчук, 2023).

Сучасні дослідження психологічної готовності до материнства охоплюють вивчення різних чинників, таких як особистісні особливості, життєвий досвід, рівень адаптації в подружніх стосунках, характер взаємодії з власною матір'ю та особливості сімейних моделей материнства. Важливим є також досвід контакту з немовлятами та сформований у дитинстві інтерес до них. Додатковим значущим чинником можуть виступати несприятливі життєві умови, зокрема вплив війни (Сингаївська & Страмоусова, 2024).

Психологи виділяють кілька ключових компонентів готовності до материнства:

Особистісна готовність включає загальну особистісну зрілість, що охоплює адекватну статеву ідентифікацію, здатність ухвалювати рішення та нести відповідальність, міцну прихильність, відсутність залежностей. Важливими є й особистісні якості, необхідні для ефективного материнства, такі як емпатія, здатність до спільної діяльності, вміння бути «тут і тепер», творчі здібності, інтерес до вирощування та виховання дитини, а також культура тіла.

Збалансована модель батьківства передбачає відповідність засвоєної моделі материнської та батьківської ролей нормам і цінностям культури, у якій виховувалася жінка. До її складових належать батьківські установки, позиція, виховні стратегії та материнське ставлення, що забезпечують гармонійне виховання дитини.

Мотиваційна готовність проявляється у зрілості мотивації до народження дитини, коли материнство не стає засобом статево-ролевої, вікової чи особистісної самореалізації жінки, способом утримання партнера або зміцнення сім'ї, засобом компенсації власних дитячо-батьківських відносин чи досягнення певного соціального статусу (Нероба, 2015).

Сформованість материнської компетентності включає такі аспекти: сприйняття дитини як суб'єкта не лише фізичних, а й психічних потреб і суб'єктивних переживань (суб'єктивізація дитини); сензитивність – чутливість до сигналів від дитини (плач, дихання, рухи); респонсивність – здатність адекватно реагувати на потреби дитини; володіння засобами контролю за станом дитини та її розвитком; ставлення до режиму, що включає гнучкість і врахування індивідуального ритму життєдіяльності дитини; знання про фізичний і психічний

розвиток дитини, вікові особливості її взаємодії зі світом; уміння розуміти стан дитини, аналізувати її поведінку та емоції; навички виховання та навчання, що відповідають віковим особливостям дитини.

Психологічна готовність до материнства розвивається під впливом тісно взаємопов'язаних біологічних і соціальних факторів. Вона має інстинктивне підґрунтя, але водночас є унікальним особистісним процесом, в центрі якого знаходиться свідоме ставлення жінки до майбутньої, ще ненародженої дитини.

Список використаних джерел

1. Никоненко, О., & Самохвалова, І. (2025). Психологічні особливості готовності до материнства в залежності від віку. Вчені записки Університету «КРОК», (2(78), 460–466. https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-78-460-46

2. Кулик А. В. (2020). Вивчення материнства в історичному аспекті. Філософія в сучасному світі: Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції, 20–21 листопада 2020 р. Харків. 282 с.

3. Туриніна О. Л., Круз Б. М. (2021). Особливості формування психологічної готовності жінок до материнства. The 1st International scientific and practical conference «Modern science: innovations and prospects». Stockholm, Sweden. 330-336.

Психологічне благополуччя дорослих як чинник професійної ефективності в умовах соціальних змін

Світлана Пархоменко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ZabolotnaSA@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Сучасні соціальні трансформації, спричинені воєнним станом, економічними коливаннями, масовою трудовою міграцією та цифровою модернізацією суспільства, істотно впливають на психологічний стан, працездатність і життєстійкість дорослого населення України. У період постійних змін, підвищеної невизначеності та соціальної напруги саме психологічне благополуччя постає як базовий ресурс особистісної та професійної ефективності, який забезпечує здатність до адаптації, саморегуляції й збереження внутрішньої рівноваги.

В умовах трансформації системи праці, зростання інформаційного навантаження, емоційного вигорання та втрати почуття безпеки питання підтримки психологічного благополуччя набуває особливого значення. Йдеться не лише про збереження психічного здоров'я, а й про розвиток внутрішніх ресурсів людини, її компетентності у сфері саморегуляції, соціальної взаємодії та відповідального ставлення до власного стану.

Наука сьогодні розглядає благополуччя як інтегральний показник якості життя, що відображає гармонію між особистими цілями, цінностями та зовнішніми умовами. Для дорослої людини, залученої у професійну діяльність, воно стає визначальним чинником продуктивності, мотивації досягнення, ефективного спілкування та профілактики професійного вигорання.

Саме тому актуальним є дослідження психологічного благополуччя як чинника професійної ефективності дорослих у контексті соціальних змін, з метою пошуку механізмів його збереження й розвитку у сучасному середовищі праці.

Психологічне благополуччя, за К. Ріфф [1], визначається як стан позитивного функціонування, що включає автономію, компетентність, самоприйняття, позитивні взаємини, цілеспрямованість і особистісне зростання. У теорії Е. Дінера [2] воно постає як суб'єктивна задоволеність життям і баланс позитивних та негативних емоцій, тоді як модель PERMA (М. Селігман) акцентує на п'яти доменах процвітання: позитивні емоції, залученість, стосунки, сенс і досягнення [3].

Дослідження українських учених (О. Бондарчук, Н. Пов'якель, Л. Карамушка, І. Сингаївська та ін.) підтверджують, що рівень психологічного благопо-

луччя тісно пов'язаний із задоволеністю працею, самореалізацією та емоційною стійкістю [4; 5; 6]. Особливої актуальності набуває питання підтримки благополуччя педагогів, медиків та державних службовців – категорій, найбільш вразливих до професійного вигорання.

Психологічне благополуччя дорослих формується під впливом низки чинників: індивідуально-особистісних (самооцінка, життєстійкість, мотивація досягнення), організаційно-професійних (умови праці, соціальна підтримка, культура управління) та соціально-економічних (стабільність, відчуття безпеки, перспективи розвитку).

У ході власного емпіричного дослідження, проведеного на базі закладу дошкільної освіти «Пізнайки-Розвивайки» (Київська область), було здійснено комплексну діагностику психологічного благополуччя педагогічного персоналу з використанням стандартизованих методик (PWB К. Ріфф, шкала САН, тест тривожності Спілбергера–Ханіна, опитувальник емоційного вигорання Маслач). Констатувальний етап показав, що у більшості педагогів спостерігається середній рівень суб'єктивного благополуччя за поєднання підвищеної ситуативної тривожності та помірного емоційного виснаження, що вказує на потребу в системній психологічній підтримці фахівців соціально-педагогічної сфери.

На формувальному етапі було апробовано програму психологічної підтримки дорослих, побудовану на принципах самопізнання, майндфулнес-практик, когнітивно-поведінкових технік і розвитку навичок емоційної саморегуляції. Програма реалізовувалася у форматі групових занять (8 тематичних модулів протягом двох місяців) і спрямовувалася на розвиток усвідомленості, позитивного мислення, відновлення ресурсного стану та зміцнення професійної ідентичності педагогів.

Результати повторної діагностики засвідчили позитивну динаміку за всіма ключовими показниками:

• підвищення рівня психологічного благополуччя за шістьма доменами моделі Ріфф (самоприйняття, позитивні взаємини, цілеспрямованість, особистісне зростання, автономія, керування середовищем);

• зниження показників особистісної й ситуативної тривожності;

• зменшення рівня емоційного виснаження та підвищення показників самопочуття, активності, настрою;

• зростання внутрішньої мотивації, задоволеності роботою та усвідомлення власної професійної значущості.

Таким чином, результати експерименту підтвердили ефективність розробленої програми як інструменту підвищення психологічного благополуччя педагогів у сучасних умовах, що є вагомим чинником збереження професійного здоров'я, підвищення працездатності та стійкості до стресу в умовах соціальних змін.

Отже, формування психологічного благополуччя дорослих є не лише завданням особистісного розвитку, а й стратегічним напрямом забезпечення сталого людського потенціалу в умовах соціальних змін.

Список використаних джерел

1. Ryff C. D. Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia. Psychotherapy and Psychosomatics. 2018. №87(5). P. 261–277.

2. Diener E. Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. American Psychologist. 2000. №55. P. 34–43.

3. Seligman M. Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being. New York: Free Press, 2011.

4. Бондарчук О.І. Розвиток психологічної стійкості педагогів у кризових умовах. Психологія і особистість. 2022. №1. С. 89–96.

5. Карамушка Л. М. Психологічне благополуччя працівників освітніх організацій: теоретико-емпіричний аналіз. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2023. №2. С. 12–21.

6. Сингаївська І. В. Проблема оцінювання професійної успішності викладача вищого навчального закладу. Психологічні перспективи. 2015. Вип. 26. С. 264–274.

Образ ворога в умовах війни у цивільних дорослих українців

Андрій Пашківський
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PashkivskyiAA@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Формування образу ворога під час російсько-української війни стало визначальною темою сучасних суспільних і психологічних досліджень. Цей образ є реакцією на агресію, а також механізмом колективного захисту, консолідації та мобілізації населення. Він впливає на психологічну стійкість і здатність суспільства протистояти воєнним викликам. Після повномасштабного вторгнення образ ворога набув конкретності, базуючись на пережитому досвіді насильства та руйнувань, і став емоційним маркером небезпеки та складником громадянської самоідентифікації [5, с. 7].

У науковому дискурсі ця тема активно розвивається з 2014 року і особливо після 2022-го. О. Андрощук та С. Олексієнко досліджують психологічні механізми формування образу ворога в умовах гібридної війни, підкреслюючи роль пропаганди, страху та колективної травми [1, с. 187].

Дослідники С. Вовк, В. Курило та А. Бадер пов'язують його з досвідом збройного насильства. В. Кириченко та О. Дудник аналізують медіапростір як основний інструмент психосемантичної репрезентації агресора [2, с. 43; 5, с. 7].

Культурологічні дослідження, зокрема праця Л. Гармаш, демонструють, як суспільні емоції трансформуються у художні образи, зокрема в українських піснях періоду 2022–2023 років [3, с. 28].

Психологічні основи охоплюють механізми категоризації та узагальнення, що поділяють людей на «своїх» і «чужих». За О. Андрощуком та С. Олексієнком, образ ворога складається з когнітивного (уявлення й атрибути), емоційного (страх, гнів, обурення) та поведінкового компонентів (готовність до спротиву чи уникнення). Гібридна війна посилює ці елементи через інформаційний тиск та пропаганду [1, с. 194].

Медіа виконують центральну функцію у конструюванні цього образу. Після 2014 року, а особливо після 2022-го, репрезентація ворога стала системною. За В. Кириченко та О. Дудник, медіа формують психосемантичний простір із негативними смисловими ядрами, акцентуючи на жорстокості та загарбницькому характері дій росії. Поширеними стали сюжети про спротив, викриття пропаганди та зміцнення критичного сприйняття інформаційної війни [5, с. 9].

У культурній продукції образ ворога відображає тонкі емоційні зміни суспільства. Пісні воєнного часу перетворюють гнів, біль, іронію та прагнення

перемоги на художні символи, закріплюючи їх у масовій культурі. Такі твори допомагають колективно переживати травматичний досвід і формують нові норми воєнної ідентичності [3, с. 32].

Формування образу ворога у військовому контексті пов'язане з прямим досвідом насильства, що змінює його емоційне наповнення. За С. Вовком, В. Курилом та А. Бадером, ескалація бойових дій і руйнувань посилює відчуття загрози та викликає гнів, обурення й ненависть, які водночас виконують захисну і мобілізаційну функцію. Цивільні сприймають ворога через медіа та особисті історії, що робить емоції яскравішими і менш контрольованими, тоді як військові формують більш прагматичний образ ворога як силу, яку потрібно зупинити, що знижує емоційну хаотичність [2, с. 46].

Психологічна адаптація цивільних включає страх, який переходить у гнів або ненависть, прагнення справедливості та помсти, а також зростання соціальної згуртованості через волонтерство і взаємопідтримку. Війна впливає на множинну українську ідентичність, інтегруючи різні спільноти навколо спільних цінностей. Дихотомія «свій – чужий» дозволяє швидко орієнтуватися у загрозливих умовах і стає основою колективної самоідентифікації [4, с. 17].

Емпіричні прояви образу ворога серед дорослих українців формуються під впливом особистого досвіду війни та інформаційного середовища. Найпоширеніші характеристики ворога, серед яких: агресивність, жорстокість, нехтування людським життям і прагнення знищити українську державність. У регіонах, що ближче до фронту, образ ворога більш конкретний і емоційно насичений, тоді як у віддаленіших областях він формується переважно через медіа. Після 2022 року цей образ став значно реалістичнішим, спираючись на документовані злочини, досвід окупації та свідчення постраждалих [1, с. 185].

Образ ворога виконує як позитивні, так і ризиковані функції. Позитивними є мобілізація, захист і суспільна інтеграція, що зміцнюють згуртованість та готовність до спротиву. Водночас надмірна концентрація на негативних образах може спричиняти дегуманізацію, емоційне виснаження й підвищення тривожності. Тому важливо підтримувати баланс між психологічною стійкістю та гуманістичними цінностями, зберігаючи критичне мислення й людяність навіть у часи війни [3, с. 42].

Отже, образ ворога у дорослих українців формується під впливом психологічних механізмів, медіа та культурних наративів, поєднуючи когнітивні, емоційні та поведінкові складові. Він виконує функції психологічного захисту, мобілізації та зміцнення національної ідентичності, сприяючи згуртованості та солідарності суспільства. Водночас існує ризик дегуманізації та емоційного виснаження, тому важливо зберігати баланс між психологічною стійкістю та гуманістичними цінностями. Образ ворога стає важливим соціально-психологічним інструментом, який допомагає українцям протистояти агресії та підтримувати колективну ідентичність у часи війни.

Список використаних джерел

1. Кириченко В. В., Дудник О. Психосемантична репрезентація образу ворога в українському медіапросторі (після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України). Журнал соціальної та практичної психології. 2023. № 1. С. 5–11.

2. Андрощук О., Олексієнко С. Психологічні особливості формування образу ворога як складової гібридної війни Російської Федерації проти України. Збірник наукових праць Національної академії прикордонної служби України. 2019. № 2 (13). С. 182–198.

3. Вовк С., Курило В., Бадер А. Збройне насилля та формування образу ворога в контексті російської агресії. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. 2023. № 2 (68). С. 41–48. https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-6

4. Гармаш Л. Образ ворога в українських піснях часів війни (2022–2023). ILCEA. Revue de l'Institut des languages et cultures d'Europe, Amérique, Afrique, Asie et Australie. 2024. 53 с.

5. Дияк В., Тушко К., Волобуєв В. Особливості формування множинної ідентичності в умовах російсько-української війни. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2024. № 2. С. 12–18. URL: https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/2018

Психологічні особливості відновлення жіночої самоцінності після травматичних стосунків

Ліля Перчук
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PerchukLL@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Історичні зміни та розвиток фемінізму вплинули на формування сучасної жінки, її прагнення до рівності та самореалізації. Попри відмову психологічної науки від традиційного бачення жіночої ролі, у суспільстві досі зберігаються гендерні стереотипи щодо поведінки, професійних ролей та сімейних обов'язків. Саме вони формують гендерну ідентичність та часто обмежують особистісний розвиток.

Стереотипи про «обов'язкове материнство» та «правильну жіночність» можуть спричиняти зниження самооцінки, стрес, провину й рольові конфлікти у жінок, які не відповідають цим очікуванням. Проте сучасні умови відкривають ширші можливості для професійної реалізації, самовдосконалення та пошуку власної ідентичності.

Сучасна жінка поєднує різні соціальні ролі й часто проявляє риси, які раніше вважалися «чоловічими»: самостійність, ініціативність, здатність ухвалювати рішення. Головною тенденцією стає прагнення до самореалізації на фоні подвійного соціального тиску – бути водночас «ідеальною матір'ю» та професіоналкою [1].

Відновлення жіночої самоцінності після травматичних стосунків є складним і багатовимірним психологічним процесом, який охоплює емоційну, когнітивну, поведінкову та соціальну сфери функціонування жінки. Травматичні стосунки включають психологічне, фізичне, емоційне чи сексуальне насильство, маніпуляцію, контроль, приниження або ізоляцію. Жінки, які пережили такий досвід, стикаються не лише з наслідками травми, але й зі значним порушенням власної «Я»- концепції, самооцінки, відчуття внутрішньої цілісності та базової безпеки.

Після травматичних взаємин у жінок часто формується відчуття провини, сорому, переконання у власній недостатності або думка, що вони «заслуговують» на погане ставлення. Такі переконання є похідними від тривалого психологічного тиску та маніпуляцій. Саме тому першим етапом психологічного відновлення є стабілізація емоційного стану та формування базового відчуття безпеки. Дослідження підкреслюють важливість підтримки, прийняття та емпатії, адже саме ці чинники відновлюють внутрішню опору та позитивне бачення себе [2].

Особливу роль у відновленні самоцінності відіграє рівень самореалізації. У жінок після насильства часто спостерігається зниження віри у власні можливості, труднощі з ухваленням рішень чи страх майбутнього. Дослідження засвідчують, що професійний і особистісний розвиток сприяє підвищенню самооцінки, відновленню відчуття контролю та зменшенню наслідків травми. Самореалізація виступає як інструмент, так і результат зцілення.

Соціальна підтримка: міжособистісні зв'язки, участь у групах підтримки, чіткі соціальні контакти – є критично важливою. Дослідження, проведені в Польщі, показали, що рівень самооцінки, психологічної безпеки та відчуття значущості тісно пов'язані з якістю взаємин жінки з оточенням [3]. У токсичних стосунках відбувається протилежний процес: постійне знецінення руйнує відчуття власної цінності.

Психотерапевтичні методи: когнітивно-поведінкова, експозиційна та травма-фокусована терапія – є ефективними в опрацюванні травматичного досвіду. Вони допомагають зменшити інтенсивність негативних спогадів, сформувати нові когнітивні схеми, повернути відчуття контролю й відновити внутрішню гідність [2].

Дослідження Н. Огінської-Булик [4] демонструють, що жінки, які пережили домашнє насильство, одночасно можуть переживати і негативні (ПТСР), і позитивні зміни. Вирішальною є стратегія когнітивного опрацювання травми, тобто те, як жінка інтерпретує те, що з нею сталося.

Авторка встановила, що негативні когнітивні стратегії: жаль, самозвинувачення, заперечення – підсилюють прояви ПТСР. Позитивні стратегії: прийняття, позитивна переоцінка, пошук сенсу, порівняння «вниз» – навпаки, зменшують рівень ПТСР і сприяють виникненню посттравматичного зростання.

Особливу роль дослідниця відводить стратегії «розв'язання/акцептації», яка зменшує інтенсивність симптомів ПТСР, захищає від повторної травматизації, сприяє внутрішньому розвитку, зміцнює самооцінку, допомагає жінці інтегрувати травматичний досвід без втрати цілісності. Це підтверджує, що відновлення самоцінності неможливе без роботи на когнітивному рівні – зміни способу мислення, що був сформований аб'юзивними стосунками.

Список використаних джерел

1. Кибукевич І. П., Сингаївська І. В. Психологічні особливості сучасних жінок. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (Київ, 07 грудня 2022р.). К.: Університет "КРОК", 2022. С. 410–412.

2. Amani ElBarazi, Salma Ahmed. Supporting Women to Heal from Trauma and Post-Traumatic Stress Disorder. Original Articles. Clinical Practice Department, The British University in Egypt; The Center for Drug Research and Development (CDRD), Clinical Psychology Clinic. 2022. Illness, Crisis & Loss 1–15.

3. Tuszyńska-Bogucka W., Bogucki J., Dziduch D. Satysfakcja i poczucie własnej wartości u kobiet w różnych typach związków. Przegląd Badań Edukacyjnych, 2013. t.2., pp. 69–85. DOI: 10.12775/PBE.2013.013. URL: https://ppm.umlub.pl/info/article/UML12cc76215e114b26bf9eeb84f6e563ff/

4. Ogińska-Bulik N. Negatywne i pozytywne zmiany potraumatyczne u kobiet, które doświadczyły

przemocy domowej – rola poznawczego przetwarzania traumy. Psychiatria, Instytut Psychologii Uniwersytetu Lodzkiego, 2019, tom 16, nr 4, 201–211.

Вплив психологічних чинників війни на ідентичність жінок

Інна Петренко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PetrenkoIM@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Вплив психологічних чинників війни на ідентичність є багатоаспектним і системним явищем, що вимагає глибокого психологічного аналізу. Воєнні конфлікти чинять значний тиск на особистісне сприйняття себе та власний соціальний статус, особливо в контексті тривалого стресу. Дія цих чинників може мати як деструктивні, так і адаптивні наслідки для жінок, які залучені або постраждали від конфлікту. Внутрішні та зовнішні психологічні чинники впливають на індивідуальну, колективну та національну ідентичність жінок, зумовлюючи зміну їхніх переконань, цінностей та механізмів самосприйняття.

Поняття «ідентичність» було введено у 1950-х роках німецько-американським психологом і психоаналітиком Еріком Еріксоном [1]. Введення цього поняття дозволило розширити знання про цілісність особистості, її динаміку під впливом соціальних викликів та її адаптивний потенціал (наприклад, через життєстійкість). Ідентичність є критично важливою складовою для протистояння життєвим труднощам і виступає потужним психологічним чинником життєстійкості (резилієнтності) [2].

На відміну від життєстійкості, яка фокусується на здібності долати стрес і трансформувати його, ідентичність служить внутрішнім стрижнем і картою цінностей, що забезпечує опірність [1; 2; 6]. Необхідна складова для того, щоб протистояти життєвим труднощам і проявляти прагнення до подолання, як говорив В. Франкл, полягає в «умінні жити» [3].

До зовнішніх чинників, що створюють внутрішній тривалий психотравмуючий стрес, який запускає механізми переоцінки та перебудови ідентичності, ми відносимо: гуманітарну кризу, відсутність відчуття безпеки, втрату звичного соціального оточення, втрата попереднього соціального статусу [2; 6], інфраструктурні та побутні виклики, інформаційний тиск та невизначеність, стигматизація та дискримінація.

Визначено, що дія психологічних чинників на ідентичність жінок проявляється в таких аспектах:

1. Національна та етнічна ідентичність: Тривалий стрес війни може підсилити національну свідомість жінок та спричинити глибинні зміни в способі усвідомлення власної національної приналежності. Це веде до консолідації навколо необхідності захисту національних цінностей та ідеалів, що, у свою

чергу, посилює патріотичне почуття та соціальну згуртованість нації [4].

2. Мілітарна ідентичність, воєнні ветерани та травмовані особи: Вплив війни на ідентичність жінок, що залучені до військових дій, призводить до формування мілітарної ідентичності. Військовий досвід та служба трансформують переконання, цінності та спосіб життя, змушуючи жінок ідентифікувати себе як частину військового співтовариства з його специфічними нормами та взаєминами [5]. Психологічні чинники травми можуть впливати на ідентичність ветеранок та жінок, які пережили бойові дії, спричиняючи посттравматичний стрес та значні зміни у самооцінці та ставленні до себе й оточуючих .

3. Особистісна ідентичність: Війна як тривалий стресовий чинник змінює індивідуальну ідентичність цивільної жінки [2]. Хоча жінка може переживати посилення своєї соціальної ролі (наприклад, волонтерки), вона може одночасно переживати втрату або переоцінку інших аспектів своєї особистості, наприклад, традиційної сімейної ролі.

4. Професійна ідентичність: Це психологічна категорія, яка відноситься до усвідомлення своєї приналежності до певної професії й певного професійного співтовариства. В умовах вимушеної міграції та дії екстремальних стрес-чинників її трансформація відбувається у три основні етапи: втрати, пошуку та відновлення. Успіх процесу відновлення значною мірою залежить від доступності програм підтримки та інтеграції. Війна змушує жінок переглядати життєві орієнтири, оскільки професійна ідентичність є важливим аспектом їхнього самовизначення [6].

5. Гендерна ідентичність: Психологічні чинники військового часу впливають на розуміння гендерної ідентичності, змушуючи жінок інтегрувати нові ролі та виконувати функції, що традиційно асоціювалися з маскулінністю. Це стимулює перегляд стереотипних гендерних ролей та переосмислення гендерної ідентичності.

Слід зазначити, що вплив психологічних чинників на ідентичність жінок під час війни може мати як адаптивні (позитивні), так і дезадаптивні (негативні) наслідки. Це може сприяти зміцненню соціальної спільності та мобілізації внутрішніх ресурсів для захисту, але також може поглиблювати внутрішні конфлікти та напруження між різними соціальними групами. Вкрай важливо враховувати індивідуальний психологічний процес і те, що наслідки дії цих чинників є довгостроковими і зберігаються навіть після завершення активної фази конфлікту.

Список використаних джерел

1. Erikson Erik H. Childhood and Society [Електронний ресурс] / Erik H. Erikson. – New York : W. W. Norton and Compny Inc., 1950. – 404 p. URL: https://archive.org/details/dli.ernet.19961/page/51/mode/2up.

2. Сингаївська І., Страмоусова І. Чинники життєстійкості жінок під час війни. Вчені записки Університету «КРОК». 2024. № 3(75). С. 231-245. DOI: 10.31732/2663-2209-2024-75-231-245.

3. Frankl V. E. Yes to life: In spite of everything. Boston : Beacon Press, 2020. 136 p.

4. Вільчинська І. Ю. Етнічна та національна ідентичність сучасної української молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.05 . І. Ю. Вільчинська. Київ, 2002. 20 с.
5. Зливков В., Завгородня О., Копилов С. та ін. Формування мілітарної ідентичності учнів України в умовах воєнного часу : практичний посібник; за ред. В. Зливкова, С. Лукомської ; НАПН України, Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка, Лаб. методол. і теорії психол. Київ : Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка, 2025. 166 с.
6. Мірошніченко О., Васильченко О. Трансформація професійної ідентичності жінок вимушених мігрантів (на прикладі українців з тимчасовим захистом). Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку : матеріали VI міжнар. конф. (м. Київ, 5–6 грудня 2024 р.). Київ : Університет «КРОК», 2024. Т. 1. С. 488-490.

Соціокультурна ідентичність як психологічний механізм самоувідповіднення особистості зі світом

Ольга Петрунько
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Ідентичність є одним з базових понять у різних сферах психологічних знань, і не тільки в науках про особистість, а й у науках про поведінку людини в соціумі. Це поняття репрезентує, як людина усвідомлює і сприймає:

1) саму себе (свої інтереси, мотиви й цінності, смисложиттєві орієнтації тощо);

2) Світ навколо себе (його соціокультурні й інші особливості, пропоновані ним соціальні статуси і ролі та відповідні норми, правила й санкції тощо);

3) свої реляції зі Світом та свої роль і місце в ньому [1].

Поняття ідентичність охоплює як внутрішні процеси і явища, в які занурена особа, так і зовнішні, передусім соціокультурні аспекти її буття. Усе це вкупі визначає, як людина осмислює себе в контексті соціуму і соціальних зв'язків (соціальних реляцій), та формує її суб'єктність як провідну характеристику учасника соціальної взаємодії. Тож ідентичність – це феномен не так індивідуально-психологічний (як традиційно прийнято вважати), як і насамперед соціальний (як це вважається в сучасних науках про поведінку). Із становленням ідентичності розпочинається й розвиток особистості як суб'єкта власного життя, і ці категорії не тільки особистісні, а й соціальні.

Ідентичність, у т.ч. і соціокультурна, розглядається як дієвий психологічний механізм самоувідповіднення людини зі Світом, який функціонує на засадах постійної реляційної взаємодії між суб'єктами соціального буття. Суть цієї взаємодії полягає, з одного боку, в трансляції людиною у Світ своїх запитів на комунікацію з ним, що репрезентують наявну в її внутрішньому, індивідуально-психологічному світі систему ідентичностей (цінностей, уявлень про себе, про Світ та способи взаємодії з ним), а з другого боку – в реагуванні Світу на ці запити: Світ або схвалює їх (і тоді людина робить висновок про «правильність» своїх уявлень та ідентичностей), або ж в той чи той спосіб транслює людині свою відмову (і це спонукає людину до коригування наявних механізмів увідповіднення) [1].

Тож соціокультурна ідентичність є динамічним утворенням, яке перебуває в процесі постійного формування й удосконалення в процесі реляційної взаємодії людини зі Світом під впливом особистісних і ситуаційних чинників. Саме під таким кутом зору пропонується розглядати будь-які прояви ідентичності на всіх рівнях функціонування живих біопсихосоціальних систем:

1) на рівні рутинного буття окремої особи (тобто на індивідуально-

психологічному рівні);

2) на рівні включення особи в «малі» соціальні групи (в т.ч. йдеться й про професійну ідентичність);

3) на рівні включення її у масштабні соціальні процеси (в цьому разі йдеться про національну, етнічну, соціокультурну ідентичність тощо) [1].

У наукових працях Е. Еріксона [3], А. Маслоу [4], К. Роджерса [5] та інших відомих дослідників ідентичність вважається ключовим чинником розвитку особистості на її шляху до самоактуалізації. Покладаючись на цю ідею, сучасні дослідники, зокрема Т.М. Титаренко, зазначають, що формування ідентичності як базового утворення у системі «особистість» є результатом складного динамічного процесу, який триває впродовж усього свідомого життя людини під впливом великої кількості внутрішніх і зовнішніх чинників, специфічних для тієї чи тієї сфери її буття, у т.ч. сфери професійної діяльності [2]. При цьому акцентується увага на непрогнозованості та турбулентності процесів набуття людьми нових ідентичностей, розширення їх спектру та прискорення цих процесів в екстремальних і психотравмівних умовах в усіх сферах особистого та соціального життя. За цих умов удосконалення вже дійсних та формування нових ідентичностей – це шлях саморозвитку й самоактуалізації, а заперечення цієї стратегії – це шлях до професійного вигорання, внутрішніх конфліктів та невротизації [1; 2].

Тож, на відміну від традиційних уявлень про ідентичність як про досить сталий психологічний конструкт у системі «особистість», сучасні дослідники дедалі більше розглядають цей феномен як динамічний і перманентний процес, що відбувається через постійні реляції між внутрішніми (особистісними) та зовнішніми (соціальними, контекстуальними) чинниками, і результатом якого є сформована система множинних ідентичностей. Ця система не є сталою й застиглою – вона повсякчас перебуває в процесі корекції й удосконалення, і запити на це вдосконалення постійно надходять як від особистості до Світу, так і навпаки. Отже, формування системи ідентичностей є перманентним процесом соціальних реляцій між людиною і соціумом, внаслідок якого трансформуються наявні ідентичності та утворюються нові у відповідь на актуальні запити людини і соціуму.

Вважаємо, що теоретико-методологічні основи дослідження феномену соціокультурної ідентичності мають складати: 1) базові положення гуманістичної психології щодо ідентичності особистості як інтегрального показника особистісної зрілості людини та чинника її особистісного і професійного розвитку, саморозвитку, самовдосконалення і самоактуалізації; 2) базові положення реляційного підходу щодо важливості соціальних реляцій у формуванні особистості як суб'єкта соціальної, зокрема і професійної, взаємодії та ефективного учасника цієї взаємодії. Положення гуманістичного підходу уможливлюють здійснення структурно-функціонального аналізу феноменів внутрішнього світу особистості та розуміння особливостей і перспектив її розвитку. За структурно-функціонального аналізу будь-який психологічний

феномен можна розглядати як такий, що має певну структурну конфігурацію, яка, з одного боку, визначається особливостями взаємодії із системою більш високого порядку, а з другого боку – як відносно автономний у взаємодії з середовищем і самостійний елемент системи (наразі йдеться про феномен ідентичності). Разом із цим, завдяки реляційному підходу, який базується на ідеї, що об'єкти та явища слід розглядати не ізольовано, а в усій можливій множині взаємозв'язків і взаємодій між ними, можна прогнозувати вплив цих взаємозв'язків на учасників чи інші складові процесу (наразі йдеться про чинники і процес формування ідентичності).

Список використаних джерел

1. Петрунько О.В. Утворення нових ідентичностей в процесі адаптації особистості до травмівних подій життя. Вчені записки Університету «КРОК». № 4(72). 2023 С. 165–174. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2023-72-165-174

2. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ, Україна : Либідь, 2003. 376 с.

3. Erikson E. Identity and the Life Cycle. New York, NY : W. W. Norton, 1994.

4. Maslow A. Toward a Psychology of Being. Princeton, NJ : D. Van Nostrand 1962 DOI: https://doi.org/10.1037/10793-000

5. Rogers C. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. Boston : Houghton. 1995. 420p. Available: https://teots.org/wp-content/uploads/2021/08/On-becoming-a-person-by-Rogers-Carl-R.-z-lib.org_.pdf.

Динаміка професійної ідентичності студентів-психологів під час фахової підготовки

Юрій Плиско
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PlyskoYV@krok.edu.ua
Ольга Петрунько
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Тема дослідження динаміки професійної ідентичності студентів-психологів під час фахової підготовки актуальна через зростання соціально-психологічних викликів, зокрема впливом суспільної нестабільності й війни в Україні, що в свою чергу підвищує потребу у фахівцях із високим рівнем професійної зрілості та усвідомлення власної ролі у підтримці психічного здоров'я громадян [1].

Сутність професійної ідентичності виявляється у процесі становлення самосвідомості, яка конструюється упродовж життя на основі емоційно насиченого переживання власної належності до певної соціально-професійної групи. Відповідно до цього досвіду формується унікальна система цінностей і моделей поведінки [7]. У процесі самовизначення особистість стикається з трьома ключовими запитаннями: «Хто я?», що відображає зміст ідентичності; «Який я?», що орієнтує на ціннісну рефлексію; і «Що і як я роблю?», що формує базу професійної діяльності та життєвої активності.

Аналіз структурної організації професійної ідентичності дає змогу виокремити три основні компоненти:

• особистісний компонент - передбачає самоусвідомлення себе як фахівця, здатного до ефективного виконання професійних функцій;

• когнітивний компонент - забезпечує наявність адекватного уявлення про професійне середовище, його вимоги й можливості;

• соціальний компонент - репрезентує уявлення особистості про себе як про повноцінного члена професійної спільноти [6].

Під час емпіричного дослідження було залучено 45 респондентів (студенти-психологи заочної форми навчання, серед яких 28 осіб - студенти 3 курсу та 17 осіб – 5 курсу.

В дослідженні було використано наступні методики:

• анкета професійної самоідентичності Т. Ю. Бубряк;

• методика «Хто я?» (автори М. Кун і Т. Мак-Партланд, модифікація Т. Румянцевої);

• методика визначення статусу професійної ідентичності (МВПІ) за авторством Л. Шнейдера [5].

Згідно з результати за методикою «Хто я?» студенти 5 курсу продемонстрували

вищий рівень рефлексивності: середня кількість самоописів становила 17,4 твердження, тоді як у студентів 3 курсу -12,8 твердження. В ході дослідження було виявлено, що у студентів старшого курсу домінують твердження, пов'язані з діяльнісним Я (32%), професійними намірами (26%) та рефлексивним Я (24%). Натомість у студентів 3 курсу переважають характеристики, пов'язані з соціальним Я (38%) та комунікативним Я (27%), що свідчить про ще недостатню професійну визначеність [3].

Результати анкети Т. Ю. Бубряк продемонструвалои статистично значуще зростання рівня професійної самоідентичності від 3 до 5 курсу ($t = 2,47$; $p < 0.05$). Середні показники інтегрального індексу зросли з 56,2 бала до 68,5 бала, що підтверджує позитивну динаміку у сформованості професійних уявлень та професійного «Я-образу». Найбільш різко зросли показники:

• рефлексивного рівня - з 14,8 до 20,2 бала.

• перспективного рівня - з 11,5 до 18,1 бала.

Під час використання методики Л. Шнейдер [5] було виявлено оцінку статусу професійної ідентичності. Студенти 3 курсу найчастіше перебувають у стані мораторію (42,9%) або дифузної ідентичності (35,7%), що вказує на пошук професійної ролі та нестійкість у професійних переконаннях. Серед студентів 5 курсу домінує статус досягнутої ідентичності - 47,1%, ще у 29,4% виявлено мораторій, а псевдопозитивна ідентичність трапляється епізодично (5,9%). Індекс професійної ідентичності (співвідношення професійних та непрофесійних асоціацій) зростає з 1,67 (3 курс) до 3,12 (5 курс), що відповідає переходу від дифузної/мораторної ідентичності до досягнутої.

Загальні результати дослідження підтверджують факт того, що на 5 курсі студенти демонструють вищий рівень професійної визначеності, внутрішньої цілісності та сформованості професійних цінностей, ніж на 3 курсі. Було виявлено, що найбільш динамічними й чутливими до освітнього впливу є рефлексивний та діяльнісний компоненти професійної ідентичності [5].

На основі отриманих емпіричних даних нами було розроблено тренінгову програму, спрямовану на розвиток самоусвідомлення, рефлексивних навичок, мотивації професійного вибору та формування професійного «Я-образу». Програма рекомендована для впровадження у практику ЗВО з метою підтримки професійного становлення майбутніх психологів. Розроблено методичні рекомендації для викладачів та психологічних служб щодо створення умов, які сприяють посиленню професійної самосвідомості студентів у процесі фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Васильєва О. Упровадження інноваційних технологій в системі фахової підготовки майбутніх психологів. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. 2021. № (56). С. 62–72. URL: https://doi.org/10.31909/26168812.21-(56)-7

2. Вінтюк, Ю. В. Стан підготовки майбутніх психологів у ВНЗ України з позицій сучасних вимог. Молодий вчений, (1), 395-399. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13998/1/12.1_40_2016.pdf#page=

3. Крицька М. Д. Психологічні особливості професійної ідентичності студентів-психологів на різних етапах навчання. Теорія і практика сучасної психології. 2019. С.190-194
4. Сафін О. Умови розвитку психологічної готовності студентів-психологів до професійної діяльності. Наука і освіта, № 3, 2022. С. 70–75.
5. Шнейдер Л. Б. Психологія здоров'я : навч. посіб. Л. Б. Шнейдер. : Академічний проєкт, 2006. 256 с

Психологічні стратегії підтримки позитивного образу я при хронічних захворюваннях

Людмила Потапенко
студентка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: PotapenkoLV@krok.edu.ua
Ольга Петрунько
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Хронічні захворювання змінюють не лише фізичний стан людини, а й її психологічне самопочуття, уявлення про себе, сприйняття світу та власного життя тощо. Тривале перебування у стані хвороби поступово формує новий досвід - тілесний, емоційний, соціальний, який вимагає переосмислення власного «Я». Для багатьох осіб хронічна хвороба стає випробуванням не лише для тіла, а й для цілісності ідентичності: руйнуються звичні уявлення про себе, з'являється відчуття втрати контролю, вразливості та ізоляції. Саме тому психологічна підтримка у таких випадках має виходити за межі звичайного «пристосування до діагнозу». Вона спрямована на відновлення контакту з власним Я та адекватного Я-образу клієнта, формування внутрішньої опори та відчуття гідності навіть у ситуаціях фізичних обмежень (Букаєв, 2008).

Образ Я – це складна система уявлень людини про себе, яка поєднує когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти При хронічному захворюванні ця система зазнає дестабілізації. Людина може відчувати себе «іншою», «неповноцінною», «стигматизованою», такою, що втратила частину своєї ідентичності (Букаєв, 2008). Психологічна реакція на хронічне захворювання часто проходить через етапи, подібні до реакції на травму втрати: заперечення, гнів, торги, депресія, прийняття. Проживання цих стадій – це значна психоемоційна робота клієнта над собою, і не всі клієнти дістаються стадії прийняття. На певному етапі може виникати застрягання в образі «жертви» або, навпаки, у надкомпенсації, коли людина намагається довести свою силу, ігноруючи потреби тіла (Спіріна & Вітенко, 2002).

У сучасній психології дедалі більшої популярності набуває концепція тілесного Я – як єдності психіки і тіла. При хронічному захворюванні тіло стає не тільки носієм біологічного і психічного вмісту, – воно стає частиною життєвої історії людини. Саме це прийняття стає внутрішньою психологічної опорою людини, яка дає їй можливість рухатися далі, в напрямку зцілення і створення нової ідентичності (Никоненко, 2016). Тому робота з образом Я неможлива без відновлення довіри до свого тіла як частини своєї себе, своєї життєвої історії, прийняття змін, які відбулися з тілом, навіть якщо ці зміни небажані й драматичні, звикання до нього, набуття досвіду жити з ним далі.

Внутрішня опора – це здатність залишатися в контакті із собою попри зовнішні обставини. Для людини з хронічним захворюванням вона стає тим стержнем, який допомагає витримувати невизначеність, біль, обмеження, але не втрачати себе. Формування внутрішньої опори можливе за ряду умов: якщо людина приймає себе, визнає факт хвороби без тотального злиття з нею, почне думати «Я маю хворобу» замість «Я – хворий»; якщо вона повернеться до власної цінності, почне усвідомлювати, що цінність людини не зменшується через фізичні обмеження; якщо вона навчиться бачити в тілі не ворога, а союзника, який посилає сигнали потреб і меж; почне розвивати самоспівчуття (self-compassion) як здатність ставитися до себе з розумінням, емпатією, добротою, навіть у стані слабкості; якщо вона зрозуміє, що навіть хвороба може стати точкою росту, глибшого пізнання себе і життя (Столяренко, 2012).

На основі теоретичних і клінічних спостережень можна виокремити кілька ефективних стратегій психологічної підтримки осіб з хронічними захворюваннями, які допомогають цим особам переписати власну історію не як історію втрати, а як історію трансформації. При цьому важливо знайти у власному досвіді моменти сили, підтримки та любові; дихальні, сенсорні, рухові вправи, які допомагають відновити контакт із тілом і знизити рівень тривоги; ведення щоденників, позитивні афірмації, робота з дзеркалом, які формують доброзичливе ставлення до себе; психотерапевтичний супровід - особливо ефективні гуманістичні, екзистенційні та когнітивно-поведінкові підходи, спрямовані на відновлення цілісності образу Я; створення груп підтримки, участь у спільнотах, де досвід хвороби не викликає сорому, а стає ресурсом спільності (Никоненко, 2016; Столяренко, 2012).

Формування і підтримання позитивного образу Я при хронічних захворюваннях є центральним завданням надаваної їм психологічної підтримки. Реалізація цих завдань потребує не заперечення хвороби, а її включення у власну історію як досвіду, що поглиблює розуміння себе. Психологічна робота має бути спрямована на відновлення гідності, самоприйняття, довіри до тіла та життя. Людина, яка знаходить внутрішній стержень, здатна жити не всупереч хворобі, а разом із нею – у контакті з власною глибиною, любов'ю до себе і світу. Підтримка позитивного образу Я у людей із хронічними захворюваннями – це не просто психологічна допомога, а спосіб повернення людині відчуття суб'єктності. Вона дозволяє знову відчути себе не лише тілом, яке болить, а особистістю, яка має сенс, внутрішній світ, мрії, любов та силу. Клінічні дослідження показують, що саме ставлення до себе, а не тяжкість захворювання, найсильніше впливає на якість життя і психологічне благополуччя. Відновлення образу Я - це шлях від розпаду до інтеграції, від розгубленості до зрілої прийнятності життя в усіх його проявах.

Список використаних джерел

1. Велитченко, Л. К., & Цільмак, О. М. (2008). Психологія особистості: навч. посібник: тексти і методики. Букаєв Вадим Вікторович.

2. Спіріна, І. Д., & Вітенко, І. С. (Ред.). (2002). Загальна та медична психологія. Арт-Прес.

3. Никоненко Ю. П. (2016) Клінічна психологія: навчальний посібник. КНТ.

4. Столяренко О. Б. (2012) Психологія особистості: навч. посіб. Центр учбової літератури.

5. Хаустова, О. (2003). Психосоматичний підхід до проблем адаптації. Соціальна психологія, (2), 53–63.

Ігрові середовища як простір для інтеграції травмівного досвіду

Валентина Січкоріз
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SichkorizVM@krok.edu.ua
Ольга Петрунько
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Сьогодні суспільство України перебуває у складних і суперечливих умовах соціально-економічної та політичної нестабільності, збройної війни та інформаційного перевантаження, що зумовлює зростання кількості людей, які стикаються з травмівним життєвим досвідом.

Травмівний досвід – це сукупність психічних, емоційних, тілесних і когнітивних переживань, які виникають унаслідок впливу подій, що перевищують адаптаційні можливості особистості. Такий досвід здебільшого переживається болісно та пов'язаний із відчуттям безсилля, небезпеки, втрати контролю та загрози для життя, фізичної чи психологічної цілісності людини, змінює її ставлення до себе самої та системи цінностей. Сучасні психологічні дослідження свідчать, що травмівний досвід, залишаючись неінтегрованим у структуру свідомості, може спричиняти стани тривоги, емоційного відчуження, порушення самоідентичності [1].

Одним із напрямів подолання наслідків травмівного життєвого досвіду є створення безпечних середовищ для роботи з ним. У сучасній психології дедалі більшої уваги набувають саме ігрові середовища – як природні, так і штучно створені (психологічні тренінги, арт- і драматерапія, VR-середовища). Ігрове середовище – це символічний простір, у якому гра використовується як засіб психологічної допомоги, самовираження та проживання внутрішніх переживань особистості. Через гру людина може не лише «повертатися» до болісних спогадів, а й змінювати сценарій власного досвіду, відновлюючи втрачений смисл і емоційну рівновагу, формувати нові способи ставлення до себе, оточення та світу [2].

У процесі гри відбувається інтеграція травмівного досвіду, що включає декілька взаємопов'язаних механізмів:

1. Символічна репрезентація: у грі травматичні події відтворюються не буквально, а у символічній формі. Це дозволяє дистанціюватися від болю, не заперечуючи його існування.

2. Емоційне відреагування: гра дає можливість безпечно виразити емоції, які у повсякденному житті пригнічуються. У драматерапії це може бути гнів, у пісочній терапії: страх або безсилля, у відеогрі – відчуття сили й контролю.

3. Відновлення контролю: під час гри людина постає творцем ситуації,

може змінювати її перебіг, приймати рішення, впливати на результат. Це прямо протилежне стану безпорадності, який супроводжує травматичну подію.

4. Переінтерпретація досвіду: гра дозволяє «переписати» внутрішній сценарій: замість ролі жертви – роль героя, замість пасивності – активна дія. У чому, власне, і полягає трансформаційний потенціал гри.

5. Розвиток нових смислів: через гру людина може усвідомити, що травма не обов'язково руйнує, а може стати поштовхом до зростання. Це основа феномену посттравматичного зростання;

6. Соціальна взаємодія: у спрільних іграх створюється підтримувальне середовище, що знижує почуття ізоляції та безпорадності [3].

Ігрове середовище для людей різних вікових категорій може мати різний зміст. Для дитини гра – це природна форма пізнання та самовираження. Травмівний досвід у дітей часто проявляється через повторювані ігрові сюжети (наприклад, «пожежа», «втеча», «покарання»), що відображають намагання психіки пережити подію ще раз, але вже у контрольованій формі. Тож завдання психолога полягає у створенні безпечного середовища для розгортання таких ігор, наданні дитині відчуття підтримки, спонукання її до пошуку нових сенсів у різних ігрових ситуаціях.

У підлітковому віці гра набуває форми соціальних ролей, квестів, відеоігор або творчих експериментів. Саме тут можливо проживати травмівний досвід втрат, відторгнення, насилля через ідентифікацію з персонажем, створення власного образу сили, сміливості, самоповаги. Ігрові спільноти можуть виконувати функцію психологічної групи підтримки, де підліток отримує визнання і можливість емоційної саморегуляції [3].

У дорослому житті гра повертається у формі психотерапевтичних методів: психодрами, арт- та тілесно-орієнтованих практик, рольових ігор у тренінгах. Через відтворення ситуації у символічному просторі людина може змінити ставлення до події, відновити зв'язок між відчуттями, емоціями й мисленням. А для літніх людей гра є формою рефлексії та відновлення життєвого сенсу. Через настільні ігри, творчі заняття, театральні постановки вони переосмислюють свій досвід, повертаючись до прийняття минулого. Ігровий елемент допомагає пом'якшити емоційні спогади, зменшити самотність, знайти нову форму активності [3].

Окремим напрямком ігрової діяльності є використання VR-технологій у роботі з ПТСР (зокрема у військових і ВПО): віртуальне середовище дає змогу поступово знижувати інтенсивність страху, відтворюючи травматичні сцени під контролем фахівця [4].

Таким чином, ігрові середовища стають містком між минулим досвідом і теперішнім Я. Ігрова діяльність стає унікальним простором трансформації досвіду, який може бути використаний у психотерапевтичній, освітній та реабілітаційній практиці. Використання ігрових технологій у роботі з травмою сприяє розвитку гнучкості, емпатії та здатності до самозцілення, що є важливою умовою психологічного добробуту людини.

Список використаних джерел

1. Герман Дж. Психологічна травма і шлях до відновлення. Київ: Наш формат, 2021. 416 с.

2. Левін П. Пробудження тигра. Зцілення травми. Київ: Видавництво Ростислава Бурлаки, 2024. 360 с.

3. Литвиненко С. А. Ігрова терапія як метод розв'язання проблем дитячого віку. Наука і освіта, 2008. № 4-5. С. 160-167.

4 Сергієнко О., Ковальчук О. Особистість у кризових умовах сучасності. Травматизація та реабілітація: монографія. Дніпро: ЛІРА, 2024. 250 с.

Поняття емоційних станів у психологічній науці

Анастасія Сокалюк
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SokaliukAV@krok.edu.ua
Ольга Петрунько
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Проводячи аналіз стану опрацювання проблеми емоційних станів, важливо підкреслити безпосередню складність самого об'єкта, який досліджується. Варто зауважити, що емоційні стани, як і інший об'єкт аналізу психологічного, є багатовимірним та багатоаспектним явищем, при цьому вони залишаються лише індивідуальними, різноманітними та не можуть не піддаватися рефлексії.

Емоції визначають певний специфічний спосіб, з використанням якого людина взаємодіє із навколишнім світом та своїми почуттями. Вони є певною реакцією на відповідні ситуації, що стимулюють людську нервову систему, а також– можуть бути важливими для розуміння власного місця у суспільстві та самопізнанні [1].

У складні моменти життя не всі особи вміють виражати, розпізнавати та управляти власними емоціями, що має безпосередній вплив на їх поведінку, відносини та, загалом, на стан психологічного і психічного самопочуття й здоров'я [2].

Різні люди можуть переживати різні емоції, що можуть бути, як позитивними (інтерес, радість), так і негативними (гнів, страх, смуток). Це досить важливий аспект регулювання поведінки людини та надання сенсу життю, проте − вони також можуть і перетворитися із корисних позитивних у негативні шкідливі, а, особливо, в тому випадку, коли стають досить інтенсивними чи неадекватними [3].

Існує периферична концепція, яка ґрунтується на ідеї, що всі емоції можуть з'являтися як певний результат змін фізіологічних у різних системах людського організму. Людина відчуває певні емоції не тому, що має деякі відповідні почуття, а має чіткі почуття, завдяки яким відчуває емоції [4].

Емоційні стани є результатом певної взаємодії двох компонентів, а саме − активації, а також висновків людини про основні причини її збудження, які засновані на проведенні аналізу тієї ситуації, яка спричинила виникнення тієї чи іншої емоції. Ці стани – це досить тривалі переживання та наслідок емоційної сильної реакції. До них належать: пригнічення (депресія), збудження, тривога та страх [5].

Емоційний стан людини охоплює досить широкий спектр почуттів, емоцій та їх проявів, що має безпосередній вплив на сферу психічну особистості та

визначає її поведінку і діяльність. Чим сильнішою та важливішою для людини стає потреба, тим яскравим та вираженим є емоційний стан за власними проявами [6].

Емоційні стани — це не лише про реакції, це про важливі сигнали, про внутрішні потреби людини. Вони допомагають усвідомити, що саме потребує уваги: чи це буде безпека, підтримка, визнання чи розвиток особистості.

Людина, яка розуміє, що саме вона відчуває і чому, може краще керувати своїм станом, будувати гармонійні стосунки та підтримувати внутрішню рівновагу. Саме тому, у дорослому віці ми часто чуємо думку про те, якщо емоції (саме внутрішнє розуміння себе) перебувають в стабільності − тоді й тіло знаходиться в гармонії зі зовнішнім світом.

Список використаних джерел

1. Біла І. М. Роль емоцій у позитивному функціонуванні особистості. Психологічні проблеми творчості: матеріали XXII Міжнародної науково-практичної конференції, 23 липня 2022 року / за ред. В. О. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2022. С. 24–38.

2. Шевчук В. В., Власова О. І. Категорія «емоційного переживання» у психологічній науці. Перспективи та інновації науки. 2021. № 3 (3). С. 291-303.

3. Александров Ю. В. Теоретичні аспекти дослідження гендерних особливостей емоційних станів в юнацькому віці. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців в умовах сучасного освітнього простору: матер. V наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 26 квіт. 2019). Харків: ХДАФК, 2019. С.5-9.

4. Дорожкіна Ю. Д., Оверчук В. А. Психологічна сутність понять «емоційний стан» та «емоційний розлад»: особливості типології та прояву у осіб зрілого віку. Актуальні проблеми сучасної психології у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, нові концепції та перспективи. Матеріали І Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, 18–19 травня 2023 р. / За ред. проф. В. А. Оверчук. Вінниця: Вид-во ФОП Кушнір Ю. В., 2023. С. 13–16.

5. Вовченко О. А. Феноменологія емоційного інтелекту підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.08. «Спеціальна психологія» (053 «Психологія»). Інституту спеціальної педагогіки і психології НАПН України, 2021. 487 с.

6. Гаврилькевич В., Фірстова О. Емоційні стани особистості: теоретичне дослідження феномену. Psychology Travelogs. 2023. № 2. С. 41–50. URL: https://doi.org/10.31891/pt-2023-2-15

Навчальна мотивація школярів як чинник успішного вивчення іноземної мови

Олена Сухенко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olena.sukhenko@gmail.com
Ольга Петрунько
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Постановка проблеми. Попри істотний прогрес у розвитку методик викладання іноземних мов, рівень навчальних досягнень школярів у цій сфері залишається нерівномірним. Однією з ключових причин є недостатньо сформована або нестійка навчальна мотивація, яка безпосередньо впливає на активність, наполегливість і результативність іншомовної діяльності учнів. Психологічні та лінгводидактичні дослідження доводять, що саме мотивація (внутрішня чи зовнішня) визначає глибину засвоєння мовного матеріалу, здатність долати труднощі та рівень автономності у навчанні. У педагогічній практиці, однак, зберігається суперечність між високими вимогами щодо формування іншомовної комунікативної компетентності та недостатнім урахуванням індивідуальних мотиваційних потреб підлітків, їхніх вікових, емоційних та когнітивних особливостей. Це актуалізує необхідність ґрунтовного аналізу структури навчальної мотивації, чинників її формування й педагогічних умов, що забезпечують її розвиток.

Теоретичні засади розуміння мотивації формувалися в межах різних психологічних шкіл. У психоаналітичній концепції З. Фройд (2008) пояснював поведінку дією несвідомих потягів і внутрішніх конфліктів. Біхевіористи (Skinner, 2014; Watson 1913) трактували мотивацію як реакцію на зовнішні стимули, підкріплення і покарання, акцентуючи роль умовного навчання. Гуманістична психологія (Maslow, 1987; Rogers, 1980) розглядала прагнення до саморозвитку й самоактуалізації як основу навчальних намірів та ставлення до освіти. У когнітивній парадигмі А. Бандура (1971) підкреслив значення самоефективності, тобто віри у власні можливості досягати результату. Сукупність цих підходів дозволяє визначити навчальну мотивацію як комплексне психічне утворення, що охоплює емоційні, когнітивні та вольові компоненти.

У лінгводидактиці мотивація має специфіку, зумовлену природою оволодіння другою мовою. Р. Гарднер (2000) виокремив інтегративну й інструментальну мотивацію: перша пов'язана з прагненням зрозуміти культуру носіїв мови, друга – з орієнтацією на практичні досягнення. З. Дерней (2001) підкреслював динамічний характер мотивації, її залежність від контексту, досвіду, емоцій та навчальних успіхів. На думку С. Торнбері (2006), саме мотивація визначає

ступінь включеності учня в мовне середовище.

Структура навчальної мотивації включає внутрішні та зовнішні чинники. До внутрішніх належать інтерес до мови, задоволення від пізнавальної діяльності, відчуття компетентності та можливість самореалізації. Зовнішні чинники охоплюють оцінювання, соціальне схвалення, очікування батьків, роль учителя. Важливими є також емоційні компоненти, що визначають рівень упевненості учня, ставлення до помилок і реакцію на труднощі, а також соціальна атмосфера, що включає взаємопідтримку, толерантність, колективну взаємодію (Кудріна, 2008).

Мотивація виконує як спонукальну, так і регулятивну функцію. Її смислотвірний аспект визначає, наскільки учень усвідомлює особисту значущість вивчення іноземної мови. Якщо він розуміє практичну цінність знань, то виявляє більшу наполегливість та стійкість. Натомість за відсутності позитивного досвіду та за умов несправедливого оцінювання або нецікавих методів може розвиватися демотивація, яку З. Дерней (2001) описував як втрату позитивних установок під впливом негативних чинників. У крайніх випадках вона переростає в амотивацію – стан, коли учень перестає бачити зв'язок між зусиллями та результатом.

Мотивація змінюється відповідно до вікових особливостей. У молодших підлітків зростає роль пізнавальних мотивів, однак значущим залишається зовнішнє підкріплення (Кудріна, 2008). У середньому підлітковому віці підсилюється потреба в автономії та соціальному визнанні, тому велике значення має стиль педагогічної взаємодії та атмосфера в класі. У старшому підлітковому віці мотивація набуває більш усвідомленого, професійно спрямованого характеру: учні частіше пов'язують знання іноземної мови з майбутньою освітою або можливостями працевлаштування.

Вплив мотивації на успішність вивчення мови проявляється на кількох рівнях. На когнітивному рівні вона сприяє концентрації уваги, ефективному засвоєнню матеріалу, використанню навчальних стратегій. На емоційно-вольовому рівні мотивація забезпечує витривалість та знижує тривожність. На соціальному рівні вона визначає готовність учнів до взаємодії, участі у проєктах, комунікативній діяльності та міжкультурних програмах (Скрипченко та ін.,2007).

Формування стійкої мотивації передбачає створення сприятливих педагогічних, психологічних і соціальних умов. Позитивне освітнє середовище знижує страх помилок і сприяє розвитку мовленнєвої впевненості. Партнерський стиль викладання підсилює внутрішню мотивацію, тоді як авторитарний підхід часто призводить до демотивації. Зміст навчання має бути практично орієнтованим і містити автентичні матеріали, різноманітні й посильні завдання. Важливим чинником є розвиток автономії учнів – залучення їх до постановки цілей, планування та самооцінювання.

Навчальна мотивація формує характер і темп навчання, впливає на вибір стратегій, рівень зусиль та ступінь включеності учнів у комунікативну діяльність. Мотивація постає результатом взаємодії учня з навчальним середовищем, а

системна робота з мотиваційними компонентами сприяє підвищенню навчальної успішності, формуванню стійкого інтересу до іншомовного спілкування та відповідає вимогам сучасної освіти.

Список використаних джерел

1. Фройд, З. (2008). Три нариси з теорії сексуальності. Психологія і суспільство, (4), 45-91.

2. Skinner, B. F. (2014). Science and human behavior. The B. F. Skinner Foundation. (Original work published by Pearson Education, Inc.).

3. Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. Psychological Review, 20(2), 158-177.

4. Maslow, A. H. (1987). Motivation and personality (3rd ed.). Harper & Row Publishers.

5. Rogers, C. R. (1980). A way of being. Palo Alto, CA: Houghton Mifflin.

6. Bandura, A. (1971). Social learning theory. New York: General Learning Press.

7. Gardner, R. C. (2000). Correlation, causation, motivation, and second language acquisition. Canadian Psychology/Psychologie Canadienne, 41(1), 10-24.

8. Dörnyei, Z. (2001). Teaching and researching motivation. Harlow: Pearson Education.

9. Thornbury, S. (2006). An AZ of ELT : a dictionary of terms and concepts used in English language teaching. Oxford: Macmillan Publishers Limited.

10. Кудріна, Т. С. (2008). Психологія мотивації: Підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет».

11. Скрипченко, О. В., Долинська, Л. В., Огороднійчук, З. В. (2007). Вікова та педагогічна психологія (2-ге вид., доповн.). Каравела.

Геміфікація як сучасний інструмен розвитку бізнесу

Ілля Ульянов
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: UlianovIA@krok.edu.ua
Ольга Петрунько
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психологічних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9023-5265

У сучасному бізнес-просторі, перенасиченому технологіями та інформацією, класичні підходи до мотивації персоналу, залучення клієнтів та підвищення ефективності часто виявляються неефективними. Щоб прорвати крізь апатію споживачів та вигорання співробітників, компанії звертаються до інноваційних методів, що йдуть глибше за межі матеріального стимулювання. Саме в цьому контексті на перший план виходить геміфікація – потужна психотехнологія, що вміло використовує механіки ігор для досягнення серйозних бізнес-цілей.

У своїй роботі Петрунько О. акцентує увагу на те, що практичні вигоди від впровадження гейміфікації для бізнесу (компанії та клієнтів): екологічна, людиноцентрована гейміфікація соціальних та бізнес-проектів центрована на керівництві, менеджерах, персоналі та споживачах (клієнтах),яка передбачає, що спочатку аналізуються потреби і мотивації споживачів, а потім впроваджуються необхідні ігрові елементи [4].

Наразі існують десятки прикладів гейміфікованих додатків, розроблених для зміни особистісної поведінки. Деякі приклади включають гейміфіковані додатки, які навчають людей схуднути, кинути палити, покращити фізичну форму, виправити поставу, керувати особистими фінансами, приймати ліки та покращити пам'ять. Включення експертних порад у гейміфіковані системи персонального коучингу, разом із цими технологіями, забезпечить багатший досвід коучингу. Наприклад, проста гейміфікована система особистого розвитку,як ті, що доступні сьогодні, може сказати вам зробити 20 віджимань і нараховувати вам бали за їх виконання – тому що саме на це вона запрограмована [1].

Прикладом може бути компанія Nike, яка створила спортивний додаток, присвячений бігу. Спочатку учасник має вибрати свою мету та рівень підготовки, а далі – додаток згенерує програму тренування для нього. Функціонал додатка дає змогу відстежувати результати людей, яких ви додали в друзі, – саме це вмикає дух суперництва та мотивує підвищувати власну статистику.

Загалом подібний сервіс навряд збільшує продажі компанії, але в цьому випадку Nike використовує гейміфікацію для іншої мети. Наявність Nike + Run Club дає бренду впізнаваність серед професійних спортсменів і початківців. А ще в такий спосіб зберігається лояльність аудиторії, адже наразі не існує якісних

аналогів додатків з такою ж кількістю заохочень [3].

Нині гейміфікація успішно застосовується у бізнесі та інших сферах діяльності (збройні сили, охорона здоров'я, освіта тощо). Глобальні світові компанії застосовують гейміфікацію й інші ігрові технології в процесах управління персоналом та взаємодії з клієнтами й інших сферах бізнесу [4].

Прикладом успішної гейміфікації є продукція компанії SoftServe Business Systems, яка пропонує впровадження інтерактивної гри, що моделюється під певні завдання і цілі компанії – замовника. Кожен гравець має можливість відстежувати свій прогрес, бачити поточний рівень розвитку, планувати дії для переходу на більш високий рівень. Турнірні таблиці, віртуальна валюта, нарахування рейтингу при виконанні завдань – це ігрові інструменти, які сприяють кращому виконанню поставлених бізнес-завдань кожного співробітника і компанії в цілому.

За даними іноземних дослідників, гейміфікація є найефективнішою при впровадженні в таких відділах: продажі – ефективність роботи зростає на 18%; маркетинг – на 12%; обслуговування клієнтів – на 9%. Лідери ринку FMCG після впровадження продукту SoftServe Business Systems відзначають зростання ключових показників ефективності, тобто фінансових та нефінансових оцінок ефективності, які допомагають організації досягати стратегічних цілей [2].

Таким чином, сучасна гейміфікація – це не просто бали та значки, а стратегічно вибудована психологічна система, яка, вміло маніпулюючи механізмами мотивації, дозволяє досягати як особистісних, так і корпоративних цілей та сдійснювати психологічний супровід бізнес процесів в організації.

Список використаних джерел

1. B. Burke, Gamification 2020: What Is the Future of Gamification, Gartner,2012, p.1-7.

2. Гейміфікація як потужний інструмент для підвищення ефективності бізнесу - Marketer. Marketer. URL: https://marketer.ua/ua/gamification-as-a-powerful-tool-to-improve-business-performance/.

3. Ракша В. Гейміфікація у бізнесі: основні техніки та приклади використання - Bazilik Media. Bazilik Media. URL: https://bazilik.media/hejmifikatsiia-u-biznesi-osnovni-tekhniky-ta-prykladdy-vykorystannia/.

4. Петрунько О. Коучинг як метод розвитку професійних компетенцій менеджерів в умовах гейміфікації бізнесу. Вчені записки Університету «КРОК» No4 (76), 2024. С. 306-311. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-76-306-312

Прив'язаність у парі як чинник прогнозування подружжям часової перспективи

Юлія Щербак
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ShcherbakYV@krok.edu.ua
Ольга Петрунько
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Соціокультурні, економічні та політичні виклики сучасного буття істотно позначилися на його якості і зумовили суттєві зміни на всіх рівнях функціонування суспільств і соціумів. Зміни, в т.ч. і небажані, деструктивні, зачепили й найглибші основи життя – структуру, функціонування і якість сімейних відносин. Війна, вимушена еміграція та розлучення з найдорожчими людьми, хронічне відчуття небезпеки й невизначеності щодо майбутнього і т. ін. створюють нові, а часом нестерпні і травмівні умови комунікації для подружніх пар. За цих умов змінюються не лише соціальні ролі, а й базові механізми емоційного зв'язку між партнерами, правила інформаційної та поведінкової взаємодії тощо. А отже на повний зріст постає питання про можливості устабільнення інституту сім'ї та чинники зміцнення стосунків у подружніх парах в кризові моменти життя.

За Дж. Боулбі – одним з визнаних авторів відомої в науковому дискурсі теорії прив'язаності – одним з таких чинників, який, крім пояснювальної, має ще й механізмічну (емпіричну) силу в ситуаціях міжособистісної, у т.ч. і внутрішньосімейної взаємодії, є прив'язаність. Емпіричну основу прив'язаності, як чинника і психологічного механізму між акторами міжособистісної взаємодії, на думку Дж. Боулбі, становлять особисті і міжособистісні зв'язки, засновані насамперед на довірі, емпатії, повазі та взаємодопомозі, і саме це визначає їх стабільність, гармонійність та здатність до спільного планування майбутнього. Прив'язаність у парі визначає, наскільки партнери почуваються «в парі», тобто емоційно захищеними, прийнятими, підтриманими одне одним. Вона формує довіру, готовність до саморозкриття, взаємну емпатію та впливає на сприйняття спільних уявлень про часову перспективу спільного буття ого часу. Саме крізь призму прив'язаності подружжя вибудовує спільні уявлення про майбутнє, визначає життєві цілі, пріоритети та планує спільні дії. Якщо у стосунках переважає емоційна нестабільність, страх втрати або відчуження, то майбутнє сприймається фрагментарно, тривожно, без відчуття стабільності [1].

Більшість дослідників феномену прив'язаності визнають цей феномен за одну з базових концепцій розуміння психології міжособистісних стосунків, згідно з якою патерни прив'язаності, сформовані в дитинстві, виявляються у дорослому житті людини, незалежно від її статі, і визначають способи побудови

нею емоційної близькості та подолання криз у подружжі. Досліджено, що безпечна прив'язаність є головним предиктором стабільності стосунків, високого рівня задоволеності шлюбом і психологічного благополуччя обох партнерів. Навпаки, тривожна та уникаюча прив'язаність зумовлюють емоційні порушення, страх втрати, комунікативні бар'єри, що ускладнюють формування спільної часової перспективи [2; 3].

Крім прив'язаності, важливим показником психологічної зрілості будь-яких, у т.ч. подружніх стосунків є так звана часова перспектива подружжя. Це здатність партнерів інтегрувати спільне минуле, теперішнє та майбутнє у єдину систему, де присутнє усвідомлення спільного життєвого шляху. Саме формування спільної часової перспективи дозволяє подружжю долати життєві труднощі, прогнозувати розвиток сімейних подій, будувати стабільні стосунки, засновані на довірі й спільних цінностях. Зокрема Ф. Зімбардо визначає часову перспективу як когнітивно-емоційну систему, яка структурує досвід людини у трьох вимірах: минулому, теперішньому й майбутньому [4]. Для подружжя це означає спроможність бачити своє життя не лише у сьогоденні, а й у проекції на майбутні цілі, ролі, зміни. Важливо підкреслити, що спільна перспектива є формою психологічного переживання стабільності зв'язку «ми», яке підтримує довіру, гармонію та віру в спільне майбутнє.

Результати оприлюднених у фаховій літературі емпіричних досліджень підтверджують наявність позитивного кореляційного взаємозв'язку між типом прив'язаності та структурою часової перспективи подружжя. Пари з безпечним типом прив'язаності демонструють високу емоційну відкритість, взаємопідтримку, орієнтацію на спільні цінності й далекоглядне планування. Їх бачення майбутнього є гармонійним і стабільним. У парах із тривожною прив'язаністю домінує страх втрати партнера, надмірна потреба у підтвердженні любові, що обмежує горизонт спільного планування. Уникаюча прив'язаність проявляється у дистанційованості, низькому рівні емоційної відкритості, уникання глибоких розмов про майбутнє. Дезорганізована прив'язаність супроводжується суперечливими емоціями, конфліктністю, неприйняттям одне одного і т. ін., що робить часову перспективу недоцільною, фрагментарною та непередбачуваною [2; 3; 4].

Таким чином, чим безпечніший тип прив'язаності у партнерів, тим вищий рівень узгодженості сприйняття часу, стабільності та оптимізму у прогнозуванні спільного життя. В парному психологічному супроводі для тривожних пар акцент робиться на зниженні емоційної тривоги та формуванні ритуалів довіри, для уникаючих – на розвитку емоційної відкритості й поступовому наближенні, для амбівалентних акцент на стабілізації емоційної регуляції та формуванні передбачуваності.

Проведене дослідження підтвердило, що тип прив'язаності є одним із провідних чинників прогнозування подружжям часової перспективи, адже він визначає здатність партнерів до емоційної близькості, співучасті та спільного життєвого планування. Безпечна прив'язаність створює основу для розвитку

спільного бачення майбутнього, емоційної стабільності та гармонії у стосунках. Розроблений психокорекційний комплекс і рекомендації можуть бути використані у практичній діяльності сімейних психологів, психотерапевтів, консультантів, а також у програмах підготовки до шлюбу.

Результати дослідження мають як теоретичне, так і практичне значення: вони розширюють наукові уявлення про взаємозв'язок між емоційною безпекою та сприйняттям часу у стосунках, а також сприяють підвищенню ефективності психологічної допомоги подружжю. Формування спільної часової перспективи виступає фундаментом стабільності, довіри та життєвої зрілості сімейних стосунків.

Список використаних джерел

1. Боулбі Дж. Прив'язаність. Київ : Основи, 2018. 352 с.

2. Бріш К. Г. Розлади прив'язаності: від теорії до терапії. Львів : Світ, 2012. 238 с.

3. Гавриловська К., Пирог Г., Паламар А. Особливості сімейної взаємодії осіб із різними типами прив'язаності // Журнал соціальної та практичної психології. – 2024. – № 3. – С. 50–55. – DOI: 10.32782/psy-2024-3-8

4. Zimbardo P., Boyd J. The Time Paradox: The New Psychology of Time That Will Change Your Life. New York : Free Press, 2008. 400 p.

Особливості побудови подружжям гармонійних міжособистісних взаємин

Тетяна Редько
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: RedkoTV@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Міжособистісні взаємини подружжя є одним з найбільш важливих аспектів подружнього життя, оскільки вони включають взаємодію, комунікацію, емоційну підтримку, розподіл обов'язків і спільне вирішення проблем. Особливості побудови цих взаємин у сім'ї можуть у значній мірі впливати на задоволеність шлюбом, якість подружнього життя. Міжособистісні взаємини подружжя є важливими для встановлення гармонійних відносин між партнерами, задоволення їх потреб у любові, прийнятті, емоційній підтримці, у взаєморозумінні і визнанні цінності та гідності.

Психологія сімейних відносин акцентує увагу на вивченні особливостей міжособистісних взаємин у подружніх парах, внутрішньо-сімейних відносин, їхньої стабільності та стійкості, з позиції їх впливу на розвиток особистості. Знання цих закономірностей дає можливість проводити практичну роботу з подружніми парами, діагностувати проблеми і допомагати у формуванні здорових сімейних відносин.

Під міжособистісними взаєминами подружжя слід розуміти систему орієнтацій, установок, очікувань чоловіка та дружини щодо один одного, які обумовлені змістом та організацією їх спільної діяльності та цінностями, на яких базується їх спілкування. На особливості міжособистісних взаємин партнерів в подружній парі чинять вплив багато різноманітних чинників, серед яких особливого значення набувають індивідуально-психологічні особливості подружжя [1].

Так, В. Ткаченко пропонує ці фактори поділити на два блоки, яким властиві наступні характеристики:

• особистісні якості кожного з партнерів: високий рівень зрілості, адекватність самооцінки, узгодженість особливостей ціннісно-сенсової сфери (життєвих та сімейних цінностей, домінуючих потреб), толерантність стосовно індивідуальних розбіжностей з партнером, готовність пробачати та бути пробаченим, соціально-психологічна компетентність партнерів;

• особливості міжособистісної подружньої взаємодії, що попереджають виникнення та загострення криз у подружньому житті: взаємна допомога у особистісному зростанні, взаємна направленість на особистісну ідентифікацію з партнером, взаємні емоційне прийняття та емоційна теплота, взаємне підтвердження

та підтримка особистісної ідентичності партнерів, дотримання в спілкуванні оптимальної дистанції, можливість саморозкриття у спілкуванні, легкість спілкування, узгодженість особливостей взаємодії, створення сімейної субкультури [2].

Значний вплив на успішність міжособистісних взаємин подружжя мають особистісні схильності чоловіка та дружини до вияву тактовності, поваги, комунікативної компетентності під час спілкування [3]. Адже протилежні характеристики комунікативної взаємодії подружньої пари спричиняють виникнення сімейних конфліктів. На цей процес впливають такі чинники: неповага до почуття гідності партнера іншим партнером, незадоволення потреби у значущості власного «Я» та у позитивних емоціях (відсутність уваги, ласки, розуміння, турботи), протилежність прагнень та інтересів [4]. Тоді як позитивний вплив на розвиток відносин у шлюбі мають такі особистісні характеристики партнерів: позитивне самоприйняття (виявляється у природності поведінки), відношення до іншого партнера як до себе, адекватна самооцінка, емоційна врівноваженість, помірна схильність до ризику, компетентність у часі (жити «тут і зараз», сприймаючи при цьому зв'язок подій) [5].

Л. Сердюк звертає увагу на важливість позитивної самооцінки у шлюбі, зокрема вона зазначає, що у міжособистісній взаємодії подружжя напруженість виникає тоді, коли рівень самооцінки одного з партнерів перевищує рівень оцінки, наданої іншим партнером (тобто коли кожен з партнерів вважає себе кращим за іншого), а також у протилежній ситуації – коли рівень очікуваної оцінки зі сторони одного партнера перевищує рівень реальної оцінки, наданої іншим партнером (тобто коли один з партнерів має занижену самооцінку та вважає, що інший партнер ставиться до нього занадто добре) [5].

Також на встановлення гармонійних взаємин між партнерами у подружжі впливають їх риси характеру. Характер кожного з партнерів виявляється у системі відношення до навколишнього середовища: до себе (гордість або приниженість, скромність або самозакоханість), до інших людей (правдивість або облудність, товариськість або замкнутість, тактовність або брутальність); до власності (ощадливість або марнотратність, щедрість або жадібність), до справи (працьовитість або лінощі, відповідальність або несумлінність) [6].

Важливе значення для формування гармонійних відносин у шлюбі має узгодженість уявлень партнерів про розподіл їх ролей у сім'ї, при чому сам характер розподілу ролей не пов'язаний із їх задоволеністю шлюбом – головне, щоб його приймали обоє партнерів. Так, у сільських сім'ях розподіл побутових та господарських обов'язків чоловіка та дружини традиційний. При спільності розуміння головних та другорядних господарських завдань та гарній спрацьованості подружжя обоє партнерів задоволені шлюбом [7;8].

Таким чином, міжособистісні взаємини подружніх пар є складною та багатогранною системою взаємодії, успіх якої залежить від ефективної комунікації, здатності до співпраці, гнучкості у вирішенні конфліктів і збереження емоційної близькості. На якість міжособистісних взаємин подружжя впливають їх інди-

відуальні психологічні особливості, такі як риси характеру, тип темпераменту кожного з партнерів, якими обумовлюються особливості їхньої поведінки.

Список використаних джерел

1. Вінс В. Гармонізація міжособистісних взаємин подружніх пар засобами психологічного консультування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2022. Вип. 1. С. 42–46.

2. Євсюкова А. О. Міжособистісна взаємодія молодого подружжя. Теорія і практика сучасної психології. 2016. № 1. с. 16-21.

3. Кругла Т. О. Сімейний конфлікт: причини виникнення, попередження, врегулювання. Медсестринство. 2017. № 4. С. 71-74.

4. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків: навч. посібник. Київ: «Академвидав», 2007. 240 с.

5. Сердюк Л. З. Взаємозв'язок ставлення до себе та до партнера як фактор стабільності шлюбу. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2019. Том. VI. Психологія обдарованості. Вип. 16. С. 36-45.

6. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї: навч. посіб. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.

7. Ткаченко В. Є. Соціально-психологічні умови благополуччя подружніх відносин. Наукові студії із соціальної та політичної психології: Збірник наукових праць. 2011. Вип. 27 (30). С. 233–249.

8. Никоненко О.В. Діадний копінг як чинник сексуального благополуччя під час війни.Наукові перспективи. 2025. № 7(61). С. 1282-1293. - https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-1282-1293

Теоретико-методологічний аналіз формування та розвитку я-концепції особистості

Олена Резнікова
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ReznikovaOS@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-80722

"Я" концепція - одна з найважливіших тем у сучасній психології, яка привертає увагу багатьох дослідників та практиків. Кожна людина має своє власне уявлення про себе та свої можливості, яке може істотно впливати на її поведінку, емоції та стосунки з оточуючими людьми. Тому вивчення "Я" концепції має велике значення для розвитку психологічних наук та практичної роботи з людьми.

Наукове пізнання природи людського я і свідомості зокрема має давню історію, оскільки завжди цікавило філософську думку і знаходило конкретизацію в одвічному запитанні кожної психічно здорової особи: "Хто Я?".

Самосвідомість - визначальний конструктор утворення внутрішнього світу людини, котре сутністю полягає у сприйнятті нею численних образів самої себе у потоці найрізноманітніших ситуацій соціальної взаємодії та поєднання цих образів у цілісне узагальнення уявлення бачення себе у форматі Всесвіту [1].

"Я" - це поняття, яке використовується для опису особистості людини та її свідомості. Концепція "Я" широко обговорюється в психології та філософії. Згідно з теорією Зигмунда Фрейда, "Я" складається з триади: "Его", "Суперего" та "Ід". "Его" є свідомою частиною особистості, яка намагається задовольнити потреби "Іда" з урахуванням обмежень, накладених "Суперего". "Суперего" - це частина особистості, яка відповідає за моральні стандарти та норми, а "Ід" - це несвідома частина особистості, яка відповідає за наші інстинкти та бажання [2].

Існує безліч теорій, які описують концепцію "Я". Наприклад, Карл Роджерс описував "Я" як організуючий принцип, який допомагає людям розуміти себе та свої відносини з іншими. Також існує концепція "Я" в контексті соціальної ідентичності, де "Я" представляє собою особистість, яка формується в результаті соціальних взаємодій та соціального середовища. Загалом, концепція "Я" має безліч різних інтерпретацій та теорій, і її розуміння залежить від контексту, в якому вона використовується.

Формування концепції "Я" відбувається протягом усього життя людини, починаючи з раннього дитинства і закінчуючи похилого віку. Концепція "Я" формується під впливом багатьох факторів, таких як соціальне середовище, генетичні особливості, особистісні риси, досвід, освіта, культурні та релігійні

фактори та інші.

Приклади позитивної самоконцепції: вірити в те, що ви можете змінити ситуацію на краще відчувати себе рівним з іншими людьми приймати компліменти без сорому розуміти, що кожна людина має свої власні почуття або поведінкові реакції, які можуть не повністю відповідати соціальним нормам бути готовим та готовим до праці над собою і вирішення невідповідних поведінкових реакцій.

Приклади негативної самоконцепції:

1. Бути чутливим до критики, занадто реагувати на похвалу.

2. Відчувати себе нелюбимим іншими людьми, передбачати, що кожен бачить себе в негативному світлі.

3. Мати тенденцію бути лицемірним, висловлювати надзвичайно негативну критику щодо інших людей.

4. Відчувати труднощі та бар'єри у соціальній взаємодії, бути неохочим до взаємодії з іншими [3].

5. З моменту виникнення Я-концепція стає активною внутрішньою засадою культурного розвитку людини, важливим чинником інтерпретації її ментального досвіду. Ось чому вона накладає відповідний – позитивний, нейтраль- ний чи негативний – відбиток на всі поведінкові дії особистості. Крім того, Я-концепція розширює, або обмежує вчинкове поле самореалізації людини, а у своєму розвитковому підсумку знаменує вчинок самопізнання та саморефлексії, який свідчить про здійснення акту утвердження і становлення власного Я, набування нею нових індивідуальних властивостей.

6. В психології Я-концепцію обґрунтовують, посилаючись на Р. Бернса, як систему уявлень людини про себе, яка містить усвідомлення своїх:

а) когнітивних (інтелектуальних) властивостей, котрі організуються в Я-образі;

б) емоційно-ціннісних самоставлень, що виявляються у самооцінці (Я-ставлення);

в) поведінкових дій (Я-поведінка), які характеризуються проявами перших двох компонентів; або як розгорнутий всередині індивіда соціальний процес, у межах якого виникають самооцінка й образ Я, котрі спричинюють цикл поведінкових актів і вчинкових дій [4].

Список використаних джерел

1. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції: навчальний посібник. Тернопіль. Економічна думка. 2004. С 125-126.

2. Вахромов Є. Є. Проблема людини: Самість і Я в психології. Світ психології. 2002. № 2. С. 30-44.

3. Газнюк Л. Філософія наративу в персональному бутті людини. Філософська думка. 2004. № 4. С. 3-15.

4. Фурман (Гуменюк) О. Є. Я-концепція як предмет багатоаспектного теоретизування. Психологія і суспільство. 2018. № 1-2. С. 49. https://doi.org/10.35774/pis2018.01.038

Здоровий спосіб життя як чинник психологічного благополуччя студентів ЗВО

Наталія Самійленко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SamiilenkoNV@krok.edu.ua
Вікторія Гриджук
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrydzhukV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-7600-6283

У психологічних дослідженнях здоровий спосіб життя визначається як інтегрована система дій, що підтримують фізичне, когнітивне та соціальне функціонування особистості. Ця система охоплює установчий, емоційно-вольовий та операційний рівні поведінкової регуляції, взаємодія яких забезпечує збереження ресурсів організму [1, с. 45]. Порушення структурної узгодженості між рівнями знижує толерантність до навантаження і посилює ризик дезадаптивних реакцій, тому аналіз здорових практик потребує розгляду механізмів саморегуляції у контексті навчального середовища[2, с. 28]. Психологічне благополуччя відображає узгодженість потреб, цінностей і цілей з умовами соціальної взаємодії. Воно реалізується через самоприйняття, автономність, позитивні стосунки, відчуття цілеспрямованості й особистісне зростання. Зміна одного з цих параметрів спричиняє системні зрушення у суміжних сферах, що впливає на рівень задоволеності життям і академічну ефективність. Теоретично вивірена операціоналізація благополуччя забезпечує достовірність емпіричних висновків і формує підґрунтя для практичних програм підтримки студентів[1, с. 45].

Актуальність проблеми визначається зростанням інституційних викликів у сфері вищої освіти. Гнучкі навчальні графіки, цифровізація та дефіцит сервісів психологічної підтримки підвищують вимоги до саморегуляції. Освітні адміністрації здебільшого концентруються на контролі успішності, тоді як профілактика виснаження та розвиток здорових навичок залишаються недостатньо інтегрованими у політику університетів. Відсутність системної програми «здоров'я кампусу» підсилює індивідуалізацію ризиків і знижує ефективність превентивних заходів[5, с. 102]. Здоровий спосіб життя формує основу саморегуляції через поєднання трьох механізмів. Перший полягає у впорядкуванні рутин, що зменшує когнітивні витрати на прийняття рішень і підвищує ефективність навчання. Другий стосується емоційної модерації, яка забезпечує контроль реакцій і підтримує психоемоційний баланс. Третій механізм реалізується через соціальну підтримку, яка знижує вплив стресових факторів і підсилює відчуття приналежності до спільноти. Взаємодія цих механізмів сприяє стабільності життєстійкості[3, с. 310].

Взаємозв'язок між здоровими практиками і психологічним благополуччям опосередковується рівнем внутрішнього локусу контролю. Коли студент інтерпретує події як наслідок власних дій, формується мотивація до саморозвитку і планування. Така позиція підсилює сталість поведінкових рішень і знижує імовірність уникаючих стратегій. Підтримка внутрішнього локусу контролю у програмах студентського супроводу створює умови для формування автономності та підвищення суб'єктивного благополуччя[6, с. 89].

Фізична активність і харчова поведінка мають прямий вплив на емоційне та когнітивне функціонування. Помірні рухові навантаження знижують симптоми виснаження, покращують робочу пам'ять і стабілізують режим сну. Раціональне харчування з урахуванням фінансових можливостей студентів підтримує когнітивну працездатність і темпи відновлення. Ці чинники утворюють спільну систему підтримки психофізіологічного тонусу, що впливає на навчальну продуктивність [5, с.89]. Емоційна саморегуляція поєднує фізіологічні, когнітивні та поведінкові компоненти здорових практик. Усвідомлення власних станів, моніторинг тригерів і моделювання альтернативних інтерпретацій знижують інтенсивність афективних реакцій. Коли ці навички інтегруються у щоденну поведінку, зростає прогнозованість емоційних станів і стійкість до стресових подій, що в перспективі формує збалансовану навчальну мотивацію [3, с. 185; 4, с. 108].

Соціальна підтримка є ресурсом гармонізації психічного стану. Тьюторські програми, студентські ініціативи й групові заняття сприяють обміну стратегіями саморегуляції. Їх закріплення у нормативних документах забезпечує сталість і зменшує ризик ізоляції під час інтенсивного навчання. Освітнє середовище може впроваджувати здорові практики через інтеграцію модулів саморегуляції у варіативні дисципліни та тренінги з тайм-менеджменту, відновлення й емоційної регуляції. Моніторинг має враховувати суб'єктивні маркери благополуччя для корекції програм. [6, с.102].

Узагальнення результатів теоретичного аналізу підтверджує, що здоровий спосіб життя виступає структурним чинником психологічного благополуччя студентів. Його інтеграція у систему освіти створює підґрунтя для формування життєстійкості, внутрішньої рівноваги й готовності до конструктивної самореалізації. Коли здорові практики підкріплюються управлінськими інструментами університету, вони набувають стійкого характеру і трансформуються в елемент освітньої політики, орієнтованої на підтримку людського потенціалу.

Список використаних джерел

1. Андрес А. С., Павлось Р. М., Король О. С., Безгребельна О. П. Здоровий спосіб життя в реаліях освітнього процесу із фізичного виховання студентів під час карантину. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2021. № 1. С. 45–52.

2. Левіт Л. З. Психологія розвитку й реалізації життєвого потенціалу суб'єкта: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню докт. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія. Історія психології» К., 2016. 40 с.

3. Подшивайлова Л. І., Шепельова М. В. Особистість студента в освітньому середовищі

сучасної України. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми : збірник тез наукових доповідей ІІІ Всеукраїнської конференції з міжнародною участю (Київ, 31березня 2020 року) ред. С. Д. Максименко. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2020. С. 185-190.
4. Фотинюк В.Г. Стан і суб'єктивна оцінка студентів ЗВО з питань формування позитивного ставлення до здорового способу життя. «Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка»): журнал. 2022. № 4(4) 2022. С.310 – 320.
5. Яременко О. Формування здорового способу життя. К., 2005. 128 с.
6. Atamanchuk N., Yalanska S., Onipko V., Ishchenko V. Motivation of freshmen of high educational establishments: psychological resource of art practice / Sustainable development under the conditions of european integration: collective monograph. Part I. Ljubljana: ljubljana school of business, 2019. P.89-102.

Міжнародний досвід роботи психотерапевтів в умовах війни: професійні ризики та ресурси для їх подолання

Тетяна Саніна
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SaninaTO@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

У лютому 2025 року виповнюється чотири роки від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну та дванадцять років від початку Російсько-української війни. Війна має глибокі та довготривалі наслідки для цивільного населення і суспільства загалом. Спеціалісти з психосоціальної підтримки – психотерапевти, психологи, соціальні працівники – в умовах війни стикаються з унікальними викликами: безпосередньою загрозою життю, обмеженим доступом до ресурсів, роботою з травмованими клієнтами, колективною травмою та ризиком емоційного вигорання.

Станом на 2025 рік у світі триває низка воєнних конфліктів, що охоплюють різні регіони – від Близького Сходу до Центральної Африки. Зокрема, тривають війни в Ізраїлі, Сирії, Ємені, Демократичній Республіці Конго та країнах Африки. Досвід фахівців з ментального здоров'я, які працюють у цих умовах, дає змогу глибше зрозуміти універсальні механізми професійного стресу, вторинної травматизації та ресурсів стійкості. У цій роботі розглядаються результати досліджень психотерапевтів, які практикують у контексті збройних конфліктів в Ізраїлі, Іраку та Сирії, а також можливості адаптації цих підходів до українських реалій.

Досвід ізраїльських психотерапевтів є особливо релевантним для України, оскільки Ізраїльське суспільство живе в умовах постійної воєнної напруги з моменту заснування держави у 1948 році. Дослідники відзначають, що терапевти, які є частиною тієї ж спільноти, що і їхні клієнти, переживають подвійне навантаження – одночасно як фахівці та як жертви війни (Ali et al., 2023; Hamza & Hicks, 2021). Це створює необхідність у власних стратегіях самозбереження, емоційної регуляції та підтримки психологічної стійкості.

Аналіз свідчень терапевтів показує, що культурна ідентичність, колективна пам'ять і національна місія виступають як подвійний чинник – джерело внутрішньої сили й водночас психологічного тиску (Ali et al., 2023). До загальнонаціональних чинників додаються особисті: втрата близьких, вторинна травматизація, а також втома від співчуття, спричинена тривалим впливом колективної травми та розмитістю професійних меж. Дослідження показують, що демографічні чинники (вік, досвід роботи, релігія, місце проживання) не мають

значного впливу на рівень стресу (Hamza, & Hicks, 2021), тоді як психологічні ресурси – надія, сенс роботи, почуття місії – відіграють вирішальну, хоча й умовну, роль у збереженні професійної ефективності (George-Levi, et al., 2025).

Ізраїльські науковці підкреслюють, що підтримка терапевтів під час війни потребує переходу від індивідуального до системного підходу, який включає роботу з культурними наративами, колективною пам'яттю і спільною травмою. Важливою рекомендацією є розвиток організаційної гнучкості: створення умов для травмоорієнтованого сортування клієнтів, гнучкого робочого навантаження та безпечних рефлексивних просторів для колегіальної підтримки.

Дослідниками з Іраку, що вивчали стресові чинники і ресурси психотерапевтів, які працюють з жертвами терору ІДІЛ, було встановлено, що робота з людьми, які пережили фізичне, психічне чи сексуальне насильство, призводить до передачі симптомів травми самим терапевтам. Високий рівень вторинної травматизації відзначено як серед місцевих, так і серед іноземних фахівців. Однак рівень вторинної травматизації вищий для місцевих терапевтів ніж для тих, хто приїхав (44,4% і 28,6% відповідно повідомили про сильні симптоми) (Kizilhan, 2020).

Особистий травматичний досвід посилює емоційні реакції на історії клієнтів, ускладнюючи необхідну професійну дистанцію. Серед позитивних ресурсів іракські дослідники виокремлюють професійну ідентичність, відчуття значущості своєї роботи, підтримку родини та повагу громади. Негативними чинниками виступають: надмірне навантаження, нестача гуманітарних ресурсів, низьке визнання праці, матеріальні труднощі та постійна тривога за безпеку родини.

У Сирії об'єктом дослідження стали фахівці з психосоціальної підтримки, які самі є вимушено переміщеними особами й надають допомогу співгромадянам у подібній ситуації. Вони стикаються з нестачею ресурсів, високим навантаженням та емоційною вразливістю через спільний травматичний досвід із клієнтами. Водночас цей досвід може бути джерелом емпатії, професійної зрілості та "задоволення від співчуття" (Taubman-Ben-Ari, Erel-Brodsky, & Ben-Kimhy, 2025).

Порівняльний аналіз практик фахівців з різних країн дає змогу українським терапевтам визначити ефективні стратегії професійної стійкості, взаємопідтримки та адаптації терапевтичних підходів у воєнний час. Аналіз досвіду психотерапевтів з Ізраїлю, Іраку та Сирії показує, що робота у сфері ментального здоров'я в контексті війни поєднує тривалий стрес, вторинну травматизацію, розмитість професійних меж, ризики емоційного вигорання та особисті втрати. Водночас основними ресурсами для збереження ефективності залишаються: надія, відчуття сенсу й значущості роботи, емпатія, приналежність до професійної спільноти, підтримка родини та соціальне визнання.

Для українських фахівців з психосоціальної підтримки ці висновки є надзвичайно важливими. Підтримка українських психотерапевтів у воєнний час має включати роботу з вторинною травмою та особистих втрат, створення

безпечних рефлексивних просторів, травмоорієнтованого сортування клієнтів, розвиток колегіальної підтримки та формування гнучких організаційних структур. Такі системні підходи дадуть змогу не лише зберігати професійну ефективність, а й підтримувати людяність і внутрішню цілісність спеціалістів, які щодня працюють у реаліях війни.

Список використаних джерел

1. Ali, D. A., Figley, C. R., Tedeschi, R. G., Galarneau, D., & Amara, S. (2023). Shared trauma, resilience, and growth: A roadmap toward transcultural conceptualization. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 15(1), 45. https://doi.org/10.1007/s10615-025-01015-7

2. George-Levi, S., Faverman, L., Galin-Lonchich, Y., Ben-Gal Dahan, A., & Frei-Landau, R. (2025). Beyond meaning: Hope and secondary trauma in Israeli therapists after the October 7th massacre. Frontiers in Psychology, 16, 1594885. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1594885

3. Hamza, M. K., & Hicks, M. H. (2021). Implementation of mental health services in conflict and post-conflict zones: Lessons from Syria. Avicenna Journal of Medicine, 11(1), 8–14. https://doi.org/10.4103/ajm.ajm_141_20

4. Kizilhan, J. I. (2020). Stress on local and international psychotherapists in the crisis region of Iraq. BMC Psychiatry, 20, 110. https://doi.org/10.1186/s12888-020-02508-0

5. Taubman-Ben-Ari, O., Erel-Brodsky, H., & Ben-Kimhy, R. (2025). Therapists in wartime: Holding others' trauma while contending with your own. Journal of Clinical Psychology, 81(3), 119–132. https://doi.org/10.1002/jclp.23751

Психологічна резильєнтність підприємців малого та середнього бізнесу в умовах невизначеності

Юлія Сахно
магістранка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SakhnooYV@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: NikonenkoEV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7913

Повномасштабна війна проти України, економічна криза, масова релокація бізнесів та вимушена міграція підприємців створюють ситуацію хронічної невизначеності, у якій звичні правила планування перестають працювати.. Мікро-, малі та середні підприємства становлять більшість бізнес-одиниць в Україні та є своєрідним «хребтом» економіки. Вони найвразливіші до зовнішніх шоків і, водночас, є найбільш адаптивними: попри виклики війни та руйнування, більшість змогли частково або повністю відновити діяльність. Підприємці МСБ є також соціальними «вузлами»: окрім створення робочих місць , посилюють локальні спільноти, ініціюють волонтерські та благодійні проєкти, формують культуру підтримки [1]. Їхня життєрадісність, гумор, креативність та здатність «підніматись» після поразок задають тон для ширших соціальних груп. Питання психологічної резильєнтності підприємців впливає на стійкість цілих громад, що дає потужний імпульс для відновлення країни. Водночас програми підтримки підприємництва переважно зосереджені на фінансових, юридичних та організаційних аспектах. Тобто існує дефіцит моделей і практик, які б не лише «гасили пожежі», а допомагали підприємцям використовувати кризу для якісно нового рівня реалізації – власної та бізнесової.

На основі аналізу сучасних наукових джерел перспективою дослідження є осмислення психологічної резильєнтності підприємців малого та середнього бізнесу в умовах воєнної невизначеності, її зв’язок із баченням майбутнього та інноваційним потенціалом підприємця і окреслення можливих напрямків розвитку програм підтримки, орієнтованих не лише на подолання наслідків криз, а й на розкриття потенціалу зростання.

У праці Г. Радчук, В. Олексюк та А. Несух здійснено ґрунтовний огляд основних підходів до розуміння резильєнтності, показано, що йдеться не про «несприйнятливість» до стресу, а про динамічну здатність особистості зберігати функціонування та демонструвати посттравматичне зростання [2]. Автори описують структуру резильєнтності, до якої входять емоційна стійкість, когнітивна гнучкість, осмисленість життя, внутрішній локус контролю, адекватна самооцінка та соціальні ресурси [2]. Дослідження І. Сингаївської та І. Коцюбинської доводить, що резильєнтність безпосередньо пов’язана з

баченням майбутнього: у наративах вимушено переміщених українців вищий рівень життєстійкості асоціюється з більш структурованим, оптимістичним і суб'єктним образом майбутнього [3]. О. Никоненко та А. Шевченко показують, що психологічне благополуччя підприємців у воєнний час є важливим ресурсом підтримки їхньої професійної активності й здатності реалізовувати плани розвитку [4]. В. Гриджук підкреслює роль активної життєвої позиції та конструктивних копінг-стратегій у становленні резильєнтності в умовах війни [5]. Міжнародні дослідження UNDP та інших інституцій виокремлюють фактори резильєнтності українських ММСП (гнучкість бізнес-моделей, диверсифікація, цифрова адаптивність, інвестиції в людський капітал) [1; 6], а роботи A. Komysheva з колегами та H. Ma'amor з колегами фокусуються на підприємницькій та цифровій резильєнтності МСП як ключовій умові інновацій і посткризового розвитку [7; 8]. Узагальнення О. Креденцер уточнюють понятійний апарат і вказують перспективні орієнтири емпіричних досліджень резильєнтності [9].

Дослідження має теоретико-аналітичний характер і спирається на якісний і кількісний аналіз сучасних українських та міжнародних публікацій, присвячених резильєнтності особистості [2; 5; 9], психологічному благополуччю підприємців [4], резильєнтності українських мікро-, малих і середніх підприємств у воєнному контексті [1; 6] та феномену цифрової стійкості бізнесу [7; 8]. Окреслено можливий напрям подальших емпіричних досліджень, що поєднуватимуть психодіагностичні методики (шкали резильєнтності, психологічного благополуччя, креативності) з наративним інтерв'ю підприємців.

Резильєнтність підприємця треба розуміти як здатність створювати майбутнє, яке може бути кращим, ніж «довоєнне». Підприємці є новаторами та носіями високого креативного потенціалу; саме вони, працюючи з ризиком і невизначеністю, запускають нові продукти, послуги, формати взаємодії. Це означає, що розроблення підходів до розвитку їхньої резильєнтності має не тільки терапевтичну, а й стратегічну мету: підтримуючи внутрішню стійкість підприємця, суспільство інвестує у розвиток інноваційних моделей, які можуть стати орієнтиром для інших груп населення. Узагальнення міжнародних робіт [1; 6–8] дозволяє побачити, що найбільш резильєнтні підприємці поєднують здатність стабілізувати внутрішній стан із готовністю активно перебудовувати бізнес-моделі, імпровізувати з наявними ресурсами, зберігаючи при цьому креативність, гумор та відчуття власної гідності. Така позиція зміщує фокус із «боротьби з проблемою» на пошук рішень, які відкривають новий простір можливостей.

Підтримка резильєнтності підприємців має ключове практичне значення як для сфери психологічного консультування та психотерапії, так і для програм розвитку підприємництва й державної політики відновлення. Перспективами подальших досліджень є емпіричне вивчення зв'язків між резильєнтністю, баченням майбутнього, креативністю та інноваційною активністю підприємців МСБ у різних форматах зайнятості, а також розроблення й апробація психологічних програм, спрямованих не лише на подолання вигорання, а й на посилен-

ня здатності підприємців створювати нові рішення для себе, своїх спільнот та країни в цілому.

Список використаних джерел

1. United Nations Development Programme (UNDP). Assessment of the Impact of the War on Micro-, Small and Medium-Sized Enterprises in Ukraine. Kyiv: UNDP, 2024.

2. Радчук Г., Олексюк В., Несух А. Розвиток резильєнтності особистості. Вчені записки Університету «КРОК». 2025. № 2(78). С. 415–423.

3. Сингаївська І., Коцюбинська І. Резильєнтність і бачення майбутнього в наративах українців, переміщених за кордон через війну. Вчені записки Університету «КРОК». 2025. № 2(78). С. 432–439.

4. Никоненко О., Шевченко А. Практичні аспекти зміцнення психологічного благополуччя підприємців в умовах війни.Вчені записки Університету «КРОК». 2023. № 3(71). С. 159–168.

5. Гриджук В. Резильєнтність і копінг-стратегія вчинково-вчинкової взаємодії: український вимір життєвого самоутвердження в умовах війни. Вчені записки Університету «КРОК». 2025. № 2(78). С. 476–484.

6. Dligach A. et al. Resilience Factors of Ukrainian Micro, Small, and Medium-Sized Enterprises in the War Context // Economies. 2024. Vol. 12, No. 12. Article 319.

7. Komysheva A., Rothe H., Wessel L. Entrepreneurial Digital Resilience in War: Lessons from Ukrainian SMEs.Proceedings of the 59th Hawaii International Conference on System Sciences. 2026.

8. Ma'amor H., Badrolhisam N. I., Munir R. Entrepreneurial Resilience in SMEs: A Bibliometric Perspective .Information Management and Business Review. 2025. Vol. 17, No. 3(I). P. 252–265.

9. Креденцер О. В. Резильєнтність: теоретичні підходи та сучасні дослідження: методичні рекомендації. 2024.

Психічне здоров'я українських воєнних мігрантів: виклики для життєвого шляху особистості

Тетяна Сенішина
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SenishynaTH@krok.edu.ua
Вікторія Гриджук
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrydzhukV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-7600-6283

В умовах тривалої війни в Україні за даними ТСК з питань захисту прав ВПО на кінець січня 2024 близько 7.7 мільйонів українців поїхали з України та перебувають за кордоном (Михайлішина, 2024). Вимушений переїзд призвів до великої кількості особистих викликів, підвищеного рівня стресу та порушення психічного здоров'я українських воєнних мігрантів.

Дослідження населення у цілому показують певне збільшення захворюваності та поширеності психічних розладів. Питання психічного здоров'я поступово визнається важливим питанням розвитку, особливо у випадку країн, які постраждали від воєнного конфлікту. Війна в Україні призвела до спалаху однієї з найстрімкіших криз вимушеного переміщення населення та гуманітарних криз в історії (Пиголенко, Пиголенко, Кукса, 2023).

Психічне здоров'я українських воєнних мігрантів безпосередньо пов'язане з новими незнайомими умовами життя, складною економічною ситуацією, мовним бар'єром, переживаннями за близьких, які залишаються в Україні або на фронті. Багато родин розділені, і жінки з дітьми, з одного боку, перебувають у стані тривоги через небезпеку, в якій може бути батько родини, а з іншого – змушені адаптуватися до нових умов життя, що часто призводить до тривожних і депресивних станів.

Особи, що опинилися у тяжких життєвих обставинах внаслідок воєнних дій часто стикаються з різними проблемами та стресовими факторами, які можуть мати місце на різних етапах евакуації:

• до евакуації: відсутність житла та засобів для існування, страх за своє життя та життя дітей (рідних), вплив збройних конфліктів, насильства;

• під час евакуації: опинитися в складних та небезпечних для життя умовах, включаючи насильство та викрадення, розлука з родиною чи дітьми, відсутність доступу до послуг з задоволення основних потреб та інші;

• після евакуації: проблеми з доступом до медичної та соціально-психологічної допомоги, перешкоди у задоволенні основних потреб, погані умови проживання, розлука з членами родини та мережами підтримки, можлива невизначеність щодо правового статусу;

• в період інтеграції: незадовільні умови життя або роботи, безробіття, труд-

нощі з соціальною інтеграцією, проблеми з мовою, культурною, релігійною чи гендерною ідентичністю, проблеми з отриманням прав, напружені стосунки між приймаючим населенням та біженцями, соціальна ізоляція та інше.

Усі перераховані вище стресори можуть збільшити ризик розвитку психічних розладів та також загострити вже існуючі соціальні та психічні проблеми.

Фактори, які негативно впливають на психічне здоров'я та благополуччя переселенців, включають: соціально-економічну депривацію, дискримінацію, низьку підтримку сім'ї, проблеми зі здоров'ям, часта зміна місця проживання.

Діти, які під час евакуації були розлучені з батьками та діти, батьки, яких загинули, мають підвищений ризик розвитку депресії, ПТСР, тривоги, суїцидальних думок, розладів поведінки та проблеми із вживанням психоактивних речовин (Гопкало, 2022).

У дослідженні Василенко Н. викладено п'ять основних тем, які необхідно розглянути для покращення доступу воєнних мігрантів до психіатричної допомоги:

• Підтримка спільноти: дані показують, що приналежність до спільноти із загальним минулим та відвідування школи пов'язані з нижчими показниками психічних розладів.

• Основні потреби та безпека. Наприклад, ненадійний правовий статус може сприяти поганому психічному здоров'ю.

• Стигматизація: досвід расизму та дискримінації незмінно пов'язані з несприятливими наслідками психічного здоров'я.

• Негаразди та травми. Наприклад, тривале утримання під вартою пов'язане з вищими показниками депресії та посттравматичного стресового розладу.

• Доступ до послуг.

Біженці та мігранти часто не приділяють першочергової уваги своєму психічному здоров'ю, оскільки не знають про доступні безкоштовні послуги або не приймають медичної допомоги через мовні бар'єри та побоювання з приводу конфіденційності. Велике значення має в якій країні опинилися українці – від рівня фінансового розвитку країни, еміграції залежить психологічний стан біженця (Василенко, 2025).

Деякі мігранти можуть долати труднощі і адаптуватися до нового середовища, але для інших стрес може залишатися проблемою навіть протягом багатьох років (Іванова, Козій, 2024).

Психічне здоров'я українських воєнних мігрантів є вразливим і залежить від соціальних, економічних та культурних чинників. Тривалий стрес і травматичний досвід війни призводять до зростання депресії, тривожності та ПТСР. Адаптація в новому середовищі потребує комплексної підтримки, зокрема безпеки, базового забезпечення та психосоціальної допомоги. Підтримка громади, доступ до інформації й подолання стигми сприяють збереженню ментального здоров'я, тоді як державна й міжнародна співпраця є запорукою відновлення та стабільного майбутнього українських мігрантів.

Список використаних джерел

1. Василенко, Н., & Шопша, О. (2025). ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У ДОРОСЛИХ УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ОПИНИЛИСЬ У ВИМУШЕНІЙ ЕМІГРАЦІЇ. UNIVERSUM, (20), 304–311. Вилучено з https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1940

2. Гопкало, Ю. (2022). Особливості психічного здоров'я у вимушених переселенців. Collection of scientific papers «ΛΌГОΣ», (December 9, 2022; Cambridge, UK), 212-213. DOI: https://doi.org/10.36074/logos-09.12.2022.59

3. Іванова Т., Козій А. (2024). Психологічні наслідки стресу в умовах воєнного стану. Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства. Матеріали XI всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників. 295-299. https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/95447

4. Пиголенко, І., Пиголенко, Ю., & Кукса, К. (2023). ВПЛИВ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНЦІВ. Науковий журнал «Габітус», (45), 243–248. https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.45.40

5. Михайлішина Д. (2024). Скільки українців залишаються за кордоном: чи дійсно їх 7.7 млн. Центр економічної стратегії. https://ces.org.ua/how_many_ukrainians_remain_abroad/?Gad_source=1&gad_campaignid=22439086746&gbraid=0AAAACM-mc3dihhjb-q4p-kpjhp0yp5i8r&gclid=cjwkcaiaz_dibhbjeiwavh2xwg9sz3hbcei41sexixezg67lbunqrknem9stl7pvhm-ly2cqwbciolrocvqkqavd_bwe

Особливості психологічної готовності до батьківства у чоловіків різних вікових груп

Лілія Сівцова
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SivtsovaLV@krok.edu.ua
Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Постановка проблеми. Психологічна готовність до батьківства є ключовим аспектом особистісного розвитку чоловіка, оскільки вона визначає не лише здатність брати на себе відповідальність за сім'ю, але й формує глибше розуміння потреб дитини та готовність активно підтримувати її розвиток. Важливо підкреслити, що готовність до батьківства проявляється не лише в словах чи намірах, а й у конкретних діях та поведінці чоловіка, у тому числі у щоденній взаємодії з партнеркою та іншими членами сім'ї. Ця готовність охоплює уміння контролювати власні емоції, проявляти емпатію, створювати позитивний психологічний клімат у сім'ї та підтримувати гармонійні взаємини з дитиною.

У період планування та очікування батьківства закладаються основи батьківської компетентності, яка включає когнітивні, емоційні та соціальні компоненти. Когнітивний компонент дозволяє чоловікові зрозуміти етапи розвитку дитини, усвідомити власну роль і обов'язки батька, а також сформувати власні принципи виховання. Емоційний компонент включає розвиток здатності до співпереживання, підтримки та адаптації до потреб дитини, що робить батька чутливим і уважним до її сигналів. Соціальний компонент стосується здатності до конструктивної взаємодії з партнеркою та іншими членами сім'ї, що допомагає створити здорове та сприятливе середовище для дитини. Саме в цей період чоловік має можливість виробити власні стратегії поведінки та внутрішні ресурси, які стануть опорою у його подальшій батьківській діяльності (Баранюк, 2023).

Психологічна готовність формується під впливом особистісних характеристик, соціокультурних та сімейних факторів, досвіду виховання, а також конкретних життєвих обставин та професійної діяльності чоловіка. Слід враховувати, що готовність до батьківства змінюється з віком: молоді чоловіки частіше зосереджені на самореалізації і можуть відчувати труднощі з поєднанням особистих прагнень і відповідальності батька, тоді як чоловіки середнього віку зазвичай мають стабільніший соціальний та матеріальний статус, що сприяє більш усвідомленому підходу до батьківства.

Сучасні соціально-економічні та політичні умови, зокрема війна, створюють

додаткові стресові чинники, які впливають на психологічний стан чоловіків і можуть значно ускладнити їхню здатність до батьківства. Це підвищує рівень тривожності, впливає на емоційне самопочуття та знижує ефективність виконання батьківських функцій (Мазур, 2025).

Психологічна готовність до батьківства включає такі ключові складники: емоційну стабільність, здатність до самоконтролю, відповідальність, уміння співпереживати, усвідомлення своєї ролі батька та гнучкість у адаптації до сімейних ситуацій. Особливу увагу слід приділяти віковим відмінностям цих складників, адже вони безпосередньо залежать від накопиченого життєвого досвіду, соціальної активності та сформованих життєвих пріоритетів.

Дослідження, зокрема Р. Хавули, показують, що молоді чоловіки частіше мають нижчий рівень готовності до батьківства порівняно зі старшими колегами, що проявляється в менш усвідомленому сприйнятті батьківської ролі та недостатньо зрілих ціннісних орієнтаціях щодо сім'ї (Хавула, 2013). Молоді чоловіки часто більш сфокусовані на власному розвитку та кар'єрі, що іноді створює внутрішній конфлікт між особистими амбіціями та необхідністю брати на себе відповідальність за дитину. У таких випадках може спостерігатися недостатня емоційна гнучкість та слабша здатність до співпереживання, що впливає на якість взаємодії з дитиною та атмосферу в сім'ї.

Дослідження О. Бацилєвої та співавторів вказують, що молоді чоловіки з зовнішнім локусом контролю або нестабільною самооцінкою частіше мають труднощі у плануванні та усвідомленні батьківської ролі, уникають відповідальності і можуть демонструвати емоційну відстороненість або імпульсивні реакції (Бацилєва, 2019). Низький рівень емоційної компетентності у таких чоловіків безпосередньо впливає на взаємодію з партнеркою та задоволення емоційних потреб дитини, що може позначитися на розвитку її «Я-концепції» та емоційній стабільності.

Соціально-психологічні аспекти сім'ї, зокрема якість партнерських стосунків та рівень підтримки, відіграють ключову роль у формуванні психологічної готовності чоловіка до батьківства. Недостатня готовність може проявлятися через емоційну дистанцію, агресивні реакції або невміння враховувати потреби дитини, що негативно впливає на її соціальний та емоційний розвиток. Також важливо зазначити, що чоловіки, які не мали прикладу відповідального батьківства у власних сім'ях або відчувають брак підтримки від партнерки, частіше мають труднощі з формуванням власної батьківської компетентності.

Отже, вивчення психологічної готовності чоловіків до батьківства у різних вікових групах є надзвичайно актуальним і практично важливим завданням. Виявлення сильних і слабких сторін цієї готовності дозволяє створювати цільові програми підтримки, які допомагають знизити стрес, розвинути емоційну компетентність і зміцнити сімейні взаємини, особливо в умовах соціальної та економічної нестабільності.

Список використаних джерел

1. Баранюк, О. М. (2023). Дослідження психологічної готовності молоді до материнства в сучасних умовах [Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю «053 – Психологія», Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя]. http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/41940

2. Мазур, К. С. (2025). Психологічна готовність студентської молоді до створення сім'ї в умовах війни [Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю «053 – Психологія», Хмельниц. нац. ун-т.]. https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/19091

3. Хавула, Р. (2013). Психологічний аналіз чинників та рівнів підготовленості молоді до створення сім'ї. Актуальні питання гуманітарних наук, (4), 246-253.

4. Бацилєва О. В., Астахов В. М. & Пузь І. В. (2019) Особливості готовності до батьківства студентської молоді Соціальна психологія; психологія соціальної роботи. № 4, Т. 1. С. 1–19.

Використання психологічних прийомів самопідтримки для подолання стресу під час війни

Андрій Сідун
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: sidunav@krok.edu.ua
Амінет Апішева
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: amineta@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1311-0255

В умовах тривалої війни в Україні, де стрес та емоційна нестабільність стають все більш поширеними, суспільство стикається з гострими психологічними викликами, зокрема ПТСР, депресією та тривогою. Такі методи як: уникання; заохочення до агресивних дій у безпечному середовищі з метою «звільнення» від накопиченого гніву; спроби змінити поведінку (наприклад, агресію чи тривогу) виключно через штрафи, заборони або винагороди, не обговорюючи почуття та думки; прості логічні переконання та накази наприклад, «Просто візьми себе в руки» часто є неефективними, оскільки вони не враховують основні психологічні механізми, що лежать в основі глибокого психологічного дискомфорту. У цьому контексті практики усвідомленості (майндфулнес) є перспективним підходом для самопідтримки, оскільки вони спрямовані на розвиток навичок усвідомленої взаємодії з емоціями, тілесними відчуттями та поведінкою.

Усвідомленість (майндфулнес) – сучасний напрям у психології, що поєднує елементи когнітивно-поведінкової терапії та медитативних практик.

Медитація усвідомленості сприяє нейрофізіологічній «перепрограмі» мозку (на основі теорії нейропластичності), зменшуючи активність мигдалини (центру страху) та зміцнюючи зв'язки в префронтальній корі, яка відповідає за емоційну регуляцію. Це призводить до більшої стійкості до стресу, покращення концентрації та загального відчуття благополуччя. Ключовим є те, що усвідомленість не вимагає спеціальних умов чи тривалих годин тренувань її можна інтегрувати в повсякденне життя за допомогою простих практик, таких як усвідомлене харчування, ходьба або навіть миття посуду [1].

Сучасні дослідження показують, що практики усвідомленості допомагають зменшити імпульсивну поведінку, покращити емоційну регуляцію та сприяти більш гармонійним стосункам.

Практика усвідомленості повертає увагу до теперішнього моменту, де ілюзорним стражданням немає місця. Усвідомленість – це не спроба позбутися негативних станів, а зміна ставлення до них. Замість того, щоб боротися з негативними станами або пригнічувати їх, людина вчиться зустрічати складні переживання з цікавістю та прийняттям, що зменшує їхню руйнівну силу.

Особлива увага приділяється розвитку впевненості людини в собі,

формуванню психологічної стійкості до потенційних невдач та формуванню позитивного ставлення до досягнення результатів [2].

Парадигма усвідомленості широко використовується для боротьби зі стресом та його запобігання. Однією з перших була програма зниження стресу на основі усвідомленості (MBSR), розроблена Джоном Кабат-Зінном, спочатку для пацієнтів з різними хронічними захворюваннями, які страждають від наслідків стресу. Цей підхід базується на кількох принципах. Наприклад, усвідомленість як навичку можна значно розвинути завдяки поступовій, регулярній практиці. Визнання того факту, що те, що відбувається «тут і зараз», може допомогти людині ефективніше реагувати на навколишню реальність. Неупереджене, безперервне спостереження за психічними процесами сприяє більш об'єктивному сприйняттю життя. Розуміння своїх моделей мислення та реакцій на різні подразники сприяє більшій усвідомленості себе та світу, а також дає змогу вибирати більш ефективні моделі поведінки [3]. Згодом виник цілий напрямок у психотерапії – когнітивна терапія на основі усвідомленості (MBCT), метою якої є звільнення пацієнта від схильності автоматично реагувати на думки, емоції та життєві події. У цьому методі навичка усвідомленості досягається через практику усвідомленості (ММ).

В якості практики ММ можна запропонувати використовувати щоденні 10 хвилинні медитації [4]. Основним завданням є регулярне виконання практик усвідомленості продовж тривалого часу (від одного до трьох місяців).

Також можна практикувати техніку «Триподихової подорожі» як одну з найефективніших та найдоступніших. Щоб виконати її, практикуючий спочатку закріплюється в теперішньому моменті, спрямовуючи увагу на внутрішні відчуття трьох послідовних вдихів. Потім перемикає фокус уваги із зовнішнього на внутрішнє, звертає увагу на фізичні відчуття розширення та стиснення в грудях і животі під час дихання, а також на рух повітря в ніздрях під час дихання. Ключовим є відчуженість практикуючого, він просто спостерігає за тим, що відбувається природно, без волі, протягом трьох послідовних вдихів. Важливо увійти в стан потоку, але не розчинятися в ньому та не втрачати рахунок вдихів. Після третього вдиху поверніться до звичайного стану та спробуйте помітити всі зміни у відчуттях та почуттях тіла. На початку курсу Бернар рекомендував практикувати цю вправу, якщо можливо, 3-4 рази на день [5].

На тлі тривалих психологічних викликів, спричинених війною, такі методи корекції поведінки як уникнення, випускання гніву чи поверхневі накази («візьми себе в руки») є неефективними, оскільки вони ігнорують глибинні емоційні та когнітивні механізми дискомфорту. Практики усвідомленості (майндфулнес) пропонують перспективні психологічні прийоми самопідтримки для подолання стресу під час війни, спрямовуючи увагу на розвиток навичок усвідомленої взаємодії з власними емоціями та тілесними відчуттями.

Список використаних джерел

1. Flugel Colle K.F. Measurement of quality of life and participant experience with the mindfulness-based stress reduction program / Colle K.F., F. Vincent, S.S. Cha et al. // Complementary therapies in clinical practice. – 2010. – Vol. 16(1). – P. 36–40.

2. Grossman P. MS quality of life, depression, and fatigue improve after mindfulness training: a randomized trial / P. Grossman, L. Kappos, H. Gensike et al. // Neurology. – 2010. – Vol. 75(13). – P. 1141–1149.

3. Grossman P, Niemann L, Schmidt S, Walach H. Mindfulness-based stress reduction and health benefits. A meta-analysis // The Journal of Psychosomatic Research. – 2004. – Vol.57(1). – P. 35–43.

4. Hougaard R. Spending 10 Minutes a Day on Mindfulness Subtly Changes the Way You React to Everything / R. Hougaard, J. Carter, G. Dybkjaer // Harvard Business Review.– JAN. 18 – 2017. – https://hbr.org/2017/01/spending-10-minutes-a-day-on-mindfulness-subtly-changes-the-way-you-react-to-everything

5. Bernhard T. How Prisoners Practice Mindfulness Amidst Chaos / T. Bernhard // Mindful. JAN. 17 – 2017. https://www.mindful.org/prisoners-practice-mindfulness-amidst-chaos

Вплив бойового стресу на міжособистісні стосунки в сім'ях військовослужбовців

Вадим Скворцов
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SkvortsovVV@krok.edu.ua
Антоній Мельник
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: melnikap@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1248-217X

Повномасштабна війна в Україні радикально змінила соціальну та психологічну реальність українців. Станом на 2025 рік у ЗСУ служать близько 900 тис. військових, а кількість ветеранів перевищує 1,3 млн осіб [1]. За таких умов питання впливу бойового стресу на військових і їхні сім'ї стає особливо актуальним. Тривале перебування в небезпечних умовах виснажує навіть добре підготовлених військовослужбовців: змінюється сприйняття безпеки, з'являється напруження, яке не минає одразу після повернення додому.

Дж. В. Аппель і Дж. Біб зазначають, що критичним є період у 200-240 днів служби, після якого у більшості військових спостерігаються глибші прояви виснаження та зміни психоемоційного стану [2]. Адаптація до мирного життя також потребує часу: процес повернення до звичайних стосунків часто супроводжується внутрішньою напругою.

Члени родин військових постійно перебувають у стані тривоги та невизначеності: очікування новин, відсутність зв'язку, необхідність брати на себе додаткові обов'язки – усе це призводить до хронічного стресу, що впливає на якість сімейних взаємин.

За К. Кравченко поняття «бойовий стрес» – це сукупність психічних змін (порушень), пережитих військовослужбовцями в процесі адаптації до специфічних умов бойової обстановки [3].

А. Ніколенко підкреслює, що незалежно від тривалості служби, більшість військових зазнають негативних змін у психологічній структурі особистості [4]. Лише близько 25% військових зберігають здатність адекватно реагувати на бойову обстановку і продовжувати виконувати завдання без суттєвих порушень психіки. У 10–25% фіксуються гострі реактивні стани та психотичні епізоди; у приблизно 35% розвиваються стійкі психічні порушення, які відповідають критеріям ПТСР.

Критична величина стресу для кожного індивідуальна. До типових ознак бойового стресу належать перепади настрою, тривожність, імпульсивність, порушення сну, нав'язливі спогади, схильність до агресії, зловживання алкоголем, відчуття втрати сенсу життя. Часто виникає емоційне «оніміння» – відстороненість, уникнення близькості [5].

Травма одного члена сім'ї завжди позначається на всій родині. У дослідженнях ветеранів війни у В'єтнамі описано «синдром військової сім'ї», коли ротації, невизначеність і ризики виснажують усіх членів родини [6]. М. Сегал називає армію й сім'ю «жадібними інституціями», адже обидві вимагають значних емоційних і часових ресурсів, що підсилює напруження та створює дистанцію [7].

В українських дослідженнях зазначається, що тривала розлука, небезпека та складності реінтеграції збільшують емоційне виснаження партнерів і частоту конфліктів у парах [8].

Дослідження 48 українських сімей показує, що в родинах військових напруженість і відчуження трапляються частіше, а стиль виховання стає суворішим. Зростання напруження між партнерами прямо пов'язане з погіршенням взаємодії з дітьми [9]. Це демонструє «ланцюг» впливу бойового досвіду – від психологічного стану військового до атмосфери в сім'ї.

У підсумку очевидно, що бойовий стрес виходить за межі індивідуальної проблеми й потребує комплексної підтримки. Найефективнішими підходами стають ті, що охоплюють військового та його родину. За А. П. Мельником «психоедукаційні, просвітницькі та адвокаційні програми більш ефективні, ніж намагання допомогти одній особі … без включеності родини і громади зараз ніяк» [10].

Окрема увага приділяється реабілітації. За А. П. Мельником, вона повинна включати не тільки подолання наслідків психотравми, а й відновлення порушених функцій, гармонізацію «Я-образу» та налагодження стосунків із близькими. Ефективність реабілітації зростає, коли враховуються всі рівні: медико-психологічний, професійно-психологічний та соціально-психологічний, адже повернення до мирного життя неможливе без відновлення повноцінних соціальних зв'язків.

Список використаних джерел

1. Порохня Я. В Україні кількість учасників бойових дій зросла до понад 1,3 млн. LIGA.net. URL: https://news.liga.net/ua/society/news/v-ukraini-kilkist-uchasnykiv-boyovykh-diy-zrosla-do-ponad-1-3-mln.

2. Герман Джудіт. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору. Львів : Вид-во Старого Лева, 2015. 416 с.

3. Краченко К. О., Тімченко О. В., Широбоков Ю. М. Соціально-психологічні детермінанти виникнення бойового стресу у військовослужбовців – учасників антитерористичної операції : монографія. Харків: Вид-во НУЦЗУ, 2017. 256 с.

4. Психолого-психіатричні наслідки воєнного часу: навчальний посібник / за заг. ред професора В. В. Огоренко. Дніпро: ЛІРА, 2023. 312 с.

5. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної та третинної медичної допомоги. Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. посттравматичний стресовий розлад : затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.02.2016 № 121. С. 10-11.

6. Heiselberg, M. H. "Military Families" – Critical Perspectives on a Research Field. Scandinavian Journal of Military Studies, 6(1), P. 169–181. URL: https://doi. org/10.31374/sjms.1762023

7. Segal, M. W. The Military And the Family As Greedy Institutions. Armed Forces & Society. 1986.

Vol. 13, No. 1. P. 9–38.
8. Коломієць Т. В., Івіна М. Ю. Конфлікти в сім'ях військовослужбовців: теоретичні засади дослідження та практичні підходи до вирішення. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2024. Випуск 4(64). С. 6–14.
9. Косьянова О. Ю., Омельченко П. І. Психологічні та соціальні аспекти функціонування сім'ї в умовах кризи. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2025. Том 36 (75) № 4. С. 9–17.
10. Мельник А. П. Психологічна реабілітація військовослужбовців, що перебували в умовах бойових дій. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр. Київ: Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. 2015. Київ: Фенікс. № 4. С. 100-105

Мотиваційно-ціннісні детермінанти ухвалення рішення про вимушену міграцію в умовах війни

Олена Скрима
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: Skryma@krok.edu.ua
Юрій Живоглядов
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YuriyGo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

Вступ. Повномасштабна війна в Україні зумовила безпрецедентні соціально-політичні зміни, що спричинили масове переміщення населення як у межах країни, так і за її кордони. Вимушена міграція стає не лише соціальним, а й глибоко психологічним феноменом, адже пов'язана з необхідністю ухвалення складних рішень у ситуації невизначеності, небезпеки та загрози життю [1]. Процес прийняття рішення про залишення звичного середовища детермінується системою особистісних цінностей, рівнем мотивації досягнення, базовими переконаннями щодо контролю над життям і вірою у справедливість світу [2].

Дослідження мотиваційно-ціннісних детермінант вимушеної міграції дозволить глибше зрозуміти психологічну логіку ухвалення рішень у кризових обставинах, що є актуальним для осмислення внутрішніх чинників поведінки людини в умовах війни, а також виявлення ролі індивідуальних стимулів і життєвих орієнтацій у збереженні особистісної цілісності та успішній адаптації до нових соціальних реалій.

Мета дослідження – оцінити особливості впливу мотиваційно-ціннісних чинників на процес ухвалення рішення про вимушену міграцію в умовах війни та виявити провідні ціннісні орієнтації, що зумовлюють готовність до переміщення.

Матеріали та методи. Вибірку дослідження становили 40 респондентів віком від 25 до 45 років, що перебували у ситуації вимушеного переміщення або приймали рішення про еміграцію під час воєнних дій.

Для реалізації мети дослідження застосовувався комплекс стандартизованих психодіагностичних методик: Тест ціннісних орієнтацій Ш. Шварца, який дозволив визначити ієрархію базових цінностей особистості та домінуючі мотиваційні характеристики для ухвалення рішення про вимушену зміну місця проживання [3]; Тест-опитувальник мотивації досягнення А. Меграбяна, за допомогою якого оцінили провідні мотиваційні тенденції – прагнення до успіху та уникнення невдачі [4].

Статистичну обробку результатів здійснювали за допомогою описової статистики, t-критерію Стьюдента.

Результати та обговорення. Аналіз індивідуальних соціально-психологіч-

них характеристик респондентів, які пережили вимушене переселення дозволив зрозуміти глибинні механізми ухвалення рішень про міграцію.

Результати дослідження ціннісних орієнтацій показали, що у групі вимушених мігрантів провідною цінністю для більшості респондентів стала безпека – її обрали 90 % опитаних, що підкреслює домінування потреби у фізичному, емоційному та соціальному захисті, прагненні стабільності та передбачуваності. На другому місці перебувала доброта (77,5 % опитаних), що відображає значення соціальної підтримки, співчуття та згуртованості в період адаптації. Самостійність як ціннісну орієнтацію вибрали 72,5 % респондентів, що свідчить про потребу у власному виборі та здатності приймати відповідальні рішення в нових умовах. Дещо нижчі показники мали досягнення (65 %) та гедонізм (57,5 %), що демонструє прагнення поєднувати самореалізацію та безпеку. Найменш вираженими були традиційність (40 %) і конформність (37,5 %, 15 осіб), що можна пояснити зміною культурного контексту та необхідністю переосмислення колишніх соціальних норм.

З отриманих результатів видно, що у респондентів, які пережили вимушену міграцію, спостерігається підвищена значущість базових потреб безпеки та соціальної підтримки, що, ймовірно, і стало чинниками про прийняття рішення про вимушену міграцію. Система цінностей зміщується у бік самостійності, мобільності та адаптивної гнучкості, що свідчить про активний процес психологічного пристосування до нових соціокультурних умов. Таким чином, під час вимушеної міграції відбувається переорієнтація ціннісної структури особистості на соціально орієнтовані та захисні мотиви, обумовлені потребою в емоційній стабільності, підтримці та відновленні почуття безпеки, що відображає адаптивний тип ціннісної поведінки, спрямований на збереження психологічної цілісності.

Для детальнішого розуміння мотиваційних механізмів ухвалення рішень про вимушену міграцію було проведено дослідження мотивації досягнення за допомогою Тест-опитувальника А. Меграбяна. Результати показали, що рівень мотивації досягнення у мігрантів досить високий. Так, 50 % респондентів мали високий рівень мотивації, 32,5 % – середній і 17,5 % – низький. Це свідчить про активність у постановці цілей, прагнення до самореалізації та високий рівень ініціативності, обумовлений необхідністю адаптації та пошуку можливостей для стабілізації життя.

Високий рівень мотивації досягнення сприяє більш активному і свідомому процесу ухвалення рішення про вимушене переселення, оскільки респонденти схильні брати відповідальність за власне життя і шукати оптимальні шляхи для його організації. Навпаки, середній і низький рівень мотивації може уповільнювати процес прийняття рішення, змушуючи особу ретельніше оцінювати ризики та шукати додаткові ресурси для забезпечення безпеки та стабільності.

Висновок. У осіб, які пережили вимушену міграцію, відбувається переорієнтація ціннісної структури особистості на безпеку, соціальну підтримку та са-

мостійність, що забезпечує адаптивне пристосування до нових соціокультурних умов. Підвищений рівень мотивації досягнення стимулює активний та свідомий процес ухвалення рішення про переселення, сприяє самореалізації та пошуку можливостей для стабілізації життя. Отже, мотиваційно-ціннісні характеристики виступають ключовими детермінантами процесу ухвалення рішень про вимушену міграцію та визначають психологічну готовність особистості до адаптації в умовах кризових змін.

Список використаних джерел

1. Процик, І. С., Кара, Н. І. Особливості процесів міграції населення України Management and entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development. 2022. Vol. 4, numb. 1. С. 231-239. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/meu_2022_4_1_26

2. Следь О.М. Вимушена міграція: ознаки поведінки та фактори впливу. Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. 2019. №1(20). С. 63-71.

3. Lindeman M., Verkasalo M. Measuring Values With the Short Schwartz's Value Survey. Journal of Personality Assessment. 2005. Vol. 85, no. 2. P. 170–178. URL: https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8502_09

4. Меграбян, А. Тест-опитувальник мотивації досягнення А. Меграбяна [Електронний ресурс]. – https://khnnra.edu.ua/wp-content/uploads/2020/07/Test-opituvalnik-motivatsiyi-dosyagnennya-A.-Megrabyana.pdf?utm_source=chatgpt.com.

Суб'єктивне переживання самотності жінками в юності та пізній молодості

Олена Слісарчук
магістрантка кафедри психологія,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: slisarchukov@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Дослідники трактують самотність як суб'єктивне переживання людини, що виникає в умовах відсутності або недостатньої кількості задовільних соціальних зв'язків; процес поступового руйнування здатності людини сприймати та реалізовувати суспільні норми, принципи, цінності в певних ситуаціях життя [1]

У психологічній словниково-довідковій літературі самотність розуміється як психогенний фактор, викликаний фізичною або емоційною ізоляцією і впливає на емоційний стан людини, що знаходиться в змінених (незвичних) умовах ізоляції від інших людей (П. М'ясоїд) [2].

Самотність визначається як стан суб'єктивного переживання неможливості людини задовольнити потребу у взаємодії, спілкуванні, інтимності, що супроводжується негативними емоційними проявами. Виділяють внутрішню та зовнішню види самотності. Внутрішня самотність спостерігається у людей, які вважають себе глибоко самотніми. Такі люди зовні не відірвані та ізольовані від інших людей, але відчувають себе самотніми, суб'єктивно переживають ізоляцію від людей. Зовнішньою є самотність як реальна відсутність конкретної близької людини поруч, об'єктивна ізоляція від соціальної взаємодії з іншими людьми [3].

Зважаючи на багатоаспектність трактування самотності у психологічній науці, досліджуваний феномен також має суперечливий вплив на особистість. Це пов'язано із тим, що суб'єктивне переживання самотності може як позитивно, так і негативно впливає на особистість.

Негатив самотності проявляється в тому, що вона підпорядковує собі інші психічні процеси і стани; порушує внутрішню цілісність особистості; може виступати механізмом психологічного захисту; призводить до формування надочікувань і переоцінки внеску іншої людини у власний розвиток, несе загрозу позитивному розвитку особистості [4].

Поряд із негативними впливами переживання почуття самотності, вона може мати позитивні прояви. Зокрема вона може слугувати людині ресурсом для самовдосконалення, оскільки самотність дає неабияку можливість зануритись в саморефлексію, за допомогою якої людина розвиває свої позитивні навички та якості. Почуття самотності взаємопов'язане з рівнем самооцінки особистості:

із зростанням самооцінки особистості може зростати її суб'єктивне почуття самотності [5].

Як слушно зауважує дослідниця О. Помазова, не всі випадки самотності пов’язані з проблемою спілкування, тому не слід розглядати самотність тільки в рамках психології спілкування. Людина може інтенсивно спілкуватися з багатьма людьми, але не відчувати прив’язаності і не бути інтегрованою у суспільство [6]. Самотність не залежить від кількості соціальних зв’язків та спілкування, а є суб’єктивною оцінкою при порівнянні свого фактичного стану з очікуваним.

Зважаючи на надто суперечливий вплив суб’єктивного переживання самотності, варто зазначити, що наслідки цього переживання можуть бути різними. Якщо переживання самотності спровокувало в особистості тривогу, ностальгію за втраченими зв’язками, відчай, печаль, безпорадність, страх, меланхолію, гнів, то зрозуміло, що наслідками цього може стати депресивний розлад, невротичні розлади, соціальна дезадаптація, суїцидальні нахили тощо.

Якщо ж у процесі переживання самотності особистість переосмислила себе, налагодила внутрішню комунікацію, проаналізувала позитивні й негативні сторони міжособистісної взаємодії, то в такому разі наслідками переживання самотності стане успішна соціалізація особистості, її соціальна адаптація, формування позитивного самоставлення, саморозвиток, саморозкриття особистості.

Переживання самотності має також певні гендерні особливості. У жінок більш високий рівень суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями й ситуаціями, вони вважають, що самі домоглися всього того гарного, що було і є в їхньому житті, і що вони здатні з більшим успіхом переслідувати свої цілі в майбутньому. Чоловіки ж більш схильні приписувати свої успіхи й досягнення зовнішнім обставинам – везінню, щасливій долі або допомозі інших людей.

У сфері міжособистісних відносин із близькими людьми в чоловіків більше складнощів, ніж у жінок, до того ж у чоловіків може бути ширше коло спілкування, але воно має більш поверховий характер. Це пояснюється тим, що жінки легше, ніж чоловіки, адаптуються до нової життєвої ситуації, легше встановлюються нові знайомства, зав'язуються дружні відносини.

Різне ставлення до самотнього життя в чоловіків і жінок свідчить про те, що переживання самотності є суто індивідуальним відчуттям, не виведеним безпосередньо із зовнішніх умов [7].

Список використаних джерел

1. Психологія особистості: словник-довідник; за ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. К.: Рута, 2001. 320 с.

2. М’ясоїд П.А. Загальна психологія: навчальний посібник. К.: Вища шк., 2004. 487 с.

3. Швалб Ю.М., Данчева О.В. Самотність: Соціально-психологічна проблема. К. : Україна. 2001. 270 с.

4. Горнович Ю., Коломієць Т. Взаємозв’язок самотності та особливостей самоставлення в юнацькому віці. Психологічні дослідження. Психологічні дослідження: наукові праці викладa-

чів та студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 12. / За ред. Дем'янчук Ю.Ю., Портницької Н.Ф., Тичини І.М. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2020. С. 7-9.
5. Забудський А. О., Мартинюк І. А. Особистісні детермінанти переживання самотності в юнацькому віці. Психологія XXI століття: зб. матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю, Київ, 28 квітня 2021 р. Київ: НУБіП України, 2021.
6. Помазова О. В. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості. Психологія і особистість. 2019. № 1 (15). С.9-21.
7. Гузій С. М., Бацман О. С. Гендерні аспекти переживання самотності. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу: матеріали Міжн. наук.-практ. конф., м. Полтава, 19-20 квітня 2017 р.: у 3 т. Т. 1. К.: Університет «Україна», 2017. С.81.

Соціальні впливи на ставлення до здоров'я молоді

Анна Трофименко
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TrofymenkoAY@krok.edu.ua
Вікторія Острова
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

Збереження здоров'я населення виступає одним із ключових пріоритетів сучасного суспільного розвитку, однак особливої актуальності набуває проблема стану здоров'я молоді як соціально значущого феномена [1]. В умовах зростаючої соціальної напруги, економічних викликів і глобальних трансформацій спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості соціально детермінованих та соціально значущих захворювань, що формуються в дитячому та підлітковому віці й часто зберігаються в дорослому житті. Це не лише знижує загальний рівень здоров'я населення, а й підвищує ризики інвалідизації та соціальної дезадаптації.

Результати численних досліджень, проведених вітчизняними та зарубіжними науковцями (T. Burrows, M. Heidari, F. Bakhuei, M. Mahmoud Al-Momani, D. Sadeghi Bahmani, N. Lazurenko та ін.) [11, с. 28], свідчать про поширення серед молоді нездорових моделей поведінки - вживання тютюнових виробів, нераціонального харчування, підвищеного рівня стресу, низької фізичної активності, схильності до ризикованої сексуальної поведінки, травматизму та насильства. Подібні поведінкові патерни негативно впливають не лише на соматичне та психічне здоров'я, а й на освітню успішність, соціальну активність та подальший професійний розвиток [2].

До чинників, які перешкоджають формуванню здоров'язбережувальної поведінки молоді, належать недостатній рівень знань із питань здоров'я, а також відсутність у навчальних закладах сталого здоров'язбережувального середовища. Сучасний стиль життя молоді часто характеризується інформаційним перевантаженням, високим рівнем психоемоційного напруження, гіподинамією, надмірною масою тіла, різноманітними формами залежності (хімічної й нехімічної природи), харчовими адикціями, а також кризою морально-етичних орієнтирів і зниженням екзистенційної мотивації [3].

Складність проблеми полягає в тому, що система середньої спеціальної та вищої освіти змушена балансувати між завданнями інтенсифікації навчального процесу для підвищення якості підготовки фахівців та необхідністю оптимізації освітнього середовища для збереження здоров'я молоді. Попри впровадження профілактичних і просвітницьких програм, рівень реальної ефективності таких заходів залишається недостатнім. Вплив на це мають як об'єктивні чинники –

пандемія COVID-19, зумовлене нею дистанційне навчання, повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України, окупація територій, вимушена евакуація студентів і викладачів – так і суб'єктивні: висока активність молоді, зміна її ціннісних орієнтацій і потреб, динаміка комунікативних практик та форм соціальної взаємодії. Серед головних соціальних впливів на ставлення до здоров'я молоді слід виділити: родинні впливи, однолітків, освітнє та культурне середовище, цифровий вплив тощо [4].

1. Родинні впливи. Сім'я представляє собою первинний осередок соціалізації, тут формуються всі первинні базові базові уявлення про здоровий спосіб життя. Сім'я може впливати як позитивно, так і негативно на ставлення до здоров'я молоді. Прикладом позитивного впливу може бути демонстрація в сім'ї батьками здорових звичок, фізичної активності, здорового харчування і т.д. Негативні приклади – відсутність профілактики, нехтування здоров'язберігаючою поведінкою в колі родини.

2. Вплив однолітків. Молодіжне середовище сформовано згідно норм та стандартів, які мають великий вплив, іноді навіть більший, ніж батьківські настанови. Серед позитивних ефектів впливу слід виділити залучення до спорту, молодіжних проєктах, популяризація здоров'я тощо. Негативний ефект може проявлятись у формах девіантної поведінки в груповій молодіжній формі. Соціальне схвалення в групі однолітків представляє собою потужний мотиватор, саме тому зміна групових норм може сприяти підвищенню цінності здоров'я серед молоді [5].

3. Освітнє середовище. Вплив освітнього середовища на формування знань і навичок, необхідних для збереження здоров'я важко переоцінити. Даний вплив проявляється у програмах з основ здоров'я, психології, сексуальної освіти, профілактики стресу де відбувається формування базової компетентності. Крім того, важливу роль має прихований вплив – стиль комунікації педагогів, приклади їхнього способу життя.

4. Вплив ЗМІ та соціальних мереж. Сучасна молодь у великій мірі залежить від інформації, цифрового контенту, саме тому медіаформат відіграє ключову роль в формуванні картини світу молодої людини.

Сучасна молодь активно споживає цифровий контент, тому медіаформати відіграють ключову роль у конструюванні уявлень про «нормальність» і «успіх». Позитивний вплив проявляється в популяризації спорту, здоров'я, екологічної свідомості тощо. Негативний вплив проявляється через рекламу шкідливих продуктів, через деструктивні виклики, некритичне наслідування блогерів, інформаційне перевантаження [6].

5. Соціально-культурні чинники. Ставлення до здоров'я на рівні суспільства визначається соціальними цінностями, якістю та доступністю медичних послуг, рівнем соціально-економічної стабільності, культурою та традиціями. Культура тут відіграє роль спільної традиційної відповідальності [7].

Таким чином, ставлення молоді до здоров'я є результатом складної взаємодії сімейних, групових, освітніх, медійних і культурних впливів. Формування

позитивного ставлення до здоров'я потребує комплексних соціально-психологічних і освітніх програм, які одночасно працюють із цінностями, мотивацією та соціальними нормами.

Це є не лише індивідуальним вибором, а складним конструктом, який формується під впливом множини соціальних факторів та середовищ. Ці впливи можуть бути як прямими (через інструкції, правила), так і непрямими (через наслідування, норми, доступність).

Список використаних джерел

1. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді : за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» : моногр. / О. М. Балакірєва, Т. В. Бондар та ін. ; наук. ред. О. М. Балакірєва ; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». Київ : Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с.

2. Закаляк Н.Р. Аналіз стану здоров'я студентів педагогічного ВНЗ і пошук шляхів їх реабілітації Педагогічні технології формування культури здоров'я особистості: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і студентів (3 квітня 2015 року, м. Чернігів) Редкол.: М.О. Носко та ін. Чернігів: Чернігівський національний пед. університет, 2015. С. 29-31.

3. Зеленюк О. В., Чекмарьова В. В, Бикова А. (2018) Сучасна парадигма формування здоров'язбережувальної життєвої поведінки як складової гуманітарної освіти студентів Науковий журнал «Молодий вчений». Педагогічні та психологічні науки (4.3). с. 29-32.. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4.3_56.3_2018.pdf

4. Мілашовська В. О., Любінець О. В. Оцінка власного здоров'я та інформованість про здоров'язбережувальну поведінку. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. 2023. № 1. С. 20–26. URL: https://doi.org/10.11603/1681-2786.2023.1.13703

5. Мухамед'яров Н. Формування здорового способу життя: теоретичний аспект. Вісник Харківської державної академії культури. 2013. № 39. С. 249–256.

6. Остащенко Н.Д. Сучасні тенденції спрямовані на збереження здоров'я людини //Збірник наукових праць. Харків, 2021. Випуск 2. 238 с. URL: https://health.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/zbirnyk-naukovykh-prats-2021.pdf

Нарцисичні риси особистості у дорослому віці

Анастасія Тихонова
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TykhonovaAO@krok.edu.ua
Вікторія Острова
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OstrovaV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-3804-8942

Нарцисизм – це риса особистості, що поєднує самоповагу, потребу у визнанні й прагнення зберегти позитивний образ себе. У здоровому варіанті він допомагає людині підтримувати впевненість, мотивацію та внутрішню стійкість, але за надмірного розвитку може призводити до егоцентризму, дефіциту емпатії та деструктивних моделей поведінки. У дорослому віці нарцисизм впливає на професійне самоствердження, стосунки та психологічне благополуччя. В умовах сучасного українського суспільства, що переживає тривалу соціальну напругу та воєнний стан, нарцисичні тенденції можуть посилюватися під впливом стресу, індивідуалізму та цифрової самопрезентації. Актуальність теми полягає в необхідності розглядати нарцисизм не лише як патологію, а й як адаптивний або дезадаптивний механізм саморегуляції «Я» у дорослому функціонуванні [2; 3].

Історично поняття нарцисизму бере початок у психоаналітичній традиції (З. Фройд, Х. Кохут, О. Кернберг), де його розглядали як необхідну стадію розвитку «Я» або як наслідок дефіциту емпатійної підтримки з боку значущих інших.

Сьогодні психоаналітичний підхід трактує нарцисизм як захисний механізм, пов'язаний із ранніми етапами розвитку. Когнітивно-біхевіоральний підхід акцентує на дисфункціональних переконаннях, що підтримують нестабільну самооцінку. Соціально-психологічні теорії підкреслюють вплив культури та виховання. Гуманістичний та екзистенційний підходи розглядають нарцисизм як прагнення до самореалізації та подолання внутрішньої невизначеності.

Класичні типології виокремлюють нормальний і патологічний, компенсаторний, доброякісний та злоякісний нарцисизм. Сучасні концепції трактують його як континуум – від здорової самоповаги до деструктивної самозакоханості, що поєднує потребу у визнанні, грандіозне самосприйняття та чутливість до критики [1; 7]. У дорослому віці цей континуум проявляється особливо виразно, впливаючи на кар'єру, стосунки та благополуччя. Такий спектральний підхід дозволяє уникнути дихотомії «норма/патологія» та розглядати нарцисизм як багатовимірне явище, у якому співіснують адаптивні й дезадаптивні тенденції. Виділяють два основні типи нарцисизму [4; 6]:

1. Грандіозний (адміративний) – характеризується упевненістю, ініціативністю, лідерством і прагненням до соціального визнання. У помірних проявах

він виконує адаптивну функцію, забезпечуючи цілеспрямованість і стресостійкість; у надмірних – супроводжується браком емпатії, маніпулятивністю, перфекціонізмом і ризиком нарцисичного колапсу.

2. Вразливий (суперницький) – пов'язаний із внутрішньою крихкістю, соромом, тривогою відкидання та прихованим грандіозним Я. У дорослих може проявлятися через ревнощі, пасивну агресію, уникання близькості й циклічні кризи самооцінки. У помірному рівні – сприяє саморефлексії, емпатії та соціальній обережності, але за надмірного вираження – веде до тривожності, міжособистісної залежності й депресивних симптомів. Обидва типи можуть співіснувати в одній особистості, утворюючи «нарцисичний спектр», у межах якого адаптивні та дезадаптивні тенденції взаємодіють залежно від життєвих обставин і контексту досвіду [3; 7].

Вікові особливості. Прояви нарцисизму змінюються з віком. У юності та ранній дорослості рівень нарцисичних рис підвищений, що пов'язано зі становленням ідентичності. У середньому віці відбувається згладжування завдяки соціальним ролям і досвіду. У похилому віці у здорових осіб нарцисизм знижується, тоді як при патологічному – можливе загострення конфліктів через втрату статусу та можливостей.

Міжособистісні стосунки. Грандіозний нарцисизм підсилює привабливість і впевненість на початку взаємодії, проте може призводити до домінування та нестійких зв'язків [1]. Вразливий тип, навпаки, дестабілізує стосунки через страх відкидання, залежність від схвалення й гіперчутливість до критики. Водночас здорові нарцисичні риси проявляються у здатності підтримувати самоповагу без потреби у постійному зовнішньому підтвердженні та зберігати емпатію в контакті з іншим [2; 5].

Нарцисизм у дорослому віці – складний багатовимірний феномен, що охоплює спектр від адаптивної самоповаги до патологічної самозакоханості. Він виконує функцію підтримання цілісності Я, допомагаючи людині витримувати фрустрацію та зберігати самооцінку в умовах невизначеності. Усвідомлення його подвійної природи є ключовим для психотерапевтичної практики, орієнтованої на розвиток автентичності, самоприйняття, емпатії та зрілих форм партнерства.

Список використаних джерел

1. Корольов Д. К. Темна сторона ідеального кохання: романтичні стосунки з нарцисом. Український психологічний журнал, 2023. № 1(19). С. 82-97. URL: https://doi.org/10.17721/upj.2023.1(19).5

2. Лісовенко А. Ф. Заздрісність та нарцисизм. Наука і освіта, 2016. № 2-3. С. 83-90. URL: https://doi.org/10.24195/2414-4665-2016-2-3-15

3. Altinok A., Kilic N. Exploring the associations between narcissism, intentions towards infidelity, and relationship satisfaction: Attachment styles as a moderator. PLoS ONE, 2020. Volume 15, Issue 11. URL: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239483

4. Balzen K., Knoch D. A., Millward K., Corretti C. A. Narcissistic traits and romantic relationship outcomes: A short daily diary investigation. Journal of Research in Personality, 2021. Volume 96. URL: https://doi.org/10.1016/j.jrp.2021.104179

5. Campbell W. K., Foster C. A. Narcissism and commitment in romantic relationships: An invest-

ment model analysis. Personality and Social Psychology Bulletin, 2002. Volume 28, Issue 4. P. 484-495. URL: https://doi.org/10.1177/0146167202287006
6. Kislev E. The longitudinal effect of narcissistic admiration and rivalry traits on relationship satisfaction. Social Psychological and Personality Science, 2023. Volume 14, Issue 2. P. 345-356. URL: https://doi.org/10.1177/19485506221134348
7. Pincus A. L., Roche M. J. Narcissistic grandiosity and narcissistic vulnerability. In: Campbell W. K., Miller J. D. (eds.). The Handbook of Narcissism and Narcissistic Personality Disorder. Hoboken : Wiley, 2011. P. 31-40.

Особистісні характеристики індивіда в період психологічної кризи

Тетяна Тищук
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: TyshchukTV@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Постановкапроблеми.Психологічнакризаєкомплекснимтабагатовимірним етапом розвитку особистості, що супроводжується глибокими внутрішніми змінами, переоцінкою власного життєвого досвіду та реструктуризацією системи смислів. У періоди кризового розвитку відбувається конфлікт між наявними моделями поведінки та новими, більш складними вимогами середовища, що зумовлює потребу у формуванні оновленої «Я-концепції» та адаптивних механізмів саморегуляції. Такі періоди стають сензитивними для прояву індивідуальних рис характеру, підвищення емоційної вразливості та актуалізації внутрішніх суперечностей, які можуть трансформуватися як у деструктивні, так і в конструктивні форми поведінки. Тому аналіз особистісних характеристик індивіда під час переживання психологічної кризи є важливим для розуміння закономірностей розвитку, виявлення чинників ризику та ресурсів психологічної адаптації.

Соціальні трансформації останнього десятиліття, включно з пандемією COVID-19, економічними коливаннями та особливо воєнними подіями в Україні, суттєво вплинули на психоемоційний стан населення. Хронічний стрес, загроза життю, втрата стабільності та необхідність постійної адаптації створили умови масового переживання психологічних криз, навіть у осіб із високим рівнем стресостійкості. Накопичення травматичного досвіду сприяло загостренню внутрішніх конфліктів, порушенню звичних механізмів емоційної регуляції й змінам у структурі особистості (Предко & Сомова, 2011). У цих умовах особистість потребувала формування нових стратегій подолання, переосмислення життєвих перспектив і вироблення здатності до психологічної гнучкості. Підвищення рівня психологічного навантаження підкреслює актуальність дослідження трансформацій характеру, самооцінки, емоційної сфери та когнітивних установок, що виникають у період кризи.

Особистісні характеристики індивіда в період психологічної кризи формувалися під впливом взаємодії емоційних, когнітивних та поведінкових компонентів, які визначали спосіб реагування на стресові події та рівень адаптаційних можливостей. Значущими чинниками виступали інтенсивність емоційних переживань, здатність до самоспостереження й рефлексії, специфіка когнітивної оцінки ситуації, а також індивідуальні особливості саморегуляції,

що дозволяли або знижувати, або підсилювати напруження. Дослідження психологічної динаміки кризових станів засвідчували, що особистість із гнучкими механізмами подолання, розвиненою життєстійкістю та стійкою ціннісно-смисловою системою демонструвала вищі показники стресостійкості та здатності до конструктивного аналізу проблемної ситуації (Комашко & Гусєєва, 2011).

У випадках тривалого або надмірного стресового впливу могли активізуватися неадаптивні форми реагування, що проявлялися у підвищенні рівня тривожності, дратівливості, імпульсивності, емоційного виснаження або апатії. Такі реакції нерідко супроводжувалися порушеннями міжособистісної взаємодії, зниженням соціальної активності та труднощами у сфері професійної й сімейної комунікації. Погіршення емоційного фону та когнітивного контролю сприяло формуванню замкненості, уникненню значущих контактів та зростанню відчуття безпорадності, що могло ускладнювати подолання кризи та спричинювати подальші дисфункціональні зміни у поведінці (Гейко & Радул, 2023).

Водночас результати психологічних досліджень підтверджували, що за умов своєчасної соціальної підтримки, доступу до ресурсного середовища та можливості усвідомленого опрацювання власних переживань психологічна криза здатна набути трансформаційного характеру. Зокрема, в українському контексті встановлено, що соціально-психологічні чинники – такі як емпатійна підтримка, наявність ресурсів для відновлення та психологічна реабілітація — відіграють ключову роль у формуванні посттравматичного зростання (Стегній & Задорожна & Талат, 2025).

У таких ситуаціях спостерігалося формування більш узгодженої та зрілої «Я-концепції», підвищення рівня самооцінки й самосприйняття, переосмислення життєвих пріоритетів, а також розвиток адаптивних копінг-стратегій. Ці зміни відповідають класичному підходу до посттравматичного зростання, описаному Тедескі та Келхауном, коли криза слугує каталізатором когнітивного переопрацювання переконань і трансформації внутрішнього світу (Брюховецька, 2024).

Поступове опанування кризового досвіду сприяло появі нових цілей, підсилювало мотиваційну сферу та забезпечувало умови для подальшого розвитку, який можна розглядати як посттравматичне зростання. У цьому процесі формувалася особистісна відповідальність, емоційна зрілість та здатність до побудови більш збалансованої взаємодії із соціальним оточенням.

Узагальнення теоретичних і емпіричних положень дає змогу стверджувати, що психологічна криза виступала не лише джерелом дестабілізації, але й потенційним ресурсом особистісного розвитку. Її перебіг визначався поєднанням індивідуально-психологічних характеристик, зовнішніх умов і наявності соціальної підтримки, що впливало на вибір адаптивних або неадаптивних стратегій реагування. За сприятливих умов криза могла трансформуватися у досвід посттравматичного зростання, сприяючи формуванню зрілішої та стійкішої особистості.

Список використаних джерел

1. Предко, В. В., & Сомова, О. О. (2022). Вплив війни на зміну рівня стресу та стратегій збереження життєстійкості українців. Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Психологія, 33(72), 89-98.

2. Комашко, Л., Гусєва, А. (2011). Життєстійкість як фактор регуляції психофізіологічного стану особистості у кризових умовах життя. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія», (2), 291.

3. Гейко, Є. В., Радул, І. Г. (2023). Сенс життя в період кризових станів особистості. Наукові записки. Серія: Психологія, (1), 22–29. https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2023-1-3

4. Стегній, П., Задорожна, Н., & Талат, І. (2025). Розробка соціально-психологічного методу адаптації людей, які пережили травматичний досвід. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія, (1 (66)), 111–116. https://doi.org/10.32689/maup.psych.2025.1.16

5. Брюховецька, О. В. (2024). Психосоціальна підтримка як чинник посттравматичного зростання дружин військовослужбовців. «КРОК» Конференції, Забезпечення психологічної підтримки та адаптації українців у повоєнний період. 2024. https://conf.krok.edu.ua/PPSAU-2024/paper/view/2676?utm_source=chatgpt.com

Психологічні особливості сімейних стосунків у гомосексуальних пар

Григорій Фуніков
магістрант кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: FunikovHV@krok.edu.ua
Юрій Живоглядов
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YuriyGo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

Сімейні стосунки гомосексуальних пар стають предметом зростаючого наукового інтересу не лише в рамках зарубіжної, але й сучасної української психології, однак системні міждисциплінарні аналізи цього феномена досі залишаються обмеженими. Актуальність теми зумовлена тим, що моделі партнерства, стабільності та емоційної взаємодії у ЛГБК+ пар виявляють ряд специфічних рис, які недостатньо відображені в традиційних гетеронормативних теоріях сім'ї. Українські фахівці (зокрема, М. Дворник, О. Кочубейник, Т. Говорун) підкреслюють, що сучасна психологія поступово рухається до концептуально інклюзивних моделей сім'ї, проте емпірична база стосовно гомосексуальних партнерств в Україні все ще фрагментарна. Це створює ситуацію, коли практичні психологи мають запит від клієнтів ЛГБК+ спільноти, але обмежений інструментарій, що прямо впливає на якість допомоги.

Міжнародні дослідження пропонують значно ширший спектр матеріалів, який дозволяє уточнити, чому саме стосунки одностатевих пар варто аналізувати як окреме, хоч і не протиставне, явище. Наприклад, гомосексуальні пари формують системи взаємодії, в яких роль стигми, соціального тиску та інтерсекційних факторів (ідентичність, статус, культурний контекст) значно масштабніша, ніж у гетеросексуальних партнерств (*Handbook of LGBTQ-Affirmative Couple and Family Therapy* (Routledge, 2022). Як консультант, автор цих тез погоджується з позицією дослідників: у психотерапевтичному процесі гомосексуальні пари часто демонструють високий рівень відвертості, але одночасно несуть тривалу історію прихованості та досвіду дискримінації, що прямо формує шаблони прив'язаності, комунікації та стратегій подолання конфліктів.

Психоаналітичний підхід, представлений у *Same-Sex Couples and Other Identities: Psychoanalytic Perspectives*(Routledge, 2022), розширює уявлення про внутрішню динаміку таких стосунків. З психоаналітичної перспективи одностатеві пари нерідко створюють «дзеркальні ідентичності», де партнер стає фігурою, через яку проживається власний досвід стигматизації, бажаності та сприйняття "нормальності". Ці процеси не є патологічними – навпаки, вони репрезентують адаптивні механізми, які відображають специфіку соціалізації ЛГБК+ людей у суспільстві, де їхня сімейність не завжди визнається легітимною. В українських умовах ця проблема посилюється тим, що відповідні дослідження

та психологічні інструменти все ще не представлені у широкому академічному обігу.

Соціально-психологічний контекст гомосексуальних стосунків залишається ключовим для аналізу. Дослідження *The Social Science of Same-Sex Marriage* (Routledge, 2022) демонструють, що легалізація шлюбів чи партнерств істотно впливає на стабільність стосунків, знижує рівень прихованості та нормалізує розподіл ролей у парі. В Україні з цим аспектом пов'язаний значний виклик: юридична відсутність статусу партнерства створює додатковий рівень вразливості у сфері прийняття рішень, розподілу ресурсів, планування батьківства та переживання криз. Як зазначають українські соціологи (Г. Скляренко, Н. Паніна), відсутність державного визнання впливає навіть на питання повсякденної безпеки та соціального статусу, що відображається на стресовій насиченості стосунків.

Особливої уваги заслуговує питання меншості в межах меншості – тобто гомосексуальних пар, які прагнуть батьківства або вже виховують дітей. У збірнику *Parenting and Couple Relationships Among LGBTQ+ People in Diverse Contexts* (Springer, 2021) наголошується, що батьківство в ЛГБК+ сім'ях не підсилює конфлікти, як часто припускають традиційні моделі, а навпаки — сприяє зміцненню партнерства за умови соціальної підтримки. Проте у контекстах із високим рівнем стигматизації (що характерно і для України) функції батьківства можуть ставити пару перед додатковими викликами приватності, безпеки та доступу до медичних або юридичних сервісів. З практичного досвіду консультанта автор вбачає, що саме ці питання найчастіше стають основою запитів до психолога.

Проблема гей-самотності (*Gay Loneliness*, Highline, HuffPost) є одним із найбільш недооцінених аспектів, який має прямий вплив на стабільність сімейних стосунків. Дослідження демонструють парадокс: гомосексуальні чоловіки, які часто мають ширші соціальні мережі, одночасно демонструють вищий рівень переживання самотності, сорому та внутрішньої критики. У терапевтичному процесі це проявляється як висока чутливість до відкидання, уникальний баланс між близькістю та автономією, а також намагання компенсувати зовнішню невпевненість через ідеалізацію або надконтроль у партнерстві. Цей феномен потребує глибшого вивчення саме в українських реаліях, де дослідження внутрішньої гомофобії та впливу стигми на сімейні системи все ще недостатні.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що сімейні стосунки у гомосексуальних пар мають власну структуру ризиків і ресурсів, яка відрізняється від гетеросексуальних стосунків не в частині "патології", а в частині **умов розвитку, соціального контексту та історичних моделей взаємодії з оточенням**. Сучасні зарубіжні дослідження пропонують широкі теоретичні рамки та практичні інтервенції, однак українська психологічна наука має запит на формування локальних емпіричних моделей, адаптованих до вітчизняного соціокультурного поля. Метою автора надалі є формування психологічної моделі підтримки гомосексуальних пар, яка базуватиметься на даних західних досліджень, але

при цьому враховуватиме український контекст, рівень соціальної підтримки, юридичні обмеження та особливості стигматизації. Підкреслюється потреба як у подальших міждисциплінарних дослідженнях, так і в розробці практично орієнтованих рекомендацій для консультативних психологів, які працюють з ЛГБК+ парами.

Список використаних джерел

1. Harvey, R., Murphy, M. J., Bigner, J. J., & Wetchler, J. L. (Eds.). (2021). Handbook of LGBTQ-affirmative couple and family therapy. Routledge.

2. McCann, D. (Ed.). (2021). Same-sex Couples and Other Identities: Psychoanalytic Perspectives. Routledge.

3. de Morais, N. A., Scorsolini-Comin, F., & Cerqueira-Santos, E. (Eds.). (2022). Parenting and couple relationships among LGBTQ+ people in diverse contexts. Springer Nature.

4. Hoy, A. (2021). The Social Science of Same-Sex Marriage. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003089995

5. The Epidemic of Gay Loneliness. (2017, October 9). Highline, HuffPost.https://highline.huffingtonpost.com/articles/en/gay-loneliness/

Особливості сепарації особистості раннього дорослого віку

Олена Храпа
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KhrapaOM@krok.edu.ua
Вікторія Гриджук
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrydzhukV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-7600-6283

На певних етапах онтогенезу відбувається процес становлення людської особистості, результатом якого є відокремлення або сепарація. Сепарація супроводжується психологічними процесами та конфліктами, характерними для різних вікових періодів. Юнацький вік, період ранньої дорослості, що припадають на студентські роки молодої людини, надзвичайно важливі в контексті сепарації особистості від батьківської сім'ї. Ефективність сепарації особистості раннього дорослого віку насамперед залежить від підтримки і розуміння дорослих, які створюють безпечне середовище для розвитку автономності. Студентський вік як особливий період переходу від дитинства до дорослості є заключним етапом процесу сепарації від родительської сім'ї.

Розвиток – це процес формування і змін внутрішніх якостей людини. Виокремлюють кілька аспектів розвитку, а саме: біологічний, психічний, соціальний і духовний (моральний). Поділ життєвого шляху на періоди дає змогу краще зрозуміти закономірності розвитку і специфіку окремих вікових етапів. Існують різні класифікації, запропоновані вченими: стадії розвитку за Еріксоном, закономірності розвитку за Виготським, періодизація за Ельконіним, стадії когнітивного розвитку за Піаже.

Американський психолог Ерік Еріксон виокремив ранній дорослий вік як період юності (від 12 до 20 років). На думку вченого, цей період найважливіший період у психосоціальному розвитку людини. Вже не дитина, але ще й не доросла людина, особистість стикається з новими соціальними ролями і пов'язаними з ними вимогами. Позитивна риса, пов'язана з успішним виходом із кризи періоду юності, – це здатність зробити власний вибір, знайти свій шлях у житті і залишатися вірним узятим на себе зобов'язанням, прийняти суспільні принципи і дотримуватися їх [1].

Цей віковий період стає кульмінацією процесу сепарації. Молоді люди набувають першого досвіду автономії у навчанні, соціальних контактах та побутових ситуаціях. Вони активно формують світогляд, визначають цінності, розвивають соціальні, когнітивні та емоційні навички. Потреба у самостійності стає помітною: вони прагнуть брати відповідальність за власне життя, обирати професію, планувати майбутнє та приймати рішення, що впливають на розвиток [2].

Період ранньої дорослості характеризується поступовим відокремленням індивіда від родительської сім'ї не лише фізично, а й емоційно, соціально та ціннісно, що супроводжується формуванням ідентичності, здатності самостійно приймати рішення, визначати життєві цілі та брати за них відповідальність [3].

Практичне значення сепарації проявляється у здатності особистості будувати самостійне життя та ефективні соціальні взаємини. Студенти, які вдало проходять сепарацію, демонструють хороший рівень емоційної стабільності, здатність до довірливих стосунків. Несвоєчасне або неповне завершення сепарації, як зазначає О. Літвінова, може призводити до труднощів у прийнятті життєвих рішень, виборі партнера, організації сім'ї та реалізації соціальних ролей [4].

На думку В. Папуші, процес сепарації відбувається поступово і відображає розвиток суб'єктності на різних етапах життя. Власне тому психологічна сепарація, розглядається як процес трансформації взаємин між особистостями в напрямі рівності, паритетності та балансу взаємних потреб «давати - брати». Вона сприяє досягненню автономії в когнітивній, емоційній та поведінковій сферах, супроводжується зміною самосвідомості й становленням суб'єктності. Внутрішня сепарація відображає формування цілісного «Я», усвідомлення власних почуттів, бажань і цінностей, а також здатність приймати самостійні рішення та нести відповідальність за них. Зовнішня сепарація є проявом внутрішньої зрілості у соціальних стосунках і полягає у вмінні вибудовувати рівноправні взаємини, відстоювати власну позицію та взаємодіяти з оточенням на засадах партнерства [5].

Аналізуючи особливості перебігу сепараційних процесів у віці ранньої дорослості, варто виділити 4 основні типи сепарації від родительської сім'ї: успішну, кризову, суперечливу і індиферентну. Успішна сепарація проявляється гармонійним відокремленням, при якому зберігається позитивний емоційний зв'язок із сім'єю та формується внутрішня автономія. Вона сприяє розвитку суб'єктності, самоповазі та впевненості у власних силах, забезпечує підтримку, не обмежуючи незалежність.

Отож, процес сепарації особистості раннього дорослого віку фактично закінчує інтеграцію її емоційної, психологічної та соціальної автономії в простір взаємин з родительською сім'єю та найближчим оточенням. Його ефективність визначається соціально-психологічними умовами, рівнем підтримки дорослих, а також сприятливістю самого соціального оточення. Послідовне надання можливостей для самостійних дій, прийняття рішень та усвідомленого власного досвіду життєвого самовизначення дозволяє молодим людям продуктивно застосовувати навички відповідальності, критичного мислення, саморегуляції та соціальної взаємодії. Самовизначається зріла, гармонійна особистість, що «здатна переживати себе у всій своїй унікальності і неповторності» (М. Малер) і тому ефективно функціонувати у суспільстві, будувати власне життя і створювати сім'ю, використовуючи набуті ресурси автономності та компетентності [6].

Список використаних джерел

1. Erikson E. H. Identity: Youth and crisis. New York: Norton, 1968. P. 336.

2. Берегова Н. Вплив ранньої сепарації на становлення особистості. Збірник наукових праць Національної академії прикордонної служби України. Хмельницький, 2019. № 1. С. 24-29.

3. Кульчицька А., Полікарчик С. Психологічний аналіз проблеми психоемоційних станів особистості в умовах сепарації. Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (15 трав. 2022 р.). Луцьк. С. 49 52.

4. Літвінова О. В. Проблема впливу батьків на процес психологічної сепарації в юнацькому віці. Науковий вісник Херсонського державного університету, 2018. № 3. С. 145-150.

5. Папуша В. В. Суб'єктність як фактор психологічної сепарації особистості. Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки», 2020. № 12. С. 81-97. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/12_41_2020/social/Bulletin_12_41_Social_and_behavioral_sciences_Papusha.pdf (дата звернення: 10.10.2025).

6. Bahn G. Margaret Mahler and the modern implication of separation-individuation theory. Psychoanalysis. № 32. 2021. P. 1 10.

Особливості прояву та розвитку психосоматики у підлітків та юнаків в часи війни

Любов Хрома
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KhromaLR@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Проблема психосоматичних проявів у підлітковому та юнацькому віці є однією з найбільш актуальних у сучасній психології, особливо в умовах війни, коли молодь стикається з хронічним стресом, невизначеністю та емоційним виснаженням. За даними ВООЗ (2022), кількість підлітків із психосоматичними розладами через тривалий стрес значно зросла.

У період формування ідентичності та емоційної регуляції тривалий стрес створює передумови для соматизації. Війна виступає потужним зовнішнім стресором, що накладається на вікові виклики та формує кризу адаптації.

Теоретичне підґрунтя дослідження базується на класичних і сучасних підходах:[6;7;8] – емоційні детермінанти, концепція стресу, нейробіологічні механізми стресу. Українські автори [1;2;3;4;5], підкреслюють необхідність комплексної психопрофілактики в умовах війни.

У контексті класичної концепції [6] підкреслюється, що стрес є універсальною реакцією організму на будь-який надмірний вплив, а хронічний стрес без можливості відновлення призводить до розвитку психосоматичних порушень. Згідно з позицією автора, у сучасних умовах війни цей процес набуває особливої значущості, адже підлітки часто не мають сформованих стратегій саморегуляції та потребують підтримки для відновлення емоційного гомеостазу.

Мета дослідження – виявити особливості прояву та розвитку психосоматичних реакцій у підлітків і юнаків в умовах війни та розробити рекомендації для покращення їхнього психоемоційного та фізичного стану.

Об'єкт дослідження – психосоматичні прояви у підлітковому та юнацькому віці. Предмет дослідження – особливості розвитку психосоматичних проявів у підлітків та юнаків в умовах війни.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз і узагальнення наукової літератури [6;7;8]; емпіричні – анкетування, опитувальник GBB, додаткові шкали оцінки стресу та соціальної підтримки; статистичні – описова статистика, порівняльний аналіз, кореляційний аналіз.

Наукова новизна одержаних результатів роботи полягає у поєднанні класичних теорій психосоматики з аналізом особливостей її прояву в умовах війни, що дозволяє більш повно зрозуміти механізми формування

психосоматичних реакцій у сучасної молоді. Встановлено вікові відмінності у вираженості психосоматичних симптомів та підтверджено кореляцію між рівнем стресу і соматичними скаргами. Війна створює багаторівневий стресовий фон, який поєднує як зовнішні фактори (небезпека, втрата дому, евакуація, переїзд, розлука з близькими), так і внутрішні (емоційна нестабільність, втрата сенсу, страх майбутнього). Для підлітків це проявляється через психосоматичні симптоми – головний біль, порушення сну, біль у животі, серцеві спазми, напруження у тілі, а також через емоційні реакції – тривогу, апатію, роздратованість.

Результати – середні значення за шкалами GBB у вибірці (n = 158) становлять: серцеві скарги – 3,91; шлункові – 3,75; ревматичні – 4,96; виснаження – 4,69; загальний бал – 17,30. Молодші підлітки мають значно вищі показники (загальний бал = 20,10) порівняно зі старшими (14,85). Виявлено сильні кореляції між рівнем стресу та соматичними скаргами (r = -0,594 для anxiety_freq, r = -0,439 для symptom_freq), що підтверджує гіпотезу про тісний взаємозв'язок між хронічним стресом і психосоматичними реакціями. З огляду на отримані дані, актуальним є впровадження психопрофілактичних програм, спрямованих на розвиток емоційної регуляції, які сприяють підвищенню стресостійкості, формуванню навичок усвідомленого реагування на кризові події та відновленню психофізіологічної рівноваги.

Війна виступає потужним стресогенним чинником, що провокує соматизацію у молоді. Дослідження показало, що молодші підлітки мають значно вищі показники психосоматичних скарг порівняно зі старшими юнаками, а найбільш вираженими є симптоми за шкалами ревматичних проявів та виснаження. Кореляційний аналіз підтвердив тісний зв'язок між рівнем стресу та соматичними скаргами, що свідчить про необхідність комплексного підходу до психологічної допомоги. Практичне значення роботи полягає у розробці програм підтримки та профілактики психосоматичних розладів, спрямованих на зниження рівня стресу та формування навичок емоційної регуляції.

Ключові слова: психосоматика, підлітки, юнаки, війна, хронічний стрес, емоційна регуляція, соматичні скарги.

Список використаних джерел

1. Даниленко О. Ю., Нечипоренко О. Л. Особливості психосоматичних розладів у підлітків в умовах військового конфлікту : Психологія і суспільство. – 2023. – Т. 9, №1. – С. 52–65.

2. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. Вчені записки Університету «КРОК», 2023. № 2 (70). С. 166–172. - DOI 10.31732/2663-2209-2022-70-166-172 http://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/607/632

3. Сингаївська І.В., Федорець С. Б. Підлітковий вік як один із критичних періодів психосексуального розвитку людини. Вчені записки Університету «КРОК», 2022. №4 (68). С. 107–114. DOI https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-68-107-114.

4. Шевченко, М. О. (2015). Психосоматичні розлади та їх терапевтичне лікування. Харків: ХНМУ, 312 с.

5. Шевчук Д.Ю., Сингаївська І.В. Психологічна допомога при психосоматичних проявах. Дер-

жава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей V Міжнародної конференції (Київ, 7 грудня 2023 р.) Київ: Університет «КРОК», 2023. https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2023/paper/view/1852
6. Ганс Сельє та послідовники Анатомія стресу / упоряд. Є. Скіндер-Влас. Київ : Вид. дім Медкнига, 2024. 148 с.
7. Фройд З. Вступ до психоаналізу /Пер. з нім. П.Таращук. Київ : Основи, 1998. 709 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Freud_Sigmund/Vstup_do_psykhoanalizu.pdf
8. Tonkiss, F. (2019). Academic stress and its effects on adolescent mental health. European Journal of Psychological Studies, 14(4), 45-57.

Розвиток лідерських якостей у жінок-менеджерок інструментами коучингу

Євгенія Швець
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ShvetsYS@krok.edu.ua
Вікторія Гриджук
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HrydzhukV@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0006-7600-6283

Лідерство у сучасних організаціях розглядається як здатність формувати керовані процеси, спрямовані на досягнення узгоджених цілей. Структура лідерства змінюється під впливом інституційних вимог, професійної підготовки та організаційної культури. Жінки-менеджерки мають постійно розвивати лідерські якості, оскільки ефективність управління залежить від здатності підтримувати стабільність рішень та якість командної взаємодії. Одним із інструментів такого розвитку є коучинг, що спрямований на формування усвідомлених управлінських дій і посилення професійної автономності [1, с. 308].

Емоційний інтелект розглядається дослідниками як одна з провідних характеристик жінок-менеджерок, оскільки від нього залежить здатність зчитувати емоційний стан колективу та підтримувати психологічну стабільність команди [2, с.70]. У роботах О. Чернякової, О. Гришко та А. Палій підкреслюється, що комунікативність є необхідною умовою ефективної управлінської взаємодії, адже вона забезпечує чіткість інструкцій, конструктивний діалог і можливість ведення переговорів [3]. Орієнтація на співпрацю формує партнерську модель управління, що підсилює згуртованість колективу та прискорює вироблення рішень. Висока організованість і відповідальність підтримують передбачуваність процесів і знижують ризик управлінських помилок, тоді як гнучкість допомагає адаптувати рішення до зовнішніх змін. Зі здатністю оцінювати ризики, моделювати сценарії та визначати пріоритети розвитку підрозділу пов'язані, зауважує С. Коляда, стратегічне мислення та аналітичність [2].

У сукупності перелічені якості формують модель лідерської поведінки, що поєднує емоційні, когнітивні та організаційні компоненти й забезпечує стійкість рішень та їхню успішну реалізацію у різних типах організацій.

Коучинг розглядається як ресурсна практика розвитку управлінської самостійності та професійної рефлексії, оскільки структурований діалог дає керівницям можливість визначати сильні сторони, усувати бар'єри спілкування та коригувати поведінку відповідно до професійних цілей [4]. Застосування коучингових методів зміцнює лідерські компетентності жінок-менеджерок і підвищує їхню ефективність у складних управлінських ситуаціях.

Відома модель GROW (Goal, Reality, Options, Will) сприяє формуванню

структурного мислення, стратегічного планування та відповідальності, а також підсилює здатність залучати команду до аналізу варіантів і вироблення рішень. «Коло коучингу» включає поетапний аналіз ситуації, визначення цілей, уточнення мотивації та підсумкову рефлексію, що підсилює аналітичність і відповідальність керівниці, а також розвиток емоційного інтелекту через усвідомлення власного стану та стану команди. «Асертивні коучингові діалоги» сприяють формуванню чіткої та конструктивної комунікації, знижують конфліктність і зміцнюють партнерську взаємодію, водночас підвищуючи впевненість менеджерки у власних рішеннях. «Коучинговий щоденник» слугує інструментом систематичного аналізу управлінського досвіду, оскільки фіксація дій, результатів і реакцій формує рефлексивність, організованість і здатність коригувати поведінкові стратегії [5]. Метод запиту на підтримку зміцнює партнерський стиль керівництва та сприяє розвитку гнучкості, адже ініціює конструктивну взаємодію в ситуаціях, що потребують участі колег. «Відкриті запитання» підсилюють емоційний інтелект і комунікативну гнучкість. Метод роботи зі сильними сторонами дозволяє визначати ресурси команди та формувати партнерські моделі взаємодії [6 с. 290]. Техніка постановки цілей розвиває стратегічне мислення та структурність дій.

Застосування коучингу комплексно впливає на розвиток компетентностей жінок-менеджерок. Серед ключових результатів виокремлюють: зростання впевненості у власних управлінських рішеннях, покращення асертивної та ефективної комунікації, формування навичок стратегічного планування та делегування, підвищення здатності до емоційної саморегуляції, розвиток партнерського стилю лідерства, зменшення проявів синдрому самозванця та зростання автономності.

Узагальнення вище наведених підходів підтверджує, що коучинг виступає дієвим інструментом професійної підтримки та управлінського розвитку жінок-менеджерок. Його застосування забезпечує умови для самопізнання, удосконалення комунікаційних і стратегічних навичок, формування стійких моделей лідерської поведінки. У світовій практиці ефективність коучингового підходу демонструють такі лідерки, як Шеріл Сендберґ, Марісса Маєр і Мері Барра. В Україні приклади професійного лідерства демонструють Юлія Свириденко, Ольга Руднєва та керівниці освітніх і громадських ініціатив, у діяльності яких простежуються моделі, що поєднують стратегічність, етичність і комунікаційну гнучкість.

Список використаних джерел

1. Федосєєва Г. С. Коучинг в розвитку лідерства серед жінок-підприємиць України. Міжнародні економічні відносини. Сталий розвиток України в умовах глобалізації та Європейської економічної інтеграції: проблеми, перспективи, ефективність. ФЕНІКС-2024: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (4 лют. 2025 р.) Харків: НТУ «ХПІ», 2025. С. 306–308.

2. Коляда С. Л. Розвиток лідерських якостей менеджерів: кваліфікаційна робота С. Л. Коляда ; Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця. 2024. 79 с.

3. Чернякова О., Гришко О., Палій А. Коучинг і тренінг як інструменти розвитку лідерських

якостей Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2025. Березень. DOI: 10.32782/psy-visnyk/2025.1.19. URL: https://www.researchgate.net/publication/390328438_KOUCING_I_TRENING_AK_INSTRUMENTI_ROZVITKU_LIDERSKIH_AKOSTEJ

4. Розвиток лідерських компетенцій менеджерів EPS Group. URL: https://epsgroup.pro/ua/Edutaiment/business-psychology/rozvitok-liderskih-kompetenczij-menedzheriv

5. Тимчак В. С. Психологія жіночого лідерства в системі охорони здоров'я: дипломна робота Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, факультет педагогіки, психології та соціальної роботи, кафедра психології. Чернівці. 2023. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6363/educ_2023_151.pdf?sequence=1&isAllowed=y

6. Розвиток лідерського потенціалу жінок в академічному середовищі: міжнародний досвід для потреб розбудови України: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф., 11 квітня 2024 р. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ. 2024. 298 с. URL: https://www.nubip.edu.ua/sites/default/files/u368/zbirnik_rozvitok_liderskogo_potencialu_zhinok_v_akademichnomu_seredovishchi.pdf

Психологічні особливості функціонування сімейної системи в ситуації тривалого дистанційного проживання (на прикладі українок з тимчасовим захистом у ЄС)

Віра Шпирка
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ShpyrkaVS@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail:OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Під час дії воєнного стану в Україні особистість стикається з багатьма викликами, які деструктивно впливають на її стан і відносини з іншими. Зокрема, суттєвого негативно впливу зазнають сімейні відносини, адже у період воєнних викликів подружні партнери стикаються зі значним емоційним навантаженням, дією стресорів, небезпеками, вимушеним розлученням, втратою стабільності та змінами в звичному ритмі життя. Окрім того, військові дії на території України спровокували активізацію значних міграційних процесів, у межах яких багато осіб жіночої статі з дітьми чи без них опинилися у країнах Європейського Союзу. Вимушені мігранти отримали статус тимчасового захисту, що призвело до вимушеного розлучення сімей та тривалого дистанційного проживання. Це спричинило додаткове навантаження на сімейну систему, призвело до зміни традиційних ролей, динаміки взаємин і рівня емоційної близькості, до ускладнення комунікації між подружніми партнерами. Також тривале дистанційне проживання призводить до конфліктів у сімейному середовищі. Такі тенденції є негативними й потребують упровадження дієвих психологічних інтервенцій, спрямованих на врегулювання відносин у подружжі, розробки й застосування рекомендацій для ефективного збереження сімейних стосунків у ситуаціях тривалого дистанційного проживання та адаптації до нових умов життя [3; 4].

У сучасних дослідженнях сім'я визначається як мала група, заснована на батьківсько-дитячих відносинах. Дослідниками констатується, що кризи та конфлікти є нормальними етапами розвитку стосунків. Тому важливо їх правильно вирішувати та мінімізувати негативний вплив на сімейні стосунки. При цьому також зазначається, що здатність до підтримки гармонійних сімейних відносин на відстані можуть проявляти не усі подружжя. Особливо це помітно в умовах вимушеної міграції або через військову службу [5].

При оцінюванні спроможності подружніх партнерів до підтримки гармонійних міжособистісних відносин на відстані варто враховувати, що сімейні стосунки – це складна система взаємодій між партнерами, дітьми, батьками та іншими членами родини. Також це залежить від рівня сімейної взаємодії, яка детермінується рівнем комунікації та емоційними зв’язками між подружніми

партнерами. Варто відмітити, що комунікація у сім'ї може бути підтримувальною (можливість висловлювати думки усіма членами сім'ї, наявність поваги, почуттів) та деструктивною (прояви критики, звинувачень, агресії, маніпуляцій) [2]. Окрім того, здатність сімей до збереження позитивних стосунків в умовах дистанційного проживання визначається і наявністю прив'язаністю між членами сім'ї, яка може бути безпечна (гармонійні стосунки, довіра, відкритість), уникаюча (уникнення близькості, емоційна дистанція), тривожна (страх втрати, ревнощі, залежність від партнера). Соціокультурні чинники теж впливають на сімейну взаємодію, зокрема це глобалізація, яка змінює уявлення про сім'ю (партнерські шлюби, гендерна рівність), релігійні переконання, які визначають сімейні традиції, наприклад, ставлення до розлучення [1].

До порушень у сімейній взаємодії в умовах воєнного часу учені відносять також розлучення подружжя через мобілізацію та інтенсивну вимушену міграцію, віддалену комунікація між подружжям через міграцію жінок за кордон, руйнацію сімейної солідарності, деморалізацію й деградацію соціуму в цілому [6, с. 101-104]. Проте значним викликом в умовах сьогодення для сімейної системи є дистанційне проживання подружніх партнерів унаслідок міграції жінок за кордон, що має негативні психологічні наслідки для кожного члена сім'ї. Зокрема, для жінок, які емігрували у період дії воєнного стану й отримали прихисток у країнах ЄС, характерні подвійне навантаження, особливо якщо це жінки з дітьми, адже вони виконують роль матері й роль голови сім'ї. Окрім того, таким жінкам притаманні переживання почуття провини за відсутність можливості бути поруч із партнером, труднощі адаптації, культурний шок, «подвійна ідентичність»; емоційне вигорання через розрив соціальних зв'язків. Не менш вираженими є психологічні деструкції для партнерів, які залишилися в Україні. Їм можуть бути характерні підвищення тривоги та відповідальності, ризики емоційної ізоляції, «феномен відкладеного життя» через неможливість поточного й перспективного планування стосунків.

У таких умовах, під час так званого «дистанційного шлюбу», важливу роль відіграють інтенсивність і якість спілкування. Це вдало підтримується завдяки сучасним технічним засобам, адже роль відеозв'язку в підтриманні емоційної близькості між членами сімей є суттєвою. Проте такий формат комунікації має певні обмеження, які учасники комунікації відчувають не відразу, але з плином часу вони мають все більший вияв. Це, зокрема, нестача невербальних сигналів, штучність емоцій, цифрове перевантаження особистості. З часом ці прояви у негативному сенсі підкріплюються конфліктами між подружніми партнерами дистанційних сімей, які можуть виникати через фінансові питання, ревнощі та зниження довіри, нерівність у побутовому та емоційному навантаженні, різні темпи адаптації до нових умов. Такі тенденції потребують запровадження заходів психологічного супроводу, які можуть бути реалізовані через сімейне консультування онлайн; кризову терапію, тренінги емоційної регуляції, програми для вимушених мігрантів у ЄС; підтримувальні групи для українок, що живуть за кордоном.

Список використаних джерел

1. Сингаївська І. В., Лукаш Ю. С. Психологічна допомога при вирішенні подружніх конфліктів. Вчені записки Університету "КРОК". № 1 (61). 2021. С. 251–257. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-251-257

2. Сингаївська І. В., Мохнач Л. Ю. Особливості соціально-психологічної адаптації людей, які виїхали за кордон та тих, які лишилися в Україні під час війни. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції університету «КРОК». 2022. URL: https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1274

3. Станчишин В. В. Для стосунків потрібні двоє. Київ: Віхола, 2024. 280 с.

4. Коляда І. С. Психологія взаємодії у родині: методичні основи. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка, 2021. 180 с.

5. Гаврилова О. П. Розвиток сучасної сім'ї в умовах глобалізації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологія». 2022. 15 с.

6. Шиделко А. В. Статева деморалізація: ключові поняття і прояви. Грані. 2011.№ 6 (80). С. 101-104.

Рекомендації щодо імплементації ритуалів у систему психологічної підтримки у горі

Крістіна Бут
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: ButKO@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6690-588X
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Повномасштабна війна Росії проти України загострила вже наявну проблему браку психологічної допомоги для осіб, які зазнали втрат. Лише за офіційною статистикою ООН (січень 2024), зафіксовано 30010 втрат серед цивільного населення, понад 19 тис. з яких – отримали поранення. І хоча наведені статистичні дані вказують на те, що тема горювання та втрати є актуальною для багатьох українців та українок, спроба детального аналізу теоретико-методологічних джерел з обраної проблеми продемонструвала брак ґрунтовних досліджень про інструменти психологічної допомоги.

Проведене І. Сингаївською й А. Берестовською анкетування експертів у наданні психологічної допомоги жінкам у втраті під час війни вказує на те, що підтримка тези про необхідність проведення ритуалів у експертному середовищі є досить високою [1]. Вважаємо, що у контексті повномасштабного вторгнення, коли доступ до тіл для поховання іноді є неможливим, коли деякі військовослужбовці мають статус зниклих безвісти, коли майже понад 20% України є окуповано (відповідно, не завжди є можливість відвідати поховання або приїхати на могилу до близьких і родичів), ритуали як форма підтримки стають ще більш актуальними.

Пропонуємо таку дефініцію ритуалу як інструменту психологічної підтримки: ритуал – це символічна одноразова або повторювана дія з наміром, яка має на меті створити новий сенс. Якщо спиратися на дослідження ритуалів, створених Арнольдом Ван Геннепом [2], Рональдом Граймсом [3], то традиційно ритуали стосуються таких подій: від'їзд або розлука; початок або перехід, а також – повернення або створення.

Спираючись на розробки канадської платформи BeCeremonial по використанню ритуалів, що стосуються завершення життя та прощання, структурна побудова ритуалів включає у себе такі основні етапи:

1. Відкриття: вхід у ритуальний простір.
2. Минуле: визнання того, що було, і звільнення від минулого.
3. Присутність: визнання того, що є, й усвідомлення себе у стані «тут і зараз».
4. Майбутнє: усвідомлення того, що буде, і встановлення намірів на май-

бутнє.

5. Закриття: вихід із ритуального простору [4].

На нашу думку, такий структурований підхід є корисним у роботі практиків, адже дозволяє встановити чіткі рамки для роботи з клієнтом чи клієнтами, а також – дозволяє фактично дотримуватися у роботі дуальної моделі проживання горя. Це знаходить відображення у тому, що під час роботи клієнт(и) отримують час і простір як на думки про минуле та спогади про людину, яку вони втратили, так і на роздуми про майбутнє та пошук нових сенсів.

На основі здійсненого теоретичного аналізу, проведеного емпіричного дослідження та практичного досвіду авторок у сфері роботи з втратою пропонуємо ключові рекомендації щодо застосування ритуалів у системі психологічної підтримки у горі:

1. Ритуал – це динамічний, адаптивний інструмент. Використовуйте його як простір і можливість для ко-креації з конкретним кейсом.

2. Перед впровадженням ритуалу важливо чітко прокомунікувати з клієнтом(кою), щоб уникнути потенційної ретравматизації.

3. Ефективними є не тільки індивідуальні, але і парні та групові ритуали – вони сприяють укріпленню зв'язків.

4. Варто активно застосовувати техніки арттерапії та письмових ритуалів (наприклад, листи, які пускають на воді у вигляді «корабликів»). Ці ритуали сприяють зовнішньому вираженню травми, допомагаючи жінці відділити власне «Я» від її горя та уникнути поглинання травматичною історією.

5. При роботі з невизначеною втратою необхідно відмовитися від спроб «вирішити» непевність. Натомість, слід заохочувати ритуали, що керують тривогою та проєктують майбутнє, незалежно від остаточного результату.

6. Не менш важливою є підтримка самоспівчуття. При стигматизованих втратах (зокрема, суїциді) критично важливо використовувати ритуали, спрямовані на відновлення особистої гідності, допомагаючи жінці встановлювати здорові особисті кордони.

7. У випадку розробки та запуску інституційної підтримки (наприклад, на рівні громад, у великих колективах тощо), рекомендовано звертати увагу на розбудову спільнот «Рівна-рівній». Соціальним і державним інституціям варто активно підтримувати та фінансувати програми, засновані на сестринстві та наставництві, де жінки, які пережили подібні втрати, можуть зцілювати одна одну.

8. На рівні інституцій більше уваги слід приділяти психоедукації, особливо у сфері травма-обізнаності та чутливості до горя. Необхідно проводити навчання медичного, освітнього та соціального персоналу щодо чутливості та застосування ритуалів турботи.

9. Соціальним структурам варто розглянути механізми публічного вшанування пам'яті зниклих безвісти, які не суперечать надії на повернення, наприклад, через встановлення кенотафів.

10. Вважаємо, що фахівець, який супроводжує людину у горюванні, по-пер-

ше, сам має бути горе-чутливим і емпатійним, не засуджувати людину, а по-друге, залученим у публічну протидію стигмі та осуду.

11. У випадках, коли внутрішнє сімейне коло є джерелом вторинної травматизації, психологічне втручання повинно включати сімейне консультування, спрямоване на усунення стигми та навчання конструктивним, підтримуючим формам ритуалізації.

Отже, ритуали мають потенціал бути додатковим складником психологічної допомоги для тих, хто горює. За умов належного дотримання етичних стандартів і практикування травма-чутливого підходу він може стати ефективним інструментом у роботі з тими, хто втратили.

Список використаних джерел

1. Сингаївська І., Берестовська А. Особливості надання психологічної допомоги жінкам, які переживають втрату близької людини під час війни. Вчені записки Університету «КРОК», 2024. № 1 (73). С. 214–226. URL: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-73-214-226 (last accessed: 22.02.2025).

2. Gennep A. v. Rites of Passage. Taylor & Francis Group, 2013. 256 p.

3. Grimes Ronald L. Deeply into the Bone: Re-Inventing Rites of Passage. 1st Ed., Vol. 1. Berkeley : University of California Press, 2000. 396 p.

4. Be Ceremonial – Daily Rituals and Ceremonies for Self Care. Be Ceremonial. URL: https://www.beceremonial.com/ (date of access: 23.11.2025).

Психологічні особливості відновлення інтимних стосунків у парі після повернення партнера після бойових дій в умовах триваючої війни

Інеса Герус
студентка IV курсу, кафедра психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HerusIV@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Сучасні умови повномасштабної війни в Україні створили суттєві психологічні та соціальні виклики для сімей, у тому числі для пар, у яких один із партнерів повертається з бойових дій. Відновлення інтимних стосунків у таких умовах ускладнюється емоційними, травматичними та адаптаційними чинниками, які впливають на здатність партнерів підтримувати емоційну близькість, довіру та стабільність взаємин [1; 2].

Українські психологи відзначають, що тривалий вплив стресу, розлуки та небезпеки призводить до трансформації ролей у стосунках, підвищення напруження та виникнення бар'єрів у спілкуванні [2]. Це створює передумови для зниження якості інтимної взаємодії та ускладнення процесу післявоєнної реадаптації.

Аналіз наукових досліджень. Українські дослідники, зокрема Єрмусевич О. та Сингаївська І., підкреслюють важливість емоційної відкритості, комунікації та підтримки у відновленні сімейних стосунків у кризових та посткризових умовах [1; 2]. Такі фактори, як посттравматичний стресовий розлад, тривожність та емоційне виснаження, можуть істотно знижувати рівень інтимності та спричиняти поглиблення емоційної дистанції між партнерами [3].

У міжнародних дослідженнях питання інтимності та емоційної взаємодії аналізується через призму прихильності, комунікації та психологічної безпеки в парі. Наукові моделі Gottman J. описують, що стабільність стосунків значною мірою залежить від здатності партнерів відкрито виражати емоції та реагувати на потреби один одного [4]. Модель емоційно-фокусованої терапії Johnson S. доводить, що емоційна доступність та безпечний стиль прихильності виступають ключовими чинниками у відновленні близькості навіть після травматичних подій [5].

Дослідження Van der Kolk B. демонструють, що травматичний досвід бойових дій може поєднуватися з емоційним оціпенінням (типова реакція на травму, пов'язана з пригніченням емоційної сфери), станом гіперактивації (підвищене фізіологічне напруження, порушення сну, різкі реакції на стимули, гіпервідстеження небезпеки) та поведінкою уникання (уникання ситуацій, людей, тем чи середовищ, які нагадують про травму), що безпосередньо впливає

на інтимні стосунки, знижує здатність до емоційної регуляції та ускладнює формування безпечного контакту між партнерами [6].

Погляди Perel E. дозволяють розглядати інтимність як динамічне явище, що змінюється залежно від життєвих обставин та рівня стресового впливу. Психолог підкреслює, що сексуальна та емоційна близькість потребують активного відновлення, особливо в умовах кризи [7].

Емпіричні аспекти проблеми. Практика роботи з сім'ями військовослужбовців та емпіричні дослідження свідчать, що після повернення з фронту пари часто стикаються з такими труднощами:

- емоційне дистанціювання;
- нерівномірність ролей та відповідальності;
- труднощі у відкритому діалозі про пережиті події;
- зниження сексуального потягу;
- порушення відчуття безпеки;
- підвищений рівень тривожності в обох партнерів.

Водночас дослідження підкреслюють, що інтимність може бути успішно відновлена за умови взаємної підтримки, системної комунікації, участі фахівців і роботи над подоланням наслідків психологічної травми [4; 5].

Українські дослідники також наголошують на значущості соціальної підтримки, психологічної освіти партнерів та доступності фахового супроводу, що сприяє стабілізації сімейної системи та формуванню нових адаптивних моделей стосунків [1; 2].

Висновки. Відновлення інтимних стосунків після повернення партнера з бойових дій є складним і багатовимірним процесом, що потребує врахування психологічних, комунікативних та соціальних чинників. Наукові дані свідчать, що ключову роль у цьому процесі відіграють емоційна відкритість, комунікативна доступність, здатність до спільного подолання труднощів та фахова психологічна допомога. Подальші дослідження є важливими для розробки ефективних програм підтримки сімей військовослужбовців та розвитку системи психологічної реадаптації.

Список використаних джерел

1. Єрмусевич О. Сімейна взаємодія в умовах соціальних криз: психологічний аспект. Український психологічний огляд, 2020. 45–57с.

2. Сингаївська І. В. Проблеми стосунків у сімейній парі в умовах війни. Захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного часу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 105-й річниці від дня народження Василя Сухомлинського. (Кропивницький, 05 травня 2023 р.), 2023. 68–73 с.

3. American Psychological Association. PTSD and Trauma-related Disorders, 2022.

4. Gottman J. The Science of Trust. New York: Norton, 2015.

5. Johnson S. The Practice of Emotionally Focused Couple Therapy. Guilford Press, 2004.

6. Van der Kolk B. The Body Keeps the Score, 2014.

7. Perel E. The State of Affairs: Rethinking Relationships. HarperCollins, 2017.

Психологічні особливості онлайн-споживчої поведінки як чинник трансформації соціально-економічного розвитку держави, регіонів та бізнесу

Сергій Желепа
аспірант кафедри психології,
ВНЗ «Київський столичний університет імені Бориса Грінченка»
м. Київ, Україна,
e-mail: zhelepasergey@gmail.com,
ORCID: 0009-0005-2596-5137

Вступ

Умови цифровізації економіки суттєво трансформують споживчу поведінку, зміщуючи акцент із традиційних офлайн-каналів на онлайн-платформи, соціальні мережі та електронну комерцію. Сформоване цифрове середовище створює нові можливості для доступу до товарів і послуг, але одночасно посилює вплив психологічних чинників на процес прийняття рішень, що безпосередньо відображається на структурі попиту, динаміці витрат домогосподарств і стратегічних орієнтирах бізнесу та державної політики. Психологічні особливості онлайн-споживачів дедалі більше визначають темпи розвитку цифрової економіки, конкурентоспроможність регіонів та стійкість соціально-економічних систем.

Метою даної доповіді є розкриття психологічних особливостей онлайн-споживчої поведінки та обґрунтування її ролі як чинника трансформації соціально-економічного розвитку держави, регіонів та бізнесу. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань: по-перше, проаналізувати ключові психологічні детермінанти онлайн-покупок; по-друге, дослідити вплив цифрових технологій і digital-комунікацій на поведінку споживачів; по-третє, окреслити соціально-економічні наслідки змін споживчої поведінки для державної політики, регіонального розвитку та бізнес-стратегій [1].

Теоретико-методологічні засади дослідження онлайн-споживчої поведінки

Онлайн-споживча поведінка розглядається в межах поєднання підходів споживчої психології, поведінкової економіки та теорії запланованої поведінки, які враховують роль установок, суб'єктивних норм, сприйнятого контролю й емоційних компонентів вибору [6]. У межах цих підходів рішення про онлайн-покупку розглядається як результат взаємодії раціональних оцінок (ціна, якість, ризики) та емоційних реакцій, сформованих під впливом маркетингових стимулів, соціального оточення та особистісних характеристик споживача [5].

Сучасні дослідження онлайн-поведінки інтегрують також технологічні аспекти – сприйняття корисності, зручності та безпечності цифрових сервісів – і специфіку цифрового середовища, що включає соціальні мережі, платформи електронної комерції, мобільні застосунки та сервіси доставки [9]. На цій основі будуються моделі, які пояснюють, як поєднання суб'єктивних очікувань,

емоційного стану, соціального впливу та технологічних характеристик середовища формує наміри здійснювати покупки онлайн і визначає інтенсивність цифрового споживання [7].

Психологічні особливості онлайн-споживачів

Серед психологічних характеристик онлайн-споживача ключовими є мотиваційна структура (утилітарні й гедоністичні мотиви), рівень довіри до цифрових платформ, толерантність до ризику, схильність до соціального впливу та імпульсивність [7]. Утилітарні мотиви пов'язані з економією часу, доступом до ширшого асортименту товарів, можливістю порівняння цін і скороченням транзакційних витрат, тоді як гедоністичні мотиви відображають прагнення до емоційного задоволення, новизни та розваги в процесі онлайн-шопінгу [9].

Окремо варто виділити імпульсивність, що пов'язана з особливостями емоційної регуляції й самоконтролю. У цифровому середовищі імпульсивні покупки посилюються завдяки постійній доступності онлайн-магазинів, персоналізованій рекламі, тригерам на кшталт «обмежений час пропозиції» та push-повідомленням, які стимулюють негайну реакцію [7]. Дослідження підкреслюють, що тривале перебування в онлайн-середовищі, інтенсивне використання соціальних мереж і мультимедійних платформ може призводити до зниження рівня самоконтролю, втоми від прийняття рішень і зміщення балансу в бік емоційних імпульсів [10].

Роль особистості та онлайн-соціальної взаємодії

Важливим напрямом дослідження є аналіз впливу особистісних рис на онлайн-споживчу поведінку. Застосування моделі «Великої п'ятірки» показало, що такі риси, як відкритість до досвіду, екстраверсія, доброзичливість, сумлінність і невротизм, мають суттєве значення для пояснення інтенсивності й глибини цифрового споживання [1]. Показано, що особливості особистості є внутрішнім чинником глибокої онлайн-споживчої поведінки, тоді як онлайн-соціальна взаємодія [участь у спільнотах, обговорення, коментування, обмін відгуками] виступає зовнішнім чинником, який опосередковує та модерує цей зв'язок [1].

Зокрема, сумлінність і доброзичливість пов'язані з більш структурованим пошуком інформації, уважним порівнянням альтернатив і вищою активністю у формуванні відгуків після покупки, що створює додану цінність для платформ і сприяє поширенню практик відповідального споживання [1; 5]. Екстраверсія та відкритість до досвіду, своєю чергою, посилюють чутливість до соціальних сигналів, рекомендацій друзів і лідерів думок, підвищують готовність тестувати нові сервіси й формати онлайн-покупок та зумовлюють високий рівень залученості до онлайн-спільнот [1; 9].

Вплив цифрових технологій і digital-комунікацій на поведінку споживачів

Цифрові технології – мобільні застосунки, маркетплейси, платформи доставки, фінтех-сервіси, соціальні мережі – створили умови для стрімкого зростання частоти онлайн-покупок, розширення номенклатури товарів і послуг

та розвитку сервісів «останньої милі» [2; 7]. Українські дослідження фіксують збільшення частки споживачів, які віддають перевагу онлайн-каналам у повсякденних витратах, включно з придбанням продуктів харчування, ліків, побутових товарів та послуг дозвілля [2; 10]. Це формує нові стандарти споживчої поведінки, коли цифрові сервіси стають базовим інструментом задоволення потреб [4; 7].

Digital-комунікації [таргетована реклама, e-mail-маркетинг, SMM, месенджери] відіграють центральну роль у формуванні уподобань, установок і намірів до покупки, забезпечуючи високий рівень персоналізації, адаптацію контенту до поведінкових патернів і швидкий зворотний зв'язок [3]. Вони не лише підвищують поінформованість споживачів, а й посилюють вплив соціальних доказів, рекомендаційних алгоритмів і electronic word-of-mouth, що робить поведінку більш чутливою до соціального середовища та мережевих ефектів [6].

Соціально-економічні наслідки для держави та регіонів

Зміна структури споживання внаслідок цифровізації впливає на податкові надходження, просторовий розподіл економічної активності, розвиток цифрової й логістичної інфраструктури регіонів [8]. Зростання обсягів онлайн-торгівлі сприяє появі нових бізнес-моделей [маркетплейси, платформи на основі підписки, сервіси спільного користування], формуванню доданої вартості в IT- та фінтех-секторах, а також створенню робочих місць у сферах логістики, кур'єрських послуг та клієнтського сервісу [2; 7].

Водночас цифрова трансформація посилює ризики нерівномірного доступу до онлайн-послуг, що може поглиблювати регіональні та соціальні диспропорції. Для державної політики важливим стає врахування психологічних аспектів онлайн-поведінки при розробці програм цифрової грамотності, споживчого захисту та регулювання персональних даних, оскільки низька обізнаність і недостатній рівень самоконтролю здатні посилювати боргове навантаження домогосподарств і вразливість до шахрайства. Регуляторні ініціативи мають сприяти підвищенню прозорості цифрових платформ, розвитку безпечних платіжних рішень і впровадженню інструментів саморегуляції споживачів, зокрема лімітів витрат, попереджень про ризики та освітніх модулів у фінансових застосунках.

Наслідки для бізнесу та стратегій розвитку

Для бізнесу психологічні особливості онлайн-споживача формують основу для сегментації, позиціонування та персоналізованого маркетингу, що враховує мотиваційні профілі, чутливість до соціального впливу й особливості прийняття рішень у цифровому середовищі [3]. Компанії, які інтегрують аналіз поведінкових даних із психологічними моделями, отримують конкурентні переваги за рахунок підвищення конверсії, рівня лояльності та довгострокової цінності клієнта [3].

Разом з тим, етичний вимір використання поведінкових інсайтів набуває особливої ваги, оскільки надмірна експлуатація імпульсивності та когнітивних упереджень може загострювати соціально-економічні проблеми –

надспоживання, зростання боргового навантаження, психологічну залежність від онлайн-покупок [8]. Відповідальний бізнес орієнтується на довгострокову взаємовигідну взаємодію, підтримку фінансової стійкості споживачів, прозорі комунікаційні практики й розвиток сервісів, що підсилюють раціональне прийняття рішень [3].

Висновки

Психологічні особливості онлайн-споживачів, зумовлені поєднанням особистісних рис, мотиваційних структур і специфіки цифрових середовищ, виступають ключовим чинником трансформації соціально-економічного розвитку на національному та регіональному рівнях [1]. Вони визначають формування попиту, розвиток нових галузей і бізнес-моделей, змінюють вимоги до інфраструктури та регуляторної політики, а також впливають на стійкість домогосподарств та їх фінансову поведінку [2].

Перспективні напрями подальших досліджень охоплюють поглиблений аналіз поведінки різних соціально-демографічних груп, вивчення довгострокових ефектів цифрового споживання для фінансового добробуту домогосподарств і розроблення інтегрованих індикаторів «глибини» онлайн-споживання для моніторингу стійкості економічного розвитку [10]. Поєднання психологічних моделей, економічних індикаторів і методів аналізу великих даних здатне забезпечити науково обґрунтовану базу для прийняття рішень у державному управлінні та корпоративних стратегіях в умовах цифрової економіки [7].

Ключові слова: онлайн-споживча поведінка; психологічні особливості споживача; цифрова економіка.

Список використаних джерел

1. Huang Y., Yu H. Consumer personality, online social interaction, and deep online consumption behavior. Scientific Reports. 2024. URL: https://www.nature.com/articles/s41598-024-80667-w [дата звернення: 29.11.2025].

2. Решетнікова О. Аналіз цифрової поведінки споживачів в умовах розвитку цифрової економіки. Економічний простір. 2025. Вип. [за виданням]. С. 203–229.

3. Вплив сучасних digital-комунікацій на поведінку споживача. Business Inform. 2024. № 2. С. 346–355.

4. Вплив розвитку цифрових технологій на поведінку споживачів. У: Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю : матеріали наук.-практ. конф. Миколаїв : МНАУ, 2020. С. 112–120.

5. Studying Consumer Behavior in an Online Context: The Impact of the Evolution of the WWW on Consumer Behavior. Frontiers in Psychology. 2019. Vol. 10. Article 2731. URL: https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.02731/full [дата звернення: 29.11.2025].

6. Psychological and Social Factors that Influence Online Consumer Behavior. Procedia – Social and Behavioral Sciences. 2012. Vol. 62. P. 360–366. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812034702 [дата звернення: 29.11.2025].

7. Changing Consumer Behavior Influenced by Digitalization of the Economy. SocioEconomic Challenges. 2025. Vol. 1. P. 130–140. URL: https://armgpublishing.com/wp-content/uploads/2025/04/SEC_1_2025_13.pdf [дата звернення: 29.11.2025].

8. The Impact of Consumer Behavior on Economic Development. 2023. URL: https://cyberlenin-

ka.ru/article/n/the-impact-of-consumer-behavior-on-economic-development [дата звернення: 29.11.2025].
9. Аналіз впливу цифрового маркетингу на поведінку споживачів в електронній комерції. Економіка та суспільство. 2024. № 32. С. [за виданням]. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3861 [дата звернення: 29.11.2025].
10. Поведінка споживачів у цифровому середовищі під впливом пандемії COVID 19. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2021. Вип. [за виданням]. С. [за виданням]. URL: https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1269 [дата звернення: 29.11.2025].

Етнокультурна варіативність соціалізації та виховання дітей

Олена Никоненко
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikonenkoev@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-0794-7905

Найбільші досягнення етнопсихології пов'язані з вивченням проблем соціалізації дітей різних народів, в різних культурах. Соціалізація - процес інтеграції людини в людське суспільство, придбання нею досвіду, який потрібен для виконання соціальних ролей [1]. Сучасні порівняльно-культурні дослідження соціалізації дітей охоплюють широке коло тем, які умовно можна розділити на чотири групи:

• Вивчення процесу соціалізації, її засобів, методів і специфічних способів освоєння дітьми культури свого народу.

• Дослідження взаємозв'язку між вихованням дітей та іншими аспектами життєдіяльності суспільства. Особлива увага надається соціальним інститутам, що визначають мету та засоби виховання та контролюють її результати.

• Порівняння обумовлених культурою безпосередніх результатів соціалізації. В цьому випадку дослідників цікавить, чим відрізняються діти, що виросли в різних соціокультурних середовищах, які їх цінності, ідеали, стереотипи поведінки.

• Вивчення віддалених результатів соціалізації, тобто властивому культурі взаємозв'язку між методами виховання дитини і характером дорослої людини.

М. Херсковіц запропонував поняття «інкультурація» - процес освоєння людиною властивого культурі світобачення і поведінки, внаслідок чого формується її когнітивна, емоційна і поведінкова схожість з представниками даної культури. Процес інкультурації починається з моменту народження - з придбанням дитиною перших навиків і освоєння мови і відбувається без спеціального навчання, в ході повсякденної взаємодії з дорослими людьми на основі накопичення власного досвіду. Кінцевий результат процесу інкультурації - надбання компетентності в мові, ритуалах, цінностях своєї культури. Процеси соціалізації та інкультурації протікають одночасно, і без входження в культуру людина не може існувати і як член суспільства.

Херськовіц виділяє *два етапи інкультурації*: 1. етап дитинства - освоєння мови, норм і цінностей культури, але дитина обмежена в правах вибору або оцінки цих норм, які транслюються дорослими через систему покарань і заохочення; 2. етап зрілість - входження в культуру не закінчується з досягненням людиною повноліття, але інкультурація у дорослих носить переривистий характер і торкається окремих фрагментів культури- винаходів, нових ідей, при цьому доросла людина має можливість приймати або відкидати те, що їй пропонується культурою, має можливість не тільки зберігати, але і розвивати культуру. В етнопсихології використовується поняття *культурної трансмісії* -

це механізм за допомогою якого етнічна група передає свої специфічні якості, етнічно-психологічні особливості новим членам, перш за все дітям шляхом активного залучення до спільної діяльності та навчання. Звичайно виділяють 3 види трансмісії: *вертикальна трансмісія*, в процесі якої культурні цінності, уміння, вірування передаються від батьків до дітей; *горизонтальна трансмісія* дитина освоює традиції культури в спілкуванні з однолітками; *«непряма трансмісія»* -людина навчається в школах, вузах, у родичів, сусідів [2].

Згідно досліджень в **простих культурах** велике значення набувають **норми спорідненої і сусідської взаємодопомоги**, розвиваються колективістські риси особистості, діти звикають допомагати батькам в підвищенні економічного благополуччя сім'ї і в турботі про молодших дітей. **В складних же культурах** з безліччю різних соціальних ролей і ієрархічною структурою, де навіть родичі часто виступають як конкуренти, у дітей виховується уміння добиватися допомоги в досягненні своєї мети, егоїстична домінантність, дух суперництва, конкуренції. В культурах, де збереглися **традиції великої сім'ї**, що складається з декількох поколінь: інтереси яких могли не співпадати і була потрібна авторитарність для збереження порядку в сім'ї (Індія, Кенія, Японія), діти частіше проявляли агресію — робили зауваження, нападали, прагнули командувати молодшими братами та сестрами. В країнах, де переважають **нуклеарні сім'ї** (США, Мексика, Німеччина), не вимагається проявляти авторитарну поведінку в сім'ї, і діти засвоюють більшою мірою дружні форми поведінки [3].

Порівняльні дослідження канадського вченого **У. Ламберта** особливостей виховання в 11 країнах і народах показали, що **строгість** батьків більше **залежить не від їх етнічної приналежності, а від їх соціального положення.** У всіх країнах батьки-робітники були схильні до більшої вимогливості, ніж представники середнього класу, що, мабуть, є функціональним для виховання слухняності у майбутніх найманих працівників, яким доведеться підкорятися і в дорослому житті. А в етнічному плані японські батьки були більш терпимі до дітей у всіх ситуаціях, окрім привчання дітей до гігієни. На другому місці — американські батьки, що проявляли більший лібералізм і терпимість, ніж європейці [4].

Таким чином, етнокультурна варіативність соціалізації та виховання дітей — це актуальна та багатогранна проблема, яка стосується впливу культурних традицій, цінностей та норм на процес формування особистості дитини, та потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Никоненко О.В. Монетарна соціалізація як соціально-психологічний феномен.Актуальні проблеми психології. Соціальна психологія. 2013. Вип. 6. Книга II. Т. XI. С. 146 -154.

2. Herskovits, Melville J. Acculturation: the study of culture contact. New York, J. J. Augustin.1938.230p.

3. Етнопсихологія/ Укладачі Ольховецький С.М. Ольховецький В.С. Умань: Видавничо-поліграфічний центр "Візаві". 2019. 155 с.

4. Lambert Wallace E. Josiane F. Hamers, Nancy Frasure-Smith. Child rearing values :a cross-national study. New York : Praeger Publishers, 1979. 430 p/

Вплив наративів на стратегії вирішення сімейних конфліктів

Вікторія Кочмарук
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KochmarukVV@krok.edu.ua
Ольга Петрунько
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgapv@krok.edu,
ORCID: 0000-0001-9023-5265

Сучасні дослідження в галузі сімейної психології та конфліктології все більше уваги приділяють ролі наративів у формуванні моделей поведінки членів сім'ї. Історії, які люди розповідають про себе, свою сім'ю та міжособистісні стосунки [4], суттєво впливають на те, як вони інтерпретують конфліктні ситуації та обирають способи їх вирішення.

Метою роботи є дослідження взаємозв'язку між сімейними наративами та стратегіями вирішення конфліктів, аналіз механізмів впливу домінуючих історій на поведінку членів сім'ї в конфліктних ситуаціях, а також визначення можливостей використання наративного підходу для конструктивного врегулювання сімейних суперечностей.

Наративи являють собою змістовні історії, через які люди структурують свій досвід та надають значення подіям свого життя. У контексті сімейних відносин наративи виконують кілька важливих функцій: вони формують ідентичність членів сім'ї, визначають ролі та очікування, передають цінності та норми поведінки між поколіннями. Кожна сім'я створює власну систему історій, які стають своєрідною лінзою, через яку члени сім'ї сприймають та інтерпретують конфлікти.

Дослідження показують, що сімейні наративи можуть бути як ресурсом, так і перешкодою у вирішенні конфліктів [2]. Конструктивні наративи, які підкреслюють здатність сім'ї долати труднощі, цінність взаємної підтримки та важливість відкритої комунікації, сприяють вибору співпрацівницьких стратегій вирішення конфліктів. Члени таких сімей схильні шукати компромісні рішення, враховувати потреби один одного та розглядати конфлікт як можливість для зростання відносин.

Натомість деструктивні наративи, які фокусуються на віктимізації, звинуваченнях або безпорадності, часто призводять до вибору конфронтаційних або уникаючих стратегій поведінки [3]. Наприклад, якщо в сім'ї домінує наратив про те, що конфлікти завжди призводять до розриву відносин, члени сім'ї можуть намагатися будь-якою ціною уникати відкритого обговорення проблем, що лише поглиблює напругу.

Особливої уваги заслуговують так звані проблемно-насичені історії, в яких проблема стає центральним елементом сімейної ідентичності. У таких випадках

конфлікт може сприйматися як невід'ємна характеристика сімейних відносин, що ускладнює пошук конструктивних рішень. Члени сім'ї, які живуть у рамках таких наративів, часто не бачать альтернативних способів взаємодії. Наративний підхід до роботи з сімейними конфліктами пропонує дієві інструменти для трансформації деструктивних історій. Центральною ідеєю цього підходу є розуміння того, що проблема існує окремо від людини, а не є її невід'ємною характеристикою. Процес екстерналізації проблеми дозволяє членам сім'ї побачити конфлікт не як прояв чиїхось негативних якостей, а як зовнішню силу, з якою можна разом боротися.

Деконструкція домінуючих наративів є іншим важливим інструментом наративної практики. Цей процес передбачає критичний аналіз історій, які члени сім'ї розповідають про себе та свої відносини, виявлення обмежуючих переконань та припущень. Через запитання та рефлексію люди отримують можливість переосмислити свої історії та знайти в них альтернативні сюжетні лінії.

Особливо цінним є пошук унікальних епізодів – моментів, коли члени сім'ї діяли всупереч домінуючому проблемному наративу. Ці епізоди можуть стати основою для створення альтернативних, більш конструктивних історій. Наприклад, якщо в сім'ї переважає наратив про постійні сварки, терапевт може допомогти виявити ситуації, коли члени сім'ї успішно вирішували суперечки, та побудувати на цій основі нову історію про здатність сім'ї до конструктивного діалогу [5].

Процес ре-авторингу, або переписування історії, дозволяє членам сім'ї стати авторами власних наративів замість того, щоб залишатися в полоні нав'язаних або застарілих історій. Це передбачає активне створення нових значень та інтерпретацій минулих подій, формування нових очікувань щодо майбутнього. У контексті вирішення конфліктів це означає можливість побачити ситуацію з різних перспектив та знайти нові способи взаємодії.

Важливим аспектом наративної роботи з сімейними конфліктами є залучення всіх членів сім'ї до процесу створення спільної історії. Коли кожен має можливість висловити свою версію подій та бути почутим, формується більш цілісне розуміння ситуації. Це сприяє розвитку емпатії, зменшує поляризацію позицій та створює простір для пошуку взаємоприйнятних рішень. Культурний контекст також відіграє значну роль у формуванні сімейних наративів [1]. Домінуючі в суспільстві дискурси про сім'ю, гендерні ролі, батьківство впливають на те, які історії розповідають члени сім'ї та як вони інтерпретують конфлікти. Усвідомлення цих культурних впливів дозволяє критично переосмислити засвоєні моделі та обрати ті, які краще відповідають цінностям та потребам конкретної сім'ї.

Практичне застосування наративного підходу у роботі з сімейними конфліктами показує його ефективність у різних ситуаціях – від подружніх непорозумінь до міжпоколінних конфліктів. Цей підхід особливо корисний у випадках, коли традиційні методи виявляються недостатньо ефективними,

оскільки він працює не лише з поведінковими проявами конфлікту, але й з глибинними смислами та переконаннями, які лежать в його основі [3].

Таким чином, наративи відіграють ключову роль у формуванні стратегій вирішення сімейних конфліктів. Усвідомлення впливу домінуючих історій та розвиток навичок наративної рефлексії відкриває нові можливості для трансформації деструктивних патернів взаємодії. Наративний підхід пропонує сім'ям не готові рішення, а інструменти для створення власних, унікальних способів подолання суперечностей, що робить його особливо цінним у сучасній практиці сімейного консультування та терапії.

Список використаних джерел

1. White M., Epston D. Narrative Means to Therapeutic Ends. New York: W.W. Norton & Company, 1990. 229 p.

2. Freedman J., Combs G. Narrative Therapy: The Social Construction of Preferred Realities. New York: W.W. Norton & Company, 1996. 306 p.

3. Carr A. Family Therapy: Concepts, Process and Practice. 3rd ed. Chichester: John Wiley & Sons, 2012. 568 p.

4. Петрунько О.В. Батьки і діти: типові помилки виховання. Практичний психолог: дитячий садок, 2014. № 4. С. 25–32

5. Сингаївська І. В., Лукаш Ю. С. Психологічна допомога при вирішенні подружніх конфліктів. Вчені записки Університету «КРОК». 2021. № 1(61). С. 251–257.3.

6. Коваль З. О. Менеджмент персоналу : навч. посіб. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014. 451 с.

Роль та місце центрів пробації в сучасних реаліях України: соціальна значимість та педагогічний вплив

Назар Хорошенюк
студент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
освітня програма «Соціальне консультування та інклюзія»,
м. Київ, Україна,
e-mail: horosenuknazar@gmail.com
Андрій Хорошенюк
кандидат педагогічних наук,
доцент, військовослужбовець Сил ТрО ЗСУ,
завідувач кафедри міжнародних відносин ННІПСН,
ПрАТ «МАУП», Київ, Україна,
e-mail: anryaph@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-1938-0130

Європейський вектор розвитку України упродовж останнього десятиліття супроводжується становленням інституту пробації як ключового елементу гуманізації системи виконання покарань. Пробація інтегрує педагогічну, соціальну та правову діяльність, спрямовану на ресоціалізацію правопорушників та запобігання повторним злочинам. Запровадження пробації на законодавчому рівні [1] відповідає європейським стандартам і створює нові можливості для підвищення безпеки громад та формування соціально відповідальної поведінки. Це стало важливим кроком у напрямі європейської інтеграції та впровадження передових практик, орієнтованих на ресоціалізацію, а не покарання.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення соціально-педагогічного потенціалу пробації, визначення її ролі в умовах воєнного стану та соціальної кризовості.

У науковій літературі пробація визначається як інтегрований соціально-правовий інститут, що забезпечує контроль, нагляд, виховний вплив і соціальну підтримку правопорушників у громаді [2; 3]. Поява пробації пов'язана з переходом до моделі «соціальної реакції на злочин», де важливими є не лише покарання, а й корекційні й педагогічні заходи, спрямовані на зміну поведінки особи [4].

Низка дослідників (Н.Чернуха, Ю. Красілова, М.Васильєва-Халатнікова, І. Клименко, О. Беспалько та інші) підкреслює педагогічну природу пробації, розглядаючи її як систему формування соціальних компетентностей [5-10]. Іноземні автори (F. McNeill, F. Taxman) акцентують на необхідності когнітивно-поведінкового підходу та орієнтації на потреби клієнта [11; 12].

Пробація як форма покарання без ізоляції від суспільства має багатолітню історію у країнах Європи. У XX столітті вона стала ключовим інструментом роботи з правопорушниками, оскільки доведено, що короткострокове позбавлення волі не зменшує рецидив, а, навпаки, підвищує ризики кримінального повторення.

Гуманізація соціальних процесів в Україні, як рівного партнера у

міжнародних відносинах, зумовили запровадження принципово нової моделі роботи з правопорушниками – пробації. У сучасних умовах воєнного стану, зростання соціальної напруги та економічної нестабільності соціальні ризики, пов'язані з девіантною поведінкою, суттєво збільшуються. Тому роль пробації виходить далеко за межі кримінально-правового реагування й охоплює соціальну підтримку, психологічний супровід, педагогічний вплив та розвиток соціальних компетентностей клієнтів.

У контексті триваючих суспільних змін, реформування системи правосуддя та викликів, пов'язаних із повномасштабною війною, інститут пробації в Україні відіграє все більш помітну роль. Центри пробації стали не лише елементом кримінально-виконавчої системи, а й важливим соціальним інструментом, що сприяє зменшенню рівня злочинності, реінтеграції правопорушників і підвищенню безпеки громад.

Власне, пробація – це система нагляду, контролю та допомоги особам, які вчинили кримінальне правопорушення, але залишені в суспільстві без ізоляції від нього. На відміну від традиційних каральних підходів, пробація орієнтована на ресоціалізацію правопорушника, зниження навантаження на пенітенціарну систему та захист суспільства через контроль і корекцію поведінки. А для України пріоритетом є ще і зменшення рецидивної злочинності та формування соціальної відповідальності. В нашій державі центри пробації виконують широке коло завдань: від досудової підготовки доповідей до соціально-виховної роботи й супроводу засуджених.

Функціонування центрів пробації базується на низці принципів, серед яких – законність, повага до прав людини, індивідуалізація роботи з клієнтом, соціальна справедливість та пріоритет профілактичної діяльності. Саме ці принципи забезпечують відповідність української пробації сучасним міжнародним стандартам.

Пробація, як соціальний інститут, що активно розвивається в Україні, дозволяє уникнути надмірної ізоляції осіб, які вчинили нетяжкі злочини, що зменшує кількість ув'язнених та дає економічний ефект для держави. Тому у сучасному суспільстві пробація є інструментом контрольованої свободи.

У сучасних українських реаліях, центри пробації все частіше працюють із людьми, які мають бойовий досвід, посттравматичні стресові розлади або перебувають у складних життєвих обставинах. Професійна психологічна підтримка та корекційні програми допомагають запобігти соціальній дезадаптації.

Повномасштабна війна значно ускладнила роботу пробаційних служб. Зокрема, збільшилася кількість клієнтів із травматичним досвідом і кризовими життєвими ситуаціями. Значно зросла потреба у психологічній та соціальній підтримці для осіб, що пережили жахіття війни.

Особливої уваги заслуговує проблема пробації неповнолітніх в умовах війни, адже діти й підлітки стають більш вразливими до ризиків правопорушень. Воєнні події часто спричиняють стрес, втрату близьких, окупацію або примусове залишення своїх домівок, переміщення та руйнування звичного життя, що

негативно впливає на поведінку підлітків. Саме пробація допомагає таким неповнолітнім відновити навчання, комунікації та довіру до дорослого оточення. Соціальні працівники, психологи та волонтери працюють разом над тим, щоб підлітки не потрапили в кримінальне середовище та мали доступ до безпечного простору для розвитку, а також, щоб запобігти повторним правопорушенням і підтримати підлітка на шляху змін. Умови війни роблять систему пробації ще більш важливою, адже вона допомагає зберегти майбутнє дітей і захистити їх від негативних впливів.

За таких умов саме пробація має виразний педагогічний характер, адже передбачає цілеспрямований вплив на поведінку і свідомість особистості. Пробація відмовляється від карального впливу і використовує педагогіку співпраці, де працівник центру пробації виступає не наглядачем, а наставником, консультантом і фасилітатором позитивних змін.

Педагогічна складова пробації визначає її ефективність у формуванні нових життєвих стратегій, зміні девіантних моделей поведінки та розвитку соціальних компетентностей особистості.

З огляду на зростання соціальних ризиків та потребу у гуманізації кримінальної юстиції, роль центрів пробації в Україні буде надалі зростати, перетворюючи їх на ключовий інструмент соціально-педагогічної роботи в громадах.

Таким чином, пробація в Україні є важливим соціально-педагогічним інститутом, що забезпечує ресоціалізацію правопорушників через систему соціальної підтримки, корекційної роботи та педагогічного наставництва. Існуючі корекційні програми сприяють формуванню соціальних компетентностей, зменшують рівень агресивності, покращують навички самоконтролю та знижують ризики рецидиву. Тому соціальна значимість пробації полягає у зміцненні безпеки громади, забезпеченні альтернативних форм покарання та підтримці соціального балансу. Педагогічний вплив пробації є системним, науково обґрунтованим та ефективним механізмом формування відповідальної поведінки.

У реаліях війни та післявоєнного відновлення роль пробації лише зростатиме, особливо для неповнолітніх, роблячи цей інститут одним із ключових елементів правосуддя, орієнтованого на людину.

Ключові слова: Пробація, ресоціалізація, педагогічна природа пробації.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про пробацію» : Закон України від 05 лют. 2015 р. № 160-VIII.

2. Майданик Н. В. Пробація як соціально-педагогічний інститут: теоретичний аналіз та практика впровадження. Київ : КНТЕУ, 2020. 212 с.

3. Шевченко О. П. Соціальна робота в системі пробації: методи і технології. Харків : Право, 2019. 168 с.

4. Устименко С. В. Соціально-виховна робота з особами, засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Київ : Алерта, 2021. 132 с

5. Клименко І. В., Беспалько О. В. Педагогіка пробації в Україні: теоретичні засади та прак-

тичні орієнтири // Соціальна педагогіка. 2021. № 2. С. 34–42.
6. Чернуха Н. М., Васильєва-Халатникова М. О. Інклюзивні технології в роботі з дитиною з інвалідністю. Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries: Collective monograph. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. P. 2. P. 692 – 709.
7. Maryna Vasylieva-Khalatnikova. Social rehabilitation practices of forming a tolerant attitude towards a person with special educational needs in the conditions of an institution of higher education. Multidisciplinary medicine and human health. Theoretical and methodological foundationsof the innovative development of the health care system in the information society: Monograph. The University of Technology in Katowice Press, 2024. P.276-295. DOI: 10.54264/M035.
8. Чернуха, Н., Костенко, Д. (2023). Вплив життєстійкості на благополуччя здобувачів вищої військової освіти. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки, 53 (1(53), 17–21.
9. Krasilova, Y.M., Chernykh, H.A. Sociopsychological factors and trends in information addiction development among youth in contemporary times. Revista Interdisciplinar de Ciencia AplicadaThis link is disabled., 2024, 8(13).
10. Krasilova, Y., Khrapatyi, S., Melnychuk, T., Udovenko, J., Holotenko, A. War veterans' retraining: development of educational programmes for economic recovery in Ukraine. Research in Post-Compulsory EducationThis link is disabled., 2024, 29(4), pp. 642–659.
11. McNeill F. Probation, Social Work and Justice. London : Routledge, 2019. 284 p.
12. Taxman F. S., Marlowe D. B. Risk-Needs Assessment in Probation: Evidence-Based Practices. Oxford : Oxford University Press, 2022. 317 p.

Проблема емоційно-професійного вигорання особистості у психологічних дослідженнях

Ірина Скоморовська
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SkomorovskaIA@krok.edu.ua
Ірина Сингаївська
кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Проблема емоційного та психологічного вигорання є однією з найбільш актуальних на сьогоднішній день з-поміж тих, що виникають у працівників сфери «людина-людина». Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я, професійний стрес визначили хворобою XXI століття, оскільки цей різновид стресу характерний для будь-якої професії світу і може досягати глобальних розмірів. Доцільно зазначити, що професійний стрес був включений до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10), до класифікаційної рубрики «Проблеми, пов'язані з труднощами подолання життєвих ускладнень, труднощами управління власним життям», під номером Z 73.0.

Аналіз психологічної літератури засвідчує, що проблема професійного вигорання (його змісту, функцій та структури) досліджувалася в роботах зарубіжних (К. Маслач, Дж. Сторлі, Х. Дж. Фрейденбергер, В. Шауфелі та ін.) та українських (Х. Василькевич, І. Ващенко, А. Висоцький, І. Галецька, Т. Грубі, Т. Зайчикова, Л. Карамушка, С. Максименко, О. Матвієнко, О. Святка та ін.) вчених.

Феномен професійно-емоційного вигорання педагогічних працівників вивчався такими дослідниками, як: О. Бондарчук, Ю. Жогно, Т. Колтунович, А. Ракицька, Т. Солодкова, В. Тесленко та ін.

Незважаючи на те, що в другій половині XX століття синдром професійно-емоційного вигорання був об'єктом детального наукового вивчення, і, починаючи з 1974 року цій темі було присвячено більше 2500 статей і книг, чіткі першопричини виникнення вигорання не були сформульовані.

Якщо розглянути в ретроспективі, то вивчення проблеми професійного вигорання розпочалися у 70-х роках XX століття. Результатом дослідження цього явища стало те, що медики та психологи обґрунтували «особливу форму «стрес спілкування». Поняття «вигорання» (burnout) обґрунтував американський психіатр Г. Фрейденбергер, який окреслив емоційне вигорання як хронічну втому, депресію і фрустрацію, при якій індивід вимушений займатися справою, яка не задовольняє його амбіції й не приносить очікуваного результату [4, с.153- 154].

Концептуальними передумовами виникнення теорії вигорання вважають праці основоположника вчення про стрес Г. Сельє, який трактував стрес, або

загальний адаптаційний синдром як фізіологічну реакцію організму людини, що виникає під впливом фізичних, хімічних та органічних чинників. Автор визначив та охарактеризував три стадії стресу:

1) стадія тривоги – визначається тим, що в організмі людини мобілізуються ресурси і включаються механізми саморегуляції захисних процесів. Якщо останні ефективні, то тривога зникає і організм повертається до нормальної активності;

2) стадія резистентності настає тоді, коли стресор має тривалу і постійну дію, у зв'язку з цим організм намагається знайти ресурси та чинити опір стресовим факторам, збалансувати витрати адаптаційних резервів під тиском певного напруження функціональних систем. Це стадія максимальної адаптації та успішного повернення до душевного балансу. Якщо ж захисний механізм не спрацьовує, людина переходить до третьої стадії;

3) стадія виснаження наступає за умови сильного та довгодіючого впливу стрес-факторів. За таких умов в організмі людини різко знижується можливість чинити опір стресорам, виникає відчуття спустошеності, яскраво проявляється втома, фізичні проблеми, що може призвести до хвороб і навіть до загибелі організму. Синдром «професійного вигорання» належить до важких наслідків довготривалого стресу. На думку Г. Сельє, вигорання можна віднести до третьої стадії, якій передує стійкий і тривалий рівень збудження [].

Великий внесок у дослідження проблеми вигорання працівників був зроблений американською соціальною психологинею, професоркою Каліфорнійського університету Крістіною Маслач. Дослідниця запропонувала видозмінити термін на «burnout» («вигорання»), що має на увазі процес, пов'язаний зі станом виснаження, знесилення, з відчуттям власного знецінення [1]. Її перша стаття була опублікована у 1976 році та отримала широке визнання.

К. Маслач тлумачить вигорання як синдром емоційного та фізичного виснаження, яке має такі характеристики: розвиток негативної самооцінки, пасивне ставлення до роботи, зниження емпатії та зацікавленості роботою. Дослідниця вказувала, що професійне вигорання – це не втрата творчого потенціалу особистості, а емоційне виснаження, яке з'являється унаслідок впливу стрес-факторів у процесі міжособистісного спілкування.

Зокрема, К. Маслач спільно з дослідником С. Джексон розробили трифакторну модель вигорання. У цій моделі вигорання вперше трактується як синдром, який проявляється в трьох базових симптомах: емоційному виснаженні, деперсоналізації і редукції особистих досягнень [2].

Дослідники, які працювали над вивченням окресленої проблеми на різних етапах, зосереджували свої зусилля на описі симптомів, які пов'язані з синдромом. Більшість досліджень характеризувалася емпіричною спрямованістю, теоретичні узагальнення визначень були незначними. Автори досліджень, присвячених вигоранню, Т. Кокс і А. Гріффітс, перераховують близько 150 його симптомів. З-поміж них:

• афективні симптоми: похмурість, негативізм, погіршення пам'яті та не-

стабільність настрою, виснаження емоційних ресурсів;

• когнітивні симптоми: відчуття безвиході та безнадії, ригідність мислення, цинічність, байдужість у спілкуванні з колегами і клієнтами, стереотипне ставлення;

• мотиваційні симптоми: зникнення характерних для людини мотивацій – старання, ентузіазму, зацікавленості та ідеалізму; і, навпаки, поява розчарування, незадоволеності, можлива відмова від посади [3].

Підсумовуючи загальновідомі наукові підходи, вважаємо, що професійне вигорання – це синдром емоційного, розумового і фізичного виснаження, яке виникає унаслідок тривалого емоційного навантаження і напруження. Його негативними характеристиками є депресивні стани, почуття втоми, спустошеність, негативна професійна установка, відсутність розуміння позитивних результатів у власному житті та професії. Як соціально-психологічний феномен, синдром професійного вигорання є стереотипом емоційної, а частіше всієї професійної поведінки.

Список використаних джерел

1. Карамушка Л. М., Гнускіна Г.В. Психологія професійного вигорання підприємців : монографія. Київ : Логос, 2018. 198 с.

2. Карамушка Л. М., Зайчикова Т. В., Бондарчук О. І. Особливості вияву синдрому «професійного вигорання» у вчителів. Освіта і управління. 2007. № 11. С. 57-66.

3. Колтунович Т. Синдром професійного вигорання в історичній ретроспективі: період наукового осмислення проблеми: аналітико-експериментальний період дослідження феномена. Гуманітарний Вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Київ: Гнозис, 2013.

4. Skomorovska I., Kyrsta N., Matishak M. The emergence of professional-emotional burnout syndrome in teachers of preschool: education institutions factors, symptoms, stages and preventios. Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2023. Vol.10. №1. P. 152-158.

Копінг-стратегії як чинник психологічної адаптації осіб зрілого віку в умовах екзистенційної кризи

Катерина Березовська
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BerezovskaKA@krok.edu.ua
Юрій Живоглядов
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: YuriyGo@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6763-2737

Сучасні соціальні трансформації, пов'язані з нестабільністю, невизначеністю майбутнього та зростанням психоемоційного навантаження, актуалізують проблему екзистенційної кризи у людей зрілого віку [1]. У цей період життєвого шляху особистість стикається з необхідністю переосмислення прожитого досвіду, власних досягнень і втрат, а також з усвідомленням обмеженості часу й ресурсів. За таких умов особливого значення набувають індивідуальні способи подолання труднощів, які визначають напрямок адаптації – конструктивний або дезадаптивний [2].

Одним із ключових психологічних механізмів, що опосередковують переживання екзистенційної кризи, є копінг-поведінка. Саме копінг-стратегії визначають, чи трансформуються стресові та вікові виклики у ресурс особистісного зростання, чи, навпаки, сприяють поглибленню емоційних порушень, зниженню життєстійкості та психологічного благополуччя [3]. З іншого боку, важливим модератором глибини й тривалості екзистенційної кризи є спосіб життя осіб зрілого віку [4]. Відомо [5], що активна соціальна взаємодія, цілеспрямована діяльність і різноманітні форми самореалізації можуть формувати психологічні ресурси, що виконують захисну функцію в період кризових переживань.

Мета роботи – виявити особливості копінг-стратегій осіб зрілого віку в умовах переживання екзистенційної кризи та визначити їх взаємозв'язок із рівнем соціальної активності.

Враховуючи вище вказане, у дослідженні проаналізовано показники двох груп осіб зрілого віку: I група – соціально активні респонденти, залучені до професійної, дозвіллєвої, спортивної чи волонтерської діяльності; II група – соціально пасивні особи, для яких характерні обмежені соціальні взаємодії. Порівняння цих груп дозволило оцінити вплив стилю життя на інтенсивність екзистенційних переживань та специфіку копінг-стратегій у період зрілості.

Результати проведених досліджень показали, що рівень соціальної активності у зрілому віці тісно пов'язаний зі специфікою застосування копінг-стратегій та психоемоційним станом особистості. Встановлено, що у групі соціально активних респондентів домінували адаптивні копінг-стратегії, які сприяють ефективному подоланню стресових і екзистенційно значущих ситуацій. Зокре-

ма, провідною стратегією у соціально активних осіб зрілого віку було активне подолання, що проявлялося у плануванні, цілеспрямованих діях та прагненні контролювати ситуацію. Значущу роль у копінг-поведінці також відігравав пошук соціальної підтримки, як емоційної, так і інструментальної, що сприяло зниженню відчуття ізольованості, стабілізації емоційного стану та збереженню позитивних життєвих перспектив. Для частини респондентів характерними були прийняття ситуації та позитивне переосмислення, що дозволяє інтегрувати кризовий досвід без суттєвої дезорганізації психоемоційної сфери.

Водночас, у групі соціально пасивних респондентів зрілого віку виявлена інша структура копінг-поведінки з переважанням неадаптивних стратегій. Так, аналіз результатів показав, що у цій групі домінували самозвинувачення та уникання, що свідчить про інтрапунітивне реагування, зниження самооцінки, посилення почуття безпорадності та втрати контролю над життєвою ситуацією. Фокусування на власних негативних емоціях без переходу до активних дій може підсилювати тривожність і депресивні прояви, створюючи сприятливі умови для загострення та хронізації переживання екзистенційної кризи [6].

Щодо адаптивних копінг-стратегій, то порівняльний аналіз показав, що у соціально пасивних осіб цей вид копінг-стратегій представлений фрагментарно та не має системного характеру, що знижує загальну ефективність психологічної адаптації.

Отже, копінг-стратегії виступають центральною ланкою, що визначає характер переживання екзистенційної кризи у зрілому віці. Вища соціальна активність асоціюється з переважанням адаптивних способів подолання труднощів, збереженням смисложиттєвих орієнтацій та психологічного благополуччя. Натомість соціальна пасивність пов'язана з дезадаптивними формами копінг-поведінки, які ускладнюють перебіг кризи та підвищують ризик емоційного виснаження. Усвідомлення цих закономірностей є важливим підґрунтям для розробки психокорекційних програм, спрямованих на формування ефективних копінг-стратегій і активізацію особистісних ресурсів людей зрілого віку.

Список використаних джерел

1. Карпенко З. С. Екзистенційна ситуація осіб передпохилого віку й актуальні завдання геронтопсихологічної освіти. Наукові записки. Серія: Психологія. 2025. Вип. 2 (8). С. 72–78.

2. Коваленко О., Лук'янова Л., Помиткін Е., Московець Л. Психологія людей літнього віку. Київ : вид-во ТОВ «Геопринт», 2021. 288 с.

3. Шайхісламов З. Р., Горбенко В. Ю. Теоретичні підходи визначення копінг-стратегії поведінки особистості. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2023. Т. 34, № 73. С. 64–69.

4. Греса Н. В., Відегрен О. Специфіка копінг-поведінки людей похилого віку. Особистість, суспільство, закон. Харків, 2019. С. 38–42.

5. Даценко О. А. Психологічний ресурс особистості як наукова парадигма. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2020. Т. 31 (70), № 4. С. 22–27.

6. Живоглядов Ю. О., Носаль Л. Г. Екзистенційна психологія кризових станів особистості: тривога та вина в переживанні вибору майбутнього. Вчені записки Університету «КРОК». 2022. № 2(66). С. 165–172.

Вплив фрустрації основних потреб у дитинстві на особливості побудови стосунків у парі

Олена Бакуліна
магістрантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: BakulinaOO@krok.edu.ua
Ольга Васильченко
доктор психологічних наук, доцент., професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaVM@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072

Проблема побудови гармонійних стосунків у парі залишається однією з ключових у сучасній психології. Фундамент дорослих міжособистісних взаємодій закладається у дитинстві через задоволення базових емоційних потреб. Фрустрація цих потреб (у безпеці, прив'язаності, автономії) призводить до формування ранніх дезадаптивних схем у дитинстві, які у дорослому віці викривлюють сприйняття партнера та власної ролі у стосунках, спричиняючи деструктивні сценарії поведінки.

Метою роботи є здійснення теоретичного та емпіричного аналізу впливу фрустрації основних потреб у дитинстві на психологічні особливості та якість побудови стосунків у парі. Основні завдання полягали у діагностиці домінуючих ранніх дезадаптивних схем, визначенні типів дитячої травматизації, стилів прив'язаності та дослідити рівень задоволеності шлюбом а також у виявленні зв'язку між цими факторами.

За для досягнення мети даного дослідження використовувались такі методики:

1. Опитувальник ранніх дезадаптивних схем Джеффрі Янга (YSQ-S3);
2. Шкала дитячої травматизації Девіда П. Бернштейна(CTQ-SF);
3. Опитувальник стилів прив'язаності К. Бреннан, Р. Кларка, Ф. Шейвера (ECR-R);
4. Тест - опитувальник «Задоволеність шлюбом» Століна В.В.(ОЗШ)

Вибірку респондентів для опитування склали 42 особи, віком в діапазонах від 16 років до 66 років і старше. Із них 34 жінки та 8 чоловіків.

За результатами YSQ-S3 [1], у респондентів домінують схеми, пов'язані з орієнтацією на інших та емоційною нестабільністю. Абсолютним лідером є сфера «Спрямованість на інших, що виражена у схемах «Самопожертва» (71,4%, M=3,94), «Підкорення» (66,7%, M=3,75) та «Пошук схвалення» (61,9%, M=3,88). Це свідчить про схильність ігнорувати власні потреби заради партнера та залежність самооцінки від зовнішньої реакції. Другою за значущістю є сфера «Потреба у надійній прив'язаності, що виражена у схемі «Покинутість/ Нестабільність» (66,7%, M=3,89), що вказує на глибинний страх самотності.

Аналіз травматичного досвіду за шкалою CTQ-SF [2] виявив специфічний

профіль вибірки: за відсутності сексуального та тяжкого фізичного насилля (100% мінімальний/помірний рівень), домінуючою формою травматизації є емоційна та фізична занедбаність. 100% респондентів мають помірний рівень емоційної занедбаності (M=10,42), а 95% – фізичної занедбаності (M=10,52). Це вказує на те, що незадоволення базових потреб у турботі, безпеці та емоційній присутності є найбільш поширеним досвідом.

Дослідження прив'язаності за опитувальником ECR-R [3] показало, що надійний стиль мають лише 19,5% респондентів. Переважна більшість (80,96%) демонструє ненадійні стилі: тривожний (42,86%), страх-уникливий (23,81%) та уникливий (14,29%). Це дозволяє стверджувати, що наслідком фрустрації основних потреб у дитинстві для даної вибірки стало переважно формування залежних моделей поведінки, що базуються на страх відкидання та низькій самооцінці та самопідтримці.

Показники задоволеності шлюбом за ОЗШ [4] вказують на неоднорідність вибірки: 42,86% мають високий рівень задоволеності, 42,86% – середній (амбівалентний), і 14,28% – низький. Підсумовуючи, можна зазначити, що більшість респондентів (сумарно високий та середній рівень задоволеності шлюбом) 85,7% утримують шлюб у межах норми. Але значна частина (сумарно середній та низький рівень) 57,14% відчуває певний дефіцит щастя та стабільності . Це підтверджує актуальність пошуку причин, що заважають повноцінному розкриттю потенціалу пари.

Результати дослідження засвідчують, що емоційна та фізична занедбаність у дитинстві є пусковим механізмом формування дезадаптивних схем «Самопожертви», «Підкорення» та «Покинутості». Фрустрація потреби у безпечній прив'язаності трансформується у дорослому віці в тривожний та страх-уникливий типи прив'язаності. Це призводить до співзалежних тенденцій у парі, де страх втрати стосунків змушує партнерів нехтувати власним «Я», що, попри збереження шлюбу, знижує рівень його психологічного комфорту та стабільності.

Список використаних джерел

1. Young J. E., Klosko J. S., Weishaar M. E. Schema Therapy: A Practitioner's Guide. New York: Guilford Press, 2003. 436 p.

2. Bernstein D. P., Fink L. Childhood Trauma Questionnaire: A retrospective self-report: Manual. San Antonio, TX: The Psychological Corporation, 1998.

3. Brennan K. A., Clark C. L., Shaver P. R. Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. Attachment theory and close relationships / ed. by J. A. Simpson, W. S. Rholes. New York: Guilford Press, 1998. P. 46–76.

4. Столін В. В, Романова Т. В, Бутенко Г. П. Тест-опитувальник задоволеності шлюбом. Naurok, 2023. URL: https://naurok.com.ua/test/test-opituvalnik-zadovolenosti-shlyubom-v-v-stalin-t-l-romanova-g-p-butenko-2509095.html

ДЕРЖАВА, РЕГІОНИ, ПІДПРИЄМНИЦТВО: ІНФОРМАЦІЙНІ, СУСПІЛЬНО-ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

частина 1

Всеукраїнська науково-практична
Інтернет-конференція
молодих учених та студентів

м. Київ, Україна, 04 грудня 2025 р.

Університет економіки та права «КРОК»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 613 від 25.09.2001 р.